

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VE
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
STRATEJİ VE GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI
ANABİLİM DALI
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI PROGRAMI**

**DIŞ SİYASETTE ÖRTÜLÜ EYLEM: SOĞUK
SAVAŞ DÖNEMİ AMERİKA BİRLEŞİK
DEVLETLERİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

**ARDA MEHMET TEZCANLAR
1920101202**

TEZ DANIŞMANI: Dr. Öğr. Üyesi Kaan Kutlu ATAÇ

**İSTANBUL
MAYIS 2025**

T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VE
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
STRATEJİ VE GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI
ANABİLİM DALI
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI PROGRAMI

DIŞ SİYASETTE ÖRTÜLÜ EYLEM: SOĞUK
SAVAŞ DÖNEMİ AMERİKA BİRLEŞİK
DEVLETLERİ ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

ARDA MEHMET TEZCANLAR
1920101202

TEZ DANIŞMANI: Dr. Öğr. Üyesi Kaan Kutlu ATAÇ

İSTANBUL
MAYIS 2025

T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VE
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
STRATEJİ VE GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI
ANABİLİM DALI
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI PROGRAMI

**DIŞ SİYASETTE ÖRTÜLÜ EYLEM: SOĞUK
SAVAŞ DÖNEMİ AMERİKA BİRLEŞİK
DEVLETLERİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

ARDA MEHMET TEZCANLAR
1920101202

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 23.05.2025
Tezin Savunulduğu Tarih : 25.04.2025

Tez oy birliği ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Kaan Kutlu ATAÇ	
Jüri Üyeleri	Prof. Dr. Zeynep SELÇUK	
	Doç. Dr. Güngör ŞAHİN	
	Doç. Dr. Öner AKGÜL	
	Doç. Dr. Mehmet Cem OĞULTÜRK	

İSTANBUL
MAYIS 2025

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 232 sayfalık kısmına ilişkin, 13/05/2025 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Arda Mehmet TEZCANLAR
23.05.2025

ETİK BEYANI

Millî Savunma Üniversitesi Enstitüleri Dönem Projesi ve Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN) sorumlu tutulamaz.

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

İstihbarat ve milli güvenlik alanlarının kesiştiği bir konuda tez yazmak hem konu hakkında bilgilere erişilmesi bakımından, hem de konunun mantığının anlaşılması bakımından zorluk derecesinin en yüksek olduğu bir akademik uğraştı. Bu nedenle bu tezin önerilmesinde, yazılmasında ve savunmasında çok zorlandım. Ancak bu zorlukları kolaylaştırmaya çalışan hocalarım ve komutanlarım oldu. Böyle bir tezin yazılması için tek uygun lisansüstü kurum olan Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nde başvuru sürecinden tezin önerilmesine, tezin izlenmesinden tezin savunulmasına kadar geçen altı yıllık sürede yardımlarını ve akademik nezaretlerini eksik etmeyen Em. İkm. Alb. Doç. Dr. Mehmet Cem OĞULTÜRK ve Doç. Pers. Alb. Güngör ŞAHİN komutanlarıma saygılarımı ve minnetlerimi arz ederim. Türk milli güvenlik kültürü içinde güçlendirilen sivil-asker ilişkilerinin kurumsal bir örneği olan Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün sivil öğretim üyeleri Prof. Dr. Zeynep SELÇUK ve Doç. Dr. Öner AKGÜL hocalarıma tez düzeltmesi ve savunması sürecinde tavsiyeleri ve katkıları için teşekkür ederim. Tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Kaan Kutlu ATAÇ hocama başta etmem gereken teşekkürü özellikle sona ayırdım. Kendisiyle hoca-öğrenci ilişkisi ötesinde bir usta-çırak ilişkisi kurma şerefine nail oldum. Kendisi jeopolitiğin nasıl okunacağını, 'gri-alan' tecrübelerini aktararak istihbarat mekanizmalarının nasıl işlediğini, dünya güç dengesindeki çeşitli parametrelerden olasılıkların nasıl oluşturulduğunu ve bu olasılıklardan öngörülerin siyasi olarak nasıl sunulacağını öğretti. Kendisine minnetimi İkinci Dünya Savaşı'nın büyük komutanlarından İngiliz Mareşal Bernard Montgomery'nin savaşın sonunda Müttefik Sefer Kuvvetleri Yüksek Komutanı olan Amerikalı General Dwight David Eisenhower'a yazdığı teşekkür notuyla belirtmek isterim: "Bilge rehberliğinize ve nazik hoşgörünüze çok şey borçluyum. Kendi hatalarımı çok iyi biliyorum ve kolay bir ast olduğumu düşünmüyorum; Kendi yoluma gitmeyi seviyorum. Ama siz beni zor ve fırtınalı zamanlarda rayların üzerinde tuttunuz ve bana çok şey öğrettiniz." Son olarak beni her zaman destekleyen aileme teşekkür ederim.

İstanbul; Mayıs 2025

Arda Mehmet TEZCANLAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZGÜNLÜK RAPORU

ETİK BEYANI

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

İÇİNDEKİLER vi

KISALTMALAR ix

TÜRKÇE ÖZ..... x

İNGİLİZCE ÖZ (ABSTRACT) xi

1. GİRİŞ 1

1.1. Tezin Konusu..... 1

1.2. Tezin Amacı 1

1.3. Tezin Problemi 2

1.4. Tezin Yöntemi 4

1.5. Tezin Verileri..... 8

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: Örtülü Eylemin Evrimi..... 10

2.1. Soğuk Savaş'ta Devlet, Milli Çıkar ve Uluslararası Çevre..... 10

2.1.1. Soğuk Savaş'ta Devlet..... 10

2.1.2. Milli Çıkar ve ABD Dış İlişkileri 12

2.1.3. Uluslararası Çevre..... 13

2.1.4. Gerçekçi ve İdealist Çevre Algıları..... 14

2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Derin Devlet İdeolojisi ve
Uluslararası Çevrenin Stratejik Çevre Olarak Yeniden İnşası 16

2.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası ABD Dış Siyaseti..... 18

2.2.2. Soğuk Savaş Döneminde ABD'nin Dış Siyaset Davranışları..... 20

2.2.3. ABD'nin Soğuk Savaş Stratejisi: Çevreleme, Soyutlanma,
Beynelmilelcilik, İstirdat ve Önleyici Savaş 21

2.3. Milli Güvenlik Makamları: ABD Başkanı, Amerikan Dışişleri Yapısı,
Amerikan Milli Savunma Yapısı, Amerikan İstihbarat Topluluğu
ve ABD Milli Güvenlik Kurulu..... 26

2.3.1. ABD Başkanı 29

2.3.2. Amerikan Dışişleri Yapısı..... 29

2.3.3. Amerikan Milli Savunma Yapısı 33

2.3.4. Amerikan İstihbarat Topluluğu 36

2.3.5. ABD Milli Güvenlik Kurulu (US National Security Council) 39

2.4. ABD Başkanı İçin İstihbarat: Dış İlişkiler İstihbaratı, Askeri İstihbarat ve
Stratejik İstihbarat 47

2.4.1. Dışişleri Bakanlığı İstihbaratı: İstihbarat ve Araştırma Bürosu..... 50

2.4.2. Askeri İstihbarat: JSC G2, Savunma İstihbarat Teşkilatı ve Milli Güvenlik Teşkilatı	51
2.4.3. Merkezi İstihbarat Teşkilatı	54
2.5. Amerikan Milli Güvenliğinde Gri Bölgelerin Oluşumu	59
2.5.1. Dış Siyaset Krizleri	60
2.5.2. Baskın Saldırı	62
2.5.3. Tek Sonuçlu Öngörü Sorunu.....	64
2.6. Başkanlık Müphemliği: Bilgisel Müphemlik, Amaç Müphemliği, İşlevsel Müphemlik ve Katılımcı Müphemliği.....	66
2.7. Amerikan Örtülü Eylem Tecrübesi	68
2.7.1. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Amerikan Sabotaj ve Yeraltı Faaliyetleri Tecrübesi: Stratejik Hizmetler Dairesi.....	68
2.7.2. Savaş Sonrası Sabotaj ve Yeraltı Faaliyetlerinin Başkanlık Kontrolüne Alınması: NSC4 ve NSC 10/2	74
2.7.3. Savaş Sonrası Sabotaj ve Yeraltı Faaliyetlerinin Doktrin Haline Getirilmesi: Kennan'ın <i>Savaşa Yakın Tedbirleri</i>	78
2.8. Örtülü Eylemi Örgütlenme ve Planlama: Stratejik Varlıkların/Öznelerin Canlandırılması	79
2.8.1. Johnson'ın Örtülü Eylem Karar-Alma Modeli	81
2.8.2. Prouty'nin 'Gizli Ekibi'	89
2.8.3. Siyasi-Stratejik Paradoks Sorunu.....	95
3. KURAMSAL ÇERÇEVE: Soğuk Savaş Dönemi Uluslararası İlişkilerde Karmaşıklık, Güvenlik İkilemi ve Milli Güvenlik Tasarımı.....	97
3.1. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Yalınlık ve Karmaşıklık.....	97
3.2. Karmaşıklığın Uluslararası İlişkilerdeki Mahkum İkilemine Etkisi: Güvenlik İkilemi.....	99
3.3. Soğuk Savaş'ta Güvenlik İkilemi	100
3.4. Siyaset-Yapımı ve Karar-Alma	102
3.5. 1947 ABD Milli Güvenlik Yasası	104
3.5.1. Milli Güvenliğin Tasarımı	104
3.5.2. Milli Güvenlik Doktrini ve Milli Güvenlik Devletin Doğuşu	106
3.5.3. Kusurlu Tasarım Olarak Milli Güvenlik.....	108
3.6. Neoklasik Realist Uluslararası İlişkiler Kuramı.....	109
4. TPAJAX PROJESİ, İRAN, 1953: Siyasi Eylem ve Rejim Değişikliği	116
4.1. Uluslararası Çevre: NSC 68, Truman Doktrini ve NSC 107.....	119
4.1.1. NSC 68 ve Truman Doktrini	119
4.1.2. NSC 107	123
4.2. Eisenhower'ın Dünya Görüşü ve Başkanlık Tarzı.....	127
4.3. Siyaset Girdisi ve Siyaset Çıktısı: NIE 75 ve NSC 136/1	130
4.3.1. NIE 75	130

4.3.2. NSC 136/1	132
4.4. ABD Başkanlık Kararı: Tudeh Bağlantısı, Stalin'in Ölümü ve Musaddık'ın Şantajı	134
4.4.1. Tudeh Bağlantısı	135
4.4.2. Stalin'in Ölümü	138
4.4.3. Musaddık'ın Şantajı.....	140
4.5. Siyaset Çıkmazını Çözmek: Rejim Değişikliği, Yarımküresel Militarizm ve Darbe	142
4.5.1. Rejim Değişikliği	143
4.5.2. Yarımküresel Militarizm.....	143
4.5.3. Darbe Teklifi ve Taslağı.....	145
4.6. Darbe Planlamak	146
4.6.1. Hükümetin Siyasi Gücünün Felç Edilmesi	147
4.6.2. Siyasi Birleşmeyle Bir Karşı-Güç Oluşturulması	150
4.6.3. İrtibat Görevlisi: Kermit Roosevelt.....	151
4.7. Karar ve Uygulama.....	153
5. NİKARAGUA, 1980-1983: Karşı-İşyan ve Kontrgerilla Savaşı.....	157
5.1. Uluslararası Çevre: Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı İşgali ile Détente'in Başarısızlığı, Sandinista Devrimi ve Küba Bağlantısı	161
5.1.1. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı İşgali ile Détente'nin Başarısızlığı.....	161
5.1.2. Sandinista Devrimi.....	163
5.1.3. Küba Bağlantısı.....	164
5.2. Carter ve Reagan'ın Dünya Görüşleri ve Tarzları	167
5.3. Dışişleri ve İstihbarat Arasında Bilgisel Müphemlik: Büyükelçi Pezzullo'nun Telgrafları, DCI William Casey ve 'Somut Olmayan Tehdit'	170
5.3.1. Büyükelçi Pezzullo'nun Telgrafları.....	170
5.3.2. DCI William J. Casey	172
5.3.3. 'Somut Olmayan Tehdit': CIA'nin Sovyetler Birliği-Üçüncü Dünya İlişkilerine İlişkin Özel Muhakemeleri ...	174
5.4. Milli Güvenlik Karar Yönergesi 17 (NSDD 17)	177
5.5. ABD Başkanlık Bulgusu 003340 (Presidential Finding 003340)	183
5.6. Boland Değişikliği.....	184
6. SONUÇ.....	187
7. KAYNAKÇA	199
ÖZGEÇMİŞ.....	220

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APNSA	: <i>Assistant to the President for National Security Affairs</i> , ABD Başkanı'nın Milli Güvenlik Meseleleri İçin Yardımcısı
BNR	: <i>The Bureau of Intelligence and Research</i> , ABD Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Bürosu
CAS	: <i>Covert Action Staff</i> , Örtülü Eylem Kadrosu
CIA	: <i>Central Intelligence Agency</i> , ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CSA	: <i>Central Security Agency</i> , ABD Merkezi Güvenlik Teşkilatı
DCI	: Director, Central Intelligence, ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı Müdürü
DDCI	: Deputy Director, Central Intelligence, ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı Müdür Vekili
DD/I	: Deputy Director Intelligence, ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı İstihbarattan Sorumlu Müdür Vekili
DD/O	: Deputy Director, Central Intelligence, ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı Harekattan Sorumlu Müdür Vekili
DHS I&A	: <i>Department of Homeland Security The Office of Intelligence and Analysis</i> , ABD İç Güvenlik Bakanlığı'nın İstihbarat ve Araştırma Dairesi
DIA	: <i>Defense Intelligence Agency</i> , ABD Savunma İstihbarat Teşkilatı
FBI	: <i>Federal Bureau of Investigation</i> , ABD Adalet Bakanlığı Federal Soruşturma Bürosu
FDN	: <i>Fuerza Democrática Nicaragüense</i> , Nikaragua Demokratik Güçleri
FRUS	: <i>Foreign Relations of the United States</i> , Amerika Birleşik Devletleri'nin Dış İlişkileri arşivleri
FSLN	: <i>Frente Sandinista de Liberación Nacional</i> , Sandinista Milli Kurtuluş Cephesi
IIM	: <i>Interagency Intelligence Memorandum</i> , Kurumlar Arası İstihbarat Muhtıraları
JCS	: <i>Joint Chiefs of Staff</i> , ABD Genelkurmay Başkanlığı
NIE	: <i>National Intelligence Estimate</i> , Milli İstihbarat Muhakemesi
NID	: <i>National Intelligence Daily</i> , Milli İstihbarat Gazetesi
NSA	: National Security Agency, ABD Milli Güvenlik Teşkilatı
NSC	: <i>National Security Council</i> , ABD Milli Güvenlik Konseyi
NSDD	: <i>National Security Decision Directive</i> , Milli Güvenlik Karar Yönergesi
OSD	: <i>Office of the Secretary of Defense</i> , ABD Savunma Bakanlığı Dairesi
PDB	: <i>Presidential Daily Briefing</i> , ABD Başkanı'nın Günlük İstihbarat Brifingi
SCC	: <i>Special Coordination Committee</i> , ABD Milli Güvenlik Konseyi Özel Koordinasyon Komitesi
sNIE	: <i>Special National Intelligence Estimate</i> , Özel Milli İstihbarat Muhakemesi

ÖZ

DIŞ SİYASETTE ÖRTÜLÜ EYLEM: SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ÖRNEĞİ

Arda Mehmet TEZCANLAR

Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İstanbul, Mayıs 2025

Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin ortaya koyduğu örtülü eylem, bir dizi örtük askeri, ekonomik, diplomatik ve bilgi faaliyetidir. Ancak bu faaliyetler bir dış siyaset değildir. Bu nedenle planlama ve icrası da sadece bürokratik işlemlere açıklanacak bir dış siyaset-yapımı değildir. Örtülü eylem, güvensizlik siyaseti içinde kriz yönetimini işlevselleştiren bir dış siyaset aracı olarak görünmektedir. Örtülü eylemin icrası sırasında Amerikan stratejik kabiliyetlerini canlandırmak için ABD Kongresi tarafından ABD Başkanı'na yetkiler sağlanmaktadır. Bu yetkilerle diriltelen kabiliyetlerin koordine edilmesi ABD Milli Güvenlik Devleti içinde amaçlanan dış siyaset çıktılarını sağlayacak karar-alımı süreci olarak değerlendirilmelidir. Ancak böyle bir değerlendirme içinde örtülü eylem bir dış siyaset aracı değil, güvensizlik siyaseti aracı olmaktadır.

Anahtar Sözcükler: ABD Dış Siyaseti, Milli Güvenlik, İstihbarat, Soğuk Savaş.

Bilim Kodu: 114102, 114110, 114115

Sayfa Sayısı: xi+220

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kaan Kutlu ATAÇ

ABSTRACT

COVERT ACTION IN FOREIGN POLICY: THE CASE OF THE UNITED STATES OF AMERICA DURING THE COLD WAR

Arda Mehmet TEZCANLAR

Turkish National Defense University Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute

Istanbul, May 2025

Covert action put forth by the United States of America during the Cold War is a series of covert military, economic, diplomatic and information activities. However, these activities do not constitute a foreign policy. Therefore, their planning and execution are not foreign policy-making that can be explained only by bureaucratic functions. Covert action appears as a foreign policy tool that functionalizes crisis management within the politics of insecurity. During the conduct of covert action, the U.S. Congress grants the President of the U.S.A. an authority to revitalize American strategic capabilities. The coordination of the capabilities revitalized with this authority should be considered as a decision-making process that will provide the intended foreign policy outcomes within the U.S. National Security State. However, in such an evaluation, covert action is not a foreign policy tool, but a tool of the politics of insecurity.

Keywords: US Foreign Policy, National Security, Intelligence, Cold War

Science Code: 114102, 114110, 114115

Pages: xi+220

Supervisor: Assist. Prof. Kaan Kutlu ATAÇ, Ph.D

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

Bu tezin konusu Soğuk Savaş olarak adlandırılan 1945 ile 1991 yılları arasındaki dönemde, Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ilişkilerinde ortaya çıkan örtülü eylemlerin içeriği ve süreçleridir. Amerikan ceza kanununa göre örtülü eylem “ABD Hükümeti'nin rolünün kamuya açıklanmaması veya kabul edilmemesinin amaçlandığı, yurtdışındaki siyasi, ekonomik veya askeri koşulları etkilemeye yönelik bir faaliyet veya faaliyetler” olarak tanımlanmıştır.¹ Bu faaliyetlerin bir süreç içinde düzenlenmektedir. Örtülü eylem siyaset-yapım süreci olmadığı gibi, siyaset-yapım sürecinde gerçekleşen çıkmazların çözümü için milli güvenlik karar-alma süreci içinde özel işletilen düzenleyici süreçlerdir.

Soğuk Savaş özel ideolojik ve jeopolitik koşulların bir araya gelip hem özne hem de sistem üzerinde değişimler yarattığı bir tarihsel süreçti. Bu tarihsel süreçte örtülü eylem ittifak oluşturma ile güvenlik iş birliklerinden sonra ABD dış siyasetinin Çevreleme stratejisi için kullandığı araçlardan biriydi. Nitekim, Soğuk Savaş sonrası stratejik çevrede yaşanan değişimlere rağmen örtülü eylem önemini kaybetmediği gibi, terör örgütleri gibi devlet sistemi haricindeki diğer çatışma öznelerine yönelik mücadelenin gri bölgelerini de oluşturmuştur. Bu da örtülü eylemin Soğuk Savaş'ın süper güç dinamiklerinin ötesinde bir niteliği olduğunu göstermektedir.

1.2. Tezin Amacı

Bu tezin amacı örtülü eyleme uluslararası güvenliğin gri bölgesinde atfedilen kuramsal belirsizliği ortadan kaldırmak ve örtülü eylemlerin görüldüğü vakaları bağımlı ve bağımsız değişkenler üzerinden analitik bir çerçeveye oturarak uluslararası ilişkiler ve güvenlik yazınına kazandırmaktır. Bu kazanım ile tezin ana fikri olarak örtülü eylemin sadece tarihsel bir dönem özelliği olmadığı, dönemin küresel sistemik koşullarıyla dünya siyasetinde ortaya çıkan güvensizliğin siyasallaşması ama küresel bir savaşın da kontrolsüz bir yıkıma evrilmemesi için savaşa yakın tedbirler bütünü olarak konsept haline getirildiği olguları ve süreçleriyle ortaya konacaktır.

¹ U.S. Code, 50 U.S. Code § 3093, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/3093#e>, [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

Bu amaçtan ayrı olarak örtülü eylem diplomasi, ekonomik yardım, caydırıcılık gibi diğer dış siyaset araçlarının icrasında da görüldüğü üzere teşkilatlanmaya dayalı bir araçtır. Ancak mevcut uluslararası ilişkiler ve güvenlik yazınında örtülü eylemin planlanmasında hangi değişkenlerin, hangi öznelerin ve hangi süreçlerin ne kadar ve ne şekilde dahil edileceğine veya sınırlanacağına dair geleneksel kabul edilmiş bir iddia yoktur. Bu açıdan bu tez örtülü eylemin nasıl yapılacağı hakkında genel bir planlama çerçevesi de kazandırmayı amaçlamaktadır.

Günümüz uluslararası siyasetinde oluşan güç geçişleri ve güvenlik meselelerinin neden olduğu koalisyon inşaları nedeniyle Soğuk Savaş zamanında hissedilen güvensizlik, yeniden dış siyaset yapımında öncül olarak ele alınmaya başlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeni hakkında iddia edilen tek kutupluluk ve çok kutupluluk tartışmaları arasındaki dış ilişkilerin stratejik bir rekabet alanına taşınması bu güvensizlik ile tarafların birbirlerine karşı savaşa yakın tedbirlere yönelmelerinin ihtimalini arttırmıştır. İşte bu koşullarda örtülü eylemin yeniden ele alınması kaçınılmazdır.

1.3. Tezin Problemi

Dış siyaset-yapımı, belirlenen hedeflere ulaşmak veya çıkarları sağlamak için devlet içindeki kurumların birbiriyle tutarlı hareket etmesine bağlıdır. Karar-alma ise dış siyasette karşılaşılan engellere rağmen belirlenen hedeflere ulaşmak için gerekli eylemlerin zorlanmasıdır. Dış siyasetteki bu ‘siyaset yapımı’ ile ‘karar alma’ farkı, diplomasi tarihinde barış ve savaş zamanlarında belirgin hale gelmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni stratejik çevre içinde bu fark belirsiz bir hal almıştı. Bu belirsizliğin görüldüğü dış siyaset araçlarından biri de örtülü eylemdir. Ancak örtülü eylem bir dış siyaset değildir. Örtülü eylem ile ABD, savaş sonrasında Sovyet yayılmacılığını önlemek için başta şiddet kullanımı olmak üzere bir dizi örtük askeri, ekonomik, diplomatik ve enformatik faaliyet ortaya koymuş ve bu faaliyetleri, ABD dış siyasetinin de temel aldığı, mevcut uluslararası siyasetin anarşik yapısı içinde ülkelerin ‘kendine yardım’ hakkı olarak tanınan egemenliklerine rağmen yapmıştı. Tüm Soğuk Savaş boyunca hem Amerikan dış siyaset-yapıcıları hem de karar-alıcıları arasında bir ikileme neden olan örtülü eylemin belirsizliği ABD Milli Güvenlik Konseyi altında kurumsallaşmıştı. Ancak bu kurumsallaşma hem örtülü eylemin başarısını hem de örtülü eylem ile yeniden eski rotasına alınmak istenen dış siyasetin çıktılarını güvenceye almak için yeterli olmamıştı. Çünkü ABD Milli Güvenlik

Konseyi, katılımcıları ve süreçleriyle, kırılğan bir yapıydı. Bu tür bir yapı içinde amaçlanan dış siyaset çıktılarını sağlayacak karar-alımı, örtülü eylemin icrası sırasında Amerikan stratejik kabiliyetlerini diriltmek için ABD Kongresi tarafından ABD Başkanı'na sağlanan haklara ve bu diriltme gayreti için katılımcıların koordine edildiği bürokratik makamların kurumlararası sürecine bağlıydı. Bu durumda örtülü eylemin hem devlet içinde hem de devletlerarası bir sistemde tanımı ve süreci belirsiz bir hal almaktadır.

Bu tezde örtülü eylemin belirsizliği sorunu milli güvenlik karar-alma süreci içinde incelenerek çözülecektir. Bu çözölme ile örtülü eyleme yeniden bir tanım kazandırılacaktır. Çünkü bu süreç içinde incelendiğinde örtülü eylem, sadece bir Soğuk Savaş döneminin dış siyaset aracı değil, uluslararası siyasetin yarattığı güvensizliğin sonucu ABD Milli Güvenlik Devleti'nin (ing. the US National Security State) çıkmaza giren dış siyaseti düzenlediği bir güvensizlik siyaseti aracı olduğu da kanıtlanacaktır. Bu kanıtlama ile Amerikan milli güvenlik tasarımının da dış siyaset yaratamayacak kadar kusurlu olduğunda dair iddia da çürütülecektir.

Hem örtülü eylem tanımındaki belirsizliğin giderilmesi hem de Amerikan Milli Güvenlik Karar-alma (ing. the US National Security Decisionmaking) sürecinin kusursuz bir tasarım olduğunu kanıtlamak için bu tezde örtülü eylemle ilgili şu sorulara cevap aranacaktır:

Örtülü eylem, uluslararası ilişkiler ve güvenlik yazınında hangi kuramsal çerçeve ile örtüşmektedir?

Örtülü eylemin bağımlı ve bağımsız değişkenleri nelerdir?

Örtülü eylemin mantığı dünya tarihinde sadece Soğuk Savaş dinamiklerinde ABD'ye mi mahsustur?

Örtülü eylem bir dış siyaset midir yoksa dış siyasette bir kriz yönetimi midir?

Bu sorularla örtülü eylem, Soğuk Savaş döneminde bulunduğu gri bölgenin aksine uluslararası siyasetin cereyan ettiği stratejik çevrenin koşullarında yer bulan ve siyaset-yapımındaki çıkmazlarda milli güvenlik karar-alma sürecinin biçimlendirerek araçsallaştırdığı, ancak uluslararası ilişkiler ve güvenlik yazınında bu haliyle kuramsallaştırılmamış bir araçtır. Belirsizlik siyaseti içinde kriz yönetimini işlevselleştirerek, kararların sonuçlarıyla siyasetin yeniden sürdürölmesini düzenleyen

bir güvensizlik siyaseti aracıdır. Bu tezde İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD dış siyasetinin çıkmaza girdiği iki dış siyaset vakasında örtülü eylemin nasıl icra edildiği karar-alma süreçleriyle incelenerek gri bölge içindeki kuramsal belirsizliği giderilecek ve uluslararası güvenlik yazınına güvensizlik siyasetinin düzenleyici aracı olarak katkı sağlanacaktır.

1.4. Tezin Yöntemi

Bu tezin yöntembilimsel olarak iddiası Neoklasik Realist kuramı, birim-boyut değişkenleri düzeyindeki açıklayıcılığından ödün vermeden ve anlama amacını işlevselliğe indirgmeden, doğası olan siyasete geri döndürmeyi amaçlamaktır. Bu amaca ulaşmak için Neoklasik Realizm'in kendisini hem siyaset biliminin hem de uluslararası siyasetin her iki yönüne bir yöntembilim olarak atıfta bulunduğu gerçeğini belirtmek gerekmektedir. Bu nedenle bu tezde vakalar ele alınırken Neoklasik Realizm'in sunduğu değişkenler iç siyaset için dikey ve uluslararası siyaset için yatay yönlerden incelenecektir. Siyaset olgular ve normlar arasında aracılık gören güç üzerinde bir anlam iddia etmektir. Olgular doğaları konusunda hiçbir ihtilaf olmayan verilerin toplamıdır. Uluslararası siyasette olgular çevrenin dinamikleri nedeniyle değişebilir ve bu nedenle gerçekliğin açık kanıtı, siyasi toplulukların bileşimini sınırlayan etkileridir. Olgular kolektif insan eylemiyle veya insan anlayışıyla doğal güçlerin manipülasyonu ile sorgulandığında, olgusal niteliklerini kaybederler. Normlar niteliklerini kaybeden olgular üzerinde hüküm sürmeye başlar. Normların olgular üzerindeki hükmü siyasi tarih boyunca siyasi toplulukların bileşenlerinin niceliklerini kademeli olarak etkileyen dikey yönlü bir etkidir. Normlar insanın düşünce kaynağının yaşam biçimi olarak beklediği idealler olduğundan olguların normlar tarafından etkilenmesi insan düşüncesini toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlar gibi yeni toplumsal disiplin alanlarına aşan ilerici bir durumdur. Dolayısıyla varılması gereken sonuç Neoklasik Realizm'in yöntembilimsel gelişimi bir siyaset olarak ele alınırsa siyasi bilginin yaratılmasında da bir ilerleme sağlayabileceğidir. Ancak bu sonuca varabilmek için gerekli olan tarihselciliğin nedenselliği tarafından beslenecek kuramsal tartışma için ampirik bir derlemedir.

Bu tezde Neoklasik Realizm ile incelenecek vakalar TPAJAX projesi ve Nikaragua örtülü eylemidir. İlk vaka 1953 yılı İran-İngiltere arasındaki petrol krizi ile ABD'nin İran siyasetinin çıkmaza girdiği ve bu çıkmazın örtülü eylemle gerçekleştirilen rejim değişikliği ile çözüldüğü TPAJAX projesidir. Bu vaka Soğuk Savaş'ın erken

döneminde gerçekleşmesi bakımından hem örtülü eylemin hem de Amerikan milli güvenliğinin erken süreçlerine dair olgular sunmaktadır. İkinci vaka ise 1980 yılında Sandinista Devrimi ile Nikaragua'nın Sovyetler Birliği ve Küba desteği ile ABD'nin arka bahçesi olarak tanımlanan Orta Amerika ülkelerine devrim ihraç etmesini önleyen bir dizi siyasi, ekonomik ve paramiliter faaliyetlerin bütünü olan bir örtülü eylemdir. Bu vaka da Soğuk Savaş'ın geç dönemlerinde gerçekleşmesi bakımından örtülü eylem ve Amerikan milli güvenliğinin olgunlaşmış süreçlerine dair olgular sunmaktadır. Böylelikle iki vakanın incelenmeleri üzerinden hem örtülü eylemin hem de Amerikan milli güvenlik tasarımının birbirileri içinde evrilmiş süreçler olup olmadığı da belirlenecektir.

Bu tezde yöntem olarak uluslararası ilişkilerin iki nitel yöntemi kullanılacaktır: süreç izleme (ing. process tracing) ve içerik analizi (ing. content analysis). Süreç izleme Checkel tarafından, özneler ve önemli yapılar arasındaki nedensel mekanizmalar aracılığıyla birbirine bağlanan kuramsal varsayımları anlamak için gerekli bir yöntem olarak öne sürülmektedir.² Bu yöntem temel olarak öznelerin davranışlarından etkilenen olayların seri değişimini izler. Ancak aynı zamanda Checkel, yöntemin olumsuzluğunu kuram odaklı olarak işaret etmektedir; izlemenin her aşaması, yalnızca önceki süreç kuramın söyledikleriyle uyumlu bir bilgi sonucuna varırsa doğrulanabilmektedir.³ Bu tez için birim düzeyindeki değişkenlerin analizi sırasında, siyaset biliminden farklı siyaset-yapma ve karar-alma süreçleri modellerine atıfta bulunularak bu olumsuzluğun üstesinden gelinecektir. Bu tez örtülü eylemin değerlendirme, planlanma, yönlendirme, uzlaşma, pazarlık, planlama, uygulama ve icra süreçleri için varsayılan olan aşamalarını izleyecektir:

Varsayım 1: Amerikan milli güvenlik bürokrasisi (ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD Savunma Bakanlığı, CIA) Sovyet genişlemesini Amerikan etki alanı, müttefiklerinin toprakları ve bağımsızlık kazanmış eski sömürge ülkeler içindeki komünist yıkıcı faaliyetler yoluyla değerlendirmektedir. Eğer bu faaliyetler engellenmez ise, bu yıkıcı eylemlerin sonucu komünist etki alanını genişletecek ve Sovyetler Birliği'nin stratejik kabiliyetlerini ABD ve ABD'nin Avrupalı müttefiklerine karşı artıracaktır.

² Jeffrey T. Checkel, "Process Tracing," *Qualitative Methods in International Relations*, (ed.) Audie Klotz and Deepah Prakash, (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2009), 114.

³ A.g.e., 115.

Tehditlerin değerlendirilmesi sırasında, milli güvenliğin tüm bürokratik makamları, kuramsal vazifeleri açısından Sovyet yıkıcılığının doğasına ilişkin göreceli muhakemelerini sunar; ABD Savunma Bakanlığı ve ABD Genelkurmay Başkanlığı, düşman askeri kabiliyetlerindeki tahmini artış ve gelişmeyi sunar; ABD Dışışleri Bakanlığı, Sovyetler Birliği ve ilgi konusu ülke arasındaki tahmini ekonomik yardım miktarlarını ve siyasi müzakerelerin koşullarını sunar; CIA, Amerika'nın düşmanlarına karşı mevcut ABD pozisyonunu ve bunlarla ilgili casusluk faaliyetlerini yıkan, yayan veya sabote eden görevleri ve örgütleri sunar.

Tahminler veya muhakemeler Sovyet yıkıcılığının yakın veya uzak bir tehdit olduğu konusunda ortak bir zeminde buluşsalar da, zamanlama ve canlılık konusunda anlaşamıyorlar. Bu anlaşmazlık, tıpkı dış siyaset analizlerinin seviyeleri gibi, bürokrasi içinde ilkeler ve teknik prosedürler olarak seviyelere ayrılıyor. Anlaşmazlık amaçlar ve çevre arasında hesaplamalar ve ayarlamalar yapan bürokratik siyasetten kaynaklanan meşru nedenlere dayanmaktadır. Bu noktada çeşitli seviyelerle uzlaşma, NSC'ye himaye eden ABD Başkanı tarafından kararlaştırılıyor.

Varsayım 2: Krizler ve farklı siyasetlere farklı kaynaklar tahsis etme tavizleri sırasında, rasyonel tercihe sahip karar-alıcı olarak ABD Başkanı müdahale eder. ABD Başkanı baş karar-alıcıdır. Başkanlık karar-alma mekanizmasının bu müdahalesinin önemi jeopolitik ve ideolojik olarak zıt iki süper güç arasındaki güvenlik ikileminin yaşandığı, yeni devlet öznelerinin katılımı ve güç dağılımının işleri daha da karmaşık hale getirdiği bir çevrede, dış siyaset ve milli güvenlik kararları bağlamında askeri ve istihbarat alanının egemen olmasıdır. Bu askeri-istihbarat alanının Amerikan devletinin bekasıyla ilgili eylemleri ve kararları yöneten kendine özgü, derin devlet ideolojisi vardır. Bu alandan etkilenen herhangi bir karar veya uluslararası çevrenin tahdidine karşı bu alan tarafından zorlanan herhangi bir dış siyaset, nükleer silahların gerginliğinde küresel bir savaş kararına dönüşebilir. Kısacası ABD Milli Güvenlik Devleti'nin dirimliliği (ing. viability), hem uluslararası çevrenin hem de Transatlantik müttefiklerinin yıkımına yol açabilecek güçlü bir etkiye sahiptir.

ABD Başkanı hem küresel savaş tehlikesini hem de Sovyet tehdidinin açık ve mevcut doğasını aynı bağlamda onaylayan bir karar alır. Bu karar Sovyetler Birliği'nin veya dünyadaki komünistlerin yıkıcılığına karşı koyabilecek ABD Milli Güvenlik Devleti'nin herhangi bir ekonomik, askeri, diplomatik ve siyasi yeteneğini içeren gizli

faaliyetler yürütmektir. Tehdidin doğası esas olarak siyasi ve askeri olduğundan, karşılık verilecek araçları da siyasi ve askeri araçlara eşdeğer olacak, *Savaşta Yakın Tedbirler* olacaktır. Örtülü eylem karar olarak alınmadan önce ilk olarak NSC'deki CIA yetkililer tarafından önerilir. CIA'in dünya çapındaki yasa-ötesi (ing. extrajudicial) kabiliyetleri, cari kabiliyetlerini bulunduğu coğrafi bölgenin kontrolü ile sınırlı olan ABD hükümetine stratejik değer kazandırmaktadır. Gerektiğinde CIA bu yeteneklerin etkinliği için ABD silahlı kuvvetlerinin bileşenleri ile uzlaşmalar yapar.

Öneri kabul edildikten sonra, kararda riskleri ve engelleri yaptırıma bağlayan tarz, ABD Başkanı'nın dış siyasette kuvvet kullanımı ile ilgili görüşü ve davranış tarzı aracılığıyla yansıtılır. ABD Başkanı dış siyaset kararının içeriğini ve tarzını belirlerken, milli güvenlik bürokrasisi ve sonraki yıllarda ABD Kongresi, riskler ve fırsatlar arasında eylem yolunun geçerliliğini doğrulamak için devreye girer. Askeri-istihbarat alanından olanları da içeren milli güvenlik bürokratları, kendi aralarında uzlaşmalar yaparlar ancak ABD Başkanı, dış siyaset kararları ve davranış tarzı karşılığında halk desteği veya Kongre'den onay için pazarlık yapar. ABD Başkanı'nın milli güvenliğe müdahalesi, başkanın uluslararası siyasette yapmayı amaçladıklarının bürokratik bir uzlaşmaya varılmasıyla sonuçlanır.

Varsayım 3: ABD Başkanı kararını aldığı anda uygulama seviyeleri, başkanlık kararının rollerini ve görevlerini planlamak, hazırlamak ve başlatmak üzere, NSC'nin asli yöneticileri, müvekkil yöneticileri ve diğer personeli tarafından koordine edilir. Bu koordinasyonun özü, ABD Başkanı'nın dış meselelerdeki niyetini güvence altına almaktır. Milli güvenlik bürokrasisi niyeti biçimlendirip rolleri, sorumlulukları ve ilişkileri ile örtülü eylemin tahdit ve müsamahakarlığını belirleyerek, durumu ve ilerlemeyi izleyerek ve değerlendirerek kararın planlama sürecini başlatır. Bu, örtülü eylem için görev teşkilatlanmasıdır.

Planlama ve denetim ayrıntılı bile olsa da örtülü eylem, kabiliyetlerin olağanüstü şekilde kullanılmasını gerektiren özel sürece sahip bir çıktıdır. Kabiliyetlerin olağanüstü kullanımı stratejik çevrede meydana gelen değişikliklere karşı ABD Milli Güvenlik Devleti'ni daha savunmasız hale getirir. Herhangi bir açıklama veya uzlaşma, kamuoyunun gözünde devlet yetkilerinin kötüye kullanılması ve suistimali algısı veya uluslararası çevrede diğer ülkelere karşı savaş başlatılması gibi olumsuz

sonuçlara yol açabilir. Bu nedenle, hem planlaması hem de yürütülmesi, Kongre'nin denetiminden ve yabancı güçlerin izlemesinden gizlenmelidir.

Özneler, yapılar ve eylemler arasında güçlü mantıksal çıkarımlar yaratma yeteneğine rağmen, süreç izleme mikro düzeydeki analizlere veya Neoklasik Realizm durumunda birim düzeyindeki değişkenlere yorum getiren bir yöntem değildir. Süreçlerin yapısal bağlamını yaratmada zayıftır.⁴ Yani, yöntem bir öznenin süreçte yer alırken varlığından herhangi bir anlam veya bağlam ortaya çıkarmak için yetersizdir. Bu nedenle, sürecin analizini zayıflattığı yerde bu yöntemi tamamlamak için içerik analizi yöntemi eklenecektir. İçerik analizi, esas olarak metinsel bir biçimde olan verilen verilerden anlam ve çıkarımlar çıkarmaktır.⁵ Süreç izleme bir eylemin veya olayın belirli bir verisini açıklamada başarısız olduğunda, yani kaynaklar ve kurallar arasındaki davranış ilişkisini ortaya koymakta başarısız olduğunda, içerik analizi kullanılacaktır.

Bu tezde örtülü eylemin seçilmiş vakaları ele alınırken örtülü eylemin karar-alma sürecinde ABD Milli Güvenlik Devleti ile ABD Kongresi arasında kriz oluşturabilecek stratejik çevrenin tehditlerinin nasıl çözüldüğü ve bu çözümlerin Amerikan iç siyasetinin ilgisinden nasıl örtüldüğü de test edilecektir. Örtülü eylem ile ABD Milli Güvenlik Devleti, milli güvenlik karar-alma sürecini ABD Başkanı'nın kendi karar-alma süreci ve kendi yürütme yetkileriyle yapılandırmaktadır. Bu, ABD Başkanı'nı, uzlaşması büyük ihtimalle ABD'yi esas olarak Sovyetlerle bir savaşa sokma sorumluluğunu üstlenmesine neden olacak bir eylem üzerinde tek yetkili kıldı. Önemli olan Amerikan milli güvenlik bürokrasisinin örtülü eylem karar-alma sürecini sabitlerin ve değişkenlerin sürekli değişimiyle birlikte nasıl işlettiğidir.

1.5. Tezin Verileri

Bu tezde her vakada için ele alınacak ampirik veriler ABD Federal Hükümeti'nin dış ilişkileriyle ilgili toplanmış ve özetlenmiş metinsel arşivi yani *Amerika Birleşik Devletleri'nin Dış İlişkileri* (ing. Foreign Relations of the United States - FRUS) belgeleri olacaktır. Bu tezde bir devletin dış siyaset arşivlerinin kullanılması uluslararası ilişkiler, güvenlik çalışmaları veya diplomasi tarih disiplinlerinde diplomatik materyallerin yaygın kullanımından ziyade, Amerika Birleşik Devletleri'nin benzersiz sistemik yapısından ve siyasi rejiminden kaynaklanan bir

⁴ A.g.e., 116.

⁵ Margaret G. Hermann, "Content Analysis." *Qualitative Methods in International Relations*, (ed.) Audie Klotz and Deepah Prakash, (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2009), 151-167, 151.

zorunluluktur. Federal, anayasal bir cumhuriyet olan Amerikan siyasi rejimi, Ragsdale'in “çelişkili bir kurum” olarak nitelendirdiği çoğulcu başkanlık modeline sahiptir.⁶ Bu modelin çelişkisi, hükümet kurumu içinde hem kalıcı hem de geçici oluşumları korumasıdır. Zıtların koruyuculuğuna dayalı bu ikilik siyasi konuların hem çeşitlenmesine hem de karmaşılaşmasına neden olur. Özellikle dış siyasette özneler ve sorunlarla daha da karmaşık hale gelen siyasi süreçler karşısında, ABD Başkanı'nın çoğulcu başkanlık (ing. pluralistic presidency) tarafından yaratılan bu krizler ve çıkmazlar karşısında yönetebileceği ve sürdürebileceği kararlar için kurumsal bir hafızaya ihtiyacı vardır.⁷ FRUS arşivi Amerikan dış meseleleri ile milli güvenlik meselelerinde örnek direktifler, kararlar, emirler ve muhtıralarla bu kurumsal hafızayı oluşturmaktadır. Ancak ülke fark etmeksizin her örtülü eyleme benzer her gizli faaliyet, istihbarat faaliyetleri olarak gerçekleştirildikleri için üzerindeki gizlilik derecesi mevcut faaliyetlerin emniyeti açısından kaldırılmamaktadır. Bu durum FRUS arşivleri için de geçerlidir. Buna ek olarak Amerikan milli güvenlik bürokrasisinde gizliliğin temeli yine Amerikan çoğulcu başkanlık modelinde yatmaktadır. Kurumsal hafıza değişen hükümetlerin, örtülü eylem olarak gerçekleştirdikleri gizli istihbarat faaliyetlerinin hesap verilebilirliğinden muaf olmak için belgeleri sansürlemede, saklamada ve hatta kaybetme yoluyla imha etmektedir. Özellikle bu tezde ele alınacak hem İran hem de Nikaragua vakalarında dönemin Amerikan hükümetlerine muafiyet sağlayacak durumlar oluştu: 1997'de CIA ile çalışan bir tarihçi, teşkilatın 1953 yılındaki TPAJAX projesini belgeleyen orijinal dosyaların çoğunun genel imha için teslim edildiğini ve artık var olmadığını ortaya çıkardı;⁸ Nikaragua'daki örtülü eylem hakkında Reagan yönetimi 1989 yılında Washington D.C.'den ayrılmaya hazırlanırken elektronik posta dosyalarını silmek için elinden geleni yaptı.⁹ Bu nedenle gizlilik veya tahrifat sonucu arşivde belgelenmemiş süreçler olaylara bizatihi katılmış ve yakın tanık olmuş kişilerin anlatı ve anıları ile tamamlanacaktır.

⁶ Ragsdale, *a.g.e.*, 4.

⁷ Margaret Jane Wyszomirski, “Institutional Memory: Improving the National Security Advisory Process,” *Grand Strategy and the Decisionmaking Process*, (ed.), James C. Gaston, (Washington, D.C.: National Defense University Press, 1992), 185-209, 192.

⁸ Kate Doyle, “The End of Secrecy: U.S. National Security and the New Openness Movement,” *National Insecurity: U.S. Intelligence After the Cold War*, (ed.) Craig Eisendrath (Philadelphia: Temple University Press, 2000), 92-117, 95.

⁹ *A.g.e.*, 96.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: Örtülü Eylemin Evrimi

2.1. Soğuk Savaş'ta Devlet, Milli Çıkar ve Uluslararası Çevre

2.1.1. Soğuk Savaş'ta Devlet

Devlet, geniş anlamda, belirli bir toprak parçası üzerinde şiddet tekeline sahip olan siyasi bir varlık olarak tanımlanır. Evans ve Newnham bu genel tanımı üç gerekli koşula dayandırır: toprak, nüfus ve tanınan kontrol hükümeti.¹⁰ Bu gerekli koşullar evrensel özellikler olarak kabul edilmelerine rağmen, anlamlarını Avrupa siyasi tarihinin gidişatıyla kazanmışlardır. Yani, Avrupa tarihi boyunca şehir devletleri, hanedanlar, cumhuriyetler veya monarşiler, toprakları yönetmek için insan tebaaları aracılığıyla tahakküm ve idari yapılar kurmaya çalışmışlardır. Bu anlamda, dünya tarihindeki tüm devletler Avrupa'dakiyle aynı yolu izlememiştir. Örneğin, milattan önceki antik Çin'de devletler, vatandaşlık kavramının gelişmesine yol açabilecek tebaalarına haklar verme eğilimindeydiler, ancak savaşan devletler arasındaki koşullar nedeniyle barış hedefi imparatorluk olarak belirlenmişti, bu sonunda bir egemenliğe dönüştü.¹¹ Dolayısıyla devletin tanımı konusunda, siyasetteki işlevsel rolünden ziyade, iktidar ilişkilerindeki evrimsel yönünü vurgulayacak kesin bir açıklama olmalıdır. Bu açıklayıcı vurgu savaş kavramında yatmaktadır.

İnsan grupları arasında savaş gibi şiddetli bir çatışmada, hem eylemleri hem de sonuçlarını yöneten bir toplumsal mekanizma gelişir. Bu mekanizma sadece bir eylemi gerçekleştirmeye yönelik nedenlerin ve motivasyonların bütünü değildir. Aynı zamanda katılımcıların zihinsel süreçleri veya psikolojik değişimleri de dahildir. Ancak, savaş gibi bir toplumsal mekanizmaya katılanlar için savaş içindeki eylemleri anlamlandırmak nedenler, motivasyonlar, zihinsel süreçler ve psikolojik değişimler arasında bir karşılaştırma yapmalarını gerektirir. Bunların birbirleriyle karşılaştırılmalarıyla, bir çatışmada gerçekleştirilen eylemlerin motivasyona, zihinsel süreçlere, nedenlere veya değerlere göre sınıflandıran bir akıl ortaya çıkar. Böyle bir akıl, işlevsel hale gelme kapasitesini izler; yani anlam ancak bir kavram haline geldiğinde anlam kazanır. Kısacası, devlet hem normatif bir akıl hem de işlevsel bir

¹⁰ Graham Evans and Jeffrey Newnham, *The Penguin Dictionary of International Relations*, (Harmondsworth: Penguin Books, 1998), 512-513.

¹¹ Victoria Tin-Bor Hui, *War and State Formation in Ancient China and Early Modern Europe*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 168; 178.

eylemdir. Devleti akıl-eylem olarak sürdüren ise normlarının ve gücünün kaynakları arasındaki etkileşim türleri ve yollarıdır.

Weber, devleti bir bölge ile nüfusu üzerindeki şiddet tekeliyle tanımlasa da,¹² tanımı bir devlette olmazsa olmazı tahakkümün teşkilatlanmasını da gerektirir. Yani, belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan bir insan kitlesini veya kitlenin bileşenlerinden bir insan topluluğunu siyasi değeri olan bir eyleme zorlamak, üyelerinin sahip olduğu yeteneklere göre görevlendirildiği bir teşkilatlanmayı gerektirir. Şiddet, insanların hem fiziksel hem de toplumsal bütünlüğüne verilen bir zarar olduğuna göre, bu teşkilatlanma Lasswell ve Kaplan'ın “refaha dayalı belirgin bir güç biçiminin refahın kendisine uygulanması” olarak tanımladığı¹³ ve refahı siyasi şiddet konusundaki yeteneğine dayanan bir kaba kuvvet olmalıdır.

Strausz - Hupé'ye göre devlet, “kökenleri itibariyle örgütlü güçtür. Tarihi savaşla başlar,”¹⁴ bekası ve dağılması, *yoldaşlık* ve *kardeşlik* gibi toplumsal ilişkileri nasıl fazlasıyla yeniden ürettiklerine bağlı olan bir savaşçı grubudur. Kendine özgü bu ilişkileri yeniden üretim ise sahip oldukları yetenekleri ortaya çıkarmak ve bunları kontrol aşamaları aracılığıyla harekete geçirmektir. Bu aşamalar, iktidarın uygulanması sırasında karşılaşılan tehditler ve değişimlerle ilişkili olarak tanımlanır. Porter bu aşamaları üç siyasi etki olarak tanımlar: oluşturuca ve örgütleyici etkiler, parçalayıcı etkiler ve yeniden biçimlendirici etkiler.¹⁵ Bu noktada Porter, bu etkilerin doğrudan savaştan kaynaklanmadığını, ancak savaşın şiddetine ve zorluklarına kolektif eylemler olarak yanıt veren bireyler ve gruplar tarafından türetildiğini öne sürer.¹⁶

Bu nedenle hem Uluslararası İlişkiler hem de Güvenlik çalışmalarında devlet kavramının askeri kökenleri de göz önünde bulundurularak ele alınması gerekmektedir.

¹² Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organisation*, (London: The Free Press of Glencoe, 1964), 156.

¹³ Harold Lasswell and Abraham Kaplan, *Power and Society: A Framework of Political Inquiry*, (New Haven: Yale University Press, 1950), 90.

¹⁴ Robert Strausz-Hupé, *Geopolitics: The Struggle for Space and Power*, (New York: G.P. Putnam's Sons, 1942), 196.

¹⁵ Bruce D. Porter, *War and The Rise of The State: The Military Foundations of Modern Politics*, (New York: Free Press, 1994), 11.

¹⁶ Porter, *a.g.e.*, 19-20.

2.1.2. Milli Çıkar ve ABD Dış İlişkileri

Bekası iktidarının sürdürülmesine bağlı olan bir devlet, iktidar talepleri için kaynaklar ve değerler için rekabet etmeye çalışır veya bu kaynaklar veya değerler üzerindeki mülklerini tamamlamaya çalışır. Bu anlamda, bir devletin çıkarı, iktidarının veya siyasetinin taleplerinin toplamıdır. Ancak, bu talepleri tanımlamak yalnızca siyasi liderlerin veya siyasi elitlerin çıkar kavramından ne anladıklarına dair önermelere bağlı değildir. Aynı zamanda nüfus, vatandaş topluluğu, sivil toplum veya halk olan toplumsal güç kaynaklarının çıkarlar için nasıl rıza gösterdiği de çıkar tanımını etkilemektedir. Hem seçkinlerin çıkar anlayışı hem de toplumun rızası bir çıkarı milli hale getirir. Hem seçkinlerin hem de toplum anlayışı, milli çıkar tanımında bir ikilik yaratır. Krasner'a göre, milli çıkar tanımı iki çalışma yaklaşımına yol açar: biri, devletlerin toprakların korunması gibi belirli hedefleri takip ettiği *mantıksal-tümevarımsal* yaklaşımdır; diğeri ise karar vericilerin milli çıkarı hedeflerle nasıl ilişkilendirdiğinden ve devlet için nasıl teşvik ettiklerinden türetildiği *deneysel-tümevarımsal yaklaşımdır*.¹⁷ Bu anlamda, bir devletin milli çıkarının uluslararası bir çevrede hayatta kalmak veya sağlam kalmak olduğu sonucuna varılabilir. Ancak bu çevre dinamik ve karmaşık olduğunda, milli çıkar, çevrenin değişimleri ve süreklilikleriyle açıklanması gereken siyasi bir kavram haline gelir. Bu, Krasner'in ampirik-tümevarımsal yaklaşımını daha geçerli hale getirir. Milli çıkar, bir siyasi inanç değildir. Milli çıkar devletin siyasi katılımcılarının önermeler aracılığıyla uluslararası sisteme yönelik iç siyasi tepkileri duruş haline getirdiği bir siyasi meseledir.

ABD dış siyasetiyle ilgili olarak Deibel, milli çıkarları dört kategori altında sınıflandırır: fiziksel güvenlik, refah, yurtiçinde değerlerin korunması ve yurtdışına değer yansıtma.¹⁸ İlk kategori, her devletin fiziksel olarak var olduğu bir alan üzerindeki olası veya yakın yoksunluk koşullarına karşı milletin ve mülklerinin bütünlüğünü koruması gerektiği toprak zorunluluğudur. Devamında toprak zorunluluğu sürdürüldüğünde, ikinci çıkar gelir; ticaretle yönetilen sermaye, emtia ve mal kisvesi altında kaynakların ve değerlerin yığılması. Üçüncüsü, bu yığılmış malların her biri bireylerin ve toplulukların talepleri ile beklentilerini temsil ettiğinden, devletin hayatta kalması için korunması hayati önem taşıyan, yurt topraklarında bir

¹⁷ Stephen D. Krasner, *Defending the National Interest: Raw Materials Investments and U.S. Foreign Policy*, (Princeton: Princeton University Press, 1978), 35.

¹⁸ Terry L. Deibel, *Foreign Affairs Strategy: Logic of American Statecraft* (New York: Cambridge University Press, 2007), 125-128.

medeni kültür oluşturan bir değerler sistemleşmesini ortaya çıkarır. Bekaa kavramını medeni kültüründen alan bir devlet, kaynaklarını ve değerlerini çevrenin belirsizliklerine karşı yönlendirmek için iç talepleri ve beklentileri sürdürebilir. Son olarak devletin mutlak güvenliği, bulunduğu çevrede tehdit oluşturabilecek her türlü koşulu ortadan kaldıracak bir çevre yönetimine bağlıdır. Bu yönetim ancak miras alınan yurttaşlık kültürü değerlerinin sınırlar üzerinden yansıtılmasıyla elde edilebilir. Deibel'in ABD dış siyaseti altında milli olarak sınıflandırdığı bu dört çıkarın ayrıntılı olarak açıklanması üzerine, Krasner'in çıkarları tanımlamaya yönelik ampirik-tümevarımsal yaklaşımının, bir dış siyaseti nihai ürün olarak yaratan bir süreç olduğu sonucuna varılabilir. Çıkarlar, devletin bileşenlerinden türetilir ancak yalnızca bir çevrenin fırsat veya tehdit olarak sunduğu koşullar içinde türetildiklerinde gerçekleştirilebilirler. Fırsatlar ve tehditler arasında kesin bir oranla yapılan karşılaştırma, milli çıkarlar olarak türetilen en yararlı sonucu verir. Ancak fırsatları ve tehditleri yorumlamak için gelecekteki olaylar hakkında varsayımlarda bulunulmalıdır. Bu tür varsayımlarda bulunmak da ancak çevreyi değerlendirerek başarılabilir.

2.1.3. Uluslararası Çevre

Uluslararası çevre yalnızca stratejik bir çevre değil, aynı zamanda ve en önemlisi yaşayan bir çevredir. Yani, devletler çevreye siyasi olarak hakim olsalar bile, böyle bir çevre, siyasi eylemleri bile kısıtlayabilecek her türlü toplumsal yapıyı ve eylemi de içermektedir. Bu noktada, uluslararası bir çevrenin aslında üyelerinin büyüklüklerine, güçlerine ve esas olarak tüketimlerine göre sınıflandırıldığı bir siyasi ekosistem olduğunu iddia edilebilir. Çevre içinde ekosistemi oluşturan üyelerin 'tüketim' terimiyle nitelendirilmesi, sistem üyelerinin mevcut veya potansiyel koşullardan kaynak veya değer çıkarma eğiliminde olması veya siyasi kavramlar yaratma araçlarına sahip olması anlamına gelmektedir. Bu üyelerin türleri devlet veya devlet-dışı öznelerden devletlerarası kurumlara veya bir vatandaş grubundan üç kişilik radikal terör hücrelerine kadar değişebilir.

Uluslararası çevre olarak tanımlanan bu siyasi ekosistemde beslenme piramidinin tepesi Strausz-Hupe'nin örgütlü kuvvet olarak tanımladığı devletler tarafından tutulur. Devletleri bu piramidin tepesine yerleştiren ise örgütlendikleri biçim değil, örgütlenme nedenleridir. Buzan, Jones ve Little'a göre "devletler, onları birbirleriyle temasa

geçirecek gerekli güce sahip olmayan, tamamen içe dönük kurumlardır,"¹⁹ ancak Kenneth Waltz'ın dediği gibi, birbirleriyle iş birliği yapmaya başladıklarında, hayatta kalmak için dışsal çabalar ararlar.²⁰ Bu çaba devletleri kaynakları çıkarmaya ve istenen sonuç için çıkarılan kaynakları bir eyleme koymaya yönlendirir.

Uluslararası çevrede böyle bir piramidin yorumlanması, uluslararası siyasetin daha fazla araştırma için kanunileştirilmesi ve böylelikle tarihselciliğin belirli kavramlarından bağımsızlaştırılarak siyasi kuramların toplamı olan Uluslararası İlişkiler disiplini ortaya çıkarmasıdır. Uluslararası çevreyi stratejik yapan ise bu kanunların her birinin belirli bir zaman diliminde tamamen veya kısmen geçerli olduğuna dair algıların atfedilmesidir.

2.1.4. Gerçekçi ve İdealist Çevre Algıları

Evrenin nasıl işlediğini anlatan kesin ve tek bir yasa yoktur. Uluslararası siyasetin işleyişine dair doğrulanmış bir inanç olmadığı için Uluslararası İlişkiler disiplinde de aynı durum geçerlidir. Dahası, devletlerin içinde yer aldığı çevrenin dinamik özelliği insan anlaması için hiçbir durumda gerçekliğini ortaya koymaz. Bu nedenle, uluslararası siyasetin gelecekteki çalışılması için çevreyi kanunlaştıran herhangi bir kuram, aslında çevreye yönelik sistemik bir görüşü uygulamak için bilgi haline gelen bir dizi siyasi inançtan yapılan çıkarımlardan ibarettir. Deibel'e göre, stratejik çevre aracılığıyla ülkelerinin yöntemlerini ve stratejik hedeflere ulaşma araçlarını nasıl organize edeceklerine karar verenlerin bilgisi "bir dizi olgudan çok, gerçeklik değiştikçe veya yeni kanıtlar ortaya çıktıkça değerlendirilmesi ve yeniden değerlendirilmesi gereken algılar veya 'varsayımlar' olarak görülmelidir."²¹ Bu, stratejik çevrenin, doğası gereği önermeleri belirsizlikten olgular türetmek için varsayılması gereken bir dizi algı ve yanılsamadan başka bir şey olmadığı anlamına gelir. Gerçeklik haline gelen şey, belirli bir zaman ve alanda, eylemleri devletin varlığı üzerinde hayati etkiye sahip olan düşmanlardan gelen tehditlerdir. Bu nedenle, bir siyaset-yapıcı veya karar-verici için, uluslararası bir çevrenin özellikleri, devletin bu çevrede nasıl görüldüğü veya bu çevrede nasıl görünmesi gerektiği sorularını cevaplamak için kanunlaşmalıdır. Bu sorular, gerçekçilik ve idealizm siyasi

¹⁹ Barry Buzan, Charles Jones and Richard Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, (New York: Columbia University Press, 1993), 116.

²⁰ Buzan , Jones ve Little , *a.g.e.*, 117.

²¹ Deibel , *a.g.e.*, 35.

gelenekleriyle örtüşmektedir. Ancak bundan da öte, çevre değişimleri dinamik olduğundan, bu gelenekler basit güç doktrinleri olarak da benimsenemez. Devlet, çevredeki değişikliklerden etkilendiğinde, çevreye ilişkin mevcut algı belirsizleşir ve bu belirsizlik, siyaset-yapıcılar ve karar-vericiler için bir iç kriz konusu haline gelir. Bununla birlikte, bir devlet için olanla olması gereken arasındaki fark, bir devletin rakibine karşı uluslararası çevrede sahip oldukları ile rakibinin devlete karşı uluslararası çevrede sahip olabilecekleri arasında inşa edilmelidir. Özetle, tehditleri bertaraf etmek, krizleri çözmek ya da yaptırımlara karşı milli çıkarları gözetmeyi sürdürmek için hem siyaset-yapıcılar hem de karar-vericiler, eylemlerini formüle edebilmek amacıyla, tüm siyasi kuramların içeriklerinden geçici değişkenler ve sabitler türetmeye çalışırlar.

Şu ana kadar, uluslararası çevre hakkında kesin olarak çıkarılabilecek şey, öznelere 'birlikte var olması' gerçeğidir. Birlikte var olma eylemleri aslında diplomasi tarihi boyunca dengeleme, uyumlaşma veya ortaklaşma olarak görülen toplumsal eylem kalıplarıdır. Bu kalıplar, olan ile olması gereken arasındaki bir yelpazenin aşamalarıdır. Siyaset açısından, bu yelpazenin uçları sırasıyla gerçekçiliğe ve idealizme uymaktadır.

Gerçekçilik, çevreden kaynak çıkarma olarak nitelendirilebilecek çok sayıda davranışın yansımasıdır. Bu, devletler arasında rekabete veya çevrede kaynaklar ve değerler kıtsa anarşi olarak adlandırılan bir duruma yol açar. Bu tür rekabet, devletler arasında bir güven durumu yaratmaz. Ancak, güven eksikliği, başkalarına hükmetme gücüne sahip olan bazı devletleri, çoğunlukla kaba kuvvetle, onları zorla ele geçirmeye motive eder. Bunu yapacak kadar güçlü olanlar, ya güç mitlerini söylemleştirebilir ya da sadece güçlerini uygularlar. Olmayanlar, ya geri çekilerek mevcut durumdaki statülerini veya güç yapılarını sürdürürler ya da duruma ihtiyatla yaklaşırlar. Zayıf güçlerin bu ikili davranışı, deniz güçleri ile kıta kara güçleri arasındaki bir çatışmada belirginleşir. Her iki güç de, rakiplerine baskı veya yıkım sağlamak için, var oldukları jeopolitik alana göre askeri güçlerini uzmanlaştırırlar. Ancak diğer yandan, baskın bir kara gücü, kısa sürede bir deniz gücünün donanmasını alt edecek bir donanma yaratıp sürdüremez veya bir deniz gücü, baskın bir kara gücünün topraklarında kolayca karaya çıkıp yürüyecek ve savaştıracak bir ordu oluşturamaz. Bu güçlerin her ikisinin de askeri zayıflıkları birbirlerine açık olduğundan, bu güçlerden biri askeri gücün tüm alanlarında tam askeri hakimiyet elde edene kadar diplomasi, ticaret veya kültür araçlarıyla iş birliği yapmayı tercih ederler.

İdealizm, realizmin antitezi değildir. Devletlerin, birbirlerinden ayrı olduklarından daha fazla ortak noktaları olduğunda çevre hakkında bir bakış açısı olarak benimsedikleri bir yaklaşımdır. Ancak, devletlerin ortak noktalarını gerçekleştirmek için birbirleri arasında ilişkiler kurmaları gerekir. Bu ilişkiler ağlar, gayri resmi bağlar veya üçüncü taraflar aracılığıyla olabilecekleri anlamında diplomatik veya ikili olmak zorunda değildir. Önemli olan, bu ilişkinin hesap verebilirlik koşuluna dayanmasıdır. Bu hesap verebilirlik, tıpkı siyasette olduğu gibi, kurumlar aracılığıyla sürdürülebilir, çünkü kurumlar, ülkeler arasında ortak anlayışa ilişkin konuları gündeme getirebilir, pazarlık koşulları veya fikir alışverişi sağlayabilir ve ortak hedeflere ulaşmak için iş birliği araçları sağlayabilir. Bu durumda, hesap verebilirlik üzerine kurulan bağlar üzerine iş birliği için konular getirenler, aslında tarafların resmi temsilciliğini üstlenmektedir. Bu noktada idealist çevre algısı liberal siyasi düşüncenin kavramlarıyla örtüşmektedir. Savaşlar devletler için felaket sonuçları doğurduğunda veya savaşma kapasitelerinin yetersizliği sonucunda sürekli bir askeri çatışmadan zarar görecektir olan devletler ilişkiler geliştirir veya karşılıklı kazanımlar için iş birliği yapmak üzere mevcut ilişki bağlarını canlandırmaya çalışır. Bu ilişki kurma sürecinde, temsilciler tarafından ilişkilerin hesap verebilirliği için her iki tarafın taleplerine yönelik karşılıklı siyasi saygı teşvik edilir. Bu başarıldığında, iş birliği dışarıdan devletleri bir güvenlik ikilemine sürükleyen bir sürece yanıt olarak görülmeye başlar. Bu nedenle idealizm, liberal siyasi düşüncenin Uluslararası İlişkiler disiplindeki bir anlayışı olarak kabul edilir. Özetle devletler arası bağlar, devletlerin ticaret ilişkilerinden türettikleri bir olgudur. Bu anlamda, savaş ve ticaret birbirinin diyalaktiği iken realizm ve idealizm uluslararası çevrenin tüm resmini ortaya koymak için birbirini tamamlayan algılardır. Ancak Soğuk Savaş, çift kutupluluktaki teknolojik gelişmenin jeopolitik ve ideolojiden daha fazla süper güçlerin askeri potansiyelini etkilediğini ortaya koymuş, bu da realist bakış açısını etkileyerek devletler arası ilişki bağlarını rekabet yöntemine dönüştürmüştür.

2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Derin Devlet İdeolojisi ve Uluslararası Çevrenin Stratejik Çevre Olarak Yeniden İnşası

ABD bürokrasisinin 1947 yılında milli güvenlik için yeniden örgütlenmesiyle, askeri güce güvenmek öncelik haline geldi. Bu, gücün çevreyi anlamak ve ona uygun şekilde hareket etmek için birinci elden bir araç haline geldiği fikrini güvence altına almıştı. Askeri açıdan böyle bir gücü sürdürmek hem seferberlik kaynaklarını hem de

meşruiyet değerlerini gerektirir. Bu anlamda, Amerikan siyasi geleneği, siyasi hak üzerinde askeri gücün meşrulaştırılmasına hizmet eden bir tür realist yaklaşımla tanıtıldı. Seymour Melman bu tür realizmi Sovyet yayılmacılığı korkusuna karşı Amerikan siyasi yaşamının her düzeyinde askeri gücün artırılmasını ve militarizmin genişletilmesini meşrulaştıran bir dizi inanç olarak, devlet içinde devlet olan, bir derin devlet ideolojisi olarak tanımlar.²² Özellikle, bu tür bir korku yalnızca Amerikan yaşam tarzına yönelik ideolojik önermelerden değil, esas olarak nükleer silahlarla jeopolitik tahditlerin üstesinden gelinerek elde edilebilecek mutlak ve çok uzaklara ulaşan yıkım kabiliyetinden kaynaklanıyordu.²³ Bu tür korkulara karşı, Amerika Birleşik Devletleri'nin hem toplumunu korumak hem de askeri üstünlüğünü sürdürmek için savunma teknolojilerinde ilerlemeyi sürdürmesi teşvik edildi. Ancak Melman, doğa yasaları nedeniyle bu sürdürmenin savunmanın uygulanabilirliğini garanti altına alacak bir tekele dönüştürülemeyeceğini belirtiyordu.²⁴ Yani, teknoloji gibi fiziksel çevre ile toplumsal çevre arasındaki çıkarımların geliştirilmesi bir devletin mülkü olarak kontrol edilemezdi.

Soğuk Savaş ile yeniden inşa edilen yeni uluslararası çevre algısı, realizm ile idealizm arasındaki farkları da belirsizleştirirken, savaş ile barış arasındaki diyalektiği de bulandırmaktaydı. Barış, savaştan sonra siyasi hedeflere ulaşıldıktan sonraki bir durumdu. Bu anlamda savaşın zıttı bir kavramdı. Barış inşası ittifaklar kurmak, savaşan devletleri düşman ittifaklarından ayrılmaya yönlendirmek ve İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsız devletlerin duruşunu korumak gibi savaşın sürdürülmesi için de kullanılabilirdi. Ayrıca bu tür bir barış tanımı savaş zamanlarında idealist algının barışı yeniden nasıl tesis edebileceğine yönelik bir güvenlik ön görüşü sunmaktaydı. Ancak, Soğuk Savaş ile beraber savaşın barışın zıttı olmadığı şeklindeki zıt duruş da geçerlilik kazanıyordu çünkü barış zamanında, askeri güç biçimini almış ve ancak siyasi otoritenin kontrolü altında eyleme dökülen şiddet, hem barışın korunması hem de barış dışındaki diğer siyasi hedeflere ulaşılması için bir güvenlik ön görüşü haline geliyordu.

Realizm ve idealizm arasındaki fark, birleşik bir özne olarak algılanan bir devlet içinde paradoksa dönüşmekteydi. Devlet içi karar-alma süreci, çok sayıda karar değil, tek bir

²² Seymour Melman, *Pentagon Capitalism: The Political Economy of War*, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1970), 225.

²³ A.g.e., 163-164.

²⁴ A.g.e., 164.

karar almak için aralarında karşılaştırma yapar. Bu, tek bir kararın gerekli olması nedeniyle mantıklıdır, çünkü çok sayıda karar büyük olasılıkla siyasi eylemlerde bulunma konusunda bir eylemsizliğe neden olur. Ancak uluslararası çevre kararların uygulanması sürecinde yoğunlaşır ve daha karmaşık hale gelirse, sadece realizmden veya idealizmden algılanarak oluşturulmuş tek bir karar, tüm siyasi hedeflere ulaşmak için yeterli olmayacaktır. Dahası böyle bir yetersizlik, ister demokratik ister otoriter rejimle yönetilsin, bir siyasi öznenin kararını bürokratik olarak uygulanmasını etkisiz hale getirir. Çünkü bürokrasinin kendine özgü yapısı ve işleyişi kararın kendi doğasına göre yorumlanmasına neden olur.

Bu nedenle Soğuk Savaş, ister barış ister savaş koşullarında olsun, uluslararası çevredeki güç siyasetini oluşturan parçaları hem siyaset-yapımı hem de karar-alma süreçleri için stratejik olarak inşa edilmesini gerektirmiştir. Bu gerekli stratejik inşa tek seferde olmamıştır. ABD bir devlet olarak Soğuk Savaş boyunca siyaset oluşturarak, kararlar alarak ve stratejiler geliştirerek bir zaman çizelgesini ve başarı tablosu takip etmiştir. Bu da bir güvensizlik siyaseti tarafından teşvik edilen bir tarihsel devlet davranışı örüntüsü oluşturmaktadır. Kısacası güvensizlik siyaseti Soğuk Savaş dönemi boyunca siyasetler, kararlar ve stratejilerden oluşan ABD'nin devlet davranışını oluşturmuştur.

2.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası ABD Dış Siyaseti

Nathan ve Oliver, Alexis De Tocqueville'in yazıları üzerine Amerikan dış siyaseti demokratik bir toplumun talepleri için oluşturulduğunu ve bunun da iç kurumlar arasındaki istikrarın uluslararası siyasetin dış krizlerine yönelik yanıltıcı bir bakış açısını zorunlu kıldığı paradoksal bir ikileme yol açtığını ileri sürerler.²⁵ Bu önermeden Amerikan dış siyasetinin kendi başına bir siyasi kriz olduğu sonucuna varılabilir. Böyle bir krizin çözümü ise daha fazla kurum veya güç biçimi gerektirir. Bu gereklilik dış siyaseti daha karmaşık hale getirmektedir. Bu tür bir karmaşıklık Soğuk Savaş'ın başlangıcında anlamını bulduğundan İkinci Dünya Savaşı'nın sonu dış siyaset geleneklerinin değişmesi olarak görülebilir. Dolayısıyla, Nathan ve Oliver'ın önermesinden İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası Amerikan dış siyaseti geleneğinin *Federalist* ve *Küreselci* gelenekler olarak ayrılabilceği öne sürülebilir. Bu geleneklerin her biri yalnızca siyasi hedefleriyle değil, esas olarak siyaset-yapım

²⁵ James A. Nathan and James K. Oliver, *Foreign Policy Making and the American Political System* (Boston: Little, Brown and Company, 1983), 2.

süreçleriyle tanımlanır; milli olarak tanımlanan çıkarlar, Krasner'in milli çıkarlara yönelik mantıksal-tümevarımsal ve ampirik-tümevarımsal yaklaşımlarıyla benzer bir ayrım gösteren üretim konusu haline gelmektedir.

Tıpkı Amerikan siyasetindeki diğer konularda olduğu gibi, Amerikan dış siyaseti ne bir parti siyasetinin yan ürünü ne de siyasi bir liderin hırslarından ibaretti. Amerikan dış siyaseti ikili bir uzlaşmaydı. İlk olarak anayasa ile rejim arasındaki iç çekişmelerin uzlaşmasıydı; yasama, yürütme ve yargı gibi ayrı güçler bir siyaset oluşturmak için birbirleriyle yarışıyordu. Bu yarışta kamuoyu, anayasal güçlerin halkın desteğini alarak dış siyaset konusundaki iddialarını sürdürmeye çalıştığı bir denge unsuruydu. Bu anlamda, Amerikan siyasetinde dış siyaset yapmak demokratik bir oyundu. Ancak bu noktada oyun yoğunlaştığında dış siyaset-yapım süreci de çıkmaza girmektedir. Demokratik bir rejimde dış siyaset-yapımına katılımın yoğunluğu sürecin kendisine bir engel haline gelmektedir. ABD Başkanı da dış siyaset-yapım sürecinde böyle bir engel durumuna karşı yurttaşları adına doğru yaptırımlar yapmak için yürütme gücünü uygular. Bunu yaparken başkan yalnızca kamuoyu desteğini değil, aynı zamanda siyaset-yapım sürecine müdahalesini meşrulaştırmak için kuvvetler ayrılığı arasındaki demokratik oyuna katılır. Kısacası başkan siyaset çıkmazı hakkında kararlar alma istencini ortaya koyar. Başkanın iktidar yasama alanında yürütme gücünü kullanırken meşruiyetini araması da kongre gibi yasama statükosuna sahip olan siyasi özneleri başkana karşı birleştirir. Böylece Amerikan dış siyaseti başkanın gücü ile kongre gücü arasında bir uzlaşmaya evrilir. Bu nedenle dış siyaset-yapımında anayasal geleneğinin, önce demokratik bir oyunda kuvvetler ayrılığı arasında, ikinci olarak başkan ile kongre arasında olmak üzere iki aşamalı bir uzlaşma olduğu sonucuna varılabilir.

Nathan ve Oliver 1947 Milli Güvenlik Yasası'nı dış siyaset-yapım geleneklerinde *Federalist* anayasal geleneği ile *Küreselci* bürokratik geleneği arasındaki ayrım olarak göstermektedir.²⁶ 1947 Milli Güvenlik Yasası dış siyaset-yapım sürecine yeni bürokratik güç noktaları getirmişti. Bu yeni bürokratik güçlerle birlikte yeni bir rol, Amerika'nın güvenliği ve müttefikleri adına küresel bir güvenlik şeması yaratmak ve yönetmektir. Bu rolden güvenliğin sadece Amerikan halkının değil, aynı zamanda müttefiklerinin de talebi olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu durumda dış siyaset-yapımının anayasal süreçleri yalnızca iç talepleri değil, aynı zamanda bu dış talepleri

²⁶ Nathan ve Oliver, *a.g.e.*, 8-9.

ve yapısal değişiklikleri de ele alacaktı. Sorun ise bu taleplerin her birini karşılamak için kaynak ve değerlerin türüne ve sayısına karar vermektir. Bu noktada mevcut ve yeni bürokratik özneler, karar-alıcıyı kendi siyasi görüşleri için ikna ederek birbirlerini kaynaklardan ve değerlerden mahrum etmeye çalıştılar. Siyasi görüşleri yalnızca farklı bürokratik örgütlerin iddia etmek istediği hedefler veya araçlar konusunda farklılık göstermiyordu; aynı zamanda bu örgütlerin çevreden akan mevcut bilgileri nasıl yorumladıkları, eylemlerini nasıl nedenselleştirdiklerini veya belirli eylem türlerinin kararlarını bu görüşlere nasıl uyguladıkları konusunda da farklılık gösteriyordu. Kısacası bir bürokratik kurumun tehdit algısı, diğer kurumun bir fırsat algısı olabiliyordu. Böyle bir karşıtlık bu kurumların her birinin kendine özgü çıkarlar ürettiğini göstermekteydi. İstenen olayların siyasi değerlerle ifade edildiği bir siyasi sistemde bürokratik kurumlar içinde ve arasında kendileri için çıkarların oluşması birbirleriyle etkileşimdeki bürokratların arzularını ve bakış açılarını kurumlarının çıkarları haline gelen bir kalıba koyduklarını göstermektedir. Bir bürokratik kurumdan herhangi bir siyasi eylem için plan sunanlar, planlarının kabul edilmesi için iradelerini ortaya koymaktadırlar. Nathan ve Oliver bu durumu siyaset-yapıcılar ile karar-vericilerin bakış açıları, egoları ve hırsları arasındaki çatışmaya müdahale eden ve "kaçınılmaz olarak örgütsel parçalanma sorununu daha da karmaşık hale getiren" bir etki olarak iddia etmektedirler.²⁷

Özet olarak İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Amerikan dış siyaset-yapım sürecini yöneten *Federalist* gelenek, güvenliği yönetmek için *Küreselci* role yer açtı. Bu iki geleneğin süreçleri arasındaki karşılaştırma siyaset sonuçlarının genel özelliğinin, Federalist geleneğin iç gerginlikler içinde tutarlılık aradığı, Küreselci geleneğin ise dış zorluklara karşı verimlilik aradığı iki yönü ortaya koymaktadır.

2.2.2. Soğuk Savaş Döneminde ABD'nin Dış Siyaset Davranışları

Soğuk Savaş bağlamında, ABD dış siyaset davranışı ne tamamen realist ne de tamamen idealistti, ancak aynı zamanda her iki algının bir yan yana getirilmesi de değildi. Realist ve idealist davranış bileşimi, Craig ve Lovecrall'ın *Güvensizlik Siyaseti* olarak adlandırdığı Amerikan devlet yönetimini sistemleştiren, stratejik gerçeklikler üzerine zihinsel ve ahlaki bir yansımaydı. Craig ve Lovecrall'a göre ABD, sadece genişlemeye karşı ittifaklar kurup sadece askeri güçlendirmeye Moskova ve Pekin'in

²⁷ A.g.e., 10.

güç merkezlerine karşı içeride denge kurarak Komünist genişlemeyi engelleyemezdi.²⁸ Bu nedenle çeşitli Amerikan siyasi öznelerinin iç siyasi çıkarları, Amerikan anakarasının dış tehditlere karşı zaten güvence altına aldığı güvensizlik söylemiyle de hizalanmak zorundaydı.²⁹ Bu tür bir siyaset, değerleri ve vurguları uluslararası çevre hakkındaki algılardan üstün tutarak dış siyasete üzerine yansıtacak bir iç kaynaktı. Siyasi partilerin birbirlerinin kitlelerini ikna etmek için konuları önerme biçimleri altında söylemleştirek rekabet ettiği demokratik bir rejimde, siyaset sözcük anlamları ve karşıt sözcüklerini içeren üstün tarafın terminolojisiyle tanımlanır. Bu tür kelimelerin dahil edilmesi demokratik bir toplumdaki siyasi tartışmayı en önemli meselenin seyrine yönlendiren bir söylem yaratır. İç siyaseti bir rejim krizine sürükleyen dış etkiler durumunda, bu söylem siyasi merhamet için tehlikeye atılmaması gereken milli güvenlik meseleleri üzerinde bir fikir birliğini şekillendirmek için etkili olmaktadır. Öte yandan demokratik olmayan rejimler tekeli bir propagandaya, yani otoritenin hem siyasi hem de toplumsal muhalefete yönelik basit psikolojik tahakkümüne başvurur. Soğuk Savaş tarihinde Komünist rejimlerin güvensizlik siyaseti parti diktatörlüklerinin meşru hükümetler kisvesi altında gösterildiği ve tamamen sömürmek istedikleri toplumlar üzerinde tam kontrol sağlamak için komplo kurması olarak açıklanabilirken; Amerika ve Avrupa'daki demokratik rejimlerin o dönemki güvensizlik siyaseti ise toplumlarını komünist rejimlerin niyetlerine karşı uyanık tutmak için, Komünist partilerin komplolarla yarattığı güvensizliğe karşı milli güvenliği hatırlatmaktı. Özetle güvensizlik siyaseti bir söylem olarak, iki kutupluluğu ve toplumsal güvensizliği sürdüren ve hatta yeniden üreten bir mutabakat yarattı.

2.2.3. ABD'nin Soğuk Savaş Stratejisi: Çevreleme, Soyutlanma, Beynelmilelcilik, İstirdat ve Önleyici Savaş

ABD'nin Soğuk Savaş boyunca jeopolitiği yorumlayarak geliştirdiği strateji *Çevreleme*'ydi. Çevreleme Mackinder'ın genişleyen kara gücüne karşı coğrafi hilalini tamamlayan bir politik stratejidir. Mackinder'a göre keşfedilen dünya, kürenin hem kuzey hem de güney uçlarında donmuş kütlelerle sınırlanmış, sürekli çevreleyen su kütleleri üzerinde yüzen büyük kara kütleleri açısından tanımlandığı gibi, 'Dünya

²⁸ Campbell Craig and Fredrick Lovegall, *America's Cold War: The Politics of Insecurity*, (Cambridge MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2009), 133.

²⁹ A.g.e., ii.

Adası' olarak adlandırılan³⁰ Rusya, Finlandiya, İskandinavya, Polonya, Türkiye, İran, Hindistan ve Çin üzerindeki topraklarının ötesine nüfuzunu genişleterek Moğol İmparatorluğu'nun yerini alıyordu ve "Almanya'nın Avrupa'da sahip olduğu merkezi stratejik konumu" işgal ediyordu.³¹ Kara sınırlarının ötesine geçen bu genişleme Rus topraklarını, artan demir yolu ve karayolu iletişim altyapısıyla, doğal kaynaklarını çevresindeki ülkeler üzerinde güç fikirlerine dönüştürmesini sağladığı bir 'Dönüm Noktası' haline getirmişti.³² Bu Dönüm Noktası Alanı'nın dışında Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çin ülkelerinden oluşan 'Büyük İç Hilal' ve İngiltere, Güney Afrika, Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri ülkelerinden oluşan 'Dış Hilal' vardı.³³ Mackinder Alman askeri gücünün Rusya kaynaklarıyla bütünleşmesinin, yönetsel çıkarım ve kaynakların güç etkilerine geçişiyle Dünya Adası'na hükmedecek bir imparatorluk yaratacağını iddia etti.³⁴ Buna karşılık dünya gücü dengesinde her güç geçişinde yeniden üretilebilecek stratejik bir konsept önerdi; bu iki hilalin birleşimi, "Baltık'tan Karadeniz'e kadar sağlam bir tampon devletler katmanı yarattı... [bu] Almanya ve Rusya'yı birbirinden uzak tutacak ve birincisinin Kalpgah'ın eşsiz kaynaklarının kontrolünü ele geçirmesini engelleyecekti."³⁵

Mackinder'ın İç ve Dış Hilal'lerden oluşturduğu tampon bölge stratejik konsepti İkinci Dünya Savaşı'nın galip ülkelerinin savaş sonrası niyetlerinin genel durumuyla yeniden ortaya çıktı. Bu ortaya çıkış sırasında farklı olan savaş sonrası Almanya'nın siyasi olarak etkisizleştirilmesi ve Rusya'nın siyasi-askeri yollarla radikal bir dünya düzeni yaratma isteğinin ideolojik bir nihai çözümle disiplin kazanmasıydı. 1947 Yılında Sovyetler Birliği'nde deneyime sahip bir ABD diplomatı olan George F. Kennan, ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği uzun telgrafa dayanarak, 'Bay X' takma adıyla *Foreign Affairs* dergisine 'Sovyet Davranışının Kaynakları' adlı bir makale yazdı. Bu makalede "Sovyet siyasetinin soyut bir barış ve istikrar sevgisini yansıtmayacağını" belirtti.³⁶ Bu nedenle savaş sonrası uluslararası siyasetteki Sovyet davranışı "izin

³⁰ Halford J. Mackinder "Sea Power vs. Land Power," *Foundations of National Power*, (Eds.) Harold Sprout & Margaret Sprout (New York: D. Van Nostrand Company, Inc., 1955), 156-169, 164.

³¹ Halford J. Mackinder, "The Geographical Pivot of History," *The Geopolitics Reader*, (Eds.) Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby and Paul Routledge (New York: Routledge, 2006), 34-38, 37.

³² A.g.e., 37.

³³ A.g.e., 37.

³⁴ Harold Sprout and Margaret Sprout, "From Mahan to Mackinder," *Foundations of National Power* (Eds.) Harold Sprout & Margaret Sprout (New York: D. Van Nostrand Company, Inc., 1955), 153-156, 155.

³⁵ A.g.e., 155.

³⁶ X (George S. Kennan), "Sources of Soviet Conduct," *Foreign Affairs* Vol. 25 No. 4. (1947) 566-582, 580.

verilen her yerde, belirli bir hedefe doğru sürekli hareket eden akışkan bir yönelim"den başka bir şey değildi. Sovyet temel kaygısı dünya gücü havzasında kendisine sunulan her köşeyi ve bucağı doldurduğundan emin olmaktı."³⁷ Sovyetlerin uluslararası ölçekte her siyasi boşluğu doldurarak güç elde etme fırsatları aramasına karşı Kennan "ABD'nin Sovyetler Birliği'ne yönelik herhangi bir siyasetinin temel unsurunun Rus yayılmacı eğilimlerinin uzun vadeli, sabırlı ancak kararlı ve dikkatli bir şekilde kontrol altına almak" olması gerektiğini öne sürdü.³⁸ Bu temel unsur Sovyet yayılmasına karşı gösterilecek tepkinin temelinde Sovyetlere karşı belirli eylemleri talep eden ve belirli sonuçlar bekleyen değerlere dayanması gerektiği anlamına gelmekteydi. Uygulamada bu unsurun belirli değerlere dayanması "Sovyet siyasetinin kaymalarına ve manevralarına karşılık gelen, sürekli değişen bir dizi coğrafi ve politik noktada karşı gücün ustaca ve dikkatli bir şekilde uygulanması" demektir.³⁹ Kısacası temel unsuru aslında bir siyasetti.

Stratejik olarak Kennan'ın Çevreleme siyaseti savunma anlamına gelir. Komünizm ideolojisini varoluşlarının nihai nedeni olarak yorumlayanlar için toplam gücü formüle eden kaynakları 'sınırlamayı' amaçlar. Stratejik değeri kaynakların ne olduğu değil, 'sürekli değişen coğrafi ve siyasi noktalar' olarak belirtilen, kaynakların nerede karşılandığı ve karşı karşıya getirildiğidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu değişen coğrafi ve siyasi noktalar Mackinder'ın öngörüsüyle örtüşmektedir. Ancak, Mackinder'ın Dünya Adası'ndaki Pivot Alanı ve İç Hilal hakkında coğrafi bir gerçekliğin farkına varılmasına rağmen, Çevreleme stratejisinin belirsiz bir işlevi de vardı. Bu belirsiz işlev, özgürlük gibi, hangi değerın Çevreleme'yi siyasi talep olarak türetebildiğinden veya değerlerin bir istilayı durdurmak gibi hayati taleplere karşı savunulamadığı durumlardan kaynaklanmaktadır. Mueller bu belirsizliği, dolaylı ve doğrudan saldırılara karşı bir Çevreleme ayrımı olarak yorumlamaktadır: Dolaylı Çevreleme ile "yeraltı faaliyeti, diplomatik ve askeri baskı, devrim ve silahlı ayaklanma - hepsi Moskova tarafından ilham edilmiş, kısmen finanse edilmiş ve yoğun şekilde etkilenmiş" yöntemler vurgulanmakta⁴⁰ ve Doğrudan Çevreleme ile "bir Komünist liderin, savaşın devrimi güvenli bir şekilde hızlandırabileceğine ve

³⁷ A.g.e., 575.

³⁸ A.g.e., 575.

³⁹ A.g.e., 576.

⁴⁰ John Mueller, *Retreat From Doomsday: The Obsolescence of Major War*, (New York: The Free Press, 2001), 104.

uluslararası kapitalizmi daha hızlı zayıflatabileceğine ikna edilebileceği" yöntemler vurgulanmaktaydı.⁴¹ Bu ayırmadan Çevreleme siyasetinin milli çıkarların niteliğine göre değiştiği sonucuna varılabilir.

Mueller'in dolaylı ve doğrudan saldırılara karşı yaptığı Çevreleme ayrımı, Soğuk Savaş sırasında Çevreleme'ye karşı başka alternatiflerin de formüle edilmesinin kolaylığını ortaya koymaktadır. Ancak Mueller'in ayırımından önce Çevreleme'ye alternatif diğer kavramların savunulması, başarısızlıklarından veya başarılarından değil, Gaddis'in önceki Çevreleme stratejilerinden sonraki Çevreleme stratejilerine kadar araçları amaçlarla simetrik veya asimetrik olarak dengeleme konusunda öğrenilen dersler olarak işaret ettiklerinden kaynaklanmaktadır.⁴² Bu dengesizlikte görülen kusurlar Mueller'in Soyutlanma, Beynelmilelcilik, İstirdat ve Önleyici Savaş olarak sınıflandırdığı alternatif kontrol yaklaşımlarının ortaya çıkmasına neden oldu.⁴³

Soyutlanma Avrupa savaşlarının yarattığı yıkıma müdahale etmemeyi ve ABD'nin bekası için askeri ve ekonomik potansiyeline güvenmesini savunan, iki dünya savaş arası Amerikan kamusal vicdanı olarak geliştirilen bir alternatiftir.⁴⁴ Ancak Soğuk Savaş koşulları için Soyutlanma, Komünist rejimlerin etkisinin artışı ve genişlemesini göz ardı etmek anlamına geliyordu çünkü böyle bir genişlemeye karşı bir duruş sergilemek öncelikle Sovyetler Birliği'ne karşı bir meydan okumayı gerektirecek ve ABD'yi Sovyetler Birliği ile bir güç mücadelesine sokacaktı. Bunun yerine, ticaret, pazarlık ve müzakere yoluyla izolasyonist bir ABD dış siyasetinin Sovyet davranışını istikrara kavuşturması bekleniyordu.

Çevreleme'ye bir alternatif olan Beynelmilelcilik "Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisini uluslararası topluluğa tabi kılarak, dünya hukuku ve etkili hükümet aracılığıyla barışçıl bir anlaşma inşa etmeye çalışması"ydı ve Birleşmiş Milletler'in kurulması da bu çabanın bir parçasıydı.⁴⁵ Beynelmilelcilik kolektif bir güvenlik sistemi ve bunu yönetmek için ulusötesi bir yönetim gerektirir. Sovyetler Marshall Planı adı altında savaştan zarar görmüş ülkelere ABD'nin ekonomik yardımını ve atom enerjisinin barışçıl kullanımı için Uluslararası Atom Enerjisi Geliştirme Otoritesi

⁴¹ A.g.e., 105.

⁴² John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, (Oxford: Oxford University Press, 1982), 353.

⁴³ Mueller, a.g.e., 108-109.

⁴⁴ A.g.e., 108.

⁴⁵ A.g.e., 108.

kurulmasını reddederek, Amerika Birleşik Devletleri ve Britanya'yla savaş zamanı oluşturmuş olduğu ittifakını sürdürme konusunda çekingen davrandığı savaş sonrası koşullarının çift kutupluluğunda Beynelmilecilik söz konusu olamazdı. Bu nedenle, Amerika Birleşik Devletleri yeni bir küresel savaşa sürüklenmeden milli güvenliğini tesis etmeye odaklanmak zorundaydı.

Mueller İstirdat alternatifinin Çevreleme'nin bir eylem gerektirmemesine karşın Doğu Avrupa ülkelerindeki Sovyet egemenliğini püskürtmenin gerekliliğinden türetildiğini savunmakta; bu alternatifin "Sovyet işgalcileri geri püskürtmek ve onları Doğu Avrupa'nın küçük ülkelerinin bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumakla ilgili savaş zamanı anlaşmalarına uymaya zorlamak için sert diplomasi, güç tehdidi ve hatta belki de gücün kendisinin" zorunlu kullanımını gerektirdiğini iddia etmektedir.⁴⁶ Ancak Mueller'in İstirdat yorumunda gözden kaçırdığı şey, Sovyetlerin ideolojik zorunluluklarının kesin olarak tasarlanmış bir dünya düzenine ve dünyadaki diğer Komünist partilere öncülük etmiş olmasıydı. Bu nedenle bir siyaset alternatifi olarak İstirdat, sınırlı ölçekte ancak saldırgan bir şekilde güç kullanımını talep etmekteydi.

Çevreleme gibi bir savunma stratejisinden İstirdat gibi bir saldırı stratejisine geçiş, her türlü gücün farklı biçimlerde ama aynı değer türünde hedeflere göre koordine edilmesini gerektirir. Bu bakımdan böyle bir geçiş farklı strateji seviyelerinde ve güç alanlarında ABD'nin kazanması koşuluyla fakat Sovyet ve Komünist ülkelerin yine bu seviyelerde ve alanlarda teslim olacağı tam kapsamlı bir küresel savaşla sonuçlanabilirdi. Böyle bir geçişin neden olacağı savaş yerine İstirdat stratejisi ortaya çıktı. İstirdat'ın önemi dünya savaşlarının deneyimlerinin, özneler arasında istikrarsız bir denge altında küresel ölçekte bir çatışma yönetiminin, zafer ve dünya düzeninin yeniden inşası koşullarının tanımlanmasında bir belirsizlik getirdiğini ve bunun da siyaseti bir zafer kaynağı olarak tüketebileceğini göstermesiydi. Bu tükenme öznelerin ülkeleri parçalayabileceği ve savaşı yeni bir dünya düzeni sistemi olarak sürdürebileceği sistemik bir felaketle sonuçlanabilirdi.

Mueller Önleyici Savaş alternatifinin temelinde dönemin Amerikalı diplomatı Joseph Grew'un "Sovyetler Birliği ile gelecekteki bir savaşın dünyadaki her şey kadar kesin olduğu" iddiası olduğunu belirtmektedir.⁴⁷ Grew'un argümanı şu noktada geçerliydi;

⁴⁶ A.g.e., 109.

⁴⁷ A.g.e., 109.

bir ülke komşusu ülkenin söylemi düşmanca hale geldiğinde, yetenekleri aniden ve tamamen iyileştiğinde tehdit kaynağını ortadan kaldırmak için kaçınılmaz olarak önleyici bir saldırı arayışına girerdi. Ancak önermenin içeriği 1949 yılında Sovyet atom bombasının ani testinden ve Sovyet stratejik kabiliyetlerinin gelişiminden önceki zamana dayanıyordu. 1946'da Sovyetler Birliği Komünist İtalya'nın Trieste kentinden çekilmeyi kenti Yugoslav topraklarına katmak için reddettiğinde Grew ABD'nin Sovyetlere karşı duruşunu, Avrupa'da uydu devletler kurmalarına izin vermeyerek sertleştirilmesi gerektiğini savundu.⁴⁸ Ancak savaştan hemen sonra, Amerikan askeri gücünün atom bombası üzerindeki tek elinden kazandığı yıkıcı gücü nedeniyle, sınırlı ve yerel bir sorunu küresel ölçekte bir çatışmaya dönüştürmek savaş sonrası dünya tasarımı açısından uygulanabilir değildi. Özellikle Smoke'un atom tekeli hakkında belirttiği üzere ABD, askeri gücünün benzersizliğiyle Pax Americana'nın tadını çıkarabilirdi ancak "bu olasılık Washington'u [DC] hiçbir zaman eğlendirmede ve bu gerçeğin kalıcı bir ahlaki anlamı var"dı.⁴⁹

2.3. Milli Güvenlik Makamları: ABD Başkanı, Amerikan Dışişleri Yapısı, Amerikan Milli Savunma Yapısı, Amerikan İstihbarat Topluluğu ve ABD Milli Güvenlik Kurulu

1947 Amerikan Milli Güvenlik Yasası ile 1945 sonrası uluslararası çevrenin yeni zorluklarına meydan okumak için mevcut Amerikan savunma yapısı yeniden şekillendirildi ve yeni bürokratik kurumlar oluşturuldu. Ancak ilerleyen yıllar içinde bu yeni kurumların ve yapıların Amerikan dış siyasetindeki zorluklar karşısında gösterdikleri çaba, bu kurumlara atfedilen rolleri kritik hale getirdi. Öyle ki artık bu kurumlar ve yapılar sadece oluşturulma amaçlarına hizmet etmekle sınırlı kalmadılar. Bu kurumların ve yapıların zaman içinde amaçlarına hizmet etmenin ötesine nasıl dönüştüklerinin anlaşılması için başlangıçta kendilerine atfedilen işlevler yerine uluslararası çevre içinde gösterdikleri faaliyetlerle nasıl evrimleştiklerine bakılmaları gerekir. Dış siyaset-yapım ile karar-alma süreçlerinde ortaya çıkarılan bürokratik siyaset ile rasyonel özne modelleri, bu evrimleşme süreçlerine yönelik olgulardır.

Siyasi çevre değişkenlerinin içselleştirilmesi bir devletin içinde bulunduğu dış siyasi çevrenin değişimlerine meydan okuması için bir zorunluluktur. Böylece, aslında içsel daimi barışının yanılması olan, iç istikrarını sağlayabilir. Ancak devletin karar-alma

⁴⁸ Yergin, *a.g.e.*, 90-91.

⁴⁹ Smoke, *a.g.e.*, 51.

süreçleri hakkında siyasi çevreden düzenlilik ve kopukluk kalıpları çıkarmak, kurumlar hakkında gerçekleştirilecek yapısal ayarlamalar ve uyarlamalar için yeterli değildir. Dahası bu kurumlar bireylerden veya birey topluluklarından oluştuğu için, hiçbirinin değişimi dış etkilere tamamen bağımsız değildir. Bununla birlikte bu kurumlar, ister birkaç kişiden ister birkaç topluluktan oluşsun, “çeşitli çıkarların veya hedeflerin azamileştirilmesi”ni⁵⁰ sürdürmek için dış etkilere karşı bir araya gelirler. Bu bir araya geliş dış çevredeki değişikliklere bir tepki olarak şekillenmiş devlet davranışı olarak yansıtılır. Bu nedenle uluslararası siyasetin düzenlilikleri ve kopuklukları hakkında bir inceleme yapılırken devlet davranışı olarak kabul edilen aslında devletin bekasına iştirak eden kurum bürokratlarının ortaklaşa azamileştirdikleri çıkarlarıdır. Kısacası uluslararası çevrede görülen düzenlilik ve kopukluklara karşı devletin davranışını irdelemek için kurumlar ve yapıların ötesinde, bu kurum ve yapıların çıkarlarını en iyi azamileştiren birey ve toplulukların belirleyici olduğu varsayılmalıdır. Bu varsayım üzerine inceleme Halperin ve Kanter tarafından, “milli güvenlik bürokrasisinin üyeleri olan bireylerin merkeziliğini vurgulayan,” bürokratik perspektif olarak tanımlanmıştır.⁵¹ Bu perspektif, “uluslararası çevredeki değişimin, dış siyaset süreçlerine katılanların karşılık verdiği çeşitli uyarıcılardan yalnızca biri”⁵² olduğunu ve buna bağlı olarak devletler arasındaki dış siyaset eylemlerinin “iki milli bürokrasinin eylemleri açısından bilgilendirilebileceğini ve öngörülebileceğini” öne sürmektedir; bu eylemler, dahil olan diğer bürokrasilerin kurumsal çıkarlarını ve hedeflerini etkilemektedir.⁵³

Bu bürokratik perspektif bilim insanlarının bir inceleme için benimsediği çoğul yaklaşımlardan biri değildir. Sadece dışarıdan görünen değil, aynı zamanda bilgi için temsil edilen şeydir. Bu anlamda, stratejik çevrenin zorluklarına karşı çeşitli çıkarları en üst düzeye çıkarmak için kolektif davranış, bir devlet davranışı olarak, Allison tarafından “örgütsel çıktı olarak değil, pazarlık oyunlarının sonuçları olarak” savunulmaktadır.⁵⁴ Dolayısıyla bürokratik siyaset sadece bir bakış açısı olarak değil,

⁵⁰ Eric A. Nordlinger, *On the Anatomy of the Democratic State*, (Cambridge MA: Harvard University Press, 1981), 3.

⁵¹ Morton H. Halperin and Arnold Kanter, “The Bureaucratic Perspective: A Preliminary Framework”, *Readings in American Foreign Policy: A Bureaucratic Perspective*, (ed.) Morton H. Halperin and Arnold Kanter (Boston MA: Little, Brown and Company, 1973), 1-42, 3.

⁵² A.g.e., 3.

⁵³ A.g.e., 3.

⁵⁴ Graham T. Allison, “Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis”, *Readings in American Foreign Policy: A Bureaucratic Perspective*, (ed.) Morton H. Halperin and Arnold Kanter (Boston MA: Little, Brown and Company, 1973), 45-83, 69.

aynı zamanda bir model olarak, yerel özneleri üniter bir siyasi varlık olarak değil, daha ziyade yerel öznelerin çıkarlarını "tek bir stratejik konuda değil, aynı zamanda birçok çeşitli milli iç sorunda" birleştiren çoklu katılımın unsurları olarak vurgulamaktadır.⁵⁵ Ayrıca bürokratik siyaset, siyaset çıktıları veya kararlarını "tutarlı bir stratejik hedef kümesine değil, daha ziyade milli, kurumsal ve kişisel hedeflerin çeşitli anlayışlarına" dayatır.⁵⁶ Bu örnek olarak demektir ki ABD Temsilciler Meclisi milletvekili tarafından temsil edilen ve ifade edilen bir vatandaş güvenliği, milli güvenlik siyasetinde hükümet içi pazarlık sırasında amaçlanan bir çıkardır.

Rasyonel aktör modeli karar-alma sürecinde karşılaştırılan eylem yolları arasında seçim yaparken faydayı azamileştirmeyi amacından türetilmiş bir modelidir. Allison bu modeli "ulusların veya hükümetlerin amaçlarını ve hesaplamalarını anlatarak uluslararası olayları açıklama yöntemi" olarak tanımlar.⁵⁷ Dahası bu model aynı zamanda başkanlık siyasetinin dış siyaset alanına da yansımalarıdır; bu modelde mutlaklığın kavramları demokratik yolla iktidara gelmiş kişiye yürütme yetkileri olarak atfedilir ve kişi de bu yetkilerle kararlarını dikte ettirir. Bu bakımdan rasyonel aktör modeli, hem tek başına siyasi hayatta kalmanın amaçlandığı tiranlığın hem de askeri gücün korunması yoluyla iktidara sahip olmanın amaçlandığı diktatörlüğün karar-alma süreçlerinden de farklıdır.

Dış siyaset kararlarının rasyonel aktör modeliyle incelenmesinde yapılan tercihin veya alınan kararların açıklamalarında, tercihteki veya karardaki değerin azamileştirmesi öne sürülmektedir. Ancak bu azamileştirmenin öne sürülmesi, diplomasi tarihindeki benzer diğer olaylardan bir tümevarımda bulunulması veya bu olaylardan benzer çıktıların tümdengelimle türetilmesidir. Bu durumda kararlar yoluyla milli güvenlik için sürdürülmesi gereken her siyasi seçeneğinin yalnızca bir milli güvenlik doktrinine dayanması gerektiği yanlış bir şekilde yorumlanabilir. Ancak bir milli güvenlik doktrini operasyonel bir doktrin değil, hesaplama değildir. Doktrin aracılığıyla filtrelenen her siyaset seçeneği az çok bir milli güvenlik meselesi haline gelir, ancak onu karar haline getirmek için siyasetin sınırlılığının üstesinden gelen milli güvenlik doktrininin

⁵⁵ A.g.e., 69.

⁵⁶ A.g.e., 69.

⁵⁷ Graham T. Allison, "Rational Actor Model", *Strategic Studies Course: Theories of International Relations*, (ed.) James A. Hirsch (Washington DC: National Defense University Press, 1990), 15-51, 15.

belirleyiciliğidir. Milli güvenlik doktrininin belirleyiciliği ABD Başkanı'nın siyasetinde saklıdır.

2.3.1. ABD Başkanı

ABD Başkanı'nın siyaseti çoğulcu başkanlık modeline sahiptir.⁵⁸ Ragsdale çoğulcu başkanlığın aslında ABD Başkanı'nın tek bir karar verici olarak görüntüsünün aslında "tepeden tam olarak koordine edilmeyen birçok özerk makam" halinde teşkil edildiğini ve dolayısıyla başkanın aslında Amerikan halkının düşündüğünden daha az etkili bir role sahip olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁹ Bu makamlar ve bu makamları oluşturan kişiler arasında, ilişkilerin çeşitli ve geniş ölçekli özellikleri "başkanın olup bitenlerin çoğu hakkında birinci elden veya ikinci elden bilgi sahibi olmasını zorlaştırıyor."⁶⁰ Bu nedenle, başkanın karar alma sürecinin ancak başkanın isteklerini ve istemediklerini ifade etme tarzı ayrıntılı olarak açıklanırsa veya aracı olarak hareket eden danışmanların rolünden bahsedilirse açıklayıcı olabileceği sonucu çıkarılmaktadır.⁶¹

Ragsdale için bu çıkarımların hiçbirisi başkanlık karar-alma sürecine anlam kazandırmaz, bunun yerine tek görüntülü dairelere sentezlenmiş bölümlendirmeleri başkanlık karar alma sürecini daha anlamlı hale getirir; dışarıdan içeriye doğru, bu daireler şunlardır: (1) ekonomi, dünya siyaseti, kamuoyu ve yargının gerçekleştiği başkanlık çevresi, (2) başkanın altındaki makamların ve bireylerin çeşitliliğinin ve göreceli özerkliğinin gerçekleştiği çoğulcu başkanlık, (3) başkana çok daha yakın olan danışmanların ve bireylerin arasındaki dinamik ve (4) bu dairelerin merkezinde başkanın kendisi yer alır.⁶² Başkan, "Beyaz Saray'a girip çıkan ve başkanlık kararlarını çeşitli özel yollarla alan çok sayıda insanı" bir araya getirirse, bu çevreler arasındaki ayrım geçirgen hale gelir.⁶³

2.3.2. Amerikan Dışişleri Yapısı

Dış siyaset, dış meseleler, dış meseleler stratejisi ve dış ilişkiler arasında; dünya siyaseti, uluslararası siyaset ve uluslararası ilişkiler arasındaki gibi farklılıklar vardır. Dış ilişkiler ekonomi, kültür ve siyaset gibi çoklu disiplinler biçiminde yürütülen iki

⁵⁸ Lyn Ragsdale, *Presidential Politics*, (Boston MA: Houghton Mifflin College Division, 1993), 4.

⁵⁹ Ragsdale, *a.g.e.*, 189.

⁶⁰ *A.g.e.*, 189.

⁶¹ *A.g.e.*, 196.

⁶² *A.g.e.*, 197.

⁶³ *A.g.e.*, 199.

ülke arasındaki etkileşimlerin toplamıdır. Bu ilişkiler diplomasi konusunda yetenekli bir grup uzman tarafından yürütülür. Bu uzmanların kuralları ve becerileri kaynak olarak bürokratikleştirilerek 'dışışleri' olarak devletin bir parçası haline gelir. Dışışleri bürokratları herhangi bir dış meselenin ele alınması sırasında etkileşimde bulunulan ülkeyle olan meselenin nasıl ele alınması gerektiği konusundaki temennilerini belirtirler. Bu temenniler çoğunlukla ifade, söylem ve eylem biçimlerinde ortaya konan dış siyasettir. Dış siyaset dış meselelerde belirli ülkeler için veya belirli konular hakkında yapılır. Ancak dış meseleler diğer ülkelerle veya konularla ilişkilerin iç içe geçmesi yoluyla karmaşık hale gelmesiyle ve zaman ile coğrafya açısından sürüncemede kalması durumunda, dış siyaset yetersiz ve katı hale gelir. Kısacası bir dış siyaseti belirtmek için kullanılan metne dökülmüş öncül ifadeler belirli zaman ve koşulların deneyimlerine ve derslerine ilişkin olarak eskimiş gerçekler haline gelir. Bu noktada ise bir dış meseleler stratejisi gereklilik haline gelir. Bu konuda strateji General James M. Gavin'in Vietnam Savaşı sırasında dış siyaset başarısızlığının Amerika Birleşik Devletleri'nin iç karışıklıklar sorunu haline geldiğinde tanımladığı gibi tanımlanmalıdır; "bir milletin dünyada varlığını sürdürmek için gücünü kullanma biçimi."⁶⁴ Dış meselelerde strateji oluşturmak diplomaside "hükümetin ifadeleri ve eylemleri"⁶⁵ toplamı olan siyasetten farklıdır; strateji, amaçlara ulaşmak için kararların koordinasyonudur. Deibel dış meselelerde stratejiyi "milli çıkarları koruyan ve destekleyen hedefleri takip etmek için devlet gücünün tüm araçlarının koordineli kullanımı için gelişen yazılı veya zihinsel bir plan" olarak tanımlar.⁶⁶ Dış meseleler stratejisi ABD dışışleri eski bakanı James Baker tarafından "fikirlerin belirli gerçeklikler ışığında eyleme dönüştürülmesi ve belirli hedeflerin peşinde koşulması" olarak tanımlanır.⁶⁷ Bu anlamda dış meseleler stratejisi, Otto von Bismarck'ın "Her şeyden çok siyaset, her yeni durumda doğru yolun nerede olduğunu sezgisel olarak tanıma kapasitesini gerektirir"⁶⁸ diyerek tanımladığı *Realpolitik*'e benzer. Ancak dış meseleler stratejisi ile *Realpolitik* arasındaki fark araçlardadır. Diplomasi ve savaş Bismarck'ın Avrupa'sında milletler arasındaki siyasetin yerine geçen araçlar olmuşken savaş sonrası uluslararası siyaset, her iki dünya savaşının deneyimine dayanarak, bu

⁶⁴ James M. Gavin and Arthur T. Hadley, *Crisis Now* (New York: Vintage Books, 1968), 28.

⁶⁵ Deibel, *a.g.e.*, 16.

⁶⁶ *A.g.e.*, 16.

⁶⁷ James A. Baker III, *The Politics of Diplomacy* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1995), 39-40; Deibel, *a.g.e.*, 420.

⁶⁸ Otto Pflanze, "Bismarck's Realpolitik," *The Review of Politics*, 20, 4 (1958), 492, 10.1017/s0034670500034185

araçların tek başlarına tercih edilmelerinin sarmal veya saldırgan bir şekilde nükleer değişime neden olacağını ön görmüştü. Bu nedenle savaş sonrası yeni dış meselelerde stratejik olarak siyasi ve askeri amaçlar ve araçlar arasında bir sınır çizgisi belirlenmeliydi, ancak bu sınır çizgisi siyasi-askeri istişare yöntemi olarak karar alma sürecine de hizmet etmeliydi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ABD Dışışleri Bakanlığı temsil, pazarlık ve müzakere işlevleriyle diğer ülkelerle dış meseleleri yöneten tek kurumdu. Kongre tarafından tasarlanan, Başkan'ın yürütme organı tarafından izlenen ve kamuoyu tarafından onaylanan siyaseti uyguladı. Bu siyaset ve kararları uygulamak için ABD Dışışleri Bakanlığı, olay ve olguları Kongre siyasetiyle ve ABD Anayasası tarafından benimsenen değerlerle uyumlu olup olmadıklarına göre değerlendirmekteydi. ABD Dışışleri Bakanlığı'nın kurumsal çıkarı, hem başkanın aldığı kararla hem de Kongre belirlediği siyasetle, milli güvenlik bürokrasisinin diğer bileşenlerinin farklı olarak sorunları daha doğru ve barışçıl olan müzakere yoluyla çözülmesini sağlamaktır. ABD ulusal güvenlik bürokrasisinin iç müdahale değişkenlerinden biri olarak ABD Dışışleri Bakanlığı'nın kurumsal kültürü uluslararası çevreyi iş birliği etkileşimlerinin ve güç yasalarının toplamı olarak nitelendirir. Monarşi, cumhuriyet veya tiranlık gibi siyasi rejimlerin çeşitliliği nedeniyle çoğu durumda devletler arası ilişkilerde Amerikan vatandaşı ile dünya arasında bir aracı rolü de üstlenir.

ABD Deniz Harp Okulu öğretim üyesi ve ABD Milli Güvenlik Konseyi'nin eski müdürü Carnes Lord'a göre ABD Dışışleri Bakanlığı, eylemlerini esas olarak devletler arası ilişkilerle sınırlayan kurumsallaşmış bir 'Havari Diplomasisi' geleneğiydi; geleneksel konumu ve ABD dışışleri diplomatlarından oluşan temsilci seçkinliği 1960'lara kadar Amerikan federal bürokrasisinde onlara "sadece dış siyasetin değil, aynı zamanda daha geniş anlamda milli güvenlik siyasetinin formülasyonunda da baskın bir konum" sağlayan saygılı bir yer sağlamıştı.⁶⁹ Ancak 1960'larda, Soğuk Savaş'ın nükleer kıyametin eşiğine geldiği bir zamanda, ABD Başkanı John F. Kennedy'nin Milli Güvenlik Danışmanı George W. Ball, dönemin küresel diplomasisinin uluslararası çevrede daha maliyetli ve zor hale geldiğini, çünkü yeni uluslararası krizlere meydan okumak için "sadece muazzam kaynaklara değil, bunları

⁶⁹ Carnes Lord, *The Presidency and Management of National Security*, (New York: Free Press, 1988), 46.

kullanma isteğine" ihtiyaç duyulduğunu savundu.⁷⁰ Bu nedenle geleneksel diplomasi okulu uluslararası çevrenin ortaya çıkan taleplerine karşı yetersiz hale geliyordu. Bu bağlamda Ball'ın iddiası ABD Dışışleri Bakanlığı'nın geleneksel rolüne karşı meydan okumalardan biriydi ve aynı zamanda "propaganda, ekonomik ve güvenlik yardımı, yarı askeri operasyonlar ve örtülü eylem gibi alışılmadık araçların bir yelpazesini içerecek şekilde devletler arası diplomasinin geleneksel yöntemlerinin ötesine uzanan" 'yeni bir diplomasinin ortaya çıkışını temsil ediyordu.⁷¹ Ancak bu meydan okumaya karşın ABD Dışışleri Bakanlığı diplomasiye faydalı yöntemler yerine "ABD'nin yurtdışındaki askeri, bilgilendirici ve istihbarat faaliyetlerini yabancı ve istenmeyen müdahaleler olarak görmeye" meyilliydi; bunun nedeni ise bu yöntemlerin çoğunun, uluslararası siyasetin karşılıklı istikrarını ABD çıkarları aleyhine bozma potansiyeli olan bölgesel olasılıklara yanıt olarak yürütülmesi ve bu yürütme sırasında olumsuz sonuçlarla ilk karşılaşacak olanların ABD Dışışleri Bakanlığı'nın bölgesel büroları olmasıydı.⁷² Beş bölge arasında Avrupa bölgesinin daha çok önemsendiği bu bölgesel bürolar ABD Dışışleri Bakanlığı'nın "kurumsal gücünün ve mesleki prestijinin" bulunduğu yerlerdi.⁷³ Bu açıdan bireylerin dış siyaset eylemlerinde sahada kazandıkları ancak bakanlık içindeki değişimler ve oryantasyonlarla kaybettikleri siyasi deneyimin geçiciliğinin, bölgesel bürolar tarafından yapılan kadro planlamaları ve muhtıra kayıtları yoluyla kurtarıldığı ileri sürülebilir. Bu yüzden bu bölgesel bürolar ABD Dışışleri Bakanlığı'nın yükünü ve prestijini taşırmaktaydılar.

Yeni diplomasinin ortaya çıkışı aslında Amerikan dışışleri müesses nizamının bürokratik çıkarlarını iki kutupluluğa uyarlaması için bir gereklilikti. Bunu yaparken güvenlik ikilemi ABD Dışışleri Bakanlığı'nın kuramsal çıkarlarında yeniden tanımlanmalıydı. Diplomasi 19. yüzyıl Büyük Güç siyasetinin yürütülmesinden daha stratejik hale geliyordu. Ancak gelenekten stratejiye, uyarlama biçimindeki, bu geçiş iç zorlukları da beraberinde getirdi. Lord ABD Dışışleri Bakanlığı'nın diplomasi yürütme ve diğer ülkelerle müzakereler yürütme temel görevinin dış siyaset yaklaşımını kısa vadeli amaçlarla sınırladığını ve buna bağlı olarak dış meseleleri bölgesel veya iki yönlü yönettiğini belirtiyordu.⁷⁴ Bu tür sınırlamaların genişletilmesi,

⁷⁰ George W. Ball, *The Discipline of Power: Essentials of a Modern World Structure*, (Boston MA: Little, Brown and Company, 1968), 20.

⁷¹ Lord, *a.g.e.*, 47.

⁷² *A.g.e.*, 47.

⁷³ *A.g.e.*, 47.

⁷⁴ *A.g.e.*, 48.

dışışleri memurlarının dış ilişkilerde, özellikle de ABD-Sovyet çift kutupluluğunu derinden etkileyebilecek ilişkilerde, ara sıra ortaya çıkan koşullardan yararlanmak için cüretkarca davranmasını gerektirecekti. Böylece dışışleri müesses nizamı, içindeki yeni deneyimlerle, diplomatik uzmanlığı artırabilecekti. Ancak bunun yerine dönemin dışışleri memurları, Lord'un *müştericilik* (ing. clientelism) olarak tanımladığı, "yabancıların bakış açısını benimseme ve onların çıkarlarının savunucusu olma" gibi verimsiz bir eğilim geliştirdiler.⁷⁵ Bu verimsiz eğilimin nedenlerini Lord sıralarken Amerikan medeni kültürünün özellikleri de öne çıkmaktadır: başkalarının sorunlarını takdir etme yönündeki ahlaki fedakarlık; dünyanın nasıl çalışması gerektiği konusunda liberal varsayım ve insan eylemlerinin amacını tanımlamada pragmatist anlayış.⁷⁶ Bozucu olduğu gerçeği göz önüne alındığında, aslında Amerikalılar da dış ilişkiler hakkında böyle düşünüyorlardı.

2.3.3. Amerikan Milli Savunma Yapısı

Dış siyaset yapısının başlangıcındaki söz dağarcığının yan yana getirilmesinin aksine ABD savunma yapısı tartışması, herhangi bir incelemeyi anlaşılmasız kılan kendine özgü bir belirsizliğe sahiptir. Bu yalnızca sivil-askeri dağılımından değil, aynı zamanda savaş ve barış kavramlarına ilişkin Amerikan kültürel bakış açısından da kaynaklanmaktadır. Amerikalılar "diplomasi ve gücü aynı madalyonun iki yüzü olarak" görmek konusunda isteksizdir.⁷⁷ Lord, bu isteksizliğin Amerikalıları "savaş ve barışı bölümlere ayırma eğilimine" soktuğunu ve bunun da "örtüşen sorumluluklar ve temel bakış açısı farklılıkları" olan büyük kurumlar arasında siyasi-askeri bir fay hattı yarattığını iddia etmektedir.⁷⁸ Kısacası sivil-askeri dağılımı Amerikan stratejik kültüründen önce gelmez, ancak ikincisi, bir Amerikan siyasi kültürünün bir yansıması olarak, ilkinden önce gelir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin savunma yapısı ABD Savunma Bakanlığı, ABD Genelkurmay Başkanlığı ve kurmay bileşenleri ile sivil Kara Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri müsteşarlıklarından oluşur. ABD Savunma Bakanlığı milli askeri gücünü, dost ve düşman ülkelerin askeri güçlerini etkileyen faktörleri değerlendirir ve bu değerlendirmelerin sonuçlarıyla bir savunma karar-alma sürecini

⁷⁵ A.g.e., 48.

⁷⁶ A.g.e., 48.

⁷⁷ A.g.e., 35.

⁷⁸ A.g.e., 37.

yönlendirir. Bu yönlendirmede askeri karar-alma sürecinden farklı olarak askeri operasyonların siyasi amaçlarını etkileyebilecek faktörleriyle ilgili karşılaştırılmış askeri güçlerin niceliklerini değerlendirir. Bu bakımdan ABD Savunma Bakanlığı, bakanlığın merkezi olan Savunma Bakanlığı Dairesi (ing. Office of Secretary of Defense - OSD) tarafından yönetilir. Ancak OSD askeri operasyonları planlayan ve yürüten sivil bir kurum değildir. Başkan ve Kongre namına yetkilendirme, yönlendirme ve kontrol etme hakkına sahip, savunma ve askeri siyaseti yönlendiren sivil bir bürokratik dairedir.

Savunma yapısının askeri kısmı olan ABD Genelkurmay Başkanlığı (ing. Joint Chiefs of Staff - JCS) ülkenin silahlı kuvvetleri için yasayla yetkilendirilmiş bir sınır merkezidir. Askeri faaliyetleri planlamaktan ve yürütmekten sorumludur. İşlevleri “hem acil durumlarda hem de uzun vadeli milli güvenlik siyaseti için tavsiyede bulunmak; planlama - yine, hem kısa vadeli krizler hem de uzun vadeli 'ya olursa'lar için; son olarak, barış zamanında veya düşmanlıklar sırasında dünya çapında faaliyet gösteren ... [ABD] silahlı kuvvetleri için merkezi bir iletim ve koordinasyon noktası olarak hizmet etmek”⁷⁹ tir.

Savunma yapısı uluslararası çevreyi saf güç mücadelesi olarak nitelendirir. Çevre, özneler arasındaki güç farklılıklarından doğan dalgalanmalarının, gücü kullanabilenlere izin veren veya kullanabilecek kadar güce sahip olanlara sınırlayan geçici koşullara yol açması anlamında anarşiktir. Uzun vadede, bu güç dalgalanmaları, devletin güç için türetebileceği kurallara ve kaynaklara yapılandırılabilir. Bu nedenle savunma yapısı için devlet, bu tür bir ortamda istediği sonuçları elde etmek için güç kullanan teşkilatlı bir egemenlik olarak görünür.

Amerikan savunma yapısının benzersizliği sivil ve askeri dairelerinin ikiliğidir. Bu daireler sırasıyla Savunma Bakanlığı Dairesi ve ABD Genelkurmay Başkanlığı tarafından temsil edilir. Lord'un siyasi bölümlendirme eğilimi ve siyasi-askeri fay hattı hakkındaki iddiaları, Soğuk Savaş'ın başlangıcında bürokratik yapıda o kadar gerginleşti ki, bu eğilimler ve fay hattının kendisi, sivil ve askeri daireler arasında askeri siyaset ve askeri strateji arasındaki sorumlulukların dağıtılmasını zorunlu kıldı. Bu dağılıma kaçınılmazdı çünkü sivil iktidar savaş ve barış konularındaki kararları

⁷⁹ John G. Kester, “The Role of the Joint Chiefs of Staff,” John Reichart and Steven M. Sturm, (eds.) *American Defense Policy, 5th Edition*, (Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1987) 527-545, 528.

üzerindeki kontrolünü sürdürmek zorundaydı ve ABD silahlı kuvvetleri saldırı ve savunma konularında etkili bir şekilde işlev görmek için sivil bürokrasinin kendi uzmanlığına karışmasını engellemek zorundaydı. Lord, bu dağılmanın sonucunu siyaset bilimci Samuel Huntington'ın iki kontrol modeli yaratmasıyla tanımlıyor: Birincisi “neredeyse tam iç özerkliğe sahip ve yalnızca profesyonel askeri görevlere adanmış bir ordunun sulandırılmamış sivil kontrolü” olan *nesnel kontrol*ün istenen sonucuydu; ikincisi “hem profesyonel askeri alanda daha fazla sivil nüfuz hem de üniformalı ordunun milli siyasetin belirlenmesinde daha fazla katılımını içeren” *öznel kontrol*ün gerçek sonucuydu.⁸⁰ Aynı şekilde Lord *öznel kontrol*ün gerçekliğini iki gözlemle belirtmektedir: “savunmanın sivil bürokrasisi boyunca kilit pozisyonlarda aktif görevde olan veya emekli olmuş askeri subayların önemli varlığı” ve “JCS örgütünün temel siyasi-askeri siyaset soruları ile ilgilenen kurumlar arası komitelerde sıklıkla oynadığı nispeten bağımsız rol.”⁸¹ *Öznel kontrol* hakkında Lord'un gözlemledikleri, Amerikan siyasetindeki askeri etkiler olarak da yorumlanabilir. Çünkü *öznel kontrol* savaş ve barışı bölümlere ayırma eğilimini sorumlulukların belirsizleştiği gri bir alana dönüştürmekte ve hatta *Pretoryen* siyaseti canlandırmaktadır.

Ancak askerlerin Amerikan siyasetine müdahale etme ilgisi ABD savunma yapısının bu evrimsel sürecinin nedeni değildi. Tam tersi olarak aslında bu evrim, sivil bürokrasinin siyasi-askeri koşulları yorumlayıp siyaset-yapım sürecine dahil edememesinin yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Bu yetersizlik, askeri planlamacıları “kamuoyu konuşmaları ve haber raporları temelinde milli düzeyde farazi bir siyaseti veya stratejiyi yeniden oluşturmaya” zorlar.⁸² Böylece siyaset uygulayıcılar hangi siyaset seçilirse seçilsin, olası sonuçlar üzerine iddialarını bu yeniden yapılandırılmış stratejiler üzerine inşa edebilirlerdi. Bu beklenmedik fayda sayesinde askerler, bir rehber işlevi görerek dış siyaset karar-alma sürecine isteksiz bir katılımında bulunur. Askerlerin siyaset-yapıcı değil, siyasi krizler hakkındaki kararlar için bir rehber haline geldiğini belirtmek önemlidir; sivil siyaset uygulayıcıları bir siyaset planına kısıtlayıcı askeri koşulların neler olabileceğini öngörüp kriz öncesi planda belirtemiyorlar. Bu tehditlerle karşı karşıya kalındığında siyaset, uygulamada etkisiz hale gelmekte ve bu tehditlerin nasıl ve ne şekilde yaptırıma tabi tutulacağı konusunda askeri strateji bir

⁸⁰ Lord, *a.g.e.*, 45.

⁸¹ *A.g.e.*, 45.

⁸² *A.g.e.*, 46.

kılavuz haline gelmektedir. Bu nedenle askerlerin siyaset üzerindeki tahditlerin yaptırma bağlama sürecinde rehberlik etme işlevi görmesi, kaçınılmaz olarak dış siyaset karar-alma becerisini öne çıkarmaktadır.

Sivillerin dış meselelerindeki yetersizliği Melman'ın 'Derin-Devlet' ideolojisi olarak adlandırdığı realizmi de beslemektedir. Sivil teknokrasi kisvesi altında askeri bir süper bürokrasi ortak stratejik rehberlik olarak siyasi rehberliği tavsiye etmek zorundadır, çünkü sadece sivil uzmanlık askeri konularda yetersiz olmakla kalmamakta; aynı zamanda kurumsal siyaset de temel dış siyaset seçeneklerinin uygulamasında gösterdiği verimsiz eğilimle güçlü bir siyaset uygulaması sunamamaktadır. Bu durumda karar-alma konusunda tek sorumluluğu olan ABD Başkanı, askerler üzerinde *nesnel kontrolün* tek sahibi haline getirir.⁸³

2.3.4. Amerikan İstihbarat Topluluğu

Dış siyaset ve savunma yapısının dışında Amerikan istihbarat dünyası bir müesses nizamdan ziyade bir topluluktur. İstihbaratçılar bu topluluğu uzmanlıklarıyla meydana getirirler. Meslek erbabı olarak istihbaratçılar uzmanlıklarından belirli davranış biçimleri, teamülleri, kuralları türetmeli ve bunlar hakkında ortak bir anlayışa sahip olmalı; devletin içinde kendilerine atfedilen konumun ve gücün onları bu biçimlere, teamüllere ve kurallara uygun şekilde hareket etmeye zorlaması gerekir. Ancak istihbaratçılar diğer milli güvenlik kurumları tarafından kendilerine yöneltilen siyasi meydan okumalara karşı, kendilerine atfedilmiş gücü ve yetkiyi pekiştirecek davranış kuralları, teamüller ve kurallar türetmemelidir. Çünkü istihbaratın kendisini çoklu ve çeşitli bilgi kaynakları üzerinden hem bir süreç hem bir teşkilat hem de bir üretim olarak ele alan belirsiz doğası, devleti de kendi için bir tehdit olarak ele alabilir.

Yukarıda belirtilen nedenin yanı sıra istihbaratçıları bir kurumdan ziyade bir topluluk haline getiren, herhangi bir istihbarat faaliyetinin siyaset-yapımına yardımcı olması gerekliliğidir. Askeri strateji formülasyonu ve sivil siyaset-yapımı ile karşılaştırıldığında bu gereklilik daha açık hale gelmektedir. Askerler amaçlara ulaşmak için çeşitli araçları sahneleyerek stratejiler formüle eder. Sivil hükümette ortak hedeflere ulaşmak için kamuoyunun rızasını kazanarak ve toplumsal eylemi yoğunlaştırarak siyaset yapılır. Bu açıdan hem strateji formülasyonu hem de siyaset-yapımı için istihbaratın bilgi kaynaklarını canlandırarak ve bu kaynakların

⁸³ A.g.e., 46.

güvenilirliğini doğrulayarak istenen bilgileri topladığı varsayılır. Ancak, istihbaratın her zaman bu tür araç ve amaçları izlemesi gerektiği doğru değildir. Elde edilen istihbarat, ne canlandırılmış ne de doğrulanmış kaynaklardan gelebilir. Dahası, hiçbir değeri olmayan bilgi, gelecekte en hayati bilgi olabilir. Bu nedenle istihbarat belirli kriz zamanları için hayati bir süreçken her türlü bilgiyi sadece belirli birkaç ihtimale karşı işleyen, ihmalkar bir kurum da olabilir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin istihbarat topluluğu, Merkezi İstihbarat Teşkilatı (ing. Central Intelligence Agency - CIA), Savunma Bakanlığı'nın Savunma İstihbarat Teşkilatı (ing. Defense Intelligence Agency - DIA) ve Ulusal Güvenlik Teşkilatı (ing. National Security Agency - NSA) bileşenleri ve NSA'nın askeri alt birimleri olan Merkezi Güvenlik Teşkilatı (ing. Central Security Agency - CSA), Dışişleri Bakanlığı'nın İstihbarat ve Araştırma Bürosu (ing. The Bureau of Intelligence and Research - INR) ve Adalet Bakanlığı'nın Federal Soruşturma Bürosu'ndan (ing. Federal Bureau of Investigation - FBI) oluşur. 11 Eylül 2001 tarihinde New York'taki Dünya Ticaret Merkezi İkiz Kuleleri'ne yapılan terör saldırılarından sonra, ABD İç Güvenlik Bakanlığı'nın İstihbarat ve Araştırma Dairesi (ing. Department of Homeland Security The Office of Intelligence and Analysis – DHS I&A) gibi diğer bakanlıkların istihbarat teşkilatları da bu topluluğun bir üyesi olarak kabul edildi. Ancak Soğuk Savaş döneminde Amerikan istihbarat topluluğu CIA, DIA, NSA, INR ve FBI'dan oluşuyordu.

CIA'in istihbarat topluluğundaki konumu günümüz istihbarat çalışmalarını oluşturmuştur. Merkezi istihbarat İkinci Dünya Savaşı'nın kurumsallaşmış bir yan ürünü değildi, Amerika'nın büyük bir güç olma arayışının işlevsel bir son ürünüydü. ABD için istihbarat büyük bir güç görüntüsüne sahip olmak için bir gereklilik değildi, bunun yerine diğer büyük güçlere karşı duyulan güvensizlikten kaynaklanan bir gerekliliktir. Merkezi istihbarattan önce Amerika Birleşik Devletleri'ndeki istihbaratı "neredeyse yalnızca askeri operasyonları desteklemeye, ya konuşlandırılmış kuvvetleri desteklemeye ya da belirli bir çatışmada diğer ülkelerin görüşleri ve/veya katılımları hakkında bilgi edinmeye adanmış" bir kurmay çalışması gibiydi.⁸⁴ Volkman'a göre ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle dünya siyasetinde 'kör'

⁸⁴ Phyllis Provost McNeil, "The Evolution of the US Intelligence Community – An Historical Overview," *Strategic Intelligence: Windows Into a Secret World (An Anthology)*, ed. Loch K. Johnson, James J. Wirtz (Los Angeles CA: Roxbury Press, 2004), 5-20, 6.

olduğu ortaya çıkmıştı; Amerikan karar-alıcıları sadece "müttefiklerinin kendilerine söylediklerine" güveniyordu.⁸⁵ Bu güven müttefikler arasında İmparatorluk Almanya'sını yenme niyetlerini sürdürmek için kaçınılmaz bir sorundu ve müttefikler arası güven Rus Çarlığı'nın devrimlerle karışmasıyla bir krize dönüştü. Bu kriz Amerikan karar-alıcıları için iki öncelik ortaya koydu; İlki Rusya'nın Almanya'yı yenmek için iki cepheli bir strateji ile savaşta tutulması ve ikincisi, Rusya'nın devrimlere rağmen müttefik davası için savaşı sürdürme isteğinin ve kapasitesinin belirlenmesiydi.⁸⁶ Bu öncelikler Rusya'daki İngiliz şebekeleri aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışıldı ancak İngiliz istihbaratı ABD'yi savaşa dahil etmek ve savaşta tutmak için dünyanın diğer tarafında aynı eylemleri yürütmüştü. Sonuç olarak böyle bir istihbarat, bilgi toplamasını Rusya'daki casusluk ağları içinde başlatan ancak toplanan bilgiler üzerinde herhangi bir 'teknik' değerlendirme yapılmayan, milli bir akılla analiz edilmeyen, İngiliz istihbaratından yapılan bir satın alma haline geldi.⁸⁷ Bu durum istihbaratın düzgün toplama, doğru analiz ve gizli eylem için milli, sistematik bir döngüye girmesi gerektiğini göstermekteydi. Volkman için ayrıca ABD istihbaratının Bolşevik Devrimi sırasında yaşadığı bu erken aksilikler, aynı zamanda "istihbarat ve örtülü eylem operasyonlarını birbirine karıştırma hatası, daha sonra ve sık sık tekrarlanacak bir hata"ydı.⁸⁸

Volkman'ın istihbaratın örtülü eylemle birbirine karışması konusundaki vurgusu, ABD istihbarat topluluğunun bir kurum haline gelememesinin de nedenidir. Toplama, analiz ve dağıtım aşamalarının tamamını sistematik bir düzene koymak, üretilen istihbaratla ileride ne yapılacağını ortaya koymaz. İstihbaratı oluşturma ve siyasi-askeri karar-alma amaçları aynı değildir. İstihbaratın kendi için davranış biçimleri, teamülleri ve kuralları belirmesi siyasetidir; bunların kırmızı çizgileri veya özellikleri henüz kesinleşmemiş olabilir veya çevrenin değişimlerine göre kesinleşmemiş olabilir. İstihbaratın siyasetinin olması Lord'un "istihbarat analiz işlevini siyaset-yapımından mümkün olduğunca ayırma, böylece istihbarat ürününün siyasi yetkililerinin görüşleri ve endişeleriyle kirlenmesini önleme" vurgusuna getirmektedir.⁸⁹ Böyle bir vurgu, CIA'nin 1947 Milli Güvenlik Yasası ile bir teşkilat olarak kurumsallaşması sırasında

⁸⁵ Volkmann , *a.g.e.*, 25.

⁸⁶ *A.g.e.*, 25.

⁸⁷ *A.g.e.*, 28.

⁸⁸ *A.g.e.*, 28.

⁸⁹ Lord, *a.g.e.*, 52.

sahip olduğu şeylerden biriydi. Ancak CIA'nin istihbaratı siyasetten ayırmak için savunma ve dışışleri bakanlıklarının istihbarat döngülerini koordine etmesi rolü, kendisine ABD Başkanı'nın önüne sunulan bilgilerin gerçek değerini doğrulama rolünü kazandırmıştı. Bu işlevsel rol CIA'nin Volkman'ın vurguladığı hataya düşmesi için bir tuzak haline geldi. İstihbarat ve örtülü eylemin birbirine karıştırılması hatası "bu örgütün [CIA] yarı özerk bir şekilde faaliyet gösterme eğiliminde olduğu, Başkan tarafından yönetildiği ancak gerçekten kontrol edilmediği ve diğer hükümet departmanlarına veya ülkenin daha geniş dış siyaset çıkarlarına en iyi ihtimalle zayıf bir ilişki içinde olduğu yönündeki yaygın izlenimi besledi."⁹⁰

Bu nedenle görünen o ki CIA, ABD Başkanı'nın uluslararası çevredeki kurumsal kahini olarak, herhangi bir yetki olmadan örtülü eylemde bulunmaktan alıkonulması için yine Başkan tarafından şahsen nezareti altında tutulmalıydı. Lord bu nezaret almaya ek olarak ABD Kongresi'nin de CIA'nin faaliyetlerini diğer milli güvenlik kurumlarının çalışmalarıyla bütünleştirerek denetlemesi gerektiğini savunmuştur.⁹¹ Böylelikle hem istihbaratın müesses bir nizama dönüşmesi imkansız hale gelir, hem de istihbarat faaliyetlerini istenmeyen eylemlerde birleştirilmesini ile istihbarat faaliyetlerindeki hukuk-üstünlüğü yoluyla başkanın herhangi bir güç suistimalini bulunmasını önlemek için teşkilat üzerinde sivil bir kontrol kurulabilir.

2.3.5. ABD Milli Güvenlik Kurulu (US National Security Council)

Savaşların erken tarihlerinden beri, bir savaşı başlatmanın ilk eyleminin düşmanın kim olduğuna karar vermek olduğu gözlemlenmiştir. İkincisi ise savaşın yürütülmesi için şiddette yetenekli olanların bir araya getirilmesidir. Bu anlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrası koşullar, kaçınılmaz olarak, Sovyet güdümünde olan dünyadaki tüm komünistlerin düşman olup olmadıklarına karar vermek üzere Amerikan askeri ve siyasi yetkilileri arasındaki bir 'kardeşliği' sağlam tutmuştu.

ABD Milli Güvenlik Konseyi, kullanılan kısaltması ile NSC, İkinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu veya 1914 ile 1939 yılları arasında büyük güçler arasındaki güç dağılımının azalması karşısında Amerikan zaferinin kurumsal bir anıtı değildir. 1945'ten sonra dünya çapında hem barışı hem de savaşı yöneten koşulların kaçınılmaz bir zorunluluğudur. Barış, iyi niyetlerinden dolayı iş birliği siyaseti gerektirdiği gibi, savaş

⁹⁰ A.g.e., 52.

⁹¹ A.g.e., 52.

da çıkar ve hakimiyet niyetlerinden dolayı çatışma siyaseti gerektirir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda bir barış elde edilmişti ancak bu, egemen bir kara gücü ile deniz güçleri koalisyonu arasında karşılıklı şüphe altında bir barıştı. Bu açıdan NSC, ABD'nin savaş zamanında bir araya getirdiği siyasi ve askeri uzmanlarının arasında oluşmuş 'kardeşliğin' bir kurumsallaşmasıdır. Bu kurumsallaşma yoluyla, konsey, barış zamanında hegemonik bir milli-devlet için bir savaş kabinesi olarak hizmet edecekti. Böyle bir kabine altında, ABD Başkanı, Kongre tarafından verilen olağanüstü yetkilerle donatılmış, savaş zamanındaki bir başkomutan gibi kararlar almaya çalışır. Ancak barış zamanında, başkanın yetkileri, vatandaşlarının haklarına ve rızasına aykırı keyfi kararlar almasını önlemek için sınırlıdır. Dahası, kararlarının uygulanması, örgütsel özensizlik ve yavaşlık nedeniyle kendi başına bir sorundur. Newmann, kuramsal olarak "NSC tabanlı kurumlar arası sürecin, örgütleri ve bireyleri ortak bir amaç için birlikte çalışmaya zorladığını" ve bu nedenle sürecin "örgütsel süreç ve bürokratik siyaset modelleriyle gösterilen bazı zorlukları" gidermesi gerektiğini savunur.⁹² Ancak Newmann'ın NSC için varsaydığı kurumlar arası süreç, örgütsel ve bürokratik siyaset bir bileşimi değil, daha ziyade başkanlık bürokrasisidir; başkan tarafından siyasallaştırılıp kendi dinamikleriyle oluşturulan bir bürokrasi. Ragsdale bürokrasinin bu siyasallaştırılmasının "yürütmenin oynaması gereken siyasi kuralları uyguladığını" ve "yürütme kolundaki kilit konumlara" siyasi figürler atayarak başkanlık bakış açısının Ragsdale'in "yerelleşme" olarak adlandırdığı bakanlık genel görüşleri tarafından bastırılmayacağını savunur.⁹³ Bu nedenle başkanın dış ilişkiler ve savunma yapılarının seslerini ve istihbarat topluluğunun milli güvenlik sorunları hakkındaki mırıltılarını düzenleyecek bir danışmana ihtiyacı vardır. Bu nedenle, Newmann *Amerikan Milli Güvenlik Karar-Alma Süreci* (ing. the U.S. National Security Decisionmaking Process) üzerine yapılan çalışmaların, her başkanın "siyaset süreci üzerinde daha doğrudan kontrol elde etmek için karar-alma sürecini Beyaz Saray'da merkezileştirme" yönünde bir baskı hissettiğini ve sonuç olarak "karar-alma sürecini anlamamanın anahtarının başkan ile kıdemli danışmanları arasındaki ilişkilerin incelenmesinde yattığını" öne sürmektedir.⁹⁴

⁹² William W. Newmann, *Managing National Security Policy: The President and the Process* (Pittsburgh PA: University of Pittsburgh Press, 2003), 53.

⁹³ Ragsdale, *a.g.e.*, 421.

⁹⁴ Newmann, *a.g.e.*, 2.

ABD Başkanı'nın Milli Güvenlik Meseleleri İçin Yardımcısı (ing. Assistant to the President for National Security Affairs - APNSA) veya Amerikan kamuoyunda gündelik kullanımıyla *Milli Güvenlik Danışmanı* (ing. National Security Advisor) ABD Başkanı'nın ülke yönetimindeki süper egosudur. APNSA aynı zamanda NSC'nin geçici başkanıdır. ABD Başkanı milli güvenlik işlerinde potansiyel ve kabul edilebilir bir yetersizliğe sahip olduğunda veya faaliyeti aynı anda ABD'nin hem iç hem de dış işlerini izlemek için yeterli olmadığında danışman devreye girer. Ancak bu APNSA'nın ABD Başkanı adına karar verdiği anlamına gelmez. APNSA ABD Başkanı'na, ister nükleer silah planlaması isterse dış siyaset krizi olsun, Amerikan milli güvenliğinin belirsiz sorunlarını çözmede rehberlik eder ve sorunun aşamalarını ve yönlerini NSC toplantılarına getirir. Lord'a göre danışmanın işlevleri (1) rutin personel desteği ve bilgisi, (2) kriz yönetimi, (3) siyaset geliştirme, (4) siyaset uygulama, (5) siyaset tavsiyesi ve (6) siyasi faaliyetler olarak belirlenmiştir.⁹⁵ Rutin personel desteği ve bilgisi işlevi aynı zamanda danışmanın başkana rehberlik ettiğine karşılık gelen en önemli işlevdir, çünkü Lord'a göre "bürokrasi dünyasında bilgi güçtür; ve başkanlara sunulan bilginin kapsamı ve türü, dış olaylar veya bürokrasinin konuşlandırılması konusunda sağlam bağımsız yargılara varma yetenekleri için kritik öneme sahiptir."⁹⁶ Kısacası APNSA'nın en önemli görevi oluşmakta olan kriz ile panik içindeki bürokrasi arasında 'ölçülülük' sağlayarak başkana en gerekli tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu birincil görevi takiben, diğer tüm görevler danışmanın 'ölçülülüğüyle' bağlantılı ancak ikincil görevler olmayacak şekilde, olarak türetilir. Bu durumda kriz yönetimi aslında kriz zamanlarında başkanın kararlarının mazeretsiz uygulanmasıdır, çünkü "bu tür koşullar altında normal bürokratik rutinlerin etkisizliği, başkanın krizlere sürekli katılımını neredeyse kaçınılmaz hale getirmiştir."⁹⁷ Kriz zamanları dışında, APNSA hala NSC'nin özellikle siyaset geliştirme çalışmalarında yer alır, ancak NSC'nin siyaset geliştirmedeki rolünün iki yönlü olduğunu belirtmek önemlidir; bu yönler, başkanın kararlarının tamamen teknik olarak iyileştirilmesi ve konuların başkanın çıkarına göre belirlenmesidir.⁹⁸ Bu iki alt işlev altında danışman, resmi veya gayri resmi ile uzun vadeli veya kısa vadeli stratejik planlamaları; kurumlar arası siyaset müzakereleri kapsamında görev atamaları yoluyla kararların

⁹⁵ Lord, *a.g.e.* , 63.

⁹⁶ *A.g.e.*, 63.

⁹⁷ *A.g.e.*, 64.

⁹⁸ *A.g.e.*, 64.

hızlandırılmasını; ve katılımcıların kimler olacağı, takvimlerin belirlenmesi ve muhakemelerin, raporların ve diğer ürün türlerinin analizinde kullanılan yöntemlerin denetlenmesi yoluyla kararların yönetilmesini izler.⁹⁹ APNSA'nın rolü siyaset uygulamasında çok daha azdır, ancak yine de önemlidir çünkü uygulama aşamasında APNSA “kararların kaydedilmesi ve duyurulması, operasyonel planlama ile bağlantı, operasyonların izlenmesi ve sonuçların değerlendirilmesi” ile ilgilenir.¹⁰⁰ Elbette personel desteği, kriz yönetimi, siyaset geliştirme ve siyaset uygulama gibi tüm bu işlevlerde başkan, danışman tarafından hangi noktada durduğu konusunda sürekli olarak bilgilendirilir. ABD Başkanı APNSA'yla yakın bir çevrede olduğundan, “zaman baskısı veya çeşitli türdeki hassasiyetlerin kurumsal farklılıklarının resmi olarak karara bağlanmasını engellediği durumlarda danışmanın esaslı yargısına” güvenir.¹⁰¹ Durum kritikse, APNSA “normalde diğer kurumlar tarafından gerçekleştirilen operasyonel görevlerin yürütülmesine” doğrudan katılır.¹⁰²

Newmann'ın APNSA hakkındaki yorumuna karşın NSC'nin ABD Başkanı'nın kendi bürokratik teşkili olması, APNSA'nın NSC'yi bürokratik siyasetinin kronik anormalliklerden ve milli güvenlik konularındaki bürokratik çıkar çatışmaları sırasında hükümet içi aksaklıkları çözmek için başkana olan bağından muaf tutmamaktadır. Sonuç olarak APNSA'nın rolü, NSC'nin kurumsal yönü için bu tür bir ilişkinin neden önemli olduğuna dair herhangi bir atıf olmadan tam olarak anlaşılamaz. NSC içi ilişkilerde ABD Başkanı'nın APNSA'yla olan ilişkisinin kurumsal olarak anlaşılması meselelerin NSC içinde yarattığı ilişkilerden ziyade NSC'nin kendi bürokratik çıkarını seviyelendirerek nasıl örgütlendiğinde yatmaktadır. Lord NSC'nin örgütlenmesinin, “Beyaz Saray'daki ve bürokrasideki kişiler ve kurumlarla bir dizi resmi ve gayri resmi ilişkiye bağlı olarak düzgün bir şekilde işlemesi için benzersiz bir şekilde bağımlı olan rol ve görevlerin belirlenmesi” olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰³

ABD Milli Güvenlik Konseyi başkanın özel ihtiyaçlar konusundaki direktifi uyarınca oluşturulan özel görevli örgütlenmelerle birlikte üç düzeyde alt komiteye ayrılmıştır: Asli Yöneticiler Komitesi (Principals Committee - PC), Müvekkil Yöneticiler Komitesi (Deputies Committee - DC) ve Siyaset Koordinasyon Komitesi (Policy

⁹⁹ A.g.e., 64-65.

¹⁰⁰ A.g.e., 65.

¹⁰¹ A.g.e., 66.

¹⁰² A.g.e., 67.

¹⁰³ A.g.e., 115.

Coordination Committee – PCC). Brown ve Snow'a göre Asli Yöneticiler Komitesi (NSC/PC) "başkanın hazır bulunamadığı veya hazır bulunmasına gerekmediğini hissettiğinde toplanır," bu da birinci düzeydeki bu komitenin dışişleri ve savunma bakanları, Merkezi İstihbarat Direktörü (Director, Central Intelligence – DCI), Genelkurmay Başkanı, Beyaz Saray özel kalem müdürü (White House Chief of Staff) ve özel olarak davet edilen siyasi uzmanlarından oluşmasını, ancak Milli Güvenlik Danışmanı başkanlığında toplanmasını açıklamaktadır.¹⁰⁴ Brown ve Snow Asli Yöneticiler Komitesi'nin "doğrudan ve kişisel başkanlık katılımını gerektirmeyen temel milli güvenlik siyasetini" gözden geçirmek, koordine etmek, izlemek ve uygulamaktan sorumlu olduğunu belirtir. Ancak Lord'a göre Asli Yöneticiler Komitesi kuramsal olarak bakanların ve yöneticilerin milli güvenlik karar-alma süreçlerinin işletmecileri olması anlamında oldukça farklıdır; Lord'un da öne sürdüğü üzere her biri aslında NSC içindeki kabine düzeyindeki bürokrasilerdir ve "siyaset konularını belirleme ve başkanlık girişimlerini formüle etmede bağımsız bir role sahiptirler."¹⁰⁵ Newmann da benzer bir önermede bulunarak bakanların ve yöneticilerin milli güvenlik meselelerinde "ortak karar-vericiler değil, danışmanlar" olduklarını ancak tavsiyelerinin, tıpkı Jimmy Carter'ın ABD başkanlığı sırasında olduğu gibi, yalnızca başkanın liderlik tarzının istemesi durumunda geçerli olduğunu ileri sürer.¹⁰⁶

Asli Yöneticiler Komitesi altında, “üst düzeylerde alınan kararları detaylandırmak ve siyaset seçeneklerini ortaya koymak için gerekli personel işinin çoğunu yapmaktan sorumlu” iki çalışma düzeyi komitesi vardır: Müvekkil Yöneticiler ve Siyaset Koordinasyon komiteleri. Müvekkil Yöneticiler Komitesi, üyeleri bakımından Asli Yöneticiler Komitesi'ne katılanlarla benzer şekilde, kurumların vekil yöneticilerinden veya müsteşarlardan oluşan bir karışımdır.¹⁰⁷ Müvekkil Yöneticiler Komitesi'nin işlevi siyasetin milli güvenliği nasıl ve hangi noktalarda etkilediği, bakanların başkan için karar-alma sürecini hangi aşamalarla belirlediği ve karar-alma sürecini kolaylaştırmak için bakanların ve kurum yöneticilerinin hangi noktaları önerilebileceği veya tavsiye edilebileceği konularında “birincil bir çalışma grubu” olmaktır.¹⁰⁸ Siyaset Koordinasyon Komitesi, dış siyaset ve savunma siyasetinin coğrafi

¹⁰⁴ Brown ve Snow , *a.g.e.*, 150.

¹⁰⁵ Lord, *a.g.e.*, 64.

¹⁰⁶ Newmann, *a.g.e.*, 67.

¹⁰⁷ Brown and Snow, *a.g.e.*, 150.

¹⁰⁸ *A.g.e.*, 151.

olarak belirlenmiş konuları veya işlevsel konuları etrafında bir araya gelen, belirli bir siyasetin yürütülmesini izleyen ve siyasetin yürütülmesini kısıtlayan herhangi bir durumda önerilerde bulunan ikincil çalışma gruplarıdır.¹⁰⁹ Siyaset koordinasyon komite başkanları bürokratik olarak bu konudan sorumlu olduğu bakanlar tarafından atanır. Örneğin, bölgesel komite başkanları dışişleri bakanı tarafından bakan yardımcıları arasından atanırken, savunma komite başkanları savunma bakanı tarafından atanır. Bu bağlamda, Brown ve Snow'un George Bush Sr.'ın ABD başkanlığı sırasında Saddam Hüseyin'in Irak'ına karşı Yakın Doğu ve Güney Asya için Siyaset Koordinasyon Komitesi örneğiyle gösterdiği gibi, PCC'ler aslında çıkmaza giren konuları ele almak ve bunları başkanlara iletmek için "uygun bir yer" olan özel sivil kurmay şubelerdir.¹¹⁰ NSC'nin kurumlar arası bürokrasisindeki ikincil rollerine rağmen, PCC'lerin dış ve savunma siyasetlerinin eş anlamlılığıyla başa çıkmada Soğuk Savaş deneyiminden gelen benzersiz bir rolü vardı.¹¹¹ Sonuç olarak PCC'lerin savunma, dış meseleler, istihbarat ve ekonominin örtüşen siyasetlerinin ayrıntılarını risklere, olası senaryolara ve eylemlere ayıran gri alanlar üzerinde özel çalışma grupları olduğu söylenebilir.

ABD Milli Güvenlik Konseyi içinde katılımı teşkil edilmiş dış siyaset ve savunma yapıları ile istihbarat topluluğu çıkarlarıyla öne çıkmaktadır. Bu noktada kurumsal siyaseti sorgulamak, örgütün alt birimlerinin katılımını açıklamayı amaçlayan çıkar ve siyaset arasındaki ilişki üzerine geçici bir model inşa etmeyi gerektirir. Ancak bu modelin mükemmel olması gerekmiyor, çünkü amaç alt birimlerin işlevsel verimliliğini açıklamak ve bunun ardındaki prensipleri anlamak değildir. Dahası, ilkeler örgütsel modelin öncülleri olarak zaten ileri sürülmüştür, bu nedenle ihtiyaç duyulan modelin sağlamlığını test etmek için olguları yerleştirmektir. Bu durumda Krasner'in bürokratik siyaset içindeki deneysel-tümevarımsal yaklaşımı, Amerikan milli güvenlik bürokrasisinin kurumsal değişikliklerinin gözlemlenen gerçeklerini yerleştirmek için geçici ancak bilişsel bir çerçeve sağlar.

ABD Dışişleri Bakanlığı ikili ve çok taraflı ilişkiler biçiminde dış ilişkileri yönetme ve olası çatışmaları temsil, hafifletme ve müzakere işlevleriyle çözme şeklindeki geleneksel rolünü korumak istemektedir. ABD Savunma Bakanlığı Dairesi ve ABD

¹⁰⁹ A.g.e., 51.

¹¹⁰ A.g.e., 151.

¹¹¹ A.g.e., 151-152.

Genelkurmay Başkanlığı sorunların diğerlerinden daha güçlü ve haklı bir güçle çözülmesi ve ABD Dışışleri Bakanlığı'nın iş birliği işlevlerinin yatıştırma ve stratejik gerilemelere dönüşmesinin önlenmesi için kararlar alınmasını istemektedir. CIA hem kendi analizleri ve muhakemeleriyle uyumlu hem de dış siyaset çıkmazlarını geçersiz kılacak kararlar istemektedir; böylelikle karşılığında hem Başkanı, hem kabineyi hem de ABD Kongresi'ni ne savunma yapısının ne de dışışleri yapısının milli güvenlik sorunlarını kendisi gibi ustalıkla çözme kapasitesine sahip olmadığına ikna etmeye çalışmaktadır.

Toplumsal eylemlerin sistemleştirildiği bir çevrede devlet bir siyasal varlık olarak ele alındığında devlet içi davranışlar tekillik ve çoğulculuk gibi sistematik kavramlarla açıklanması gerektiği belirtilmelidir. Bu durum her ortamın aynı anda birbirine zıt terimler olan tekillik ve çoğulculuğu içeren bir sistem olması anlamında önemlidir. Bir sistem olarak tanımlanan bir çevrede devlet ya tutarlı tekil bir varlık ya da parçalanmış çoğul bir yapı olarak davranır. Bu davranışların doğası hem devletler arasında hem de onu oluşturan iç kurumlar arasında *yakınsama* (ing. convergence) ve *ıraksama* (ing. divergence) eylemleriyle anlaşılabilir.

Nordlinger devletin hem yakınsak hem de ıraksak davranışlara sahip olması ile devlet kavramının monolitik, gizemli bir sorgulama kavramı olmadığını; bu davranışların toplumun tercihleri ile iktidarın kendi tercihleri arasında devletin tamamlayıcı bir model olarak görüldüğünü savunur.¹¹² İktidar ve toplumun tercihleri birbirine yakınlaştığında ve hatta bir araya geldiğinde siyaset-yapım ve karar-alma süreçlerine katılanlar “kendi tercihlerini yetkili eylemlere dönüştürdüklerini ve tercihlerinin en azından toplumsal tercihler kadar açıklayıcı bir öneme sahiptir.”¹¹³ Yani, milli çıkarların güvence altına alınması amacıyla önerilen her siyaset milli güvenlik kararı olarak uygulanma açısından aynı asli değere sahiptir. Bu nedenle bir milli güvenlik siyasetini karar olarak uygulamak için kaynakları ve değerleri tahsis etmek üzere herhangi bir önceliklendirme ölçümü gereksizdir. Ayrıca milli güvenlik karar-alma sürecinde plan ve siyaset önermek, karar-alma sürecine katılanları ikna etmek için bürokrasi içinde bir rekabettir.

¹¹² Nordlinger, *a.g.e.*, 6-7.

¹¹³ *A.g.e.*, 7.

Milli güvenlik bürokrasisi tarafından önerilen siyasetlerin karar-alma düzeyinde aynı önem değerine sahip olmasına rağmen, bir diğer gerçek de stratejik çevrenin etkilerinin bu siyasetlerin geçerliliğini ve canlılığını da değiştirebileceğidir. Böyle durumlarda çıkarların ortaklığı bir ıraksamaya yeniden çekilebilir. Iraksama eyleminde Nordlinger, "kamu görevlilerinin, toplumsal tercihlerde bir değişim yaratmak için özerkliği artıran yeteneklerden ve fırsatlardan periyodik olarak yararlandığını" savunur.¹¹⁴ Bürokratlar ayrılmış siyasetin ayrılmamış içerikleri üzerinde toplumun onayını kazanmak için önermelerini ikna etmeye veya yaymaya çalışacaklardır. Bu siyasetler milli bürokrasinin çeşitli makamları tarafından milli güvenlik doktrini üzerine yorumlandığından, Amerikan toplumu doktrinden gelen önermelere ikna edilmiş olur ve herhangi bir ıraksama tartışması, kamu vicdanında çözülmesine gerek kalmadan siyasi alanda tutularak bürokrasi içinde pazarlığı tamamlanabilir.

Amerikan milli güvenlik bürokrasisindeki yakınsama ve ıraksama kısaca şu şekilde özetlenebilir: ABD savunma yapısı sınırlı ancak etkili güç kullanımı konusunda hem savunma hem de askeri siyasetini CIA'nin çıkarlarıyla birleştirebilir, ancak bu kurumların hiçbirisi aynı amaca ulaşmaya çalışmaz. Çünkü CIA istihbarat üretmeyi amaçlamaktayken, ABD savunma yapısı düşman askeri tehdidini yenmeyi ve bu tehdidi yenecek silahlı kuvvetleri hazırlamayı amaçlar. ABD dışişleri yapısı yararlı pazarlık konusunda siyasetini CIA'nin istihbarat üretimiyle bir araya getirebilir, ancak diplomasi makul ve onaylanmış bir iletişim aracı iken istihbaratta ihanet, casusluk ve diğer manipülasyon yöntemlerini içermesi, araçları iş birliği yapmak için her zaman uyumlu kılmamaktadır. CIA eylem araçlarını koordine ederek izlediği siyaseti savunma nizamı ve dışişleri nizamı ile sadece kendi istediğinde birleştirebilir. Çünkü CIA kurumsal ayrıcalığını savunma nizamı ve dışişleri nizamı ile paylaşmak istemez ve bu yapılardaki kurumlar da başarılarının itibarını CIA'e kaptırmak istemez. Amerikan milli güvenliğinin bu bileşenlerinin her biri aslında kendi kurumsal özlerine ilişkin çıkarlarını ortaya koymakta ve bunları 'milli' olarak yaymaktadır.

Devletin çeşitli güçlere sahip olması, kendisine yönelik herhangi bir tehdidin üstesinden gelebilecek her şeye kadir olduğu anlamına gelmez. Devlet güç kaynaklarıyla teşkil edilmiş bir üst güçtür. Gücün yeterliliği düşmanın etkilerinin üzerindeki ve ötesindeki etkileriyle ölçülebilir. Bu anlamda toplumsal, siyasi veya

¹¹⁴ A.g.e., 7.

diğer niteliklere sahip herhangi bir güç kaynağı, rakibin davranışını değiştirmek için etkili olmak zorundadır. Özellikle nükleer silahlarla çift kutupluluğun ve sömürgeciliğin sona ermesiyle çıkan karmaşıklığın hükmettiği Soğuk Savaş koşullarında, askeri eylemi kısıtlayan çevre, kararlar olarak yorumlanacak siyasi etkilere sahip olmalıdır. Çevresel tehditler ve müsaadeler dışında rakibin davranışını etkileyen bu kararlardır.

2.4. ABD Başkanı İçin İstihbarat: Dış İlişkiler İstihbaratı, Askeri İstihbarat ve Stratejik İstihbarat

İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri için istihbarat döngüsünü ayrıntılandırılmasından önce, sivil ve askeri karar-alıcılar için dünya siyasetindeki mevcut eğilimler hakkında yapılan bilgi analizinin 20. yüzyıl büyük güç siyasetinin yan ürünü olduğunu hatırlatmak önemlidir. Daha önce, devlet eylemleri veya niyetleri hakkındaki herhangi bir bilgi, ya toprak sınırlarında keşif yapanlar ya da olası kârlar ve pazarlar için gemi kiralayan tüccarlar ya da monarşilerin saraylarında yer arayan kahinler tarafından rapor ediliyordu. Yeni bulunan toprakların ve insanların etrafından dolaşılmasıyla, toprak genişlemesi ve pazarların kontrolü denizci monarşiler ve cumhuriyetler arasında siyasi bir rekabete dönüştü ve karşılığında toprakları genişletme ve pazarları ele geçirme fırsatı yakalamak için diğer devletler hakkındaki bilgi akışı bir zorunluluk haline geldi. Bu zorunluluk, herhangi bir rakip devletin niyetleri ve yapabilecekleri hakkındaki politik bilgileri Rönesans'ın entelektüel geleneği için bir soruşturma konusu haline getirdi. Siyasi bilginin soruşturulması bir durumu bileşenleri aracılığıyla eleştirecek ve onlardan tutarlı bir öngörü yaratmayı sağlayacaktı. Siyasi soruşturmanın Rönesans içinde doğuşuna rağmen, hem bilgi akışının hem de bilginin sorgulanmasının bir istihbarat süreci döngüsüne dönüşümü, rekabetin çatışmaya dönüştüğü 19. yüzyılın büyük güç siyasetinin zirvesinde olgunlaşacaktı. Codevilla'ya göre imparatorluk olan büyük güçlerin yetenekleri ve kaynakları, modern savaşın yürütülmesinde o kadar çok değişkene evriliyordu ki, bu değişken çeşitliliği “çok çeşitli kaynaklardan bilgi toplama ihtiyacına” neden oluyordu.¹¹⁵ Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla bu ihtiyaç o kadar büyük ve vahim hale geldi ki, güçler kazanmak için o kadar çok bilgi kaynağı dahil ettiler. Bu dâhiliye ile siyasi soruşturma istihbarata dönüştü; savaş tehdidi yaklaştığında, hem bilgi akışı

¹¹⁵ Angelo Codevilla, *Informing Statecraft: Intelligence for a New Century*, (New York: Free Press, 1992), 188.

hem de bilginin sorgulanması koordine edilmeliydi, savaş tehdidi uzaklaştığında ise akış ve sorgulama birbirlerinden ayrışmalıydı.

İstihbaratın tanımı konusunda istihbarat ve uluslararası güvenlik çalışmaları üzerine güncel yazın istihbaratın doğası hakkında çeşitli yaklaşımlar sunmaktadır. Bu yaklaşımlarda ortak olan, istihbaratın bir kavram olmasıdır. Ancak CIA eski müdürü Allen Dulles, *İstihbarat Zanaatı* (The Craft of Intelligence) adlı kitabında Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı* adlı eserini örnek göstererek antik Çin'deki tüm casusluk, aldatma, yeraltı faaliyeti ve psikolojik operasyon eylemlerinin, ilgilenenler için bir miras kavramı biriktirdiğini ve bu miras üzerinde, ancak uygulandıklarında bir kurallar dizisi -bir zanaat- izlenerek çözülebilen bir karmaşıklık görüldüğünü ileri sürmektedir.¹¹⁶ Aslında Dulles'ın zanaat iddiası istihbaratın hizmet ettiği amaçlardan daha fazlasına uymaktadır. İstihbarat kendi için bir şey değildir, kendi içinde bir şeydir; istihbarat, siyasi amaçlara hizmet ettiğinde değil, devlet yönetiminde cüret edildiğinde anlamlı hale gelmektedir. Siyasi-askeri bir seçkin, bekasını sürdürmeye çalıştığı bir çevrede iktidarı hakkında bir nihai durum atfettiğinde, devlet yönetimi anlayışını, teşkilini ve kullandığı terminolojiyi resmileştirmektedir. Devlet yönetimi için resmileştirilen anlayış, teşkilat ve terminoloji CIA eski baş analisti ve Yale Üniversitesi tarih profesörü Sherman Kent'in istihbaratı sırasıyla bilgi, teşkilat ve eylem olarak tanımlamasıyla uyumludur.¹¹⁷ Aynı şekilde Johnson ve Wirtz Kent'in istihbarat tanımının Lowenthal tarafından stratejik olduğuna dair yorumladığı niteliği benimsemektedir: istihbarat bir süreç, bir ürün ve bir teşkilattır ve bu onu stratejik kılar, çünkü toplanması sırasında çeşitli kişiler tarafından gerekli veya talep edilen bilgi düşünülür ve milli güvenlik konularındaki belirsizlikleri aydınlatır.¹¹⁸ Lowenthal'ın yorumu istihbaratın, bir casusun ne yaptığı, ne yarattığı ve yöntemlerini nasıl düzenlediğinden oluşan bir tür komuta ve kontrol olduğunu yansıtır. Bu bakımdan bu tür bir tanım istihbarata toplama, analiz etme ve yayma eylemlerini, belirlenmiş rolünü yerine getirmesi için otorite sahibine geri yönlendiren bir alan üzerindeki işlevler yetkisi atfeder. Bu benzersiz komuta ve kontrolün önemli noktası,

¹¹⁶ Allen W. Dulles, *The Craft of Intelligence* (New York: The New American Library, 1965), 15.

¹¹⁷ Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American World Policy* (Princeton NJ: Princeton University Press, 1966), ix; Loch K. Johnson, James J. Wirtz, "Intelligence in the United States: An Introduction," *Strategic Intelligence: Windows Into a Secret World (An Anthology)*, ed. Loch K. Johnson, James J. Wirtz (Los Angeles CA: Roxbury Press, 2004), 1-4, 2.

¹¹⁸ Mark Lowenthal, *Intelligence: From Secrets to Policy* (Washington DC: CQ Press, 2003), 9; Johnson and Wirtz, *a.g.e.*, 2.

bir casus için önemli olan şeyin, Amerika Birleşik Devletleri örneğinde olduğu gibi, en mutlak otorite olan ABD Başkanı için de önemli olmasıdır.

Milli güvenlik bürokrasisinin farklı makamları arasında istihbaratın nasıl değiştiğine dair tasvirden önce milli güvenlik bürokrasisi arasındaki sivil-askeri ayrımının istihbarat dünyasında da kendini gösterdiğini belirtmek önemlidir. Özellikle bu ayrım, CIA'nin selefi olan *Stratejik Hizmetler Ofisi*'nin (ing. Office of Strategic Services - OSS) istihbarat faaliyetlerinin işlevi ile verimliliği arasındaki ikileme bir çözüm olarak öne sürülen savaş zamanı deneyiminden kaynaklanmaktadır; OSS, zafere götürecek müttefik büyük stratejisini etkili bir şekilde uygulamak için Amerikan kararlılıklarının ihtiyaç duyduğu askeri ve askeri olmayan bilginin mevcut akışını ayrıntılı ve tutarlı analizlerle koordine etmek için oluşturulmuş ancak ABD Genelkurmay Başkanları'na tabi bir istihbarat teşkilatıydı. Ancak Corey'e göre OSS'nin yaratılması, savaş hali nedeniyle Mihver stratejik amaçlarıyla ilgilenen mevcut ABD Ordusu istihbarat kolu G2 ve ilgi alanı ABD toprakları ve Amerikan güney yarımküresinin tarafsız ülkeleri içindeki karşı istihbarat faaliyetlerini içeren Adalet Bakanlığı *Federal Soruşturma Bürosu* (ing. Federal Bureau of Investigation - FBI) ile işlevsel bir çelişkiye yol açtı.¹¹⁹ Çözüm, ABD Başkanı'ndan gelen bir kurumsal kimlik doğrulamasıyla geldi; bilginin koordinasyonu sivil bir faaliyet olacaktı ancak askeri bir niteliğe sahip olacaktı.¹²⁰

İstihbarat topluluğu içindeki sivil-askeri ayrımı yalnızca işlevsellik-verimlilik ikilemiyle değil aynı zamanda savaş ve barış arasındaki epistemolojik ayrımla da ortaya çıkmaktadır ve bu da siyasi olarak kabul edilen her şeyin anlamına yansır. Savaş ilerleme arzusundan, barış istikrar arzusundan doğmaktadır. İlerleme ve istikrar arzuları devlet yönetiminde kullanılan kavramlara atfedildiğinde, ontolojik anlamları zorunlulukları haline gelir. Savaş ve barış arasındaki bu tür bir ayrım, istihbarat dünyasında da kendini gösterir. Savaş ve barış arasındaki fark herhangi bir istihbarat örgütünün işlevini, teşkilini ve rolünü şekillendiren birkaç faktöre ayırır. Savaş ve barış arasında bu tür işlevleri ve rollerini birbirleriyle ilişkilendirmek, her kurum ve davranış için dış ilişkiler, strateji ve askerlere ilişkin bir istihbarat yelpazesi sunar.

¹¹⁹ Corey Ford, *Donovan of OSS*, (Boston MA: Little, Brown and Company, 1970), 112.

¹²⁰ A.g.e., 112.

2.4.1. Dışışleri Bakanlığı İstihbaratı: İstihbarat ve Araştırma Bürosu

ABD Dışışleri Bakanlığı *İstihbarat ve Araştırma Bürosu*'ndan (ing. Bureau of Intelligence and Research - INR) önce, ABD Dışışleri Bakanlığı bünyesinde benzer işlev için U1 bürosu vardı; bu büro "yurt dışındaki çeşitli ABD temsilcilerinden gelen raporları toplayan ve bir araya getiren, gayri resmi bir merkezi istihbarat teşkilatı olarak işlev gören" bir büroydu.¹²¹ ABD her iki dünya savaşı sırasında Avrupa-Asya güçleri tarafından milli çıkarlarının tehlikede olduğu batı yarımkürenin ötesine müdahale etmeye başladığında, ABD Dışışleri Bakanlığı'nın istihbarat bürosu da yeniden düzenlendi.

Codevilla'ya göre ABD Dışışleri Bakanlığı INR'ye tüm kaynaklardan istihbarat oluşturma yetkisi vermektedir.¹²² Dışışleri bakanlığı ABD hükümetinin sivil yüzünü temsil ettiğinden istihbarat bürosu da, milli çıkar olsun veya olmasın, dış meselelerde milli çıkarlara hizmet edebilecek herhangi bir bilgiyi güvence altına almak veya belirli bir dış siyasetin temelini destekleyebilecek herhangi bir doğruyu oluşturmak için dünyadaki tüm olayları inceler. INR'nin bu rolü olağan olmakla beraber personelinin çoğu, Codevilla'nın ABD Dışışleri Bakanlığı'nın "yönetici sınıfı" olarak işaret ettiği, dışışleri bakanlığı memurlarıdır.¹²³ Kısacası INR'nin hem istihbarat toplama hem de istihbarat analizi yoluyla çalışan 'tüm kaynaklı' alanı ve tek amacı "istihbaratla değil, dış siyaset-yapımıyla ilgilenmektir."¹²⁴ Bu anlamda dışışleri bürokratlarının diğer ülkelerle müzakere ve temsil arayan siyasetler üzerine yansıttıkları düşünceleri kaçınılmazdır. Böyle bir yansıma Codevilla'nın, ABD savunma yapısındaki askerilerin önünde dışışlerini çıkaran *refleksif konum* olarak adlandırdığı durumu getirir; bu konum özellikle INR'nin ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki silah kontrolü ve silahsızlanma müzakereleri sırasında olası Sovyet ihlallerine karşı bir avukat gibi hareket ettiği zaman belirgin bir gerçek olarak gösterilmişti.¹²⁵ Ayrıca Codevilla, ABD Dışışleri Bakanlığı'nın *refleksif konumunu* Sovyetlerin dünyadaki komünist hareketlerle olan bağları hakkındaki raporları yumuşatmak için kötüye kullandığını da vurgulamaktaydı; çünkü Dışışleri Bakanlığı, başka bir ülkeyle meşru dış ilişkilerin ilkesini, halk desteğine dayalı kendi kaderini tayin etme ilkesine dayandırmış ve meşru

¹²¹ Volkman , *a.g.e.*, 25.

¹²² Codevilla , *a.g.e.*, 196.

¹²³ *A.g.e.*, 195.

¹²⁴ *A.g.e.*, 196.

¹²⁵ *A.g.e.*, 196.

halk desteğiyle hükümet kuran komünistler ilerici olarak gösterilmişti.¹²⁶ Bu anlamda, dışişlerinin *refleksif konumu* yalnızca Amerikan askerlerinin görüşünü reddetmek değil, aynı zamanda Soğuk Savaş sırasındaki tehdit değerlendirme eğilimini de reddetmektir.

2.4.2. Askeri İstihbarat: JSC G2, Savunma İstihbarat Teşkilatı ve Milli Güvenlik Teşkilatı

Askeri istihbarat, istihbaratın sivil niteliğinden çok daha farklıdır. İlk ve en önemli fark, askeri istihbaratın dış siyaset-yapımına bir tamamlayıcı değil, savaş sırasında alınan askeri kararlara bir doğrulayıcı olmasıdır. Bu farkla ilgili olarak, askeri öncelikler veya önlemler için teşkil edilen bir istihbarat görevi, sivil siyaset-yapıcıların talepleri için teşkil edilen bir istihbarat görevinden farklıdır. Askeri istihbarat, bir görev veya hareket öncesinde savaş alanının hazırlanması için düşmanın niyetini ve yeteneklerini tahmin etmeyi amaçlar. Bunun için bir saha ordusu düzeyinde askeri istihbaratın teşkili keşif devriyeleri, düşman esirlerinin sorgulanması, ele geçirilen düşman belgeleri yoluyla bilgi toplama faaliyetlerinden oluşur. Bu faaliyetlerle askeri istihbarat taktiksel hususları önceliklendirir; askeri istihbarat, askeri güç üzerindeki herhangi bir riski önlemek ve zafer koşullarına ulaşmayı kolaylaştırmak için kaynakları ve bilgi kalitesini önceliklendirir. Ancak bu taktiksel hususlar ortaya konduğu an askeri istihbarat ürününün önemi bir askeri gücün talepleriyle sınırlı hale gelir.

Harekat alanında ve milli düzeyde, askeri istihbarat tehdit temelli olmaktan ziyade strateji temelli hale gelir. Bu dönüşüm olası düşmanların niyetlerinin ve yeteneklerinin bir muhakemesinden sonra bir hesaplama gerektirmesi demektir. Zira ordu, planlama aşamasında, belirli kaynakların ve kuralların ordunun yönetimi altında tahsis edildiği, karşılığında da belirli zafer vaatlerinin verildiği, muhtemelen kesin bir bilgiye ihtiyaç duyar. Modern çağda savaş alanı genel stratejide belirtilen bir hareket alanının bir parçasından başka bir şey değildir. Bir stratejinin kuralları ve kaynakları, savaş alanının ötesinde hareket alanıyla tanımlanır ve formüle edilir. Harekat alanının kuralları ve olanaklarına göre oluşturulan bir strateji, savaş meydanında düşmanın askeri gücünü yıpratarak savaşın sonucunu belirleyecek olan askeri güç tarafından uygulamaya konur. Manevra ve yıpratma düşmanı yenmek için yeni fırsatlar gerektirir.

¹²⁶ A.g.e., 196.

Bu fırsatlar harekete geçirmeye çalışan ordu kurmayları savaş alanının büyüklüğü ve derinliği ile hazırlıklarını artırır. Bu tür bir hareket geliştirme, askeri istihbarata yönelik toplama ve analizi geliştirmek için daha fazla kurmay çalışması gerektirir. Ancak askeri istihbarata yönelik kurmay çalışmaların daha ayrıntılı hale gelmesiyle istihbaratın doğası taktiksel hususlardan uzaklaştı. Bu durum 1914-1918 ve 1939-1945 arası dünya savaşlarında hem sivil hem de askeri karar-alma süreçlerini iç içe geçirdi ve Soğuk Savaş sırasında olağan hale geldi.

ABD istihbarat topluluğunun askeri katılımcıları ABD Genelkurmay Başkanlığı'nın J2 dairesi, ABD Savunma Bakanlığı'na bağlı *Savunma İstihbarat Teşkilatı* (ing. Defense Intelligence Agency – DIA), *Milli Güvenlik Teşkilatı* (ing. National Security Agency – NSA) ve onun kuvvetler arası bileşeni *Merkezi Güvenlik Teşkilatı*'ndan (ing. Central Security Agency – CSA) oluşmaktadır. JCS'nin J2 dairesinin kökeni 1903 yılında ABD Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı'nın kuruluşu sırasında teşkil edilen *Askeri Bilgi Dairesi*'ne (ing. Military Information Division) uzanmaktadır.¹²⁷ Kurmay başkanlığı düzeyindeki bu teşkilatlanma biçimi ABD'nin 1890'lı yılların sonunda İspanya Krallığı'nın Filipinler ve Küba'daki yenilgisinden sonra batı yarımkürede bıraktığı güç boşluğunu doldurduğu yıllara denk gelmektedir. ABD'nin İspanya'nın bıraktığı güç boşluğunu doldurması, Avrupa-Asya kıtasındaki güç dengelerindeki değişimlerle, ABD toprak bütünlüğüne karşı silahlandırılacak ve motive edilebilecek bitişik yabancı güçlere karşı kara kuvvetlerinin sürekli planlanması ve denetlenmesini gerektirmişti.

Savunma İstihbarat Teşkilatı, ABD Savunma Bakanı Robert S. McNamara'nın 1960'ların başında kara, deniz ve hava kuvvetlerinin istihbaratla ilgili tüm faaliyetlerini ortak bütçelendirme ile analiz için kuvvetler arası ortak anlayış paylaşılması zorunluluğu nedeniyle bakanlık yeniden yapılandırma stratejisinin sonucuydu.¹²⁸ DIA'nın kurulmasından önce askeri istihbarat, kuvvet komutanlıklarının sorumluluğunda olan stratejik alanlara göre organize edilmişti. Ancak iki dünya savaşında da kazanılan 'müştereklik' deneyimi, silahların ve doktrinlerin teknolojik gelişimlerinde çok sayıda rol üstlenerek hem askeri hem de siyasi stratejilere hizmet edebileceğini gösterdi. Bu deneyim, Soğuk Savaş sırasındaki Çevreleme içinde, kara,

¹²⁷ Monro MacCloskey, *The American Intelligence Community*, (New York: Richard Rosen Press, Inc., 1967), 40.

¹²⁸ William Kaufmann, *The McNamara Strategy* (New York: Harper and Row, 1964), 190.

deniz ve hava stratejileri arasında operasyonel rollerin kesişmesine neden oldu. Askeri istihbarat faaliyetlerinde hem deniz hem de hava stratejileri için uygulanabilir bir araç olan bir düşmanın yeteneğinin hesaplanması, farklı kuvvetler tarafından yapılan benzer bilgi toplama faaliyetlerinin farklı yorumlarla ve muhakemelerle sunulmasına neden oldu. DIA'nın oluşturulmasıyla "kuvvetler tehdit konusundaki anlaşmazlıklarını çözdüler ve tek bir (ve kümülatif olarak daha düşük) muhakemeye vardılar."¹²⁹

DIA'nın faaliyet yelpazesi, savunma ataşeliği sistemi ve "kurumun JCS'ye sadakatini sağlamak için bir general veya amiral altında" koordine edilen savunma insan bilgi toplama faaliyetleri aracılığıyla toplanan ve sürece sokulan istihbarat üretim ve analiz işlevleriyle sınırlıdır.¹³⁰ DIA'nın JCS'ye sadakati bir ilkedir. Herhangi bir üst düzey askeri karar-alma sürecinde, askeri bir görevi başarıyla yürütmek için askeri bir karar üzerinde temel bilgi unsurlarından bir yargı beyan edenler, general ve amiral seviyesinde sorumluluk almak için yetkilendirilmelidir. Dahası bu sadakat, askeri bürokrasinin istihbarat ürünleri üzerinde hiyerarşik kontrolünün uygulanmasıyla askeri istihbarat personeli arasında bir uzlaşmayı kolaylaştırır.

'Askeri istihbarat'ın 'savunma istihbaratı'na dönüşümü McNamara'nın icadıdır. ABD Dışışleri Bakanlığı'nın rakip çift kutupluluğu benimsemedeki kurumsal başarısızlığı, hem sivil hem de askeri karar-alıcılar için diplomasi araçlarının Sovyetlerle güvenlik ikilemini hafifletip hafifletemeyeceği veya nükleer mütekabiliyeti önleyip önleyemeyeceği konusunda bir belirsizlik yarattı. Böyle bir belirsizlik, diplomasinin Sovyet niyetlerini yanlış yorumladığında ve daha sonra bu yanlış yorumlama Amerikan önleyici ilk saldırısını gerektirdiğinde, ABD'nin güç kullanmasında *just ad bello* ve *jus im bello* meşruluklarını tehlikeye atabilirdi. Bu nedenle McNamara, Sovyet hamleleriyle ilgili herhangi bir siyasi karara uyacak bir bahaneyle, askeri planlama ve hazırlıklarda 'savunma' hükmünü koymuştu. Bu hüküm o kadar tepkiseldi ki sonunda McNamara'nın bakan yardımcısı Paul Nitze yönetiminde, ABD Savunma Bakanlığı'na bağlı, "Dışışleri Bakanlığı'yla rekabet eden bir dış siyasi kadrosu" olan Uluslararası Güvenlik Teşkilatı'nın (ing. International Security Agency - ISA) kurulmasına yol açtı.¹³¹

¹²⁹ Codevilla , *a.g.e.*, 194.

¹³⁰ *A.g.e.*, 194.

¹³¹ Nathan ve Oliver, *a.g.e.*, 46.

Milli Güvenlik Teşkilatı, yalnızca askeri istihbaratın değil, aynı zamanda tüm ABD istihbarat topluluğunun da benzersiz bir bileşeniydi. Bu benzersizlik geçerliliği konusunda görüşten-bağımsız olan veya neredeyse hiç önyargı bulundurmeyan kayıtlar veya istatistikler olan 'sert veri' toplama işlevinden kaynaklanmaktadır.¹³² Bu tür bir bilgi toplama, savaş zamanında düşman birliklerinin hareketlerinin ve düzenlemelerinin izlenmesinden elde ediliyordu ve bu da askeri kararların savaşın sisi altında güvenilirliğini arttırıyordu. Savaşın sona ermesiyle, casus şebekeleri içindeki iletişim kalitesinin de 'sert veri' olduğu anlaşıldı. Casuslar arasındaki mesajları ele geçirmek, tamamen bilimsel nesnellığe dayanan teknik süreçler olan şifre çözme ve kod kırmayı gerektiriyordu. Bu anlamda sert veri, toplanan ve sınıflandırılmış bilgiler üzerinde analitik yargılar olarak yapılan muhakemeler yerine, herhangi bir düşmanın yeteneğini ve niyetini belirleme konusunda en güvenilir bilgi türüdür. Ancak sert verilerin herhangi bir şekilde araştırılmasından önce, bilginin sert veri olarak nasıl ve hangi bağlamda 'tüketilmesi' gerektiğini tanımlamak gerekir. Bu tanımlama NSA'ya "ABD hükümeti için belirli güvenlik ilkeleri, doktrinleri ve prosedürleri reçete etme" rolünün atfedilmesini takip eder.¹³³ Sert veri elde etme düşünüldüğünde, NSA "Amerikan istihbaratının en büyük başarısı"¹³⁴ olarak kabul edilebilir, ancak hala dünya çapındaki izlemeyi mükemmelleştirme yolunda ilerlemektedir.

2.4.3. Merkezi İstihbarat Teşkilatı

ABD istihbarat topluluğunun öne çıkan teşkilatı olarak CIA'nın temel görevi, diğer hükümetler arası istihbarat teşkilatlarında toplanan, analiz edilen ve dağıtılan istihbaratı koordine etmektir. Bu koordinasyonu takiben, çıktı başkanın stratejik kararlarına hizmet edecek değerli olmalıdır. Bu açıdan CIA stratejik istihbarat üretir. Stratejik istihbaratı diğer istihbarat türlerinden farklı kılan ise tanımının teşkilat tarafından değil, ürünleri tarafından yapılmasıdır. Bu anlamda CIA'nın casusluk ve karşı casusluk süreçleri aracılığıyla istihbarat üretmek için birçok dairesi ve şubesi vardır, ancak Soğuk Savaş boyunca CIA içindeki en önemli daire analizin önemiyle örtüşmektedir: Milli Muhakemeler Dairesi (ing. The Office of National Estimates).

Soğuk Savaş sırasında CIA Milli Muhakemeler Dairesi'nin görevi, analizlerini başkanın inceleyeceği şekilde metinsel bir biçime dökmektir. Bu metinsel biçim

¹³² Codevilla , *a.g.e.*, 196.

¹³³ MacCloskey , *a.g.e.*, 148.

¹³⁴ Volkman, *a.g.e.*, 154.

CIA'nın koordinasyonunda ABD istihbarat topluluğundaki stratejik istihbaratın ana ürünüdür ve Milli İstihbarat Muhakemesi (ing. National Intelligence Estimate - NIE) olarak adlandırılır. Codevilla'ya göre NIE, istihbarat topluluğunun dünyanın dört bir yanındaki baş karar-alıcılar için ele aldığı konuların güncel özetidir; "bir krizin arka planını sağlamak için düzenlenmiş" özel NIE'ler (ing. Special National Intelligence Estimate - sNIE) ve ek olarak topluluk üyelerini belirli istihbarat faaliyetlerinde koordine etmek için standart çalışma talimatları veren Kurumlar Arası İstihbarat Muhtıraları (ing. Interagency Intelligence Memorandum - IIM).¹³⁵ Bu anlamda, NIE'ler "ABD istihbarat sisteminin temel varoluş nedenidir."¹³⁶ CIA'in tahmin son taslağını yöntemibilimini ve varsayımların çıkarımı yoluyla etkilemesi "bir iş birliği faaliyeti"dir, hatta böyle bir etki, 1970'lerde Sovyet Stratejik Muhakemeleri'nde Sovyet Stratejik Kuvvetleri seviyesi ile Sovyet savunma harcamaları arasındaki uyumsuzluk gibi, kendi uzmanlık alanının ötesinde sapmalara yol açabiliyordu.¹³⁷

Ancak muhakemelerin oluşturulmasının koordinasyonu kağıt üzerinde görüldüğü gibi kolay değildi. Codevilla muhakemelerin hazırlanması sırasında dört aşama tanımlar: başlangıçta, muhakemeleri yazmakla görevlendirilen analistler istihbarat topluluğundan, ya kendi hazırladıkları taslaklarla ya da taslak hazırlamayı diğer analistlere devrederek, ilgili verileri toplarlar; daha sonra, bu analistler muhakemenin hazırlanmasının koordinasyonu için istihbarat topluluğunun üye teşkilatlarından temsilcileri bir toplantıya çağırır; kaba bir taslak hazırlandıktan sonra, topluluk dışından özel olarak seçilmiş uzmanlara veya istihbarat şeflerine veya her ikisine sunulur; son olarak, taslak oybirliğiyle kabul edilirse, Merkezi İstihbarat Direktörü (ing. Director Central Intelligence - DCI) tarafından incelenir, imzalanır ve Beyaz Saray'a, Kongre'ye ve medyada istihbarat topluluğuna dost olarak etiketlenenlere dağıtılır.¹³⁸ Özetle, muhakemelerin hazırlanması şu aşamaları izler: (1) görev dağılımı, (2) taslağın koordinasyonu, (3) sunum yoluyla onaylanması ve (4) son inceleme ile imzalama. Muhakemeler CIA için değerlidir ama teşkilatın hazırlık safhasında ortaya koyduğu koordinasyon rolü nedeniyle değil; diğer teşkilatların siyaset çıktılarını tahmin etme veya olaylar hakkında yargıda bulunma yeteneği ve sorumluluğunun olmaması, CIA'i tüm diğer teşkilatların faaliyetlerini bir araya getirerek "siyaset-

¹³⁵ Codevilla , *a.g.e.*, 205.

¹³⁶ *A.g.e.*, 205.

¹³⁷ Lord, *a.g.e.*, 52-53.

¹³⁸ Codevilla , *a.g.e.*, 206.

yapıcıların kullanımına sunulan en yetkili muhakemeyi” sunmaya mecbur bırakmaktadır.¹³⁹ Koordinasyon yoluyla bu yetki atfı, CIA'nın ilk yıllarında kurucularının muhakemelerin hazırlanması yoluyla teşkilat için aradıkları “milli konularda tek ses” işleviydi.¹⁴⁰ Tehditler ve çevre hakkındaki çoklu tanımlar ile değerlendirmeler, diğer istihbarat teşkilatları arasında yakınsama için anlaşmazlıklar yaratmaktaydı ve bu da milli çıkarlar için uzun süreli bürokratik çatışmalara bile yol açabilirdi. Bir çözüm olarak kurucuları CIA'ya 'merkezilik' kavramını atfettiler.¹⁴¹ Bu örgütsel merkezilik ile muhakemeler yetkilendirilmiş hale gelmekte, çünkü muhakemeler yanlış sonuçları muhakeme etse bile, "bürokratik olarak her zaman sorgulanamaz"dı.¹⁴²

Ancak öngörülemezliğin norm haline geldiği stratejik bir çevrenin değişen koşullarında, muhakemelerin hem siyaset-yapıcıların ve karar-alıcıların güvenmesi hem de analistlerin güvenilirliği açısından doğrulanması gerekir. Bunu yaparken, CIA üç farklı istihbarat çıktısı daha üretti; B-Takımı rekabeti (ing. B-Team competition), bilgi kitapları (ing. factbooks) ve güncel istihbarat faaliyetlerine ilişkin raporlar ile brifingler. B-takımı rekabetinin ana fikri muhakemelerin “birbirleriyle rekabet eden farklı gruplar tarafından” yazılmasıdır.¹⁴³ CIA analistlerinden oluşan A takımı ve dışarıdan çağrılmış konu uzmanlarından oluşan B takımı tarafından yazılan iki farklı muhakeme, analiz için ve dolayısıyla karar için en iyi sonucu sağlamak üzere karşılaştırılır. Bu ürün hem istihbaratın doğruluğu için tek seferlik bir teşhis hem de bilginin kontrollü-rekabetçi bir analizidir. Bu ürünle CIA yetkisiz bir yabancıнын veya istihbarat topluluğunun başka bir üyesinin muhakemeleri tahrif etmek için müdahale etmemesini sağlar, böylece teşkilatın ‘merkeziliği’ sorgulanmaz.¹⁴⁴ Buna ek olarak DCI, istihbarat topluluğundaki diğer teşkilatların CIA raporlarına veya herhangi bir ihbara dayalı siyasilere gelen eleştirileri, “muhakemelerin yargılarını, eşit veri erişimine dayalı eleştiriye maruz bırakmayı” reddederek savurabilir.¹⁴⁵ Dolayısıyla B takımı rekabeti sadece CIA'in siyasi sigortası değil, aynı zamanda genelde kendi

¹³⁹ U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States: 1945–1950, Emergence of The Intelligence Establishment* (Washington, DC: GPO, 1996), 974-984, 978.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945-50Intel/d384>. [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

¹⁴⁰ Codevilla, *a.g.e.*, 205.

¹⁴¹ *A.g.e.*, 205.

¹⁴² *A.g.e.*, 205.

¹⁴³ *A.g.e.*, 208.

¹⁴⁴ *A.g.e.*, 208.

¹⁴⁵ *A.g.e.*, 208.

aralarında ayrışsalar bile tüm ABD istihbarat topluluğunun uyum sigortası haline geliyordu.¹⁴⁶

Bilgi kitapları "insanların dikkatlice korunan yargılara değil, gerçeklere ihtiyaç duyduğu" olgusundan türetilmişti.¹⁴⁷ Gerçek veriler veya 'sert veriler' olarak da adlandırılabilir veriler farklı türden niteliklere sahiptir. Örneğin askeri istihbarat için düşman Muharebe Düzenleri (ing. Order of Battle - OOB), Teşkilat-Malzeme-Kuruluş'ları (ing. Table of Equipment - TOE), düşman bölgesinin coğrafi özellikleri, zaman ve hava koşulları ve düşmanın iç muhabere kayıtları 'sert veri'ler altında kategorize edilir. Bunlar teknolojik araçlarla çıkarılır, düşmanın askeri gücüyle niyetini açıklığa kavuşturmak için bilimsel yöntemlerle istihbarat olarak işlenir. Öte yandan stratejik istihbarat için süreç karmaşıktır çünkü çıkarılan veriler, işlenmiş olsa bile, hala çevrenin siyasi değişikliklerinin aşırı etkisi altındadır. Stratejik istihbaratın hala siyasi değişikliklerin etkisi altında olan bu tür 'sert veri' çıktılarını, CIA Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Milli İstihbarat Araştırması (ing. National Intelligence Survey - NIS) olarak üretmişti; ancak 1980'lerin sonlarında bu istihbarat ürününden iki nedenle vazgeçildi: ilk olarak, bu araştırmaların hazırlanması gerçekleri mantıksal olarak birbirleriyle ilişkilendiren ancak uygun bir anlatı biçiminde sunan, entelektüel bir disiplin gerektiriyordu; ikincisi, olguların dosyalanması, bilgisayarların icadıyla elde edilecek otomatik bir bütünleşmeyi gerektiriyordu.¹⁴⁸ Ancak verileri bilgisayarlarda depolamanın verimliliğine rağmen, bilginin hala üzerinde düşünülmesi, yani analiz edilmesi gerekiyordu.¹⁴⁹ Analizin gerekliliği özellikle siyasi veri tabanlarının hazırlanmasında belirgin hale gelmekteydi. Lasswell'e göre kişilikler çevre nedeniyle değil, yoksunluklar nedeniyle değişir; bir kişi benliğini tanımaktan yoksun bırakılırsa, o zaman bunu güçle telafi etmeye çalışır.¹⁵⁰ Ancak güçle bu telafi, benliğin bir tatmini olarak sonuçlanmaz; bireyler, yoksunluklarından ziyade özelliklerini veya çevreyi veya her ikisini de değiştirirler.¹⁵¹ Bu psikolojik gerçeği göz önünde bulundurarak, telafi edici kolektif davranışın, siyasi kitlenin tipik bir davranışını oluşturduğu, ancak bu kitle hakkında toplanan herhangi bir verinin, bu kitlenin her bir üyesini siyasi olarak

¹⁴⁶ A.g.e., 209.

¹⁴⁷ A.g.e., 209.

¹⁴⁸ A.g.e., 209-210.

¹⁴⁹ A.g.e., 210.

¹⁵⁰ Harold D. Lasswell, "Political Personality," Gordon J. DiRenzo (ed.), *Personality and Politics* (Garden City NY: Anchor Books, 1974) 38-54, 38.

¹⁵¹ A.g.e., 38.

tanımlayan nedenleri veya değişiklikleri oluşturamayacağı ileri sürülebilir. Böyle bir oluşum, birleşik analiz süreci olarak hem sosyolojik hem de psikolojik değerlendirmeleri gerektirir. Basitçe söylemek gerekirse, bilgisayarlar siyasi kişilikler hakkında oluşturulacak bilgi kitapları için gerekli ancak yeterli değildir.

Codevilla hem Amerikalı siyasetçilere hem de karar-alıcılara verilen gündelik brifingler kapsamındaki mevcut istihbaratın "sınıflandırılmış olması ve hedef kitlelerin nadiren rekabet eden ürünler alması" bakımından aslında gazetecilik olduğunu iddia etmektedir.¹⁵² Bu iki farklılık nedeniyle, mevcut istihbaratın hedef kitlelerin belirlenmesi ve onaylanması doğrultusunda planlandığı varsayılabılır: Başkanın Gündelik Brifingleri (ing. Presidential Daily Briefing - PDB), Kongre'nin yasama komitelerine verilen brifingler, Milli İstihbarat Gündemi (ing. National Intelligence Daily - NID) ve milli güvenlikten sorumlu makamlar arasındaki günlük toplantılar. PDB'ler, ABD Başkanı'nın günlük karar-alma süreçlerini haberler ve güncel olaylarla tatmin eden, ancak istihbarat teşkilatının neye inandığını başkana dikte edecek istihbarat kararları içermeyen, talep üzerine hazırlanan ürünlerdir.¹⁵³ Aynı zamanda, CIA yalnızca ABD'nin baş karar-alıcısına değil, aynı zamanda yasama organındaki siyaset-yapıcıları ve diğer yürütme bürokrasisinin ortak bürokratlarını da bilgilendirir. ABD Kongresi'nin her iki kanadındaki siyaset-yapıcılar, sürekli haftalık olmasa da düzenli aralıklarla, ABD Temsilciler Meclisi ve ABD Senatosu'nun dış ilişkiler, silahlı kuvvetler komiteleri, istihbarat, tahsisat ve finans komiteleri aracılığıyla güncel istihbarat faaliyetleri hakkında brifingler alırlar.¹⁵⁴ Ancak bu brifingler Kongre'nin kontrol edilemeyen izleyicileri önünde yapılmakta ve Kongre üyelerinin çaylak stajyerlerince hazırlanmaktadır.¹⁵⁵ Buna rağmen hem PDB'ler hem de brifingler, istihbarat topluluğunun Amerikan yasama ve yürütme organlarına düzenli olarak verdiği hesaplardır. PDB'lere ve brifinglere ek olarak, Milli İstihbarat Gündemi (ing. National Intelligence Daily - NID) adlı, güvenlik seviyesine göre seğilerek oluşturulmuş bir kitleye sahip, makamlar arası bir gazete de vardır; bu gazete, belirli sözcüklerle kodlanmış en gizli materyallerin 20 sayfalık özetini içerir ve her gece 400 kopya basılarak CIA'nın kendi kuryeleri tarafından yaklaşık 1000 adet seçilmiş

¹⁵² Codevilla , *a.g.e.*, 212.

¹⁵³ *A.g.e.*, 212.

¹⁵⁴ *A.g.e.*, 213.

¹⁵⁵ *A.g.e.*, 214.

hükümet yetkilisine ertesi gün teslim edilir.¹⁵⁶ Codevilla, bu gazeteyi yazmanın ve yayınlamanın muhakemeleri hazırlamaya benzemediğini; hem çeşitli CIA daireleri hem de diğer istihbarat teşkilatları arasında bilgi toplama sürecinin gazete editörünün talep emrine, ricasına veya diğer teşkilat ve ofislerin çağrısına dayandığını; bir bilgi başka bir ofis veya teşkilat tarafından gönderildiğinde veya ricayla toplandığında, editör topluluk içinde bilgi hakkında görüş sorduğunu ve bunları bir ila beş paragrafta yazdığını belirtir.¹⁵⁷ Bu bakımdan, muhakemeler gibi, NID de bir “topluluk ürünüdür, [ancak] üzerinde tartışmalı veya çok değerli bir kaynaktan gelen herhangi bir madde nadiren yer alır.”¹⁵⁸ PDB'ler, brifingler ve NID'nin yanı sıra dışişleri, savunma bakanlıkları ve CIA arasında, kendi sorumlulukları altındaki herhangi bir olay veya gidişat değişikliğini koordine etmek için faaliyetlerini birbirlerine brifing ve özet olarak sundukları düşük seviyeli istihbarat toplantıları vardır. Bu düşük seviyeli toplantılar aslında, saha faaliyetlerinde birbirlerinin operasyon alanlarına herhangi bir küçük çatışma ve saldırıyı önlemek için bir tür sözlü yazışmalardır.¹⁵⁹

CIA'nın bu istihbarat ürünlerinin her birinin istihbaratın stratejik seviyesinde istihbarat döngülerini tanımladığı iddia edilebilir. Ancak, bu ürünlerin her biri arasındaki ayrımlar, stratejik istihbaratın temel istihbarat üretiminden daha karmaşık olduğunu göstermektedir. Temel istihbarat üretimi, bazen ilk döngü olarak güvenlikleştirme ile toplama-analiz-yayılma döngülerini takip ederken , stratejik istihbarat üretimi, stratejik ortamın bileşenlerinin doğasının tahmin edilmesi, ortamı tahmin etme yöntemlerinin gerekçelendirilmesi, toplanan bilgiler üzerinde tahmin edilen verilerin doğrulanması ve dağıtılan muhakemenin istihbaratının güncellenmesi döngülerini takip eder.

2.5. Amerikan Milli Güvenliğinde Gri Bölgelerin Oluşumu

Amerikan milli güvenliğinin en üst seviyelerinde, öngörülemeyen koşullara ve ardından istenmeyen sonuçlara dönüşen olaylar ve sorunlar ABD'nin anavatan güvenliğine yönelik tehditlerin anlamını oluşturur. Ancak Amerikan stratejik düşüncesi için bu kuramsal anlamın dışında, Soğuk Savaş koşulları da tehditlerin anlamında 'gerçekleşmek üzerelik' beslemiştir. Yani, süper güçler arasında kullanılan

¹⁵⁶ A.g.e., 214.

¹⁵⁷ A.g.e., 215.

¹⁵⁸ A.g.e., 215.

¹⁵⁹ A.g.e., 215.

güç araçları ve eylemleri o kadar çeşitli, karmaşık ve küresel olarak kapsamlıydı ki, müttefikleri ve ortakları da dahil olmak üzere her iki süper gücün bürokrasileri olayların akışını kontrol edemiyor ve siyasi ve askeri güç yapılarının hareketlerine sahip olamıyorlardı. Bu araçları ve eylemleri öngörmedikleri ve kendilerini bu öngörülerin zorluklarına uyarlamadıkları sürece, kontrol ve sahip olma yetersizliğinin üstesinden gelemezlerdi. Soğuk Savaş sistemik zorluklara uyum sağlama konusunda iç sorun yarattı. Sorun yalnızca tehditlerin doğası değil, aynı zamanda çevrenin bu tehditlerin başarılı olmasına nasıl izin verdiği veya kısıtladığı konusundaydı. Dolayısıyla, milli güvenlik bürokratik birimleri arasındaki sorun, bu meydan okumalarla nasıl başa çıkılacağı değil, olayların akışını kontrol altına almak ve rakiplerin güç çeşitleri üzerinde ele geçirme girişimlerini sınırlamak için çevresel faktörleri kimin ve nasıl entegre edecekti.

CIA, koordinasyon işlevi aracılığıyla stratejik istihbarat konusunda tek sorumluluğa sahip olduğundan, istihbarat teşkilatları arasında herhangi bir sorumluluk denliğini işaret etmek zordur. Ancak herhangi bir denklik ortaya çıkarsa tanımlaması da yetersizdir. Çünkü istihbarat teşkilatları yalnızca kendi istihbarat döngülerini işletmekten sorumlu değildir, aynı zamanda hareket serbestisi için kendi özgünlüklerine de sahiptirler. Örneğin NSA, son kuvvet kaydırmaları hakkında hayati bilgiler toplamak için düşman ve dost iletişimlerinin telsiz trafiğini kestirir veya DIA, herhangi bir askeri harekât hazırlamak için kuvvet komutanlıklarına hava ve kara keşfi yapmalarını tavsiye eder. Tüm dünyanın süper güçler arasında küresel bir savaş alanı olduğu durumda, olası bilgi kaynaklarına veya herhangi bir düşman istihbarat faaliyetine karşı aktif önlemler almak, ABD istihbarat topluluğunun sahip olduğu yetenekleri veya bunları milli güvenlik devletinin diğer makamlarından getirmeyi veya hatta bunları ABD büyük stratejisi için hayati hale getirerek Amerikan milli kabiliyetlerinin ötesinde üretmeyi gerektirir. CIA'yı kaçınılmaz olarak bir bilgi toplayıcı ve işleyici olmaktan ziyade operasyonel bir kurum olmaya zorlayan bu önlemlerdir. Bu tedbirler örtülü eylem başlığı altında tanımlanmaktadır.

2.5.1. Dış Siyaset Krizleri

Dış siyasetteki kriz, siyaset-sürecindeki çıkmazın sınırlı bir tanımı değildir. “Önceki çatışmanın neden olduğu beklenmedik olayların aniden patlak vermesi”ni içeren bir

çatışma aşamasıdır.¹⁶⁰ Herhangi bir çatışmanın çıkmazı, düşmanın durumu aniden ve beklenmedik bir şekilde aşırılık noktasına kadar düşmanlıklarla tırmandırması için potansiyel bir kaldıraçtır, "müdahale eden devletin siyaset-yapıcıları beklenmedik bir şekilde savaşmak veya teslim olmak gibi uç alternatifler arasında seçim yapmak zorunda kalır."¹⁶¹ Kriz zamanlarında, dış siyaset sadece bürokrasinin beklenmedik dış siyaset davranışına kısa sürede tepki verememesi nedeniyle değil, aynı zamanda bürokrasinin beklenmeyeni öngören ancak istenmeyen sonuçlara yorumlayamaması nedeniyle de çıkmaza girer. Kriz koşulları altında, bürokrasinin monotonluğu zaman ve stresle sınırlanmış bir departman karmaşasına dönüşür. Holsti, zaman ve stresin, stres arttığında karar-alma sürecine kadar geçen sürede zaman algısının değiştiği; zaman algısındaki değişim sonucu erken veya geç alınan kararların "her siyaset seçeneğinin olası sonuçlarını, maliyetlerini ve faydalarını tahmin etme yeteneğini" azalttığı; Soğuk Savaş dönemi gibi durumlarda "stres altında alınan kararların nükleer caydırıcılığın temelinde yatan hesaplanmış karar süreçleriyle ilgili bazı öncülleri ihlal etme olasılığının daha yüksek" olduğu bir döngü yarattığını ileri sürmektedir.¹⁶² Sonuç olarak, siyaset-yapıcılar doğal olarak günlük ve pragmatik bir temelde krizleri çözmeye meyillidir.¹⁶³ Kriz zamanlarındaki temel amaç, mevcut dış ilişkileri başarısızlığa uğratmadan önce mevcut siyasetin önceki istikrarını yeniden tesis etmektir. Bu yeniden tesis etme yalnızca siyasi değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel, demografik gibi diğer tüm yönleri de kapsayacak şekilde geniş olmalıdır, çünkü yapısal tehditlerin ancak bu yönlerin sistemleştirilmesiyle aşılabileceği bir dünyada bu yönlerin dış siyaset yapımında rolleri vardır. Ancak siyaset-yapıcılar, siyaseti yürüten bürokratlarıyla birlikte, amaçları ve araçları sistem için anlamlı bir stratejiye dönüştürme konusunda isteksizdir. Bu isteksizlik krizlerin çözümünü engellemese de, çözümlerin olumlu etkileri kısa vadelidir. Ayrıca kriz yönetimi için gereken kaynaklar ve araçlar önceden belirlenmediğinden, çözümler aslında diğer dış siyaset yürütmelerinden umutsuzca uzaklaştırılan çabaların anında tahsis haline gelir. Çözümlerden farklı olarak krizlerin konular üzerinde uzun vadeli etkileri vardır ve karar-alıcılar bu etkileri milli güvenlik açısından dikkate almak zorundadır.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Kalevi J. Holsti, *International Politics: A Framework for Analysis* (London: Prentice-Hall Inc., 1972), 450.

¹⁶¹ A.g.e., 450.

¹⁶² A.g.e., 318.

¹⁶³ Deibel, a.g.e., 13.

¹⁶⁴ A.g.e., 14.

Bir dış siyaset krizinin doğası çeşitli etkileşim türlerinden oluşur, böylece kriz öznelerinin davranışlarını anlamak ve tahmin etmek için oluşum ve çözümler etkileşimlerden türetilir.¹⁶⁵ Bu bağlamda dış siyaset krizleri iki kategoriye ayrılır: eylem krizleri ve beyan krizleri.¹⁶⁶ Eylemler tehdit algısını radikal bir şekilde artırdıkça, beyanlar diğer tarafın yakın zamanda teslim olmasını başlatmakla tehdit eder. Buna hızlı bir yanıt olarak, özneler kriz türünü göz ardı ederek dış siyaseti yeniden canlandırmak için yetersiz veya aşırı derecede olabilecek çeşitli güç türlerini tatbik ederler. Bu noktada devletin kaba kuvvetinin bir potansiyeli olarak askeri güç, siyaset-yapıcılar tarafından tatbik edilecek uygulanabilir bir araçtır. Bu nedenle krizin sonucunu şekillendiren çeşitli etkileşimler, özellikle askeri olmak üzere diğer yönlerle örtüşebilir. Ancak askeri gücün böyle bir uygulamasının dış siyasetin yeniden tesisinin talep ettikleriyle sınırlı hedeflere ulaşması gerektiğinden, dış siyaset ve askeri yapılar arasında hem teknik hem de temel bir mesele haline gelir.

2.5.2. Baskın Saldırı

Savaş felsefesi ve stratejisi konusunda önde gelen Prusya Generali Carl von Clausewitz baskını düşmanın kesin olarak tepki veremeyeceği noktada gizlilik ve hızla sayısal üstünlüğü dönüştürerek düşmana karşı "üstünlük kazanmanın yolu" olarak tanımlar.¹⁶⁷ Düşmanın tepkisizliği uyum ve ihmalden ziyade düşmanın olası düşmanları hakkındaki yerleşik algısının altında yatan psikolojik bir ataletten kaynaklanır. Yerleşik bir algının yanlış bir algı olmadığını belirtmek önemlidir. Yanlış algı, yanlış eylem yollarını tahmin etmekten, yanlış sayılar hesaplamaktan ve yanlış araçları değiştirmekten kaynaklanır; yerleşik bir algı, düşman tarafından daha önce test edilmiş, kanıtlanmış ancak rakibi tarafından da öğrenilmiş ve anlaşılmış saldırı ve savunma kalıplarının toplamıdır. Rakibinin bu karşı-öğrenmesi, düşman ile rakibi arasındaki yetenek boşluğunu doldurur ve rakip, iradesini düşmana doğru terimlerle dayatarak boşluğu nasıl aşacağını geliştirir. Doğru terimlerle düşmana, özellikle askeri karar-alıcı komutanlarına, baskın yapan rakibi tarafından hiçbir hareket özgürlüğü bırakılmamalı, böylece düşman silahlı çatışmaların hararetinde yetenek açığını kapatmak için karar almaktan mahrum edilmelidir. Baskını stratejik bir kavram yapan askeri karar-alıcılarda yarattığı psikolojik çaresizliktir. Alman General Waldemar

¹⁶⁵ David V. Edwards, *International Political Analysis* (New York: Holt, Rinehard and Winston Inc., 1969), 57.

¹⁶⁶ A.g.e., 150.

¹⁶⁷ Carl von Clausewitz, *On War* (Princeton NJ: Princeton University Press, 1989), 198.

Erfurth'a göre stratejik değeri olan baskın 20. yüzyıl savaşının en zor askeri girişimidir çünkü askeri karar, baskına uğrayan tarafa karar ve tatbik arasında herhangi bir zaman aralığı olmaksızın hemen zorlanmalıdır.¹⁶⁸ Karar ve tatbik arasında böyle bir boşluğun üstesinden gelmek için, baskına girişen ordu teknik olarak düşmanın ağırlık merkezinde hareket etme ve kararlı bir şekilde savaşma konusunda geliştirilmelidir. Böyle bir geliştirmenin zorunluluğu ise diğer tüm düşmanların askeri kabiliyetinin karşılaştırılmasıdır.

Baskın saldırının ABD'nin toprak sınırlarına ulaşmasından sonra ortaya çıkan bir korku kavramı haline geldiği varsayımı yanlış olmayacaktır. Daha önce, ABD topraklarının geçirgenliği Avrupalı güçler tarafından kışkırtılan Kızılderili yaşam bölgeleri ve yerli Amerikalıların toprakları tarafından oluşturulan sınırlar içindeki boşluklardan kaynaklanıyordu.¹⁶⁹ Bu nedenle toprak bütünlüğü ve sınır güvenliği eş anlamlı değildi. Ancak 1890'da günümüzdeki kara sınırlarına erişimi Amerikan topraklarını, yeni egemen ancak hala Avrupa'nın büyük güç devlet özneleriyle dışsal olarak denge sağlayan Kanada ve Meksika ile doğrudan temas halinde bırakmıştı. Dahası kara sınırlarının coğrafi kapsamı, karasal bölgeleri Kuzey Amerika kıtasının deniz sınırlarıyla karıştırdı. Ortaya çıkan bu durum İkinci Dünya Savaşı öncesinde Amerikan anavatanına yönelik her türlü coğrafi yaklaşımın Meksika veya Kanada'dan gelen kara yollarıyla sınırlı kalmayıp Hawaii ve Panama gibi deniz yollarıyla da korunması gerekliliğini ortaya koydu.¹⁷⁰ Böylece ABD topraklarının geçirimsizliği, yaklaşma istikametlerini savunulacak sınırlar olarak kavramsallaştırmak için gerekli hale geldi. Nispeten istikrarlı bir barış zamanında, bu gereklilik ivedi yerine getirilmeyebilir, ancak bir görevi yerine getirmek için bile belli bir miktarda insan gücünün kullanılması gerekir. Hem gereklilik hem de geçirimsizliğin yerine getirilmesi, bitişik yabancı güçlerden veya büyük güçlerin denizaşırı izdüşümlerinden gelecek baskın bir saldırıyı engelleyemezdi.

Soğuk Savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin nükleer silahlara sahip olması baskın saldırı tehlikesini ortadan kaldırmadı. Hatta Sovyetler Birliği'nin de nükleer silahlara sahip olması olgusuyla daha da karmaşık hale geldi. Sovyet baskın nükleer

¹⁶⁸ Waldemar Erfurth, *FMFRP-1 Surprise*, (Washington DC: US Marine Corps, 1988), 39.

¹⁶⁹ Eugene V. Rostow, *Toward Managed Peace: The National Security Interests of the United States, 1759 to the Present* (New Haven and London: Yale University Press, 1993), 58.

¹⁷⁰ Stetson Conn and Byron Fairchild, *The Framework of Hemisphere Defense* (Washington DC: Office of the Chief of Military History, 1960), 37.

saldırısına karşılık olarak, Amerikan anavatanının savunulması, "düşmanın savunmalarını delemek ve ona kabul edilemez bir hasar verecek" bir misilleme kapasitesinin bekasını gerektiriyordu.¹⁷¹ Bir misilleme kapasitesinin sürdürülmesi, Sovyet stratejik yeniliklerinin karşılaştırmalı değerlendirilmesinde askeri güç için neredeyse mükemmel bir hazırlık gerektiriyordu.

Betts'e göre askeri yapının baskın saldırıya uğraması sorunu üç alt başlığa sahiptir; "uyarı sorunu, ve istihbarat toplamının nasıl iyileştirilebileceği sorunu yerine, yeterli uyarı göstergelerine karşı siyasi tepkinin nasıl iyileştirilebileceği gibi daha zor bir sorun."¹⁷² Bu sorunların çözümü tüm askeri çabaların baskın saldırıya karşılık vermek ve hatta misilleme yapmak için yoğunlaşmasını, düşmanın baskın yeteneği ve isteği arasında ayırım yapılmasını ve siyasi karar-alıcıların kullanımı için genişleyen bir karar yelpazesi oluşturulmasını sağlayacaktır. Bu noktalar ayrıca askeri yapının işlevlerinin istihbarat topluluğunun işlevleriyle örtüşmesini de sağlar.

2.5.3. Tek Sonuçlu Öngörü Sorunu

İstihbarat döngüsünde zorluluk açısından analiz aşaması kendi başına bir süreçtir. Analizin amacı ilgili bilgileri "isteyenleri tatmin edecek ve bilgilendirecek yeterlilikte bir kesinlik derecesi" sentezlemektir.¹⁷³ Analiz kesinlik açısından bir bilgi kümesini haklı çıkarmak iken analistin sezgisini, 'haklı gerçek inancını' veya teşkilatının bağlamsal görüşünü içerir. Ancak Gill ve Pythian bir bilgi toplamını haklı çıkarılmış bir bilgi kümesine işlemenin, bağlamından bağımsız olarak aşırı yükleme ve karmaşıklık gibi içsel sorunları olduklarını savunur.¹⁷⁴ Aşırı yükleme sorunu bilginin işlevselliğiyle ilgilidir; "seçim yöntembilimi yanlış yönlendirilmiş veya güncelliğini yitirmişse, ilgili bilgiler gözden kaçırılabilir."¹⁷⁵ Öte yandan karmaşıklık sorunu, mesleki deformasyondan, "anormal bilgiler karşısında uzun zamandır var olan yorumlara bağlı kalmaktan – uzmanlığın paradoksu"ndan kaynaklanmaktadır.¹⁷⁶

¹⁷¹ Patrick Powers, *A Guide to National Defense: The Organization and Operations of the U.S. Military Establishment* (New York: Frederick A. Praeger, 1964), 90.

¹⁷² Richard K. Betts, "Surprise Despite Warning: Why Sudden Attacks Succeed?" *Political Science Quarterly*, Vol. 95, No. 4, 551-572, 551.

¹⁷³ Peter Gill ve Mark Pythian, *Intelligence in an Insecure World* (Cambridge: Polity Press, 2006), 84.

¹⁷⁴ A.g.e., 84.

¹⁷⁵ A.g.e., 84-85.

¹⁷⁶ A.g.e., 85.

Karmaşıklık sorununu çözmek, analiz noktasını daraltarak başka bir soruna, olayların aşırı basitleştirilmesiyle risklerin artmasına neden olur.¹⁷⁷

Aşırı basitleştirme sorunu CIA'in kuruluşundan beri ABD istihbarat topluluğunda mevcuttu ancak o zamanlar sorunun muhakemelerin taslağı hazırlanırken bürokratik koordinasyonsuzluktan kaynaklandığı varsayılıyordu; hatta kurum içindeki Milli Muhakemeler Dairesi kurulması bile bu soruna bir çözüm olarak öne sürülmüştü.¹⁷⁸ Karmaşıklığı basit bir yoruma indirgemek, Soğuk Savaş siyasetinin hoş görmeyeceği yanıltıcı bir sonuçu ve Soğuk Savaş sırasında ABD istihbarat tarihinin bu aşırı basitleştirme sorununun sonuçlarıyla dolu olduğunu iddia etmek abartı olmayacaktır. CIA'in gizliliği kaldırılmış makalelerinde bu sorun farklı bir varsayım altında, ancak bir yanlışlık olarak adlandırıldı: Tek sonuçlu öngörü. Westerfield'e göre, 1970'lerin sonlarında CIA'nin analizden sorumlu İstihbarat Müdürlüğü'nde bir kurumsal reform kapsamında tek sonuçlu tahminlerden olasılıklı tahminlere doğru bir geçiş yapma çabası olmuştu.¹⁷⁹ Bu geçiş CIA içi Kıdemli İnceleme Heyeti tarafından Merkezi İstihbarat Müdürü'ne ve Merkezi İstihbarat Müdür Yardımcısı'na (ing. Deputy Director of Central Intelligence – DDCI) bildirildi ve kurumlar arası bir muhtırada *Tek Sonuçlu Muhakemenin Tehlikeleri* (ing. Single-Outcome Forecasting) olarak kavramsallaştırıldı; muhtırayı yazan istihbarat analistleri, Çin-Sovyet çatışmasından Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline kadar uzanan on iki başarısız istihbarat muhakemesi vakasında yaygın hatanın "aşırı temkinli, aşırı muhafazakar, tek sonuçlu öngörü" olduğunu iddia ettiler.¹⁸⁰ Yazarlar tek sonuçlu öngörünün arkasındaki nedenin öngörenlerin "zamanın hakim bilgeliğine güvenmeleri ve mevcut kanıtların profesyonel değerlendirmeleriyle güçlendirilmeleri" olduğunu eklediler.¹⁸¹ Böylece analistler aşına oldukları bir hikayenin bilgi parçalarını bir sıraya koyarak ve istihbarat ürünü olarak hazırladıkları hikayenin olay örgüsünde herhangi bir sapma olabileceği gerçeğini ayrıntılandırmayarak hata yaptılar. Bu mesleki saplantı o kadar tehlikeliydi

¹⁷⁷ A.g.e., 85.

¹⁷⁸ Richard K. Betts, "Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are Inevitable," Loch K. Johnson & James J. Wirtz, (Eds.), *Strategic Intelligence: Windows into Secret World (An Anthology)*, (Los Angeles CA: Roxbury Press, 2004), 97-111, 104.

¹⁷⁹ H. Bradford Westerfield, *Inside CIA's Private World: Declassified Articles from the Agency's Internal Journal 1955-1992* (New Haven and London: Yale University Press, 1995), 238.

¹⁸⁰ Willis C. Armstrong, William Leonhart, William J. McCaffrey and Herbert C. Rothenberg, "The Hazards of Single-Outcome Forecasting," H. Bradford Westerfield, *Inside CIA's Private World: Declassified Articles from the Agency's Internal Journal 1955-1992* (New Haven and London: Yale University Press, 1995), 238-254, 241.

¹⁸¹ A.g.e., 241.

ki çeşitli hatalara yol açtı, en dikkat çekeni İngiliz İstihbaratı'nın 'sapma' olarak adlandırdığı “gelişmekte olan bir durumun erken aşamalarında verilen yargıların daha sonraki değerlendirmeleri etkilemesine izin verme eğilimi ve daha önceki görüşlerin, bunların revize edilmesini gerektiren kanıtlar mevcut olduğunda bile değiştirilmeye hazır olmama”ıydı.¹⁸²

Tek sonuçlu öngörü sorununa özgü bir çözüm yoktur, çözüm yerine muhtıra yazarlarının birkaç görevi özetlediği gibi tek sonuçlu muhakemenin tehlikelerini sınırlamak için alternatifler vardır: “kaçınılmaz belirsizlikle başa çıkmak,” “hem daha büyük hem de daha küçük olasılıkları aynı anda yönetmek” ve “sürekliliksizlik ve görünüşte olası olmayan sonuçlarla başa çıkmak.”¹⁸³ Çözüm eksikliği, istihbarat üretmek için amaçlanan zihinsel yetenekler ile bilgiyi analiz etmek için mevcut yöntemler arasında her zaman bir bilişsel boşluk olacağı gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, tek sonuçlu muhakemenin tehlikelerini sınırlamanın yolu, analiz sırasında olası sonuçları hesaplamak için yeni yöntemler üretmektir. Yöntem üretmek ya kıdemli analistin sorumluluğundadır ya da analizden sorumlu dairenin müdürünün denetimi altındadır. Her iki durumda da yapılması gereken analizdeki faktörlerin ve değişkenlerin katılımını yönlendirilmesi ve gözden geçirilmesidir.

2.6. Başkanlık Müphemliği: Bilgisel Müphemlik, Amaç Müphemliği, İşlevsel Müphemlik ve Katılımcı Müphemliği

Müphemlik krizlere ve ikilemlere nasıl yanıt verileceğine karar verme zamanı geldiğinde bir sorundur. Ragsdale'e göre başkanın karar-alıcılığının tekil görüntüsü, çoğul başkanlık altında kararları nasıl aldığıyla uyuşmamakta; başkanın her türlü çabasının, düşmanca bir atmosferde, “kapsamlı, adım adım bir karar alma süreci” olduğu varsayıldığı kadar rasyonel değildir.¹⁸⁴ Aksine, “başkanların ve kadrolarının, neler olup bittiğini, ne istediklerini, istediklerini nasıl elde edeceklerini veya kimin dahil olması gerektiğini tam olarak bilmemelerine rağmen karar verdikleri,” merkezi olmayan bir örgütlenmedir.¹⁸⁵ Ancak başkan milli çıkarlar açısından tanımlanan siyasetin başarısı konusunda seçimler yapmak zorundadır ve siyaset başarılarını elde

¹⁸² A.g.e., 242.

¹⁸³ A.g.e., 242.

¹⁸⁴ Ragsdale , a.g.e., 252.

¹⁸⁵ A.g.e., 253.

etmek için hangi kaynakların tahsis edilmesi gerektiğine karar vermelidir. Ragsdale başkanın siyasi başarı için seçmesini ve karar-almasını *bilgisel müphemlik*, *amaç müphemliği*, *işlevsel müphemlik* ve *katılımcı müphemliği* başlıkları altında incelediği *başkanlık müphemliği* olarak tanımlar.¹⁸⁶ Bu müphemlik aşamalarının her birinde, başkanın niyetinden ayrı olarak, karar almanın ölçülülüğü bürokratik siyasetin rekabetinden etkilenir. Bürokratik siyasette makamlar kendi çıkarlarını takip etmek için eylemlerini yakınlaştırır veya uzaklaştırırlar. Ancak bu gelgit hali başkanın kritik zamanlarda ihtiyaç duyduğu karşılıklı bilgi ve karar akışını kendisinden uzaklaştırır. Bilgi olmaması veya mevcut bilgi başkanın zor ama güvenilir bir karar alması için yeterli olmaması *bilgisel müphemliktir*. Bu müphemliğe başkanın karar aldığı siyasi çevre değil, çevrenin bileşenleri neden olur. Ragsdale siyaset, kurumlararası ve grup çevreleri olarak kategorize ettiği bu bileşenleri, başkanın taleplerini bilgilendirerek karar alma sürecini şekillendirdiğini ancak bilgilerinin küçük parçalar halinde geldiğini savunmaktadır.¹⁸⁷ Bilgisel müphemlik, çözülemediği takdirde, herhangi bir siyasetin değerlerinin ve hedeflerinin açıkça belirlenmesini engeller. Buna *amaç müphemliği* denir. Amaç müphemliğiyle, "karar vericilerin, neler olup bittiği hakkında yeterince sağlam bilgiye sahip olmadıklarında net öncelikler geliştirmeleri zorlaşır."¹⁸⁸ Ragsdale'e göre amaç müphemliği "birden fazla şubenin ortak bir hedef kümesi oluşturmada zorluk çektiği," merkezi olmayan bir teşkilde daha da karmaşık hale gelmektedir.¹⁸⁹ Kısacası bürokratik siyasetteki çatışma daha yoğun hale gelir.

Amaç müphemliğinin bürokratik siyasette arttırdığı çatışma *işlevsel müphemliğe* neden olur. Ragsdale, hem bilgisel hem de amaç müphemliklerinin, karar-alma sürecindeki rasyonelliğin tamamen koordineli olduğunu ve tüm katılımcılar tarafından içsel olarak bildirildiği varsayımını çürüttüğünü; aksine, tüm katılımcıların "kendi eylemlerinin ve başkalarının eylemlerinin tam olarak farkında olmadan sorunları tanımlar ve çözümler sunacak" kadar koordinasyondan uzak olduğunu ifade eder.¹⁹⁰ Bu müphemlikte bürokratik şubeler arasındaki çatışma, amaç müphemliği nedeniyle zaten yoğunlaşmış olduğundan, uzar. Ragsdale, amaç ve işlevsel müphemlikler altındaki bürokratik çatışmanın, merkezi olmayan bir teşkilde koordinasyon

¹⁸⁶ A.g.e., 254.

¹⁸⁷ A.g.e., 254.

¹⁸⁸ A.g.e., 255.

¹⁸⁹ A.g.e., 255.

¹⁹⁰ A.g.e., 256.

mekanizmalarının kurulmasını zorlaştırdığını, ancak bazen hataların ve denemelerin koordinasyon çabaları yerine geçebileceğini belirtmektedir.¹⁹¹ İşlevsel müphemlik nedeniyle bürokratik çatışmanın uzaması, “kararlara kimin katılacağından, sorunları ve çözümleri kimin bir araya getireceğinden ve karar almaya ne kadar zaman ayrılacağından kimsenin tam olarak emin olmadığı” *katılımcı müphemliğin* ortaya çıkmasına yol açar.¹⁹² Özetle başkanın milli güvenlik meselelerinde müphemliğe düşmesi, tavandan tabana yönelik ve farklı kurumsal bozuklukları doğuran bir müphemlik silsilesine yol açmaktadır.

2.7. Amerikan Örtülü Eylem Tecrübesi

2.7.1. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Amerikan Sabotaj ve Yeraltı

Faaliyetleri Tecrübesi: Stratejik Hizmetler Dairesi

Birinci Dünya Savaşı öncesinde casusluğun, birbirlerine karşı saldırgan olmayan ve barışçıl ilişkiler kurma taahhüdünde bulunan ve centilmence diplomasi tarzını benimseyen ‘havari devletler’ arasında, ‘nazik olmayan’ bir uğraşı olduğu ileri sürülebilir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında sabotaj ve yeraltı faaliyeti eylemleri, savaş sözlüğüne *Özel Harekat* olarak yeni bir anlam kazandırdı. İkinci Dünya Savaşı’nda ABD Deniz Kuvvetleri istihbarat subayı Ladislas Farago’ya göre sabotaj, “düşmanın yönetimini, endüstriyel üretimini, gıda ve emtia üretimini -aslında savaş çabasına yardımcı olan her şeyi” etkisiz hale getirerek “düşmanın askeri veya ekonomik mekanizmasına zarar vermeyi amaçlayan fiziksel bir eylemdir.”¹⁹³ Farago’ya göre sabotajın bir savaş taktiği olarak meşruiyet kazanmasının başlıca nedeni, müttefiklerin 1940’tan 1944’e kadar Avrupa ve Asya’da savaşıma zorlandıkları kitlesel savaştı ve bu savaş, stratejinin değerini ile etkinliğini gösterdi.¹⁹⁴

Ancak Özel Harekat eylemi olarak sabotajın değeri, kaynakları ve faaliyetleri Avrupa’nın işgal edilmiş toprakları ve altyapıları olan Nazi askeri güç yoğunlaşmasına karşı jeostratejik temas hatlarında uygulanan bir savaş amacı olarak kabul edilmedi. Sabotajın değeri, düşmanın kendi endüstriyel gücünü yine kendi askeri gücünün yıpratmasına ne kadar ve ne şekilde aktarabildiğinin hesaplanabilirliğine dayanıyordu.

¹⁹¹ A.g.e., 256-257.

¹⁹² A.g.e., 257

¹⁹³ Ladislas Farago, *War of Wits: The Anatomy of Intelligence and Espionage* (New York: Funk & Wagnalls Company, 1954), s. 239.

¹⁹⁴ A.g.e., s. 245.

Bir milletin savaş potansiyeli hesaplanabilirse, o zaman askeri gücünün karşısındakini yıpratılma oranı da hesaplanabilirdi. Bu hesaplanabilirlik ilk olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında iki ordunun ateş gücü ve manevra yoluyla birbirlerini 'yıpratmak' için karşı karşıya geldiğinde savaş çabasının endüstriyel çıktısının belirleyici olduğunu fark eden İngiliz General Alexander Haig tarafından öngörülmüştü:

“Yıpranma mücadelesi aşamasında kayıplar her iki taraf için de ağır olacaktır, çünkü bu aşamada zaferin bedeli ödenir. Karşıt güçler sayı, cesaret, moral(e) ve donanım bakımından yaklaşık olarak eşitse, bedeli ödemekten veya mücadelenin bu aşamasını ortadan kaldırmaktan kaçınmanın bir yolu yoktur.”¹⁹⁵

Bu nedenle gelecekteki savaşların planlanmasında, ordular savaş alanında karşılaşmadan önce ödenmesi gereken bedelin hesaplanması amaçlanacaktı. Haig'in farkındalığı, İngiliz personel planlamacılarının, müttefik güçlerin herhangi bir Alman askeri revizyonizmine karşı harekete geçmesine kadar, hem müttefik hem de komşu ulusların endüstriyel potansiyelinin sürekli olarak tahmin edilmesi gerektiği yönündeki Büyük Savaş sonrası düşüncesini yansıtıyordu. Bu muhakemeler, hem Alman genişlemesine karşı bir askeri güç üretme kapasitesini hem de Almanların işgal edebilecekleri zaman zapt ettikleri endüstriyel kapasiteleri artıracakları riskini hesaplamak için İngiliz hükümetine ve muhakemeye alakalı müttefik hükümetlere rapor edilmeliydi. İngiliz kabinesi, Aralık 1937'de İngiliz dış siyasetinin gözden geçirilmesi sırasında, taahhütlerini Avrupa'nın kıtasal istikrarına uygun hale getirmek için İmparatorluk Genelkurmay Başkanlığı'ndan, güçlerinin mihver güçleriyle karşılaştırılması konusunda "potansiyel düşmanların sayısını azaltmak ve potansiyel müttefiklerin desteğini kazanmak" tavsiyesini aldığında bu açıkça görülüyordu.¹⁹⁶ Hem endüstriyel kapasite hem de askeri risk hesaplaması için keşif ve tarassutun milli unsurlarla teşkil edilmesi barış zamanında ve savaş dışındaki zamanlarda gizlice yapılmasını gerektirmekteydi. Ayrıca düşmanın endüstriyel potansiyeline ilişkin bilgi, düşmanı taarrut edenlerin üst makamlarca herhangi bir karar alınmadan ve bürokratik kanallardan kararların gecikmesinden önce ön alıcı ve önleyici tedbirler almalarına olanak sağlamaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce İngilizler olası

¹⁹⁵ John Terraine, *White Heat: The New Warfare 1914-1918* (London: Book Club Associates, 1982), 203.

¹⁹⁶ “The British Cabinet reviews its foreign and defense policies, 8 December 1937”, *The Making of the Second World War*, Anthony P. Adamwaite (London: George Allen & Unwin, 1983) 176-179, 177.

düşmanlarının endüstriyel potansiyelini keşfetmek ve bunun düşmanın askeri yıpratıcılığına katkısını tarassut etmek amacıyla *Askeri İstihbarat (Araştırma)* (ing. Military Intelligence (Research) – MI(R)) şubesini kurmuştu.¹⁹⁷

İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikanların gerçekleştirdiği yeraltı faaliyetleri ve sabotaj deneyimi, milli siyasete yönelik en sert yaptırımların savaş zamanlarında, kaynakların kıt olduğu ve önemli seçenekler arasından en değerli olanına tahsisat yapılması gerektiğinde ortaya çıktığının kanıtıydı. Bu deneyim aynı zamanda karar-almanın siyasette en belirgin eylem olduğu zamandı. Bu nedenle karar-alma altındaki çoğu konu ya askeri terimlerle ya da askeri araçlarla ele alınmak zorundaydı. Örtülü eylem açısından da askeri terimlerin kullanımı karar-alma süreçlerinde kesinlik sağlamaktaydı. Kararlar için gereken bilgiler düşmanlar tarafından örtüldüğünde, bu bilgilerin çıkarılması eninde sonunda şiddet içeren doğrudan eylem biçiminde başlatılan zorlayıcı bir eylemi gerektirir. Askerler bir devletin siyasi kazançları için kaynakları, değerleri veya rızayı çıkaran şiddet konusunda hiyerarşik olarak örgütlenmiş bir uzmanlar topluluğu olduğundan, İkinci Dünya Savaşı sırasında öne çıkan *Özel Harekat* terimi örtülü eylemle eş anlam kazanmaktaydı. Ancak örtülü eylem doğrudan savaş zamanının askeri zorunluluklardan evrilmemişti. Aksine örtülü eylem barışçıl zamanların ürünüydü, ancak 'barışçıl' terimi 'savaş yok' anlamına değil, daha çok 'savaş dışılığı' (ing. non-belligerence) anlamına karşılık gelmekteydi. Bu hal İkinci Dünya Savaşı'na katılmadan önceki 1939-1941 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri için geçerliydi. ABD, Avrupa kıtasındaki olayların sonuçlarını etkilemek için sınırlarının ötesindeki güç kaynaklarını canlandırabileceğini savaştan önce savaş dışı bir statü deneyimleyerek fark etmişti; 1941 yılında CIA'nın selefi Stratejik Hizmetler Dairesi'nin (ing. Office of Strategic Services - OSS) kurucusu Tümgeneral William J. Donovan, Yugoslavya'ya gitti ve General Simonovic'i, Almanlarla ittifak müzakerelerinden önce Alman yanlısı Naip Prens'i devirmeye teşvik etti.¹⁹⁸ İngiltere'nin Almanya'ya karşı savaştan hemen önceki savaş dışı statüsü böyle bir deneyim kazandıramamıştı. Öyle ki böyle bir deneyim arayışı nedeniyle İngiltere "Mihver kontrolü ve saldırısı altına girme olasılığı yüksek" görünen ülkeleri, ekonomik olarak Almanların geleneksel ve geleneksel olmayan yöntemlerle girişeceği herhangi bir işgale karşı caydırma ve engelleme potansiyeline sahip olacak şekilde

¹⁹⁷ E.H. Cookridge, *Set Europe Ablaze: Special Operations Executive in Western Europe 1940-1945* (London: Pan Books, 1969), 22.

¹⁹⁸ A.g.e., 241.

hazırlamak için Polonya, Romanya ve Yugoslavya'ya askeri istihbarat personeli göndermişti.¹⁹⁹ Özetle, örtülü eylem barışın 'savaş dışılık' durumu olarak tanımlandığı barış zamanında doğmuştu. Düşmanı çoğunlukla sınır ötesinde ve potansiyeli olan çeşitli eylemlerden ve güç kaynaklarından etkilenmesini amaçlamaktaydı. Bu eylemler ve kaynaklar, düşmanın doğası ve niyeti hakkında edinilen bilgilerle ve ayrıca siyasi amaçların stratejinin bileşenleri olarak belirlendiği ortamla, yani amaçlar ve araçlarla uyumlu bir şekilde canlandırılmaktaydı. Bu bilgilerin etkiler için düzenlenmesi bir karar-alma sürecine dayanmaktaydı. Kaynak ve eylemlerin canlandırılma çabası için gereken bilginin askeri şiddet yoluyla çıkarılması gerekiyorsa karar-alma süreci de askeri terminolojiyi gerektirmekteydi.

Düşmanların ve tarafsız ülkelerin savaş potansiyelini hesaplamaya ilişkin Amerikan görüşü, İngiliz görüşünden farklıydı; İngiliz siyaset-yapıcıları, kıta müttefiklerinin ve denizaşırı kolonilerinin savunmasını taahhüt etme stratejisi oluşturmak için bu hesaplamaları kurmay planlamacılarından talep etmekteydiler. Öte yandan Amerikan deneyiminde böyle bir potansiyeli hesaplama düşüncesi General Donovan'ın bilgiyi "Başkan ve Genelkurmay Başkanlarının operasyonel kararlarını oluşturabilecekleri bir strateji ham maddesi" olarak tanımlamasına neden oldu.²⁰⁰ Amerikan hesaplaması ABD Başkanı'nın karar almasını sağlayacak bilgileri toplamak olacaktı. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesiyle istihbarat üretmek için bilgi toplama çabaları, "kurumun özü" olan OSS'nin *Araştırma ve Analiz Şubesi* (ing. OSS Research and Analysis Branch) altında yoğunlaştırıldı.²⁰¹ General Donovan'ın iki savaş arasındaki yıllarda icra ettiği avukatlık mesleğinden edindiği kişisel anlayışa göre, "araştırma ve analiz," en azından en doğru muhakemeleri yapmak için "uzmanların bir araya gelerek, materyaller ve literatür hakkındaki bilgilerini bir araya getirmeleri ve çeşitli tekniklerini belirli sorunlara odaklamaları" için bir kurmay çalışmasıydı.²⁰² Donovan'ın araştırma ve analiz kavramıyla aslında amaçladığı şey, sadece bilgilerden oluşan bir görüntü sunarak başkanın alacağı kararı akla uygun hale getirmektir. Çünkü ABD bir dünya savaşına ilk kez geç girmese de, bu dünya savaşına demokratik bir ülke olarak totaliter bir mihver koalisyonuna karşı giriyordu. Demokratik bir lider

¹⁹⁹ Roderick Bailey, *Forgotten Voices of the Secret War: An Inside History of Special Operations during the Second World War* (London: Ebury Press, 2009), 2.

²⁰⁰ Ford, a.g.e., 148.

²⁰¹ A.g.e., 148.

²⁰² A.g.e., 149-150.

olarak kararları totaliter liderlerin sahip olduğu kişisel sezgi ve keyfi inançtan ziyade akıl ve bilimsel yönteme dayanmalıydı. Her şeyden önce ABD Başkanı'nın kararına dayalı herhangi bir sabotaj veya yeraltı faaliyetinde olası risklerin ve düşman karşı-kararlarının etkilerinin de hesaba katılması gerekiyordu.

Donovan'ın 'araştırma ve analiz' kavramını, savaş sırasında istihbarat faaliyetlerini yürütmek için yöntembilimi kuramı izledi. Ranelagh'a göre General Donovan, savaş zamanı hareket hazırlığı yapabilmeleri için ABD Kara ve Deniz Kuvvetleri komutanlarının ikna edecek bir 'dalga kuramı' önerdi: ilk dalga, düşmanı cesaretini ve motivasyonunu kırarak söylemleri yaymak amacıyla bilgi toplama ve analizi; ikinci dalga, düşmanın muharebe etkinliğini doğru istihbarat geri bildirimi yoluyla test etmek için komando operasyonları altında sabotaj ve yeraltı faaliyetleri; ve üçüncü dalga ise düşmanın teslim olması için muhakemeler üzerinden hazırlanacak topyekûn taarruz.²⁰³ Dalga kuramına göre gerçekleştirilecek Amerikan sabotaj faaliyetleri, "sabotaj yapmak ve direniş güçleriyle çalışmak" amacıyla yeni kurulan OSS'nin *Özel Harekatlar Şubesi* (ing. Special Operations Branch) altında bölümlere ayrılmıştı.²⁰⁴ Savaş boyunca bu özel harekatlar, Donovan'ın ikinci dalgasında belirlediği amacın rehberliğinde, ABD silahlı kuvvetlerinin askeri stratejisini tamamlamak için yürütüldü. Ancak savaşın küresel doğası ve cephelerdeki ani değişimler, OSS *Özel Harekatlar Şubesi*'ni askeri stratejiye hizmet etmenin ötesine geçen ve küresel satranç tahtasının köşelerini, dünyanın jeopolitik sinir uçlarını haritalayan ve yerli toplumları siyasi olarak yeniden keşfeden bir şubeye dönüştürdü. Örneğin bu dönüşen faaliyetlerden biri, ünlü Rus yazar Lev Tolstoy'un torunu olan, OSS'den Yarbay İlya Tolstoy tarafından Yüksek Asya olarak tanımlanan Himalaya sıradağlarında gerçekleştirilmişti; Almanlar Volga ve Nil nehirlerini aşp Japonlar da Assam tepelerini aşması durumunda Hindistan'a ulaşırlarsa, bölgedeki yerli kabilelerden türetilcek siyasi toplulukların Alman ile Japon ordularına karşı gelecekte bir yeraltı faaliyetleri gerçekleştirmesi üzere Yarbay Tolstoy, Tibetli lider Dalai Lama ile temas kurmak üzere bölgeye gönderilmişti.²⁰⁵

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dönemin ABD Başkanı Harry Truman, OSS başkanı General William Donovan ve ABD Genelkurmay Başkanı'ndan hiçbir tavsiye

²⁰³ John Ranelagh, *The Agency: The Rise and Decline of the CIA* (London: Sceptre, 1988), 50-51.

²⁰⁴ A.g.e., 168.

²⁰⁵ John Chamberlain, "OSS," *An American Foreign Policy Reader*, (Ed.) Harry Howe Ransom (New York: Thomas Y. Crowell Company, 1969) 438-448, 440.

almadan, 1 Ekim 1945 tarihinde OSS'nin lağv edilmesini emretti. OSS'nin sona erdirilmesi, savaştan sonra ABD'deki terhis çabalarının bir parçası olarak ileri sürülebilirdi;²⁰⁶ ancak İngiliz istihbarat tarihçisi Christopher Andrew'a göre OSS'nin lağv edilmesi "kötü örgütlenme, eğitim eksikliği ve birçok beceriksiz personelin seçimiyle...birçok kötü tasarlanmış, örtüşen ve yetkisiz faaliyette bulunulması ve ABD Dışişleri Bakanlığı'na utanç vermesi ve hükümetin diğer gizli istihbarat teşkilatlarına müdahale etmesi" olarak senaryolaştırılan bürokratik bir yanlış yönlendirmenin sonucuydu.²⁰⁷ Bu yanlış yönlendirme, OSS ve ABD Dışişleri Bakanlığı arasında istihbarat konusunda basit bir hizmet içi rekabetin ötesinde bir gerçekliği yansıtmaktaydı. ABD hükümeti içinde -ve hatta ABD Genelkurmay Başkanlığı'nın yargısı altında- bir istihbarat teşkilatını işletme deneyimi, faaliyetleri ve ağırları ile birlikte, istihbarat teşkilatlarının sadece istihbarat toplama, analiz etme ve yayma döngüsel aşamalarını yönetmek için bürokratik makamlar olmadığını gösterdi. İstihbarat teşkilatları ayrıca dışişleri, savaş ve deniz kuvvetleri bakanlıklarındaki bürokratlarla birlikte başkanın bir askeri harekate, diplomatik koalisyona veya benzeri girişimlerde bulunmadan önce bilmesi gerekenleri elde etmesini sağlayan kendi kendine işleyen mekanizmalardı. Ancak çoğu durumda OSS'nin doğrudan yollarla zorla bilgi çıkararak bile çeşitli bilgi kaynaklarının değerlendirilmesine dahil olması gerekiyordu. Gizli faaliyetlerin çıkarımsal doğası nedeniyle OSS'ye mali ödeneklerin ve yargının ötesinde yetkilere kalıcı tahsislerine sahip olması gerekiyordu. Bilgi çıkarma konusundaki bu kalıcı yetenekler, başkana veya hükümet kabinesine danışmaya gerek kalmadan, yani herhangi bir hesap verebilirlik olmadan kendi istekleriyle siyaseti uygulayarak siyaset-yapıcıları bilgilendirme işlevini tehlikeye atabilirdi. Dahası bu tür bir uygulama, siyasi polislik biçiminde yasama alanları üzerinde bürokratik genişleme potansiyelini miras alan siyaset ile eylem arasındaki çizgiyi belirsizleştirebilirdi. Ancak savaş sonrası dünyanın ortaya çıkan koşulları, General Donovan'ın iddia ettiği gibi milli siyasetin ardışıklığı "diğer milletlerin amaçları, yetenekleri, niyetleri ve siyasetleri hakkındaki bilgiye (veya cehalete)" bağlı olduğundan, OSS gibi koordineli bir istihbarat sistemine muhtaç etti.²⁰⁸ Daha sonraki

²⁰⁶ Ranelagh, *a.g.e.*, 314.

²⁰⁷ Christopher Andrew, *For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and The American Presidency From Washington to Bush*, (London: Harper Collins Publishers, 1995), 156.

²⁰⁸ *A.g.e.*, 159.

zamanlarda, ABD Başkanı Harry Truman "İkinci Dünya Savaşı sırasında mevcut olan türden denizaşırı bilgileri artık elde edemediğini" fark etti.²⁰⁹

Dolayısıyla CIA'in doğuşu temel bir paradoksu da içeriyordu: Başkan için bir istihbarat teşkilatına sahip olmak, savaş sonrası uluslararası ortamda ABD'nin güvenliğini sağlamak için bir gereklilikti ve gizli faaliyetler kapsamında bilgi toplama, analiz etme ve dağıtma gibi olağan istihbarat döngüsünün ötesinde bilgi elde edilebilecek yargı-ötesi (ing. extrajudicial) yeteneklere sahip bir istihbarat teşkilatına sahip olmak, Amerikan demokrasisi için içsel bir tehditti.

2.7.2. Savaş Sonrası Sabotaj ve Yeraltı Faaliyetlerinin Başkanlık

Kontrolüne Alınması: NSC4 ve NSC 10/2

Siyasal kurumsallaşmanın toplumun demokratik ilerlemesine bağlı olduğu inancının ötesinde, demokratik eğilimlerin savaş zamanlarında bireyleri sivil bakış açısına yöneltebileceği ileri sürülebilir. Bu yönelim İkinci Dünya Savaşı'nda Anglo-Amerikan ittifakı içinde önem kazanmış bir olguydu. İkinci Dünya Savaşı sırasında hem batı hem de doğu yarım kürede revizyonist Almanya, İtalya ve Japonya güçlerini yenmek için halk tarafından onaylanan diktatörler veya başkomutanlar yerine, tüm mevcut güç araçlarının kullanımlarına ve yöntemlerine karar vermek için demokrasilerin sivil liderlerinin gerekliliği anlaşılmıştı. Bunun nedeni demokrasilerin, halk için ve halk tarafından diğer milletlerle savaş ve ticaretin dengelendiği zamanlarda, dış siyaset kavramını oluşturmuş olmalarıydı. Amerikalılar ve Sovyetler arasındaki artan gerginliklerin iki kutupluluk ve karmaşıklıkla pekiştiği Soğuk Savaş sırasında da stratejik istihbaratın yönetimi ve örtülü eylemin sivil kontrol altında tutulması son savaşın tecrübesinden kaynaklanmaktaydı.

Sivil kontrol, işlevi sivil siyasi süreçler aracılığıyla seçilmiş devlet başkanına hizmet etmek olan istihbarat teşkilatı için bir ön koşuldur. Ancak bundan da öte, güvenlik ikileminin savaş dışı yollarla süper güçler arasında tekrarlama (ing. iteration) ile oynandığı koşullarda, araçların askeri niteliği devletin ve toplumun amaçladıklarıyla örtüşmez. Siyasi ve askeri güç kavramlarının yanı sıra, devlet toplumun varlığı için sundukları veya talep ettikleriyle de gelişir. Örneğin özgürlüğü sivil iletişim araçlarıyla ifade etmek, bazen silahlarla bağımsızlığı ifade etmesinden daha anlamlı olabilir.

²⁰⁹ Ranelagh, *a.g.e.*, 314.

Goodman'a göre, örtülü eylem ve Amerikan demokratik süreci uyumsuzdur.²¹⁰ Bu uyumsuzluk, yargı-ötesi (ing. extrajudiciality) olma kavramının yarattığı bir belirsizlikten kaynaklanmaktadır. Demokratik ilkeler tarafından dikte edilen yasal çerçevenin ötesine geçmek, yürütme organına verilen yetkilerin halkın gözü önünde keyfi ve pervasızca uygulandığı algısına yol açar. Dahası, Soğuk Savaş örneklerinde olduğu gibi, totalitarizme karşı davranışın yargı-ötesi olmasını savunmak, milli siyaset-yapımına zorlamanın belirli ayrıntılarını da dahil etmektir; bu da karşılığında, siyasetin ardıllığı sırasında suistimaller ve yanlış yönlendirmeler yaratır. Kısa vadede, kamuoyunun milli çıkarları ve Amerikan vatandaşlarını koruma konusundaki ısrarı bu hükümlere hizmet edebilir; ancak uzun vadede, hükümetin seçilmiş temsilcilerden uzmanlar ve teknisyenler tarafından devralınmasıyla sonuçlanır; bu 'yeni' temsilciler, *metus hostilis*, yani düşmanca tutumlarla önyargılı içgörülere sahiptir ki bu da siyaset-yapımında öngörülemeyen durumlara neden olabilir. Bu devralma sonunda Komünizme karşı karşı-propaganda uygularken örtülü eylemden önce savaşa yakın tedbirlerin sağlanması sorununa dönüşecektir.

Soğuk Savaş'ın ilk günlerinde ABD Milli Güvenlik Konseyi'nin 4 numaralı siyaset tavsiyesi olan NSC-4, ABD Dışişleri Bakanı'nın Komünizme karşı dünya çapında propaganda faaliyetlerini koordine etme sorumluluğunu taşıması gerektiğini ve NSC4 belge eki başlığı altında DCI'nın örtük psikolojik savaşla bakanın propaganda faaliyetlerini desteklemesi gerektiğini belirten ek bir talimat öneriyordu.²¹¹ Ranelagh'a göre, bu talimat dönemin ABD. Savunma Bakanı James Forrestal'ın iddiasıydı.²¹² Forrestal, Komünist genişlemenin dinamizmini Sovyetler Birliği'nin ekonomik ve siyasi gücüne dayandırıyor; Sovyetler Birliği, ekonomik ve siyasi zayıflıkları nedeniyle Komünist genişlemenin Sovyet dış siyasetinin gerisinde kaldığını fark ettiğinde, 1947 yılında hem Fransa hem de İtalya genel seçimleri öncesindeki gibi olası bir iç çatışma yaratarak, dinamizmlerini yeniden canlandıracağı fırsatlar aramak için üzere çatışma bölgelerini arayacaktı.²¹³ Siyasi yeraltı faaliyetleri ve propaganda yoluyla böyle bir arayış, yalnızca Sovyetler Birliği'nin Komünizm genişlemesinin ve

²¹⁰ Melvin A. Goodman, "Espionage and Covert Action," *National Insecurity: U.S. Intelligence After the Cold War*, (Ed.) Craig Eisendrath (Philadelphia: Temple University Press, 2000) 23-44, 25.

²¹¹ A.g.e., 115.

²¹² National Security Council, "National Security Council Directive on Office of Special Projects (NSC 10/2)" June 18, 1948, *Foreign Relations of the United States, 1945-1950: Emergence of the Intelligence Establishment* (Washington DC: Government Printing Office, 1996), 713-715, 713.

²¹³ Walter Millis, *The Forrestal Diaries* (New York: The Viking Press, 1951), 340.

Sovyet ordusunun Doğu ve Orta Avrupa bölgelerindeki varlığının geçersiz olduğu yönündeki bir karşı-iddiayı yaymakla geri püskürtülebilirdi. Bu karşı-iddiayı ifade etme biçimi sivil siyaset-yapıcıların, bu durumda ABD Dışişleri Bakanı'nın, bilgilendirici bir anlatısına bağlıydı. Çünkü siyasi bir anlatı, istihbarat görevlisinin önyargısından ziyade sivil siyaset-yapıcıların yargılarını temel alırdı. Bir istihbarat görevlisinin yapması gereken, siyaset-yapıcının yargısını gerçeklerle desteklemektir. Gerçekleri uluslararası çevrede ortaya çıkarmak zor olduğu için, başkanlık onayı ve kongre finansmanı ile *Özel Harekat Dairesi*'ni (ing. Office of Special Operations - OSO) kurmak için böyle bir görev CIA yetkilendirilmişti.²¹⁴

NSC 4 ve eki 4A ile birlikte, NSC 10/2 birkaç ay sonra tanıtıldı. İkincisi, ABD dış hizmetleri deneyimli diplomatı George F. Kennan'ın katkılarıyla birincisinin yerini aldı.²¹⁵ NSC 10/2'de, "SSCB, uydu ülkeleri ve Komünist grupların ABD ve diğer Batılı güçlerin amaçlarını ve faaliyetlerini itibarsızlaştırmak ve engellemek için yürüttükleri kötü niyetli örtük faaliyetlere karşı... ABD hükümetinin açık dış faaliyetlerinin örtük operasyonlarla desteklenmesi gerektiği" belirtiliyordu.²¹⁶ Bu hedefe ulaşmak için CIA içinde *Özel Projeler Dairesi* (ing. Office of Special Projects - OSP) kuruldu.²¹⁷ Bu dairenin görevi örtülü eylem planlamak ve yürütmek; ancak bunları yaparken "yetkisiz kişiler için herhangi bir ABD hükümeti sorumluluğu açık [olmamalıydı] ve ortaya çıkarılırsa ABD hükümeti makul bir şekilde bunlar için herhangi bir sorumluluktan" kaçınmalıydı.²¹⁸ NSC 10/2 ile NSC 4 ile belirtilmiş olan gelen örtülü eyleme yapılan yeniden düzenleme, erken Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Komünist propagandaya karşı çabalarının yetersiz olduğunu göstermekteydi. Bunun nedeni ise uluslararası düzeyde bir tür sınıf savaşının devamı olarak kalıcı olarak araçsallaştırılan, Sovyetlerin asıl niyetinin görünürlüğüne örtmüş ve batıdaki demokrasilerini bütünlüğünü parçalamış olan, Sovyet propaganda faaliyetlerinin yüksek sesli etkisiydi. Bu nedenle Amerikan karşı-propagandası diğer yeraltı faaliyetleri araçları, casusluk, diplomasi, ekonomik yaptırımlar ve paramiliter faaliyetlerle birlikte, Sovyetlerin dikkatini çekmeden, birbirleriyle uyumlu kullanılmalıydı. Ancak Kennan'ın aklında olan karşı-

²¹⁴ Ranelagh, *a.g.e.*, 115-116.

²¹⁵ *A.g.e.*, 133.

²¹⁶ George F. Kennan, "Policy Planning Staff Memorandum: The Inauguration of Organized Political Warfare," May 4, 1948, *Foreign Relations of the United States, 1945-1950: Emergence of the Intelligence Establishment* (Washington DC: Government Printing Office, 1996), 669-672, 669.

²¹⁷ *A.g.e.*, 713.

²¹⁸ *A.g.e.*, 714.

propagandanın yetersizliği değil, daha ziyade geleneksel diplomasi anlayışının savaş ve barış arasındaki mevcut durumla tutarsızlığıydı; savaş ve barışın temel kavramlarına bağlanma konusunda böyle bir ısrar, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin Sovyetler Birliği'ne karşı içinde bulunduğu mücadelenin siyasi bağlamını gözden kaçıracaktı ve bu da Sovyetler Birliği'ne batı bloku içindeki dengesizliği istismar etme fırsatları sağlayacaktı.²¹⁹ NSC 10/2 ile “özel çalışmalar direktörü unvanının oluşturulmasını, NSC'ye yerleştirilmesi ve adaylığının Dışişleri Bakanı'nınca başkana sunma yetkisi verilmesi” sağlandı, böylece ne işleyişinin genel kontrolü istihbarat topluluğunun eline bırakılacaktı ne de ABD hükümetinin resmi izi “milli amaçların gerçekleştirilmesini ilerletmek amacıyla bir halkın düşünce, ahlak ve davranışlarını etkilemek için” örtük şiddet kullanımına dahil edilecekti.²²⁰ NSC 10/2'nin katkısı iki yönlüydü: planlama ve uygulama aşamalarını CIA'deki yetkililere bırakarak örtülü eylemin yürütülmesinde karar-alma yetkisinin başkana ait olmasını sağladı ve savaş ile barış arasındaki belirsiz sınır çizgisinde gerçekleştirilecek Amerikan örtülü eylemini Sovyetler Birliği'nin bir saldırganlık eylemi olarak siyasi istismar etmemesi için başkanlık dahilini örtecek makul bir inkar olanağı sağladı.

NSC 4 ve NSC10/2 direktifleri aslında General Donovan'ın savaşın başında ABD Kara Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri komutanlarını dalga teorisi aracılığıyla teşvik etmeye çalışırken düşündüğü şeydi; Amerikan istihbarat ve güvenlik operasyonlarını küresel ölçekte yönetmek için bir strateji. Bu strateji, uluslararası çevredeki değişen güç hiyerarşisine uymak zorundaydı. Ayrıca güç kullanımı konusunda bir öğretiyeye ihtiyaç duyacaktı. Bu direktifler yalnızca ABD Başkanı'nın propaganda, paramiliter faaliyetler, sabotaj, ekonomik yaptırımlar veya yeraltı faaliyetleri üzerindeki sivil denetimiyle örtülü eylemin yürütülmesinin teşkiline değil, aynı zamanda küresel değişimlere karşı Amerikan Milli Güvenlik Karar-Alma süreci için dünya etrafındaki çeşitli türden bilgilerin güvence altına alınması ve toplanmasının genel idaresine de hizmet etmişti.

²¹⁹ Richard H. Immerman, *The Hidden Hand: A Brief History of the CIA* (West Sussex: Wiley-Blackwell, 2014), 22.

²²⁰ A.g.e., 22.

2.7.3. Savaş Sonrası Sabotaj ve Yeraltı Faaliyetlerinin Doktrin Haline

Getirilmesi: Kennan'ın *Savaşa Yakın Tedbirleri*

Çevreleme stratejisinin mimarı olan George F. Kennan, Soğuk Savaş ortamının savaş ve barış gibi iki zıt seçenek arasında bir aracılık dayattığını fark etti ve bunun kuramsal özünü ünlü savaş kuramcısı Karl von Clausewitz'in yazılarından çıkardı; Kennan'a göre barış zamanında bir tür savaş yürütmenin siyasi bir doğası olması gerekiyordu.²²¹ Bu varsayımla siyasi bir savaşın, fiziki bir savaş yürütmede olduğu gibi, düşmanların askeri güç araçlarını etkilemek yerine her türlü güç kaynağını etkilemesi bekleniyordu: "Siyasi savaş, bir milletin milli hedeflerine ulaşmak için savaş dışında emrindeki tüm araçların kullanılmasıdır. Bu tür hareketler hem açık hem de örtülüdür. Bunlar, siyasi ittifaklar, ekonomik önlemler ve 'beyaz' propaganda gibi açık eylemlerden, 'dost' yabancı unsurların gizlice desteklenmesi, 'siyah' psikolojik savaş ve hatta düşman devletlerde yeraltı direnişinin teşvik edilmesi gibi örtülü hareketlere kadar uzanır."²²²

Savaşa Yakın Tedbirler'in Clausewitz'in savaşa ilişkin siyasi kuramından türetilen ve talep üzerine uygulanabilen, tamamen soyut bir kavram olmadığını belirtmek önemlidir. Dünya savaşları zamanlarında ABD'nin Avrupa-Asya kıtasına olan coğrafi uzaklığı, *Savaşa Yakın Tedbirler*'i besleyecek jeopolitiği özel koşul haline getirmişti. Dünya savaşları öncesinde Avrupa'daki güç dengelerinin bozulmasının veya bir kıta gücünün revizyonist genişlemesinin belirtileri ve yan etkileri, ABD'nin batı yarımküredeki etki alanına da taşıyordu ve bu alan, Amerikan coğrafi çevresindeki toplumsal güçler aracılığıyla ABD'nin toplumsal düzenini etkileyecek kaynaklar oluşturuyordu. Bu kaynak oluşumunu bir tehdit haline getiren, ABD ile Avrupa kıtası güçleri arasındaki çıkar çatışması değil, yeraltı faaliyetleriydi; yani Amerikan yaşam tarzına kendi kurallarını dikte edebilecek siyasi etkilerdi. Öyle ki bu etkilerin İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa kamuoyunun Amerikan örtülü eylemine izin vermesinin nedeni, özgürlüklere yönelik yeraltı faaliyetleriyle yapılan Komünist siyasi etkisinin yarattığı tehdit algısıydı.

Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki 'Yıldırım Savaşı' *Blitzkrieg*'in konvansiyonel savaş anlamına gelmemesi gibi, örtülü eylem de siyasi savaşla eş anlamlı değildir. Örtülü eylem, siyasi savaş kapsamındaki tüm faaliyetlerin başlığıdır.

²²¹ George F. Kennan, "Policy Planning Staff Memorandum: The Inauguration of Organized Political Warfare," May 4, 1948, *Foreign Relations of the United States, 1945-1950: Emergence of the Intelligence Establishment* (Washington DC: Government Printing Office, 1996), 669-672, 669.

²²² A.g.e., 669-670.

Kennan'ın *Savaşa Yakın Tedbirleri* ise örtülü eylem için ne tür bir gücün kullanılması gerektiğini ve bunların nasıl eyleme geçirileceğini tanımlayan, haklı çıkaran ve doğrulayan doktrindir. Bu anlamda, *Savaşa Yakın Tedbirler* Amerikan 'soğuk siyasi savaş' doktrindir.

2.8. Örtülü Eylemi Örgütlenme ve Planlama: Stratejik Varlıkların/Öznelerin Canlandırılması

Örtülü eylem yürütme sürecinin tamamı bir özel (ad-hoc) süreci olmuştur. Ancak bu özel süreç Amerikan milli güvenlik yapısı içinde içsel olarak gelişmez. Ya süper güçlerin ve diğer ülkelerin içinde bulunduğu stratejik ortamdan ya da öznelerin, kurumların, değerlerin ve fikirlerin Amerikan iç siyasetinin sınırlarını çizdiği siyasi ortamdan kaynaklanabilen çevresel koşullardan etkilenir. Bu nedenle bir örtülü eylemin karar-alma süreci *Amerikan Milli Güvenlik Karar-Alma Süreci* içinde gerçekleşen, 'süreç içinde bir süreç'tir. Ancak örtülü eylemin karar-alma süreci, başkanlık karar-alma sürecindeki personel tarzıyla değerlendirilmektedir. Başkanın milli güvenlik meselelerine ilişkin niyeti bürokratik eylemin sonuçlarına yansıtılmazsa, kararlar uygulanamaz hale gelmektedir.

Hem dış ilişkileri hem de savunma duruşunu etkileyen bir milli güvenlik meselesinde bir başkanlık kararının uygulanması aslında siyasi bir kararın birleşik siyasi/askeri komuta ve kontrol sürecine dönüştürülmesidir. Komuta ve kontrol, hem yatay hem de dikey yönleri olan bir süreçtir. Planlama ve uygulama tehdit kaynağına olan mesafeye ve tehdidin gerçekleşme süresine bağlıdır. Bu nedenle planlama hem riskin krize dönüşeceği zamanı hem de fiili engellere dönüşen etkileri kontrol etmektir. Canlandırma hem potansiyeli harekete geçirmeyi hem de siyasi ve askeri kararlarla yetenekler üretmeyi ifade eder, ancak temel ayrım potansiyeli harekete geçirme ile yetenek üretme arasındaki farkta değildir. Fark potansiyeli harekete geçirmek komutaya, yetenek üretmek ise kontrole dayanılmasıdır. Hem potansiyeli harekete geçirmenin hem de kabiliyetler üretmenin askeri terimlerle açıklanabilir olması, milli güvenlik meselesine yönelik örtülü eylemin karar-alma sürecine komuta ve kontrol yaklaşımı gerekli kılmaz. Komuta ve kontrol yaklaşımının açıklayıcılığı farklı güç odaklarının tek bir sonuç için koordinasyona dahil olmaya karar verdiğinde ayrılmış olan gayri resmi süreçlerle ilgilidir.

Siyasi öznelerin belirli kurallar ve kaynaklar altında düzen oluşturduğu ve tekrar tekrar birbirleriyle ilişkiler kurduğu bir ortamda, çevrenin tanımını sistem tanımına dönüştüren tekrar üretilmiş toplumsal etkileşim kalıpları ortaya çıkar. Bu nedenle, bir sistemde kaynakların veya değerlerin canlandırılmasının, daha önce bu tür veya benzer canlandırmaları tekrar üretmiş ve çevre içindeki davranışlarıyla özdeşleşmiş bazı özneler için müsamahakar koşullar içermesi gerektiği sonucuna varılabilir. Bu durumda, Soğuk Savaş sırasında örtülü eylem için varlıkların canlandırılması, sistem içinde bir tür müsamahakarlık gerektiriyordu.

Müsamahakarlık kamuoyunun kendi kaderleri hakkındaki ilgisinin çekilmesiyle elde edilmesine rağmen, örtülü eylemin gerçekleştirilmesinde başarı eylem sırasında yeni yöntemler geliştirilmesine ve bunları milli çıkar olarak siyasete eklenmesine bağlıdır. Esas olarak yeni yöntemlerin geliştirilmesi, milli çıkar ilişkisiyle birlikte, 1947 ABD Milli Güvenlik Yasası tarafından garanti altına alındı, ancak ABD Milli Güvenlik Devleti içinde bürokratik siyasetin rekabetçi bir model olarak yoğunlaşması, stratejik ortamın güvenlik ikilemini, kritik zamanlarda kararsızlığa yol açabilecek bir noktaya sürüklemesiyle bu tür çabaların gecikmesine neden olmuştu. ABD Milli Güvenlik Konseyi aracılığıyla başkanlık siyasetindeki koordinasyon ve istişare süreçleri bile bu gecikmeyi çözmek için yeterli değildi. Başkan milli çıkarlar açısından tanımlanan siyasetin başarısı konusunda seçimler yapmak ve siyaset başarılarını elde etmek için hangi kaynakların tahsis edilmesi gerektiğine karar vermek zorundaydı. Bu, Ragsdale'in *başkanlık müphemliği* olarak tanımladığı ve *bilgisel müphemlik*, *amaç müphemliği*, *işlevsel müphemlik* ve *katılımcı müphemliği* olmak üzere dört aşamada ardışık olarak gelen şeye neden olur.²²³ Bu müphemlik aşamalarının her birinde, başkanın niyetinden ayrı olarak, karar-almanın akla uygunluğu bürokratik siyasetten etkilenir. Bürokratik siyasette daireler çıkarlarına ulaşmak için faaliyetlerini yakınsar veya uzaklaştırırlar ancak bu gelgit, başkanın ihtiyaç duyduğu karşılıklı bilgi ve karar akışını merkezden uzaklaştırır. Ragsdale, bu merkezden uzaklaştırılmış teşkil altında, "başkanların ve personelinin, neler olup bittiğini, ne istediklerini, istediklerini nasıl elde edeceklerini veya kimin dahil olması gerektiğini tam olarak bilmemelerine rağmen karar aldıklarını" savunur.²²⁴ Dahası, teşkilinin herhangi bir şekilde geliştirilmesinin ve uzmanlaşmasının başkanlık müphemliğine yol açtığını, çünkü

²²³ Ragsdale, *a.g.e.*, 254.

²²⁴ *A.g.e.*, 253.

başkan yardımcılarının sayısını artırdıkça aralarındaki rekabetin de arttığını ve bunun da başkanın dikkatini çözüme çeken bir iç çoğulculukla sonuçlandığını ekler.²²⁵ Milli güvenliğin siyaset-yapım süreci, milli güvenliğin karar-alma süreciyle birlikte, başkanlık siyasetinin belirsizliklerle yol açtığı bu iç çoğulculuğun bir muafiyeti değildir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Soğuk Savaş çevresi, kısmen kabul edilebilecek ve böylece güvensizlik siyaseti altında hükümet yapısı içinde herhangi bir yeniden teşkil ve yeniden formülasyonu meşrulaştırabilecek *Savaşta Yakın Tedbirleri* gerekli kıldı. *Savaşta Yakın Tedbirler*, çözülmesi gereken milli güvenlik meselelerinde siyaset icrasını ve karar-almayı geciktiren yetersizliklere karşı bir çözüm siyaseti olarak ABD Başkanı'na sunuldu. Başkan'ın *Savaşta Yakın Tedbirler* kapsamında milli güvenlik meselelerinin çözümü için izlediği karar-alma süreçleri ise örtülü eylem karar-alma sürecini oluşturmuştur. Şimdiye kadar, örtülü eylem üzerine literatür, karar alma konusunda iki model içermektedir; akademik araştırmalar için öne çıkan model Loch K. Johnson'ın *Covert Action and Accountability: Decision-making for America's Secret Foreign Policy* adlı makalesinde verilmiştir. İkinci model ise dönemin ABD Başkanı John F. Kennedy suikastından sonra ihbarcı olan bir içeriden biri olan ve 1960'ların başlarında ABD Genelkurmay Başkanlığı Özel Harekat eski şefi olan Albay Leroy Fletcher Prouty tarafından öne sürülmüştür.

2.8.1. Johnson'ın Örtülü Eylem Karar-Alma Modeli

Loch Johnson, modelini 1947 ile 1986 yılları arasında bölgesel düzeyde finansman ve hedefleme seçeneklerinin tahmini seviyelerine odaklanarak oluşturdu.²²⁶ Yani, hedef, örtülü eylemin yürütülmesini gerektiren hayati bir öneme sahipse, bunu gerçekleştirecek olanlar hesap verebilirliklerine karşılık olarak finanse edilecekti. Ancak aynı şekilde Johnson, 1970'lerde ABD Kongresi'ndeki tahkikat komisyonlarında görevlendirilenler tarafından ön koşul olarak ilan edilmiş olsa bile "son yıllarda oldukça resmi ve kapsamlı bir karar-alma sürecinin varlığına rağmen, örtülü eylemin tam hesap verebilirlikten kaçmayı başardığı" sonucuna varmaktadır.²²⁷

²²⁵ A.g.e., 253.

²²⁶ Loch K. Johnson, "Covert Action and Accountability: Decision-Making for America's Secret Foreign Policy," *Strategic Intelligence: Windows Into a Secret World (An Anthology)*, ed. Loch K. Johnson, James J. Wirtz (Los Angeles CA: Roxbury Press, 2004), 370-389, 370.

²²⁷ A.g.e., 370.

Johnson'ın modeli ABD Başkanı'nı karar-alma teşkilinde merkez olarak gösteren bir girdi-çıktı döngüsü olarak düzenlenmişti, ancak bu döngünün canlandırıcısı, NSC'de ABD Başkanı'nın istihbarat konusunda baş danışmanı olarak "NSC ile CIA arasındaki komuta zincirinde hayati halkayı sağlayan" Merkezi İstihbarat Müdürü'dür (ing. Director, Central Intelligence – DCI).²²⁸ DCI'nin dizini altında, örtülü eylemin komuta ve kontrolü bireyden bireye dizilimden bireyden kuruma doğru bir dizilime dönüştü. Bu durumda dizilimin kurum kısmı CIA'nın *Harekat Müdürlüğü* (ing. Operations Directorate - OD) idi, bir kurum içi bürokratik süreç ise *Harekat Müdür Yardımcısı* (ing. Deputy Director, Operations - DDO) tarafından yönetilmekteydi.²²⁹ Bu noktada, bireyden bireye geçişten bireyden kuruma geçişin ayırt edici olduğunu ileri sürmek gerekir: Birincisi, bir eylemin nasıl olması gerektiği ve karar-alıcıların süreçte başarılı olmak için davranışlarını nasıl uyarladıkları konusundaki kişisel görüşlere ve arzulara odaklanır; ikincisi, karar-alma sürecinin sonucunun verimliliğini korumak için süreçten geçici bir işbirliği elde etmek anlamına gelen ayrıntılandırmaya, uzmanlaşmaya ve hatta 'ortaklığa' odaklanır. Bir arada veya bütünsel bir yaklaşımla işlendiğinde, bu ardışık dizileri sivillerin mi yoksa askerlerin mi denetleyeceği sorunu ortaya çıkar. Dolayısıyla Johnson'ın örtülü eylem karar-alma modelinin kurumsal yönü, Ragsdale'in başkanlık karar alma süreçlerini 'çoğul' olarak nitelemesine rağmen, resmi karar alma süreçleri olarak ilan edilmiş olsalar bile, benzer dengesizlik ve tutarsızlık özellikleri göstermektedir.

Örtülü eylem, CIA Harekat Müdürlüğü bünyesindeki Örtülü Eylem Kadrosu (ing. Covert Action Staff - CAS) tarafından, DDO'nun gözetimi altında ve kurum-içi bürokratik süreç aracılığıyla formüle edilir. CAS, Harekat Müdürlüğü içinde diğer alt şubelerden veya 'bölümler' olarak adlandırılanların bir bileşimiydi, ancak en önemlisi, hangi faktörlerin örtülü eyleme izin vereceği veya onu kısıtlayacağı konusunda bir uluslararası ilişkiler bölümüydü.²³⁰ Başkanın örtülü eylem kararını DCI talimat olarak DDO'ya iletmesi ve DDO'nun da bu talimatı CAS'a göndermesinden itibaren, CAS'ın kurum-içi bürokratik süreci aslında tipik bir askeri ancak siviller tarafından yapılan bir harekat planlaması takip eder: durumu değerlendirmesi, görevleri tasarlanması, seçeneklerin oluşturulması, kararların uygulamak ve uygulayacak görevlilerin emirlerinin hazırlanması. CIA Harekat Müdürlüğü altındaki CAS'ın örtülü eylemin

²²⁸ A.g.e., 378.

²²⁹ A.g.e., 378.

²³⁰ A.g.e., 378.

yürütülmesini planlarken ve yönlendirirken, Müdürlüğün saha ofisleri örtülü eylemle ilgili vakaları vaka memurlarına dağıtmaktadır. Bu memurlar normalde bilgi toplama ve casusluk ağıları için ikamet ettikleri ülkelerdeki yerel ajanları işe alır, yönetir ve bunları ülkenin CIA *İstasyon Şefi*'ne (ing. Chief of Station - COS) bildirirdi. Ancak örtülü eylem için, bu memurlar eylemin sonucu için ajanları ve özneleri canlandırır ve bunları COS'a bildirirler; COS da "sırasıyla Teşkilat karargahındaki Harekat Müdürlüğü'ndeki ülke masasına ve eğer ilişkiler iyiye sahadaki Amerikan Misyon Şefine (Büyükelçi) rapor verir."²³¹

Örtülü eylemin, eylemin öznelerinin düzenlenmiş olduğu kurumsal boyutunun dışında, Johnson modelinde 'süreç' kavramına da işaret etmiştir. 'Süreç' terimi için, davranışa katılan öznelerin zihninde karar-alıcının niyetinin oluşturulması olarak tartışılabilir. Karar-alıcı tarafından eylemin işlenmesi, normlarını ve kurallarını tarih deneyimlerinden, özellikle devletler arasındaki siyasi tarihten, askeri tarihten ve stratejik kültürden türetmektedir ve hatta kurumsal yönetim gibi bağlam dışı belirli davranışları kullanma deneyimlerini bile içermektedir. Örtülü eylem için işleme başkan tarafından niyetini başkanlık stilleri ve doktriniyle NSC tarafından oluşturarak yapılmıştır.

ABD Başkanı Jimmy Carter yönetimindeki milli güvenlik karar-alma sürecinden türetilen Johnson'ın modeli, örtülü eylem önerilerinin ilk önce DCI tarafından NSC içindeki *Özel Koordinasyon Komitesi*'ne (ing. Special Coordination Committee - SCC) 'açıkça' verildiği vurgulanmaktadır. Örtülü eylem önerilerinin milli güvenlik bürokrasisine katılan her makam ve özne tarafından verilebileceği unutulmamalıdır. Ancak Johnson, 1980'de bir kıdemli istihbarat yetkilisiyle yaptığı görüşmeden, önerilerin yaklaşık %85'inin CIA istasyonlarından geldiğini, ancak geri kalanının da ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD Savunma Bakanlığı, büyükelçiler ve hatta ABD Başkanı ve danışmanlarından kaynaklandığı sonucuna vardı; hepsi çeşitli ancak milli güvenlik meselelerinin çözümlerine katılan öznelerdi.²³² Bir öneri DCI tarafından onaylandıktan sonra, geçerli siyasetle uyumluluğunun incelenmesi için NSC içi çalışma gruplarına gönderilir, karşılığında bu gruplar teklifin siyasi uygunluğuna dair DCI'ya geri bildirimde bulunurdu; böylece DCI geri bildirimini ABD Başkanı'nın bizatihi incelemesine sunduktan sonra, ikinci bir onayla SCC'ye geri gönderirdi. Bu

²³¹ A.g.e., 379.

²³² A.g.e., 379.

geri bildirim toplantılarına CIA Yönetim ve Bütçe Ofisi'nden (ing. Office of Management and Budget - OMB) bir temsilci ve teşkilatın hukuk müşaviri de katılırdı.²³³ Ancak bu yeniden onay aşamasında Carter'ın başkanlığı döneminde NSC'nin örtülü eylem alt komitesi olarak işlev gören SCC, bu kez daha önceki NSC içi çalışma gruplarının stratejik güvenlik ortamının teknik riskleri açısından incelediği konuların aksine, siyasi belirsizlikler ve riskler açısından bir inceleme daha yapmak için bir adım atmıştı.

Genellikle NSC içindeki çalışmalar belirli bir sorunun artılarını ve eksilerini göz önünde bulundurmak için incelenmesi gereken idari aşamaya odaklanır. Ancak artılarını ve eksilerini göz önünde bulundurmak bürokratik süreç için sorunların sadece özensizce ele alınması değildir. NSC içindeki çalışma grupları bu tartışmaları krizlere dönüştüren olgusal kanıtları listeleyerek sorunun karmaşık ve tartışmalı doğasını ayrıntılı olarak açıklamak ve ardından sorunu çözmek için mümkün olan en iyi eylem yollarını çizmek için tartışmalar yapmak zorundadır. Johnson'ın modelinde ise bu çalışma grupları CIA'nın kağıda döktüklerini "projenin gerekçelendirilmesi, masraf, alternatifler, riskler, önceki koordinasyon, etik etkiler, geçmişteki ilgili faaliyetler" açısından incelemek için "her kurumun kıdemli kadrolu yardımcılarından" oluşur.²³⁴ Bu noktada Carter yönetiminin SCC'yi *Stratejik Silahların Sınırlandırılması Anlaşması* (ing. Strategic Arms Limitation Agreement - SALT) sırasında kurduğunu belirtmek önemlidir; SCC "SALT'taki siyaseti yönlendirme rolünü üstleniyordu."²³⁵ SCC'nin Amerikan-Sovyet nükleer silahsızlanma ve silah kontrolü pazarlığında siyaset yönlendirme rolünü üstlenmesi, "tüm seçeneklerin değerlendirildiği mesleki bir karar-alma süreci arzusuna" dayanıyordu.²³⁶ Bu açıdan SCC, Başkan Carter'ın milli güvenliğin karar-alma sürecinde koordinasyonu sağlamak için kuruldu. Özetle, örtülü eylem teklifinin SCC üzerinden işlenmesi, ABD Başkanı'nın kıdemli istihbarat danışmanı olarak DCI'nı, başkan karar almadan önce belirsizlikleri azaltmaktan ve sınırlamaktan sorumlu olduğu olgusunu yansıtmaktadır. Bu anlamda DCI, ABD Başkanı'na milli güvenlik meselesinde milli çıkarları gerçekten tehlikeye atan, bir siyaseti çıkmaza sokan konuda 'en iyi karar olarak alınacak' örtülü eylem önerisini sunmaktadır. Bu nedenle, örtülü eylem kararının işleme dizilerinin her birinin aslında

²³³ A.g.e., 381.

²³⁴ A.g.e., 380.

²³⁵ Newmann, a.g.e., 83.

²³⁶ A.g.e., 83-84.

Amerikan milli güvenliği için hayati öneme sahip bir istihbarat operasyonunun ABD Başkanı'na olumsuz etkilere neden olacak belirsizlikleri ve riskleri azalttığı anlaşılabılır. Carter yönetimi dönemindeki SCC, milli güvenlik için başkanlık karar-alma sürecinde gerçekleşen gayrı resmi süreçlerin resmileştirilmesi içindi.

Örtülü eylem bakımından yapılacak bir teklif ABD Başkanı'nın masasına ulaştığında, başkan milli güvenlik için endişe kaynağı olacak sorunla ilgili gerçekleri 'bulmaya' çalışırdı. Bulgular, başkanın milli güvenlikle ilgili muhakemelerden, çalışmalardan ve incelemelerden çıkardığı ve varsaydığı her şeydi. Bu varsayımlar, kaybedilmemesi gerekenleri tehlikeye atmadan neyin başarılması gerektiğine dair bir ifade içermeliydi. Başkan muhakemelerden, çalışmalardan veya incelemelerden herhangi bir varsayım çıkaramazsa, bunlar resmi olarak ifade edilebilecek bir noktaya ilerlememiş demektir. Eğer ifade varsa başkan bulgular varsayabilir ve çözümün ne olacağına dair kendi muhakemesini yapabilirdi. Bu süreç, 1974 tarihli Hughes-Ryan Yasası'nın sonucuydu. O döneme kadar ABD Kongresi yürütme organının sorumluluğunda bir dış siyaset aracı olduğu için örtülü eylemin sürecine dahil edilmemişti. Ancak bu örtülü eylemlerden ve gizli faaliyetlerden bazıları başkanın bilgisi dışında gerçekleştirildiğinden, ABD Kongresi ABD Başkanı'na bir mekanizma kazandırmaya karar verdi. Bu mekanizma, her ikisi de Demokrat Parti'den olan Iowa Senatörü Harold E. Hughes ve Kaliforniya milletvekili Leo Ryan'ın sponsorlukları aracılığıyla, “başkanın tüm önemli örtülü eylemleri bizzat onaylaması” gerekliliği olarak yasalaştırıldı.²³⁷ Bu bulgular başkan tarafından DCI'a, CIA'a mevcut altyapısını ve operasyonlarını 'temellendirilmiş' olasılıklar için planlayıp hazırlaması yönünde bir tür uyarı emri olarak yönlendirilecekti. Karşılığında DCI bulgunun kim tarafından ve hangi vesileyle muhalif olduğu konusunda başkan bilgilendirecekti.²³⁸ Ancak Johnson, bu bulguların her zaman amacına hizmet etmediğini, özellikle de bulgular 'geniş kapsamlı' ise, bunun “Başkan Carter ve haleflerini istihbarat siyaseti için Tonkin Körfezi Kararı gibi çok açık uçlu ve belirsiz önerileri onaylamaya teşvik edebileceğini” belirtmekteydi.²³⁹ Yani ABD Başkanı'nın bulguları CIA'ın siyasi tahditlerini ortadan kaldırabilir ve teşkilatın istihbarat dünyasında 'serbestçe dolaşmasını' sağlayabilirdi.

²³⁷ Johnson, *a.g.e.*, 377.

²³⁸ *A.g.e.*, 382.

²³⁹ *A.g.e.*, 380.

Hughes-Ryan Yasası yalnızca milli güvenlik bürokrasisine örtülü eylem için parçalı bir düzen verme işlevi görmedi. Yasa ABD Başkanı'nın "CIA tarafından yürütülen tüm gizli faaliyetleri bir veya daha fazla kongre komitesine [Dış İlişkiler, İstihbarat, Silahlı Kuvvetler ve Tahsisat] bildirmesini ve açıklamasını ve başkanlık bulgusu tarafından yetkilendirilmediği sürece CIA fonlarının harcanmasını yasaklamasını" gerektiriyordu.²⁴⁰ Başkan milli güvenlik için hayati önem taşıdığını varsaydığı gerçekleri ortaya çıkardıktan sonra, DCI veya DDO "Temsilciler Meclisi ve Senato İstihbarat Komitelerine bildirimde bulunmak" zorundaydı.²⁴¹ Komite bulgu hakkında bilgilendirildikten sonra, daha fazla ayrıntı isteyip istemediklerini açıkça belirtmek zorundaydılar. Daha fazlasını istiyorlarsa, üyelere teknik ayrıntılar içermeyen, yani "bulgunun kendisinin ötesinde ayrıntılar" içermeyen sözlü bir brifing verilirdi.²⁴² Bu brifinglerin sorunu, milli güvenlik nedeniyle kapalı oturum için oylanmadığı sürece, Kongre soruşturmalarının şeffaf bir şekilde yürütüldüğü kamuya açık alanlar olması ve dolayısıyla örtülü eylemin yürütülmesine ilişkin Başkanlık bulgusuna ilişkin bir soruşturmanın aslında iyi niyetli bir ifşaat olmasıdır. 1978 yılında, o zamanki DCI Amiral Stansfield Turner "Komite tarafından dosyaları ve müteakip çalışması için brifingin kelimesi kelimesine kaydedilmesini -neredeyse başarılı bir şekilde- yasaklamaya çalıştı" ancak Demokratik Parti'nin Wisconsin milletvekili Les Aspin, uygun bir basılı kopya olmadan, tüm toplantının üyeler tarafından ezberlenmesinin "yanlış anlamalara, anlaşılmazlığa ve zayıf hesap verebilirliğe" yol açabileceği iddiasıyla itiraz etti.²⁴³ Dahası bu ifşa sorunu, yasama organına, Johnson'ın "sızdırılan madde vetosu" olarak adlandırdığı, yürütme organı ile aralarında bir çatışma fırsatı verdi; bir üye, bunları basına sızdırarak örtülü eylemin yürütülmesinden önce ifşasına neden olabilirdi.²⁴⁴ Ancak Codevilla, aslında 1961 tarihli Dış Yardım Yasası'na (ing. Foreign Assistance Act) eklenen bir değişiklik olan Hughes-Ryan Yasası'nın hesap vermeme nedeniyle "kelimenin tam anlamıyla hiçbir şeyi yasaklamadığını" ancak yine de "başkanı gizli faaliyetlerin arkasına prestijini koymaya zorladığını" savunmaktadır.²⁴⁵ Yasa başkanın bulguları aracılığıyla kongre için dolaylı bir denetim görevi görüyordu. Başkanlık bulguları DCI tarafından CIA için onaylandıktan sonra

²⁴⁰ Immerman, *a.g.e.*, 95.

²⁴¹ Johnson, *a.g.e.*, 381.

²⁴² *A.g.e.*, 381.

²⁴³ *A.g.e.*, 381.

²⁴⁴ *A.g.e.*, 383.

²⁴⁵ Codevilla, *a.g.e.*, 263.

ve DCI Kongre komitelerine bu bulgular hakkında brifing verirken, CIA icraat için görevlendirilirdi. Örtülü Eylem Kadrosu başkanlık bulgusu rehberliğinde teklifi geri incelemeye başlar ve sonuçlarını örtülü eylemin gerçekleşeceği ülkeyle ilgili istasyon şefine iletirdi.

Kongre'nin başkanın örtülü eylemi bulgulara göre kontrol etme hakkı için yasa koyması, örtülü eylemi *önemli* ve *rutin* eylemler olarak ikiye ayırdı.²⁴⁶ Johnson, “önemli ile rutin arasındaki çizginin belirsiz olabileceğini... çünkü 'önemli'nin öznel bir kelime olduğunu” savunmaktaydı.²⁴⁷ Ancak önemli ve rutin eylemler arasındaki çizgi belirsiz değildir. Örtülü eylemlerin önemli ve rutin olarak ayrımları zamana göre önceliklendirmelerinden kaynaklanır. Bu önceliklendirme dünyadaki siyasi-askeri olayların hem kısa hem de uzun vadeli eylem planlarında zamansallığa yönelik kısıtlayıcı dönüşler yaratması durumunda, milli çıkarın yeniden tanımlandığı stratejik anlayıştan kaynaklanmaktadır. Önemli örtülü eylemler, güncel siyasi ortamda, başkanın milli çıkarları korumak için kaynakları ve çabaları başka yöne kaydırmaya karar vermesi gereken, doğası gereği köklü bir değişiklik meydana gelmesi koşuluyla başkanlık bulgusu gerektirir; oysa rutin örtülü eylemler, hem milli güvenlik siyasetini hem de kararlarını desteklemek için varsayımları türetilen mevcut bulgularla gerçekleştirilebilir.

Johnson'ın modeli, ABD'nin belirli bir ülke veya bölge hakkındaki mevcut dış siyaseti engellendiğinde, Amerikan milli güvenliğinin beklenen davranışının, engelin nedenlerini bir sorun olarak belirlemek ve milli güvenlik için büyük bir krize dönüşmeden önce yollar bulmak olacağını göstermektedir. İlk aşamada sorunu belirlemek için, Amerikan milli güvenliğinin tüm katılımcılarından, dikey veya yatay olarak, belirsiz ancak metinleştirilmiş teklif biçimi altında bir sorunu ve çözümünü belirtmeleri bekleniyordu. Bu beklenti, bürokratik bir ataleti ve ihmali önlemek için bir tepkinin talep edilmesidir. Daha sonra sorunun belirsizliği ve çözümü, milli güvenlik bürokrasisinin her bir katılımcısından gelen kadrolar tarafından analiz edilirdi. Analiz için yapılan bu toplantı, aslında bu bürokratik bileşenlerin her birinin sorunu ve çözümünü, onları sorun hakkında endişelendiren yeterli koşulları varsayarak nasıl anlaşıldığının koordinasyonuydu. Daha sonra bu varsayımlar, sorunla ilgili gerçeklerle karşılaştırıldı ve SCC üyeleri, bu gerçeklerin nedensel olarak bir

²⁴⁶ A.g.e., 380.

²⁴⁷ A.g.e., 380.

gerçekleşme zaman çizelgesini nasıl takip edebileceğini tartışırlardı. Eylem planı olarak geçici bir takvim üzerinde anlaşmaya varıldığında, saha memurları ve onların ajanları, belirli aktörlerle temas kurmaya veya belirli aktörleri harekete geçirmeye veya potansiyel hoşnutsuzlukları saldırganlığa dönüştürmeye yönlendirilirdi.

Johnson'ın modeli örtülü eylem karar-alma sürecinin *Savaşta Yakın Tedbirler* için bir karar-alma süreci olarak önemini kavramakta başarısızdır. Yani, başkanlık milli güvenlik kadrosu içindeki gayri resmi ilişkileri resmileştirmek için karar-alma sürecine katılan öznelere aşamaların özel tahsis edilmesi, yalnızca başkanın çoğulcu siyasetinin bir yansıması değil, aynı zamanda her şeyin 'milli' olduğu bir ortamda siyasi-askeri konuların yönetilmesinin sivil bir komuta ve kontrolüdür. Kısacası Johnson, ABD Başkanı'nın örtülü eylem kararında komuta ve kontrol kavramını ortaya çıkaramamaktadır. Johnson'nın modelindeki bu zafiyet hem örtülü eylemin teşkilini hem de sürecini, komuta ve kontrol bağlamları olarak kurumlar-arası ve bireyler-arası ilişkiler altında ayrıntılı olarak açıklamadığında en belirgin şekilde ortaya çıkıyor. Bu süreçleri, Soğuk Savaş'ın uluslararası siyasette hem çatışma yönetimine hem de güç kullanımına sivil bir anlayış kattığını iddia ederek yorumlamış olabilir; askeri güç kullanımının etkilerinin generaller ve kurmay subaylarının sorumlu tutulabileceği kadar çok risk içerdiği varsayımıyla yorumlanmış olabilir. Ancak Johnson'ın modeli hem başkanlık siyaset-yapımının hem de başkanlık karar-alma sürecinin gerçek işlevinin eksikliğine işaret ediyor. İlki için, siyasetin her zaman istenen hedeflere ulaşmak için yeterli araçlara sahip olmaması eksikliğini gösteriyor. Bu, aslında, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'ta ABD dış siyasetinin önde gelen ve eleştirel yazarı olan Walter Lippmann'ın “Amerikan gücü ile aradığı hedefler arasında bir dengesizlik” olduğunu ve bunun ortaya çıkmasının iç siyasi krize ve bürokratik verimsizliğe neden olduğunu belirttiği, ‘siyaset boşluğu’ olarak öne sürdüğü kavramla örtüşmektedir.²⁴⁸ Zira ABD Başkanlık karar-alma mekanizmasının asıl işlevi, siyasetin önündeki engelleri kaldırmak değil, kapasiteyi artırmak, yani siyasetin gerçekleştirilmesi için gerekli araç ve eylemleri canlandırmaktır.

Johnson'ın modelinde canlandırma sürecinin istihbarat döngülerini işletmek için oluşturulmuş teşkilat şemasını izlediği sonucuna varılabilir. Döngünün alt

²⁴⁸ Glenn P. Halstedt, *American Foreign Policy: Past, Present and Future* (Upper Saddle River NJ: Prentice-Hall, 2009), 39.

seviyelerden gelen bilgi akışıyla başlatılması gibi, örtülü eylemin planlanması da aynı yolu ancak yalnızca farklı işleme düşünceleriyle izler.

2.8.2. Prouty'nin 'Gizli Ekibi'

Soğuk Savaş'ın ilk günlerinde *Savaşa Yakın Tedbirler* önerildiğinde, *Tedbirlerin* uygulanması muhakeme, hesaplama ve değişiklik aşamalarından önce geldi. Bu aşamalar yalnızca bir kurmay çalışmasıyla başlatılabildi. Bu kurmay çalışması, barış ve savaştaki askeri meslektaşlarından ayrı olarak, barış ve savaş arasındaki geniş bir çatışma yoğunluğu yelpazesinde kilit karar-alıcılarla iletişim kurmak için izinleri olan hem askeri hem de sivil uzmanlardan oluşuyordu. Kısacası bir 'süper kurmay'a ihtiyaç duyuyordu. Örtülü eylemleri planlayan ve uygulayan bir kurmaylık türü, Prouty tarafından *Gizli Ekip* olarak tanımlanmıştır. Prouty'ye göre bu ekip “CIA ve Milli Güvenlik Teşkilatı (NSA) tarafından toplanan gizli istihbarat verilerini alan” ve güvenlik izinleri olan kişilerden oluşmaktaydı.²⁴⁹ Bu istihbarat akışı “kendilerine uygun görüldüğünde, paramiliter planlar ve faaliyetlerle” harekete geçmelerini sağladı.²⁵⁰ Prouty böyle bir teşkilin General Donovan'ın desteğiyle OSS günlerinden beri kurulduğunu iddia etmektedir.²⁵¹ Uygun durumlara göre eylemde bulunmak, örtülü eylem için Gizli Ekip teşkil etmenin bir müzakere değil, ‘kardeşleşme’ (ing. fraternization) olduğunu göstermektedir. Prouty bu kardeşleşmenin, General Donovan'ın üniversite kardeşlikleri aracılığıyla birbirleriyle bağlanmış olan seçkin, entelektüel ve iş hayatının önde gelen üyelerini işe almayı onayladığı OSS günlerinin bir mirası olduğunu savunmaktadır.²⁵² Bu nedenle, Gizli Ekip tarafından üretilen siyasi güç, birbirleri arasındaki gayri resmi bağlılık ve sempati ilişkilerinden kaynaklanıyordu. Bu ilişkiler aynı zamanda “geniş hükümet içi gizli altyapıya ve büyük özel endüstriler, yatırım fonları ve yatırım şirketleri, üniversiteler ve yabancı ve yerli yayın evleri de dahil olmak üzere basılı medyayla doğrudan ilişkisine” de yayılmıştı.²⁵³ Böyle bir örgütlenme, olağan devlet yapısından farklıdır; çünkü önde gelen sosyolog Max Weber’e göre devlet kendisini tipolojik olarak, daha az güce veya yeteneğe sahip bireylerin güçlü olanlara eşlik ettiği, güç kullanan bireyler hiyerarşisi

²⁴⁹ L. Fletcher Prouty, *The Secret Team: The CIA and its Allies in Control of the United States and the World* (Engelwood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc., 1973), 2.

²⁵⁰ A.g.e., 2.

²⁵¹ A.g.e., 2.

²⁵² A.g.e., 2; Ranelagh, a.g.e., 86.

²⁵³ A.g.e., 2.

yoluyla oluşturmaktadır.²⁵⁴ Bu eşlik, toplumsal bir eylem olarak,²⁵⁵ liderin, bu durumda güç olan kişiliğin veya nesnenin, sürecine katkıda bulunarak daha az güçlü bireylerin beklentilerini yerine getireceği *zwerckrational*'a dayanıyordu.²⁵⁶ Ancak Gizli Ekip'de görülen ise bireylerin eylemlerini bilinçli olarak doğrudan paylaştıkları değerlerden formüle etmeleridir. Bu formülasyon, Weber'in *wertrational*, yani “değere ilişkin rasyonel eylem”²⁵⁷ ile örtüşmektedir. Gizli Ekip'in *wertrational* niteliği herhangi bir bürokratik biçime dönüşmeyeceğini, dolayısıyla harekete geçmek için bir talimata ihtiyaç duymayacağını, ancak bunu yapmamaları yönünde yönlendirildikleri takdirde harekete geçmeyeceklerini göstermektedir. Öte yandan eylem amacı taleplerden ve çıkarlardan değil, doğrudan değerlerden türetildiği için, Ekip herhangi bir kısıtlayıcı kurallar olmaksızın bir şey yapmak için her şeyi üstlenebilir. Kısacası Gizli Ekip esasen Haçlı Seferleri sırasında ortaya çıkan dini-askeri tarikatlarla Sicilya Mafyası gibi yasadışı ortaklıklara da benzemektedir.

Gizli Ekibin Amerikan toplumsal ve siyasi seçkinlerinin kardeşlik oluşturduğu geçici bir komite olduğu varsayılabilir. Örtülü eylem için bu tür bir kardeşlik, Amerikan milli güvenliği için benzer süreç hedeflerini duygusal olarak paylaşan bireyler arasındaki bağlılık ilişkilerinin akla uygun hale getirilmesinden kaynaklanmıştır. Bağlılığı akla uygunlukla değiştirmek, karmaşıklıkları basitleştirmek için liderleri, uzmanları ve eylem adamlarını görevlendirmektir ancak bu, kasıtlı durumlarda değil, karar-alma sürecinin gri alanlarını aşmak için beklenmeyen gerekliliklerde ortaya çıkar. Aynı Gizli Ekip içerisinde, askeri hiyerarşiye benzer şekilde, yeteneklere ve karar alma haklarına dayalı katı bir hiyerarşi de görülmektedir.²⁵⁸ Ancak bu yarı-askeri hiyerarşinin siyasi niteliği, *metus hostilis*, yani 'biz' ve 'onlar' perspektifidir. Ekip içinde alınan herhangi bir karara karşı herhangi bir itaatsizlik veya muhalefet gösteren kişi, “gerekli tüm izinlere sahip olursa bile,” gayriresmî olarak öldürülecektir, yani bilgi akışı kesilecektir.²⁵⁹ Ekip, yukarıdan aşağıya işleme göre yapılandırılmıştır; Ekip hiyerarşisinin en üst seviyesinde “bir avuç CIA ve NSC üst düzey yöneticisi ve ABD Başkanı'nın dış siyaset meselelerindeki baş Beyaz Saray danışmanı ikamet eder.”²⁶⁰

²⁵⁴ Raymond Aron, *Main Currents in Sociological Thought* (Hammersmith: Penguin Books, 1967), 237.

²⁵⁵ A.g.e., 237.

²⁵⁶ A.g.e., 186.

²⁵⁷ A.g.e. 187.

²⁵⁸ Prouty, *a.g.e.*, 3.

²⁵⁹ A.g.e., 3.

²⁶⁰ A.g.e., 3.

Özellikle hiyerarşinin üstündeki son üye olan Beyaz Saray danışmanının varlığı, Amerikan milli güvenliğinin yönetimi hakkında kısmen belirsiz bir anlayış yaratmaktadır, çünkü ABD Başkanı'nın dış siyaset konusundaki baş danışmanı ABD Dışişleri Bakanı'dır. Ancak Ragsdale için başkan danışmanı olmak “baş yöneticiye hizmet etmek”tir.²⁶¹ Başkan danışmanını kendisinin bir yansıması olarak görevlendirerek “aslında, kriz sırasında [başkanın] çıkarları için mümkün olduğunca fazla hiyerarşik kontrol kullanmak üzere boş bir çek sahibi” oluyor.²⁶² Her başkan danışmanı, başkana kişisel sadakatle bağlıdır ve kariyerinin kaderi, ABD Başkanı'na gösterdiği sadakat karşılığında başkandan ne kadar yetki aldığına bağlıdır. ABD Başkanı'nın danışmanını yetkilendirmesinin olumsuz yanı ise danışman “ya pazarlık sürecini olduğu gibi bırakır ki bu da hiçbir kazanç sağlamaz ya da pazarlık önemli ölçüde hiyerarşik kontroller tarafından yerinden edilir ki bu da hem Başkan hem de poliarşik yönetim için bazı ciddi sorunlar ortaya çıkarır.”²⁶³ Başkan danışmanı ya hiç güç kazanamaz ya da bir danışman için olağandan daha fazla güç kazanır. Danışmanın gereğinden fazla yetki ile güçlenmesi demek başkan danışmanının hizmetiyle siyasi statü pazarlığı yapması ve bu da kabinenin diğer üyelerine, özellikle dışişleri ve savunma bakanlarına meydan okumasıdır. Danışmanın gereğinden fazla yetki ile güçlenmesi gayri resmi bir makamın yürütme organı içinde yetkilendirilmesine istemeden izin verecektir ve bu makamın gayri resmiliği hesap verebilirliğin eksikliğine yol açacaktır. Aslında, bu Gizli Ekibi bir 'derin devlete' dönüştüren süreçtir. Öte yandan, ABD Dışişleri Bakanı'na ABD Kongresi tarafından yürütme organına katılımcı güç verilmiştir. Kongre, dışişleri bakanlığını üstlenmek üzere başkanın adayını onayladığında, aday artık sadece ABD Başkanı'na bağlı değildir. Başkan danışmanının dışında, bakana başkanlık yetkilerine eşit olmayan ancak makamının işlevleri için özel yetkiler verilir, ancak başkanın yürütme etkileriyle ağırlık oluşturan sivil etkilere sahiptir.

Gizli Ekip için ABD Başkanı'nın dış siyaset veya milli güvenlik konusunda baş danışmanının, aynı fikirde olan bireyler arasında onları izole ederek veya faaliyetlerini “dışarıdaki siyasi gerçekliklerden” ayırarak bir grup düşüncesi dayattığı ileri

²⁶¹ Ragsdale , *a.g.e.*, 204.

²⁶² Robert A. Dahl and Charles E. Lindblom, *Politics, Economics, and Welfare: Planning and Politico-Economic Systems Resolved into Basic Social Processes* (New York: Harper Torchbooks, 1953), 363.

²⁶³ *A.g.e.*, 363.

sürülebilir.²⁶⁴ Ancak grup düşüncesi “üyeleri birbirlerini çok seven ve çok fazla benzer düşünen bir grupta aşırı tutarlılığa” neden olur.²⁶⁵ Böylesi aşırı bir tutarlılık, örgütün hem bir konu hakkında aşırı bir soruşturma yapmasını hem de seçenekleri değerlendirmesini zorlaştırır. Bu izolasyonun amacı, bir fikri, toplumun demokratik tercihleri nedeniyle her türlü siyasi tartışmaya açık ve hoşgörülü olan, ve siyasi tartışmaların girdisiyle toplumsal yaşamı genişleten kamuoyu üzerinde bir dogma olarak konumlandırmaktır. Buradaki konumlandırma fikri, güvensizlik siyasetinin bir ürünü olarak *metus hostilis*'tir. *Metus hostilis* perspektifi, Gizli Ekibin örneğinde olduğu gibi, Amerikan yaşam tarzından komünizmin totaliter yaşam tarzına karşı bir yargı olarak kendini göstermiştir. Bu oldukça alışılmadık bir durumdur, çünkü *metus hostilis* kavramı, hayati çıkarlara yönelik tehditlerin yakınlığı ve mutlaklığından, yani gereklilikler için ölçülen çıkarlardan kaynaklanmaktadır. Bu, Amerikan *metus hostilis*'inin benzersizliğinin, geçerlilik koşulları tehdit kaynaklarından coğrafi uzaklık ile güvence altına alınan, herhangi bir tepkinin değerlendirilmesi, planlanması ve yürütülmesi için zaman genişlemesine olanak tanıyan ve böylece küresel olarak, siyasi çevrenin kalıpları ve özellikleriyle ilgili olarak değerlendirme yapmalarına izin veren değerlere dayandığını göstermektedir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sırasında diğer müttefik ülkelerin benzer gizli ve örtük faaliyetlerden sorumlu teşkilatlarının benzer kardeşlik yolları izledikleri, ancak milli güç kabiliyetlerinin tehditlerin yaklaşmasına karşı yeterli olmayabileceği anlamında farklı *metus hostilis* benimsedikleri ileri sürülebilir. Kısacası Gizli Ekip kardeşliği içinde ortaya konan *metus hostilis*, Komünizm ile Özgür Dünya arasındaki sınırları çizili tutmaktır, böylece dış siyasetin pasifliği Sovyet yıkıcılığı tarafından istismar edilemeyecektir.

Gizli Ekibin örtülü eylem icrası, bir 'ekip' altında kardeşleşmesine rağmen aslında bireysel komuta ve kontrole dayanıyordu. Ancak Prouty'nin anlatımında bireysel komuta ve kontrolü ortaya çıkaracak ampirik kanıtlar bir karar-alma süreci modelinden ziyade bir görev anlatısı olarak ortaya çıkmaktadır. Prouty'nin örtülü eylem karar-alma anlatısı, Rus kırsalı üzerinde uçuş deneyimi olan sığınmacı bir Leh pilotunun Kutup Dairesi istikametine bakan Sovyet hava savunma altyapısını keşfetmek üzere bir özel hareket timinin yerleştirmesi için angaje edildiği gizli bir göreve dayanmıştı: anlatıda CIA'nin NSC toplantılarında veya doğrudan ABD Başkanı'na sunduğu sürekli

²⁶⁴ Ragsdale, a.g.e., 206.

²⁶⁵ A.g.e., 206.

incelemeler ve muhakemeler, örtülü eylem kararının kağıt üzerinde önerilenlere uygun olarak alınacağı anlamına gelmiyordu.²⁶⁶ Aksine, siyasi bir tüketici olarak ABD Başkanı, ABD dış siyaseti için dünya görüşüne uygun olan seçeneği aramaktaydı. CIA analistleri tarafından işaret edilen ve diğer milli güvenlik siyaset-yapıcıları tarafından onaylanan ve dünya görüşüyle uyuşmayan herhangi bir kesin gerçek varsa, başkan danışmanına diğer milli güvenlik siyaset-yapıcılarıyla iş birliği içinde kesin gerçekleri çözmesine izin verirdi. Bu noktada çözüm Gizli Ekip devreye girmektedir. Örtülü eylem yürütme kararı, gizli bir faaliyette bulunan bir istihbarat görevlisi veya gizli faaliyetlerden muhakeme edilen değerlendirme aşamalarından haberdar olan üst düzey yöneticilerden birinin teklifi üzerine alınır. Teklif aslında tekliften “daha elverişli bir iklim için ön koşul” olarak anlaşılmalıdır.²⁶⁷ Bunun nedeni, bir siyasete yönelik herhangi bir kısıtlayıcı etkenin mevcut icra çabalarının koordine edilmesiyle ortadan kaldırılabilmesidir; bu koordinasyonda, “olası alternatifleri belirlemek ve onlarla temas kurmak için acil bir gizli çaba” olacaktır.²⁶⁸ Daha sonra, örtülü eylem sürecine katılan kişiler, eylem aşamalarını tamamlamak için temaslarını ve yeteneklerini birbirleri aralarında düzenlerler. Her şey ayarlandıktan sonra, CIA'nın Planlama Müdür Yardımcısı (ing. Deputy Director/Planning - DD/P), DCI'a operasyonu onaylatır.”²⁶⁹ Buradaki husus harekete geçme emrinin nihai olarak ABD Başkanı'na değil DCI'a ait olmasıydı; Prouty bunu NSC 10/2 tarafından verilen yetkinin aşılması olarak vurgulamaktadır.²⁷⁰ Bu yetki aşımı, sivil karar-alıcı ile istihbarat şefi arasında bir tür pazarlıktı ve karar-alıcının eyleme katılımını örtbas etmek için meşruiyetini pazarlık etmesi ve istihbarat şefinin milli güvenlik konularında daha fazla kontrol elde etmek için uzmanlığını pazarlayabilmesi gerçeğine dayanıyordu. Örtülü eylemin tamamlanmasıyla, Gizli Ekibin saha görevlileri rutin gizli faaliyetlerine devam etmek üzere dağılırlar. Ancak planlama ve uygulama süreçlerinde çalışan Gizli Ekip üyeleri ise eylem sonrası incelemelerini CIA'in “İstihbarat Müdür Yardımcısı'nın [ing. Deputy Director/Intelligence – DD/I] ilgili kadro bölümlerine” bildirip brifing verirler.²⁷¹ Bu inceleme tahsisleri, özellikle siyasi açıdan örtülü eylemin sonuçlarının kapsamlı bir analizini izlerdi. Analizler silahlı kuvvetler için ‘öğrenilen bir ders’ ortaya koyarsa, bu,

²⁶⁶ Prouty, *a.g.e.*, 160-167.

²⁶⁷ *A.g.e.*, 5.

²⁶⁸ *A.g.e.*, 5.

²⁶⁹ *A.g.e.*, 161.

²⁷⁰ *A.g.e.*, 26.

²⁷¹ *A.g.e.*, 167.

kurumlar arası iş birliği kanalları aracılığıyla Pentagon'a iletilecekti. Daha sonra, CIA'de gizlice yapılan toplantılar dizisi halinde özetlenen ve sunulan bir kurumlar arası bilgilendirme toplantısı, örtülü eyleme katılanlar tarafından “CIA, Beyaz Saray, Savunma, Dışişleri, NSA ve AEC [Atomic Energy Commission - Atom Enerjisi Komisyonu]'ndan bilgilendirilmesi gereken personele” sunulurdu.²⁷²

Prouty Rus Kutup Dairesi'nde gerçekleştirilen istihbarat faaliyeti anlatımı üzerine, bunun gerçek örtük istihbarat faaliyetlerinin yöntembilimini izleyerek titizlikle planlanmış ve yürütülmüş örnek bir durum olduğunu savunmaktadır.²⁷³ Bu faaliyetler aracılığıyla gizliliğin kullanılmasının, iki taraf arasındaki kriz istikrarını tehlikeye atmadan, ABD ve müttefikleri için yararlı olabileceği düşünülebilir. Ancak gerçek şu ki, ister küçük ister büyük bir faaliyet olsun, her örtülü eylemin icrası sırasında, iki taraf arasında tekrarlayan güvenlik ikilemine gizlice meydan okunuyor ve bu faaliyetlerden biri tehlikeye girmiş gibi, ikilem, tekrarlama özelliği bozulmadan, bir çatışma tırmanma merdivenine dönüşüyordu. Bu nedenle, sık yürütülmesi nedeniyle olumsuz geri dönüşlerin olasılığını artırdığından, örtülü eylem, durumun Amerikan milli güvenliği için kritik bir aciliyete sahip olduğu muhakeme edildiğinde en dikkatli şekilde uygulanmalıdır.

Prouty faaliyete ilişkin açıklamasının yanı sıra, her örtülü eylemin dikkatlice planlanması gerektiği iddiasını destekleyen bir görüş de sunuyor. Anlattığı faaliyet yıllar önce gerçekleştirilmiş olmasına rağmen “gizlilik kisvesi altına kolayca sızan sorumsuz amatörler tarafından gerçekleştirilen” başarısız faaliyetlerin aksine, “gerçekten profesyonel bir faaliyetin nasıl yapılabileceğini göstermeye hizmet ettiğini” öne sürmektedir.²⁷⁴ Öne sürdüğü görüşünü destekleyecek şekilde gizli faaliyetin başlatıldığı ülke olan Norveç'in Amerikan U2 casus uçağı uçuşları için kullanılmaması ve Norveç istihbarat teşkilatının CIA ile ortak hareket etmesi, faaliyetin izlerini örtmektedir.²⁷⁵ Ancak, Norveç'in veya benzer faaliyete herhangi bir müttefikin dahil olması “ülkeye ve duruma” bağlıdır; bazı durumlarda bu ülkeler, Prouty'nin “istemeden ifşa” olarak adlandırdığı, hedef ülkeye “Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi tarafında olduğunu” bildirmek için operasyonun

²⁷² A.g.e., 167.

²⁷³ A.g.e., 168.

²⁷⁴ A.g.e., 168.

²⁷⁵ A.g.e., 168.

tamamlanmasından sonra gizlilik örtüsünü bozabilirler.²⁷⁶ Birden fazla ülke örtülü eyleme katılmaya davet edilirse, bu tür ifşalar tehlikeli bir şekilde yaygınlaşır. Prouty, ifşa etmeseler bile, “bu ülkelerden herhangi birini, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu tür eylemlere düzenli olarak katılmadığına bir daha ikna etmenin imkansız olacağını” belirtmektedir.²⁷⁷ Bu ülkeleri Amerika Birleşik Devletleri'nin her zaman örtülü eylem katılmadığına ikna edememek, uluslararası toplumun Amerika Birleşik Devletleri'nin örtülü eylemleri hakkında Amerikan kamuoyundan daha fazla biliyor olmasının da bir göstergesidir. Prouty Gizli Ekip'in “bu bilgilerin çoğunu” Amerikan kamuoyunun bilgisinden uzak tuttuğu hesap verebilirlik sorununu vurgulamaktadır,²⁷⁸ ancak hesap verebilirlik sorununu daha da ciddi hale getiren şey, örtülü eylemin sonrasındaki durumdur; örtülü eyleme katılan yerel veya yerli müttefikler Amerikalılarla olan deneyimlerinden, ya kendi amaçları için örtülü eylem icra ediyorlar ya da özellikle yabancı askeri yardım karşılığında Amerika Birleşik Devletleri'ni şantaj yapıyorlar.²⁷⁹

2.8.3. Siyasi-Stratejik Paradoks Sorunu

Hem Johnson'ın modeli hem de Prouty'nin anlatısı, örtülü eylem karar-alma sürecinin sadece evrimsel olmadığını, aynı zamanda karar-alma sürecinin ABD Başkanı'nın olayların milli siyasete ve stratejilere hizmet etmek için nasıl gelişmesi gerektiği konusundaki sezgisine göre evrilmesi anlamında dönüştürücü de olduğunu göstermektedir. Karmaşık bir çevrede bu gelişmeler ABD Başkanı için yalnızca güvenilir muhakemeler ve değerlendirmelerle güvence altına alınabilir. Ancak bunlar olaylar hakkında yüzde yüz kesin bir ön bilgi sağlayamayacaktır, yine de en azından ve mümkün olan en iyi şekilde ABD Başkanı'nın dünya etrafındaki durum hakkında bilişsel bir görüntüye sahip olmasını ve kendi amacına yönelik siyasi yönlendirmesini sağlayacaktır. ABD Başkanı dünya çapında siyasi olarak neye niyet ederse, bürokrasi bunu akla uygun hale getirecektir. Ancak bürokrasi ABD Kongresi'nin her iki kanadının da esas olarak onaylayacağı, medeni haklar ve çoğulcu demokrasiye göre akla uygun hale getirecektir. Kelly'ye göre “özgürlük ve çoğulculuğa olan bu derinden yerleşmiş bağlılık, zaman zaman [onların] stratejik güvenlik muhakemeleriyle sert bir şekilde çatışmıştır.”²⁸⁰ Bu demektir ki milli çıkarlar siyasete meydan okuduklarında

²⁷⁶ A.g.e., 169.

²⁷⁷ A.g.e., 170.

²⁷⁸ A.g.e., 170.

²⁷⁹ A.g.e., 170-171.

²⁸⁰ George A. Kelly, “Footnotes on Revolutionary War,” *An American Foreign Policy Reader*, (Ed.) Harry Howe Ransom (New York: Thomas Y. Crowell Company, 1969) 485-494, 487.

gerçekleştirilmeye başlar. ABD Başkanı bu meydan okumaları ortadan kaldırmaya yönelik kararlar almadan önce, bir dış siyaset hakkındaki niyetinin Amerikan kamuoyundan olumlu geri bildirim alması gerekir. Eğer Başkan bu geri bildirimi alamazsa, o zaman onun çıkarımları Kongre muhalefeti tarafından kısa vadeli siyasi hedefler olarak sınırlandırılır. Başkanın kısıtlanması, kısa vadede Kongre muhalefетinin başkanlık yetkilerinin dış siyasette keyfi bir şekilde kullanmasını engelleyebilir; ancak uzun vadede, ABD Başkanı'nın Amerikan milli çıkarlarını uluslararası siyasetin değişimine karşı koruma ve güvence altına alma girişimini, özellikle de bu akışlar iç siyasette başkanlık müphemliklerine yol açıyorsa, engeller. Kelly bu ikilemi ABD'nin hem geçmişte hem de günümüzde Sovyetler Birliği kaynaklı çeşitli devrimlere verdiği tepkilerde etkili olan *Siyasi-Stratejik Paradoks* olarak tanımlamaktadır.²⁸¹ Ayrıca bu ikilemin bir seçim yapmadan, bir taahhütte bulunmadan ve hatta planlamadan önce dikkate alınması gereken bir konu olduğunu da eklemektedir.²⁸² Ancak değerlendirme sırasında bile seçenekler nadiren yalın ve özdür; anlamlı karşılaştırmaların, en azından niteliksel olarak farklılık gösterdikleri için, hemen imkansız olduğu durumlar vardır.²⁸³ Özetle ABD Başkanı Amerikan milli güvenliğinin karar-alma sürecinde ortaya çıkan çeşitli müphemlikleri çözmek için müdahale ettiğinde siyasi-stratejik paradoks örtülü eylem karar-alma sürecinin evrimsel ve dönüştürücü doğasını ortaya çıkarmaktadır.

²⁸¹ A.g.e., 487.

²⁸² A.g.e., 487.

²⁸³ A.g.e., 487.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE: Soğuk Savaş Dönemi Uluslararası İlişkilerde Karmaşıklık, Güvenlik İkilemi ve Milli Güvenlik Tasarımı

3.1. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Yalnlık ve Karmaşıklık

Tarih, birbirleriyle karışmış, ancak anlaşılabilirlik için parçalanmayı bekleyen bir dizi olaydan başka bir şey değildir. Ancak bazı olaylar birbirleriyle o kadar karışmıştır ki, parçalanmaları bir entelektüelin zihin emeğini kolaylaştırmak için hem zaman hem de mekan gerektirir. Zaman ve mekan, bir entelektüel ile bir olay arasında, evrendeki hiçbir şeyin var olma amacının olmadığı ancak bu amacın mantıksal düşünce tarafından atfedildiği kavramını getirir. Bu kavrama göre, olayların yürütülmesini yöneten koşullar zaman akışında modüler görünür ve mekânsal özelliklerle ilişkili olarak değişir. Bu bizi tarihin bir nedenler dizisi olmadığı, ancak nesnelerin nedenselliği ile atfedildiği gerçeğine götürür.

Tarihe atfedilen nedensellik bir tür özgüllük değil, evrenselliği deneyen bir dizi koşuldur. Bu evrenselliğin nasıl elde edildiği ne doğrudan ne de basit bir çözümü olan bir inceleme konusudur. Nedensellik üzerine böyle bir evrenselliğe ulaşmaya yönelik her inceleme, yalnızca düzeylerin çerçevelenmesini değil, aynı zamanda kavramlar, fikirler ve normlar arasındaki etkileşimlerin detaylıca ele alınmasını da gerektirir. Yani, her inceleme davranışı, bir bilim insanı için, etkileşimlerin yeniden ürettiği veya bir ilk sefermiş gibi her bilgi ilişkisini sistemleştirdiği bir sistem içindeki bilginin yeniden inşasıdır.

İnceleme konusu siyasete ait olduğunda, güç siyasetin gerçekleştirilme aracıdır. Eğer siyaset harekete geçtiğimiz ve güvendiğimiz her şey ise o zaman güç de hareket etmek ve güvenmek için yaptıklarımızdır. Etkiler ve nedensellikler yaratmak iktidarın icrasıdır. Bunların toplamı siyasettir. Siyaset ve güç arasındaki bu diyalog eklektiktir, yani gücü yöneten bir birey veya topluluk hem ona bir anlam yüklemek için bir bilgi kaynağına bağımlıdır hem de sonuçlarını yoğunlaştırarak gücü yeniden tanımlar. Hem bu bağımlılık hem de yeniden tanımlama belirli bir zamanın belirli özellikleri haline gelir. Bu şekilde, halihazırda kullanılan bir gücün tanımı tarihin bir parçası, çeşitli nedenleri ve sonuçları aynı dizi başka olaylarla örtülen bir olay haline gelir. Başka bir deyişle, güç tarihin bir parçası haline gelir.

Birden fazla etken güç katılımcısının olduğu, yani bir katılımcının diğerleriyle çatışma ve iş birliği ilişkileri aradığı bir ortamda, katılımcılar tarafından ifade edilen her

kavram ve fikir, birbirleri arasında oynanan oyunun bir parçası haline gelir. Yani, birikmiş güç kavramları ve nedenleri, birbirleri arasında bir eylem kaynağı haline gelir. Bu bize, gücün tarihin bir parçası haline gelmesine rağmen, gücün nedenlerinin, ister ekonomik, ister ideolojik, ister askeri, ister siyasi olsun, kaynağını bir çevredeki ilişkilerin tarihinde bulduğunu göstermektedir. Çeşitli tarihsel olgu kaynaklarından oluşan güç tasarımı strateji olarak tanımlayabileceğimiz şeydir. Güç ve tarih arasındaki böyle bir ilişki ilk olarak Clausewitz tarafından sunulmuş, ancak bu ilişki içindeki karşılıklı çıkarım ve bir strateji olarak çıktısı ilk olarak Alfred Mahan tarafından belirtilmiştir.²⁸⁴ Ancak, her ne kadar Mahan ortaya çıkarsa da, güç ve tarih arasındaki bu ikili ilişki hem akademisyenler hem de siyasetçiler tarafından çıkarsanması ve tasarlanması çeşitli ve karmaşıktır.

Belirli bir dönemin diplomatik tarihi hakkında herhangi bir okumada 'karmaşıklık' kelimesi ortaya çıktığında, bu kelime yalnızca uluslararası siyasetin karmaşık koşullarından değil, aynı zamanda herhangi bir siyasi olguya farklı tanımlar getiren farklı bakış açılarından da bahseder. Jervis bu karmaşıklık ifadesini İngiltere'nin Almanya konusunda Fransa'yla ilgilendiği, Japonya konusunda ABD'yle ilgilendiği ve bu ülkelerle ilgili bu konuların diğer konularda da birbirleriyle bağlantılı olduğu İkinci Dünya Savaşı öncesi İngiliz dış siyasetiyle örneklendirmektedir.²⁸⁵ Bu ülkeler için öncelikli endişe her düzeyde birbirlerine hükmetmek değil, bu düzeylerde nispeten daha fazla kazanmak için hedeflerini ve araçlarını gözden geçirmektir. Bu öncelikli endişenin giderilmesi bir çevrenin, diğer ülkelerin stratejilerinin, bu ülkelerin doğaları ve niyetleri hakkında türetilen fikirlerin sürekli değerlendirilmesini gerektirir. Ancak bu sürekli değerlendirmeler üzerine yapılan eylemler bile istenen şekilde sonuçlanmaz çünkü Jervis'e göre etkileri farklı sonuçlar yaratır: “Dalgalar öznelere çıkarları ve stratejileri tarafından oluşturulan kanallar boyunca hareket eder. Bunlar içi içe geçtikçe geri dönüşleri de öyle olacaktır ve bu nedenle sonuçlar, değişimi başlatan özneyi şaşırtabilir.”²⁸⁶

Jervis'in iç içe geçme önermesi karmaşıklığın sonucu değildir. Karmaşıklıkla bir korelasyondur. Bir sistemdeki özne sayısı arttıkça, etkileşim araçları çeşitlenir ve bu, mevcut etkileşim kurallarına ve kaynaklarına meydan okumalarla birlikte yeni araçlar

²⁸⁴ E.J. Kingston-McCloughry, *Global Strategy* (London: Jonathan Cape, 1957), 43.

²⁸⁵ Robert Jervis, *System Effects* (Princeton: Princeton University Press, 1997), 8.

²⁸⁶ Jervis, *a.g.e.* 9.

getirir. Bu etkileşimler sonunda eylemle aynı zamanına denk gelir ve bu da istenen sonuçları etkiler. Karmaşıklık, algı ve kavrayışın çeşitliliğidir, iç içe geçme ise eylemler, algılar ve kavrayışlar arasındaki en yüksek rastlantı olasılığıdır.

3.2. Karmaşıklığın Uluslararası İlişkilerdeki Mahkum İkilemine Etkisi:

Güvenlik İkilemi

Anatol Rapoport Mahkum ikilemi kavramının ilk olarak 1950 yılında M.M. Floyd ve M. Drescher tarafından ortaya atıldığını ancak A.W. Tucker tarafından isimlendirildiğini belirtmektedir.²⁸⁷ Mahkum ikilemi iki öznenin çıkarları için iş birliği yapma şansları daha yüksek olsa bile birbirlerine karşı karşılıklı güvensizliği paylaştıkları bir karar-alma süreci durumudur. Bu karşılıklı güvensizlik, birinin diğerine ihanet etmesi veya zarar vermesi, diğerinin ise güvenmek yerine sırtını dönmesinden kaynaklanır. Korku öznelere akla uygun olmayan davranışları dayatan duygu durumudur. Rapoport ve Chammah'a göre mahkum ikilemi “kişilerarası ve kişilerin içsel çatışmanın bir karışımı” olup, olayların akla uygun olarak hesaplamalarının öznelerin varoluşları için tek ortak çıkarı olduğunu göstermesine rağmen korku onları iş birliğinden uzak tutar.²⁸⁸ Böyle bir ikilem, aynı konumu paylaşan iki bireye, aynı bölgeyi paylaşan iki kabileye veya aynı coğrafi bölgedeki iki komşu ülkeye kadar görülebilir. Mahkûm ikileminin çeşitli büyüklükteki topluluklarda görülmesinin nedeni, ikilemin ‘öz’ olması ve ‘tekerrür’ etmesidir.

Tekerrür (ing. iteration) mahkum ikileminin tekrarlanması değildir. Rapoport'a göre tekerrür mahkum ikileminin “her iki oyuncu tarafından da bilinerek” yüzlerce kez oynanmasıdır.²⁸⁹ İki oyuncu arasındaki belirli güvensizlik koşulları, olası tüm sonuçlar bilinse bile tarafları oyunu oynamaya zorlar. Her oyuncu birbirine ihanet etmemeye çalışır ancak aynı zamanda bu rekabetçi güvensizlik içinde kazançlarını güvence altına almaya çalışırlar. Bu anlamda, güvensizlik oyuncular tarafından akla uygun olarak tanınmaz ancak ihanet, kaybetme koşulu olarak tanımlanır. Mahkum ikilemi devlet aktörleri arasında ayrıntılı olarak ele alınmasına rağmen, aslında korkunun yanlış bir karara yol açması insan doğasının bir tezahürüdür. Ancak korkudan kaynaklanan yanlış yargının siyasi kavramı, ‘öz’ (ing. quintessential) teriminin devreye girdiği

²⁸⁷ Anatol Rapoport, *Origins of Violence*, (New Brunswick: Transaction Publishers, 1995), 296.

²⁸⁸ Anatol Rapoport and Albert M. Chammah, *Prisoner's Dilemma*, (Michigan: Michigan University Press, 1965), 11.

²⁸⁹ Rapoport, *a.g.e.*, 297.

devletler arasında bir zorunluluk olarak kabul edilmelidir. Booth ve Wheeler'a göre öz bir karar vericinin rakibinin niyetini sağlamada başarısız olduğunda ve daha sonra niyetin belirsizliği nedeniyle uygun bir yanıt gösteremediğinde deneyimlediğidir.²⁹⁰ Bu deneyim Karar-alıcının rakibinin ülkesine saldırıp saldırmayacağı sonucuna varmaması ve bunun sonucunda başarısızlık nedeniyle, yakın veya uzak bir saldırı tehdidine yönelik herhangi bir karşılığın dünya siyasetinde saldırganlık olarak yanlış anlaşılabilceğı anlamına gelmektedir. Bu yanlış yorumlama riskleri nedeniyle Booth ve Wheeler, devlet özneleri ve devlet-dışı özneler arasındaki mahkum ikileminin aslında bir güvenlik ikilemi olduğunu, yorumlama ikilemi ile tepki ikileminden oluşan iki aşamalı bir stratejik ikilem olduğunu ve dış siyaset kararları alınırken maliyetleri ve riskleri tanımladıklarını belirtmişlerdir.²⁹¹

Bu noktada güvenlik ikileminin çeşitli etkileşim biçimleri ve farklı yoğunluk derecelerinde görüldüğü bir çevrede devletlerin ne yaptığı sorunsalı ortaya çıkar. Booth ve Wheeler'ın yorumlama ve yanıt ikilemlerinin siyasi karar-almada kaba bir çerçeve oluşturduğu düşünülürse, bu çerçeveye bir tür operasyonel davranış kuralları olarak öğrenilmiş tarih dersleri ve tarihsel kaynakların eklenebileceğı ileri sürülebilir. Saperstein'in belirttiğı gibi “siyaset-yapıcının rolü, ister yerel ister uluslararası sistemde olsun, sisteme hakim olmaktır; gelecekte istenen olaylara yol açacak veya istenmeyen olaylardan kaçınacak eylemleri şimdi gerçekleştirebilmek”tir.²⁹² Kısacası güvenlik ikilem, öznelerin stratejilerini şekillendirebilmeleri ve sürdürebilmeleri için hem bir tarih sistemi hem de bir güç sistemi yaratmalarını zorunlu kılmaktadır.

3.3. Soğuk Savaş'ta Güvenlik İkilemi

Rosenau'ya göre nükleer bir kıyamete yol açma olasılığına rağmen Amerikan-Sovyet rekabeti “anlaşılabilir, güvenilir ve sürekli” bir istikrar sağladı.²⁹³ Ancak Rosenau'nun istikrar iddiası, belirli karmaşıklıkların olmadığı anlamına gelmemektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, klasik Avrupa güç dengesinin çökmesiyle bir güç boşluğu oluştu. Bu boşluk, Anglo-Amerikan demokrasileri ve Sovyet Rus komünizmi

²⁹⁰ Ken Booth and Nicholas J. Wheeler, *Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*, (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 1-2.

²⁹¹ Booth and Wheeler, *a.g.e.*, 4-5.

²⁹² Alvin M. Saperstein, “Complexity, Chaos and National Security Policy: Methaphors or Tools?”, *Complexity, Global Politics and National Security*, (ed.) David S. Alberts, Thomas J. Czerwinski, (Washington DC: National Defense University Press, 1995), 101-133, 103.

²⁹³ James N. Rosenau, “Many Damn Things Simultaneously: Complexity Theory and World Affairs”, *Complexity, Global Politics and National Security*, (ed.) David S. Alberts, Thomas J. Czerwinski, (Washington DC: National Defense University Press, 1995), 73-100, 75.

tarafından dolduruldu ve paylaşıldı. Ayrıca Avrupa güç dengesinin çökmesiyle birlikte, Asya ve Afrika üzerindeki sömürge idareleri de çözülmeye başladı ve bu da milletlerin kendi kendini yönetme haklarını talep edebilecekleri koşulları yarattı. Savaşın sona ermesiyle bağımsızlık ile sömürgeciliğin sona ermesi fikirleri, Afrika ve Asya'daki Avrupa kolonilerinde siyasi eğilimler haline geldi. Bu nedenle, çift kutupluluk ve sömürgeciliğin sona ermesi, savaş sonrası dönemde karmaşıklığın kaynakları haline geldi.

Çift kutupluluk küresel güç merkezlerinin dünya hakimiyeti için mücadele ettiği basit bir durum değildir. Rapoport bu tür mücadelenin, büyük güçlerin diğer özenin sistemi dengelemeye çalıştığı sırada birbirleriyle ittifak kurduğu Avrupa güç dengesindeki gibi bir karşı-ağırlığının olmadığını savunmaktadır.²⁹⁴ İkinci Dünya Savaşı sırasında topyekün bir savaş kapsamında nükleer silahların sunulması her iki taraf üstüne öyle büyük bir yıkıcı potansiyel getirmiştir ki, hiçbir ittifak birbirlerini askeri açıdan dengeleyemeyecekti.²⁹⁵ Bu nedenle çift kutupluluğun “Roma ve Kartaca arasındaki gibi Clausewitz’vari bir imha savaşıyla sonuçlanması” kaçınılmazdı.²⁹⁶ Böylelikle nükleer silahlar Soğuk Savaş sırasında ABD ve S.S.C.B. arasındaki güvenlik ikileminin sürekli tekerrür etmesine neden oldu. Süper güçler arasında zrlama ve caydırma oyunları, hiçbir süper gücün dünya barışına ihanet etmemesi koşuluyla oynanacaktı. Böyle bir oyunun asli kuralı hiçbir şekilde küresel savaşın başlatılmamasıydı. Her bir dış siyaset kriziyle oyunlar bir tekerrür örüntüsü yarattı.

Savaştan sonraki sömürgecilikten kurtulma eğilimi, siyasi ve toplumsal olarak istikrarsız yeni hükümetleri ve bölge siyasetlerini ortaya çıkardı. Bu istikrarsızlık, gerçekleştirdikleri siyaset ve benimsedikleri kimliklerle siyasi bilinç kazanan Afrika ve Asya'nın yeni siyasi toplumlarından kaynaklıydı. Ball bu toplumların motivasyonlarının “öz saygı, dünya çapında tanınma ve halkı için daha iyi bir yaşam standardı” aramak olduğunu iddia etmekteydi.²⁹⁷ Bu motivasyonlar, yeni ülkeleri tarihsel ama özerk bir ilerleme yoluna sokacak bir ideoloji üzerinde kolektif bir talep yarattı. Bu talep süper güçlerin etki alanlarını genişletmeleri için bir fırsat haline gelmek üzere örgütlenmiş, sömürgecilikten kurtulmuş bağımsız ülkelere oluşan bir yapı olan Üçüncü Dünya'nın bir özelliği haline geldi. Bu noktada ideoloji kavramının

²⁹⁴ Rapoport, *a.g.e.*, 173.

²⁹⁵ *A.g.e.*, 174.

²⁹⁶ *A.g.e.*, 174.

²⁹⁷ Ball, *a.g.e.*, 13.

güvenlik ikileminin öz niteliğine hizmet ettiği ileri sürülebilir. Dünya tarihi ve yaşam tarzlarına ilişkin çelişkili görüşler işlevsel olarak diğer ülkelerden gelen tehdit kaynaklarını ve özellikle küresel düzeyden bölgesel düzeye ve hatta bireysel düzeye kadar iki süper güç arasındaki tanıma ve tepki konusundaki dalgalanan belirsizlikleri iddia etmeye hizmet etti. Özetle çift kutupluluk ve sömürgeciliğin sonlandırılması, Soğuk Savaş sırasındaki güvenlik ikilemine katkıda bulundu; bu dönemde çift kutuplu strateji oyunları ve ideolojiler üzerindeki toplu talep, tekerrürlüğü ve özü etkiledi.

3.4. Siyaset-Yapımı ve Karar-Alma

Küresel düzeyde rekabet eden bir ülkenin karar-alıcısı için her türlü karmaşıklık farklı seviyelerde ancak yeterli araçlarla ele alınmalıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Anglo-Amerikan demokrasileri ile Rus komünizmi arasındaki gelişen güvenlik ikilemi, ABD için yeterli araçlara sahip olma yönünde reform niteliğinde bir değişimi gerekli kılmıştır. Bu tarihselliğin ötesinde krizlere, aksaklıklara veya çevrenin tahditlerine meydan okumayı amaçlayan herhangi bir sistemin hem araçlara hem de güvenebileceği bir gerçekliğe ihtiyacı vardır. Lasswell ve Kaplan'a göre siyaset belirlenmiş değerler ve uygulamalar programı iken, siyaset süreci ise bir bireyin gelecekte kimlikleri, beklentileri ve talepleri ilan ederek, formüle ederek veya uygulayarak diğer bireylere yönelik girişimidir.²⁹⁸ Aynı yazarlara göre karar ise engellere veya yoksunluklara karşı yaptırımlar olarak siyasetin belirlenmesidir; çünkü “ciddi yaptırımlar, baskıcı bir siyaseyi sürdürmek için kullanılması beklenen veya fiilen uygulanan yaptırımlardır.”²⁹⁹ Siyaset ve karar tanımları üzerine siyaset-yapımı ile karar-alma arasındaki ilişkinin kuram ile eylem arasındaki ikiliğe benzer olduğu sonucuna varılabilir. Yani siyaset-yapımı siyaset sürecini durduran bir engel veya yoksunlukla karşılaştığında yerini karar-alma sürecine bırakır. Bu devralma amaç olan siyaseti araç olarak kararlara dönüştürür. Bu dönüşümle siyaseti ‘siyasal’ yapanın engellerle karşılaşması olduğu çıkarılabilir. Karşılaşma sürecin engellere yönelik değişiklikler veya uyarlamalar yapmasını gerektirir. Karar-almanın etkinliği yaptırımlar olan bu değişiklikler veya uyarlamalar aracılığıyla sağlanır. Aslında bu değişiklikleri yaptırım olarak göstermek, değişikliklerin doğası tarafından değil, karar-alıcının diğer öznelere veya süreçleri etkilemek için güç kullanma yeteneği tarafından belirlenmesidir. Bu demektir ki karar-almanın sonucunu belirleyen değişiklik değil,

²⁹⁸ Lasswell and Kaplan, *a.g.e.*, 71.

²⁹⁹ *A.g.e.*, 74.

gücün katılımcısıdır. Lasswell ve Kaplan için güç karar-almaya katılımdır; “G, K değerlerine göre H üzerinde, H'nin K üzerindeki siyasetini etkileyen kararların alınmasına katılırsa güce sahiptir.”³⁰⁰ Bir siyasi sistemde karar-alma gücüne sahip olanların bir güç üreticisi rolüyle öne çıktığı ileri sürülebilir. Siyasi sistemi sağlam tutmak için özneler arasındaki güç ilişkileri, karar-alıcının karar-alma süreci sırasında bu ilişkileri yeniden üretmesini gerektirir. Bu yeniden üretim için karar-alıcının yalnızca kaynaklara veya değerlere değil, aynı zamanda bir işlevsellığe de ihtiyacı vardır. Bir işlevsellikte karar-alıcının karar için ne tür bir güce veya ne kadar güce ihtiyaç duyacağına dair ölçütlere ihtiyacı vardır. Dahası, karar-almanın kişilerarası bir süreç olması gerçeği bile, rekabet eden fikirlerin ve öznelerin çoğaldığı bir çevrede, bilgiyi nicel olarak yığmaktadır. Bilginin nicel olarak çevreye yığılması da çevrenin doğası hakkındaki bilgide bir belirsizliğe neden olmaktadır. Bununla başa çıkmak için, karar-alma sürecinin bir sistemleşmeye ihtiyacı vardır.

Easton'a göre, bir çevredeki her türlü değişikliğe meydan okumak için kurulan bir siyasi sistemin, sistemde iç sorunlara yol açan değişikliklerin etkilerine uygun hareket edebilmek için sınırlar koyması gerekir: “Sınırların açık bir şekilde kavranması, çevredeki değişikliklerin bir siyasi sisteme nasıl iletilildiğini ve bir sistemin bu etkilerle nasıl başa çıkmaya çalıştığını basitleştirmede, yorumlamada ve anlamada bize ölçülemez bir şekilde yardımcı olacaktır. Bir siyasi sistemdeki birçok değişikliğin, sistemin içsel faktörlerinden kaynaklanabileceği açıktır.”³⁰¹ Bu sınırlar aslında devlet kurulurken düşman korkusu olarak ortaya çıkar. Düşmanlardan zarar görme korkusunu tanımlayan temel kavram, “iç azınlıklara yönelik bir yabancı düşmanlığı veya dış gruplardan duyulan bir korku” şeklinde olan *metus hostilis*'tir.³⁰² Bu kavram siyasi seçkinlere veya karar-alıcılara hizmet ederek, devlet eyleminin harekete geçirilmesi için siyasi topluluk üzerinde herhangi bir rıza yaratmaya çalışır. Ancak, karmaşıklık çevredeki güvenlik ikilemini artırdığında, karar vericiye sunulan bu hizmet, yeni araçların tanıtımı ve mevcut araçların reformu ile birlikte yeniden düzenlenmelidir. Kısacası, devleti etkileyen dışsal değişkenlerin, etkilere yönelik iç müdahale süreçleri

³⁰⁰ A.g.e., 75.

³⁰¹ David Easton, *A Framework for Political Analysis*, (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc., 1965), 61.

³⁰² Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell and Norrin M. Ripsman, “Introduction: Neoclassical Realism, the State, and the Foreign Policy”, *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, (ed.), Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 1-41, 24.

olarak içselleştirilmesi gerekir. ABD hükümetinin İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda bir zorunluluk olarak deneyimlediği de buydu.

3.5. 1947 ABD Milli Güvenlik Yasası

3.5.1. Milli Güvenliğin Tasarımı

Karar-alma sürecinde önemli olan siyaset-yapıcıların eylemleri değildir. Önemli olan bir siyasetin gerçekleşmesine mani olan engelleri veya yoksunlukları aşabilecek güce sahip olanların eylemleridir. Silahlı kuvvetler dayanıklılığı ve yıkımıyla belirleyici bir etkiye sahip olan kaba bir güç olduğundan, karar-alma sürecinde belirleyici bir rolü yoktur ancak yine de kesin bir katılımcı rolü vardır. Ancak milli güvenlikle ilgili bir karar-alma sürecinde silahlı kuvvetlerin katılımını meşrulaştırmak bile bir zorunluluktur çünkü ne bir çatışmanın dış değişkenlerini kontrol sınırları olarak içselleştirmek ne de araçlar arasındaki iç anlaşmazlıkları iş birliği yoluyla aşmak için yeterlidir. Çünkü milli güvenliğin karar-alma sürecinde silahlı kuvvetlerin katılımcı rolünün meşrulaştırılması, aynı zamanda silahlı kuvvetlerin benzersiz komuta ve kontrol işlevini milli güvenliğin karar-alma sürecindeki sivil katılıma entegre etmektir. Dahl ve Lindblom'a göre silahlı kuvvetlerdeki komuta ve kontrol, astlara sadakat için ödül vermeyen ancak sadece kısıtlamalar getiren, marjinal bir kontrol sistemidir.³⁰³ Bu anlamda silahlı kuvvetlerin komuta ve kontrolü "doğası gereği sinir bozucu... [ki] örgütsel istikrar için gerekli olan asgari anlaşmayı açıkça tehlikeye atıyor."³⁰⁴ Bunun dışında, değişkenleri yerel bir sürece içselleştirmek, bunun bir operasyonel kuralların toplumsal bir inşası veya karar-alıcı için bir tür rehberlik olduğu anlamına gelmez.

George'a göre operasyonel bir kural “öznenin siyasi olayların akışına ilişkin algılarını ve teşhislerini, belirli kararların tanımlarını ve muhakemelerini etkileyen bir prizmadır.”³⁰⁵ Operasyonel kuralların herhangi bir siyasi karar-alıcının biyografik geçmişinden farkı, karar-alıcının doğru davranış kuralını karar-alıcının içinde yaşadığı toplumsal davranış normlarıyla karşılaştıran psikoanalitik yaklaşım olmasıdır.³⁰⁶ Ancak George, bu tür yaklaşımın çevrenin kusurlu imajı, amaçlar ve araçlar arasındaki ilişkinin sınırlı geçerliliği ve birincil ile alternatif kararlar arasında

³⁰³ Dahl and Lindblom, *a.g.e.*, 106-108.

³⁰⁴ *A.g.e.*, 108.

³⁰⁵ Alexander L. George, “The ‘Operational Code’: A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision Making”, G. John Ikenberry, (ed.), *American Foreign Policy: Theoretical Essays*, (Harper Collins Publishers, 1989), 483-506, 484.

³⁰⁶ *A.g.e.*, 485.

tek bir doğrulama kaynağının olmaması gibi tahditlere tabi olduğunu savunmaktadır.³⁰⁷ Bu nedenle operasyonel bir kural George'un varsaydığı gibi karar alma süreci için değil, siyaset-yapım süreci için bir tür rehberliktir. Ayrıca ana dinamiğin değişim olduğu bir ortamda, operasyonel bir kuralın varsayılması, değişen durumları tanımlamak için bir çerçeve veya rehberlik sağlamaz. Herhangi bir engele karşı belirli bir davranışsal tepkiyi kodlamak ve kurallaştırmak, engelin eylem halindeki karar-alıcıya yönelik önceden geçerli bir bilgi içerdiğine dair bir inancı araçsallaştırmaktır. Bu anlamda operasyonel kural, karar-alıcı için ancak statik ve istikrarlı bir çevrede anlam ifade eder.

Değişkenlerin içselleştirilmesi bir operasyonel kural oluşturmak değilse, o zaman 'rasyonel hesaplama' kavramı olarak ileri sürülebilir. Rasyonel hesaplama ile muğlak hedefleri ve hedeflerin anlam kazandığı alanı karşılaştırarak, hedeflere azami düzeyde ulaşmak için eylemlerin doğru bir şekilde belirlenmesi kastedilmektedir.³⁰⁸ Ancak, karşılaştırmalar yapmak bile esas belirlemeler için belirli doğruluk değerleri vermez. Çünkü karşılaştırmalar yaparak yapılan herhangi bir rasyonel hesaplama aslında çevrenin, öznelerin ve hedeflerin zihinsel değerlemesinden maddi değerlemesine bir geçiş olarak görülebilir. Böyle bir geçiş sırasında, yorumlama için kullanılan yeteneklerden kaynaklanan zorluklar ortaya çıkabilir ve bu da rasyonel hesaplamanın sorunları haline gelir. Dahl ve Lindblom rasyonel hesaplamanın temel sorunlarını bilgi, iletişim, değişken sayısı ve değişkenler arasındaki ilişkilerin karmaşıklığı olarak sıralamıştır: bunlar, gerçekleri ve fikirleri edinme araçları; teknik konularda bilgi iletmek için yeterli teknikler bulma; bilgilerin depolanması ve izlenmesi; ve maliyet ve faydaları birleştirme olarak özetlenebilir.³⁰⁹ Bu tür bir sınıflandırma, rasyonel bir hesaplama sırasında önünde duran zorlukları sınıflandırabilen bir siyasi örgüt mimarı için bir araç olarak düşünülebilir. Ancak Dahl ve Lindblom için, bu zorlukların rasyonel hesaplamanın temel sorunları altında sınıflandırılması bile zorlukların karmaşıklığı ve "insanın kapasitesinin ciddi sınırlamaları" nedeniyle aşamaz.³¹⁰ Ayrıca dış zorluklara karşı herhangi bir yeniden örgütlenmenin zorlukları doğrudan ortadan kaldırmayı veya çevreye egemen olmayı amaçladığı ileri sürülemez. Dolayısıyla değişkenlerin içselleştirilmesi hem çevre hem de özneler hakkında

³⁰⁷ A.g.e., 487.

³⁰⁸ Dahl and Lindblom , a.g.e., 38.

³⁰⁹ A.g.e., 59.

³¹⁰ A.g.e., 59.

rasyonel hesaplamalar sağlayan bir kavramsa, o zaman bu aynı zamanda çevre içinde faaliyet gösterenler için bir öğrenme sürecidir. Bu anlamda değışkenlerin içselleştirilmesi aynı zamanda stratejik çevrenin zorluklarına karşı yetenekler değil kapasiteler üretme yeteneğidir ve bu da rasyonel bir hesaplamayı gerektirir. Bu kapasitelerin üretilmesi hem yeniden yapılanmayı hem de yeniden örgütlenmeyi gerektirir; bunların yanı sıra, alt yeteneklerin sınırlarını aşacak hem iç hem de örgütsel davranış da gerektirir. Böyle ikili bir davranış tıpkı silahlı kuvvetlerdeki komuta gibi, sivil karar-alma sürecine entegre etmek bir marjinalleşmedir. Dolayısıyla, hem yeniden örgütlenmeye hem de marjinalleşmeye ihtiyaç vardır.

3.5.2. Milli Güvenlik Doktrini ve Milli Güvenlik Devletinin Doğuşu

Bu yeniden örgütlenme ve ötekileştirmelerin kaynağı, diplomasi tarihin, bu tezin durumunda savaş zamanı ABD diplomasisinin önceki deneyimlerinden ilke olarak doğrulanmış inançların toplamıdır. Ayrıca gelecekte dış meseleler stratejileri formüle etmek için bu ilkeleri gerekli kılan diktelerdir. Hem ilkelerin hem de diktelerin inançlar kümesi olarak birleşimi bir doktrin haline gelir. Bu anlamda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan sivil ve askeri karar-alma süreçlerinin yeniden örgütlenmesi ve marjinalleşmesi bir doktrinden kaynaklanmıştır. Yergin bu doktrini *Milli Güvenlik Doktrini* olarak özetlemektedir: çökmüş bir Avrupa klasik güç dengesinin kalıntıları üzerine jeopolitik çift kutupluluğun ortaya çıkması, ideolojik olarak karşıt iki tarafı bir araya getirmiştir; her ikisi de küresel düzeyde bir savaş yürütme bilgisine sahiptir; ve daimi bir askeri gücün zorunlu olarak var olduğu bir güvenlik oyununa katılmaktadır; ve etkinlik için teknolojik eğilimlere uyum sağlamak isteğe bağlıdır.³¹¹ Bu doktrinin temel farkı, iki dünya savaşının getirdiğı uluslararası sistemdeki felaket niteliğindeki değışikliklerle soyutlanma doktrinine karşı çıkmasıdır. Bu karşı çıkış, karar-alma sürecinde bir reformu gerektirmiştir.

Millis'e göre uluslararası tehditler ve dünya siyasetinin yeni sorunlarıyla başa çıkma konusunda ABD hükümet yapısının yeniden düzenlenmesi, sivil-askeri siyaset-yapımından sorumlu kurumlar açısından elzemdi.³¹² O zamana kadar, bu tehditler ve sorunlar ABD Kongresi ve ABD Başkanı tarafından benimsenen ve yürütülen

³¹¹ Daniel Yergin, *Shattered Peace: The Origins of Cold War and the National Security State*, (Boston: Houghton Mifflin Company, 1977), 196-200.

³¹² Walter Millis, "Reorganization", *Arms and the State: Civil-Military Elements in National Policy*, (ed.) Harvey C. Mansfield and Harold Stein, (New York: The Twentieth Century Fund, 1958), 139-186, 139.

siyasetler perspektifinden tanımlanıyordu. Yani, dış siyaset sivil siyasetin perspektifinden yönetiliyordu. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Soğuk Savaş'ın başlamasıyla, Sovyet siyasetinin Batılı ülkelere yönelik belirsizliği, uluslararası siyasetin her seviyesine yerleşti. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nın “sivil ve askeri bileşenleri siyaset-yapımının daha yüksek seviyelerinde ayrılmaz bir şekilde birbirine karıştırdığını” ve bu birbirine karışmanın uluslararası siyasetin gelecekteki sorunlarına meydan okuyacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekiyordu.³¹³ Bu yeniden yapılanma, “askeri güçlerin düzeninin siyasi pazarlık, siyasi açıklamaları, ittifaklar, dış ekonomik siyaset, propaganda ve yabancı hükümetler içinde dost grupların büyümesini teşvik edebilecek her türlü önlemle bütünleştirildiği” milli bir stratejinin yerini alacak hem siyaset-yapıcılara hem de karar-alıcılara operasyonel önlemler atfetmeyi amaçlıyordu.³¹⁴ 1947 ABD Milli Güvenlik Yasası, böyle bir reform ve yeniden yapılanmaya doğru atılan ilk adımdı.

Brown ve Snow'a göre, 1947 Milli Güvenlik Yasası dört yeni ve benzersiz yapı sundu: Öncelikle savaş zamanlarında faaliyete geçirilen eski Savaş (ing. War Department), Ordu (ing. Department of the Army) ve Donanma (ing. Department of the Navy) Bakanlıkları kaldırılarak işlevleri yeni Savunma Bakanlığı (ing. Department of Defense - DoD) altında birleştirildi; ikinci olarak, hava kuvvetleri bileşeni (ing. Army Air Forces) kara kuvvetlerinden ayrılarak bağımsız bir Amerika Birleşik Devletleri Hava Kuvvetleri (ing. United States Air Force - USAF) oluşturuldu; üçüncü olarak, istihbaratın savaş-zamanı askeri yapısı, barış-zamanı istihbarat üretme amaçlı sivil bir yapı olan CIA'a dönüştürüldü; dördüncü olarak, yeni yapılar arasındaki süreçleri ve eylemleri koordine etmek için NSC oluşturuldu.³¹⁵ Bu değişikliklerden bu yeni yapıların her birinin barış zamanında yerine getirilecek çeşitli savaş zamanı işlevleriyle görevlendirildiği sonucuna varılabilir: istihbarat için CIA, müzakereler için A.B.D Dışişleri Bakanlığı, kuvvetler tarafından yapılan planların gereksinimlerini belirlemek ve yönetmek için ABD Savunma Bakanlığı, askeri hareketlerin plan ve icrası için işletilecek kararlar için ABD Genelkurmay Başkanlığı (JCS) ve hepsinin nezaret ve koordinasyonu için NSC. Nitekim bu değişikliklerle askeri ve sivil sorumluluklar

³¹³ A.g.e., 140.

³¹⁴ John W. Masland, Laurence I. Radway, *Soldiers and Scholars: Military Education and National Policy*, (Princeton: Princeton University Press, 1957), 26; Millis, a.g.e., 141.

³¹⁵ Eugene Brown and Donald M. Snow, *Puzzle Palaces and Foggy Bottom: U.S. Foreign and Defense Policy-Making in the 1990s*, (New York: St. Martin's Press, 1994), 11.

arasındaki ayrım, bu işlevlerin amaç ve araç hesaplamaları çeşitliliği içinde bireylere veya uzman gruplarına devredildiği iş birliği teması altında ikiye bölünmüştür.

Tıpkı bir siyasi doktrinin “temel beklentileri ve talepleri formüle etmesi” gibi,³¹⁶ milli güvenlik doktrini de devletin güvenliği için temel güç kullanımlarını talep eder. İlkeler güvenliğin hedeflerini belirlerken, emirler güç biçimlerini şekillendirir. İçerikleri, bir devletin varlığını güvence altına alma sürecinde ne yaptığına dair bir amacı belirtir. Dahası, bir devlete güvenliği tehlikeye koyan neyi talep etmesi gerektiğini de dikte eder. Bu beklentileri ve talepleri sürdürmek zorunda olan bir devletin, varlığının bir kısmını gücün bulunduğu bir alana adanması gerekir. Güç akışkan ve dolayısıyla geçici olduğundan, dinamik bir ortamda daima güce sahip olmak ve uygulamak zordur. Kısacası güçlü olan, güçlü olma hakkını talep etmediği sürece haklı olamaz. Bu nedenle, milli güvenlik doktrini aslında devletin güç iradesini sürdürmesi gereken ve karşılığında güç duruşunu koruyan bir milli güvenlik çevresi oluşturur. Milli güvenlik çevresinin oluşturulması güç üzerinde hüküm sürmektir. Çünkü devlet, uygulanması alanın veya çevrenin müsaade ettiği veya kısıtladığı koşullara bağlı olan bir güç alanı üzerinde bir hakka sahiptir. Doktrin aslında devleti, sadece kendi iktidar alanı, bu durumda milli güvenlik ortamı içinde bir iktidar iradesi yaratmaktan sorumlu olan kendi mikro yapısını içeren bir devlete dönüştürüyor. Yergin için milli güvenlik doktrininden ortaya çıkan devlet modeli, Milli Güvenlik Devleti, yani iktidar iradesi, Sovyet yayılmasının gelişen jeopolitik ve ideolojik tehdidine karşı milli güvenlik doktrinini benimsemesinden gelen ve pişmanlık duymadan her türlü gücü kullanma hakkını garanti eden “devlet içinde devlet”ti.³¹⁷

3.5.3. Kusurlu Tasarım Olarak Milli Güvenlik

Aslında milli güvenlik doktrini 1947 ABD Milli Güvenlik Yasası olarak anlatıya konuldu. Yasa milli güvenlik bürokrasisini doğurdu. Ancak, doktrinin bir kurum doğurması siyasi iradedir. Devletler arasındaki güç ilişkilerinde, bu siyasi irade, devletin uluslararası ortamdan gelen etkilerle varlığını akla uygun hale getiren bölünmez bir özne olarak görüntüsünü temsil eden baş karar-alıcı tarafından ortaya konuyordu. Ancak siyasi iradenin baş karar-alıcı tarafından ortaya konması, ortaya çıkan görüntünün her zaman akla uygun ve kusursuz bir biçimde görüldüğü anlamına gelmemektedir. Bu bakımdan milli güvenlik bürokrasisinin kusurlu bir tasarım olduğu

³¹⁶ Lasswell and Kaplan, *a.g.e.*, 117.

³¹⁷ Yergin, *a.g.e.*, 5-6.

Amy Zegart tarafından *Flawed by Design* (tr. *Tasarımda Kusurlu*) adlı eserinde iddia edilmiştir. Zegart’a göre CIA, JCS ve NSC yalnızca uluslararası güç siyasetinin realist kavramları nedeniyle kurumsallaştırılmamıştır; aynı zamanda Amerikan iç siyasetinin hem kongre hem de bürokratik bileşenleri tarafından az çok değiştirilmiş gibi görünmektedir; bu bileşenlerde Zegart “ilk kurumsal yapının ilgili siyasi öznelerin sürekli çıkarları ve dışsal olaylar” ile biçimlendiğini iddia etmiştir.³¹⁸ Yani, ABD Milli Güvenlik Devleti “esas olarak ilk tasarımına ve daha az ölçüde ilgili siyasi öznelerin ve olayların devam eden çıkarlarına göre” tasarlanmıştır.³¹⁹ Bu durumda Yergin’in Milli Güvenlik Devleti iddiasında öne sürdüğü jeopolitik gereklilikler, aslında Amerikan iç siyasetinde öznelerin çıkarlarına göre yorumlanmış ve bu çıkarların Sovyetlerle olan jeopolitik rekabetten etkilenmemesi için milli güvenlik bürokrasisi bir bürokratik kılıf olarak tasarlanmıştır. Ancak Zegart’ın tasarım iddiası, iç siyaset tarafından nispeten daha az değişiklikle birlikte, nispeten zayıftı ve özellikle de örtülü eylem vakaları için ABD Kongresi’nin siyasetinin ağırlığını kanıtlamak için yetersizdi. Örtülü eylemin ‘örtüklüğü’ bu bileşenleri eylem hakkında bilgisiz bırakmaktadır. Bu nedenle ABD Kongresi veya sivil siyaset-yapımının herhangi bir diğer iç bileşeni örtülü eylemin karar-alma ve icrasında doğrudan ‘görev alamamıştır.’ Üstelik örtülü eyleme ABD Başkanı karar vermektedir, dolayısıyla kongre katılımı ne eylemin sonucunu ne de Amerikan kamuoyunun bu eylemlerde talep ettiği niyeti belirler.

3.6. Neoklasik Realist Uluslararası İlişkiler Kuramı

İlk olarak Gideon Rose tarafından, Neorealizm tarafından dayatılan yapısal kalıplar aracılığıyla uluslararası siyasi değişimi yorumlamanın sıradanlığına karşı savunulan Neoklasik Realizm, “her türlü devletin sistematik zorunluluklara yanıt verme yeteneğini kısıtlayan veya müsaade eden” birim düzeyindeki değişkenlere odaklanmaktadır.³²⁰ Bu odaklanma, “siyasi-askeri kurumların özütleme ve seferberlik kapasitesi, yerel toplumsal öznelerin ve çıkar gruplarının etkisi, devletin toplumdan özerklik derecesi, seçkinler-arası ve toplumun uyum düzeyi” gibi parametrelere bakarak, devletlerin uluslararası siyasetin sistematik süreçlerinde nasıl ve hangi koşullar altında müdahaleci bir rol üstlendiğini sorgular.³²¹ Bu parametreler,

³¹⁸ Amy Zegart, *Flawed by Design: The Evolution of the CIA, JCS, and NSC* (Stanford CA: Stanford University Press, 2000), 7-10.

³¹⁹ A.g.e., 44.

³²⁰ Taliaferro, Lobell and Ripsman, “Introduction: Neoclassical Realism, the State, and the Foreign Policy”, 1-41, 4.

³²¹ A.g.e., 4.

uluslararası çevrenin nispeten dağıtılmış ekonomik gücü gibi dışsal değişiklikler tarafından kısıtlanır, bu nedenle doğrudan dış siyaset olarak uygulanamazlar. Örneğin, dış siyaset olarak seferberlik veya özerklik siyasetleri olamaz. Çünkü tüm toplumsal güçler devletin bekası için seferber edilebilecek şekilde nitelenmemiştir ve tüm güç kaynakları siyasi sistem içinde kapalı değildir. Dahası, bu parametreler aslında siyasetin çevrenin tehditlerine karşı değerlendirilmesi için var olmaktadır. Bu durumda, devletin iktidarı tehditler ve fırsatlar için dış çevre hakkında değerlendirmeler yapar ve bu parametreleri, devlet kapasiteleri olarak, siyasetin istenen sonuçlarıyla karşılaştırır. Bu noktada devletin iç karakteri aslında “liderlerin uluslararası tehditler ve fırsatlar değerlendirmesi ile liderlerin izlediği gerçek diplomatik, askeri ve dış ekonomik siyasetler” arasında müdahil olur.³²²

Parametrelerin siyasetleri sürdürmek için yetersiz olup olmadığı veya yukarıdaki parametrelerin siyasetlerin başarılıp başarılmadığı, devletin iç karakterinin kararlaştırdığı sonuçlardır. Siyasetlerin uygunluğuna parametreler aracılığıyla kararlaştırmak için böyle bir müdahale, dış çevre ile dış siyaset sonuçları arasında bir *iletim kayışı* (ing. Transmission Belt) oluşturur.

Neoklasik Realizm'in yaklaşımında devletin iç karakterinin devreye girdiği noktada belirgin bir değişim görülür. Rose bir devletin nispeten dağıtılmış bir güç düzenindeki konumunun, başka bir devletin dış siyasetinin hedefini belirlediğini savunur.³²³ Ancak, Taliaferro, Lobell ve Ripsman “sistemik baskıların, karar-alıcıların algıları ve devlet yapısı gibi müdahale eden birim düzeyindeki değişkenler aracılığıyla çevrilmesi gerektiğini” iddia ederek bunu reddederler.³²⁴ Bu reddiye devlet liderin değerlendirmesinin yalnızca bir siyaset olarak neyin takip edilmesi gerektiği ile neyin kararlaştırılması gerektiği arasındaki bir karşılaştırma olmadığı, aynı zamanda siyaset için yeteneklerin neden değerlendirilmesi gerektiği ve kararlar için yeteneklerin neden bir eyleme geçirilmesi gerektiği sorularına da yanıt aradığı anlamına gelir. Bu nedenle Neoklasik Realizm kuramsal varsayımlarını test etmek için kendi değerlendirmesini de taahhüt eder.

Neoklasik Realizm'in kendi kendini değerlendiren özelliğinin geçerliliği, Neorealizm'in ‘anarşi’ kavramına yönelik eleştirisinden kaynaklanmaktadır.

³²² A.g.e., 4.

³²³ A.g.e., 5.

³²⁴ A.g.e., 5.

Neorealizm'in anarşisi uluslararası olayların örüntülerini iddia edilen varsayımlar olarak tanımlayan açıklayıcı bir değişken olarak kabul edilir. Bu varsayımlar bu olayların nasıl ve hangi koşullar altında üretildiğini ve yönetildiğinin iddialarıdır. Sorun, iddia edilen bir varsayım bir test sürecine sokulduğunda, bir vaka veya gözlemlenen bir olgu içindeki tek tanımının, kuramsal bir önerme olarak geçerliliğini teyit etmesidir. Bu anlamda, test için her durumda, gözlem açıklama için yeterli koşul haline gelir. Gözlem her durum için sayıldığında, anarşi, herhangi bir uluslararası siyasi olay veya değişiklikten önce gerekli bir koşulu iddia eden nedensel bir olgu haline gelir. Kısaca söylemek gerekirse, uluslararası siyasi değişimi veya bir olayı anarşinin bir sonucu olarak tanımlamak için gözlemler yapmak, kaçınılmaz olarak anarşiyi, anarşinin kendisinden başka hiçbir açıklama sağlamayan koşullu bir değişken olarak genelleştirir. Neoklasik Realistler için bu genelleştirilmiş bir açıklama değil, devletler arası çatışma için “devletlere güvenlik çıkarlarını tanımlamada önemli bir serbestlik tanıyan” müsamahakâr bir koşuldur.³²⁵ Önemli olan siyasi seçkinler veya karar-alıcılar gibi birim değişkenlerinin hem bu müsamahakarlığı tanımlamada hem de uluslararası çevrenin onları zorladığı yönde cesur adımlar atmada nasıl aktif rol aldıklarıdır.

Taliaferro, Lobell ve Ripsman, Neoklasik Realizm teorisini, Klasik Realizm ve Neorealizm teorilerinden alınan bileşenleri kullanarak, ancak bunu Neoklasik Realizm'e yönelik eleştirel sorular aracılığıyla yaparak kurarlar:

"Neoklasik Realizm, Neo-Realizmi birim düzeyindeki değişkenlerle destekleme çabasından başka bir şey midir?

Neoklasik Realizm yeni bir araştırma programını mı temsil ediyor?

Neoklasik Realizm, hem sistematik hem de birim düzeyindeki değişkenleri bir araya getirerek indirgemecilikten, yani bütünü iç siyasetle açıklama eğiliminden mi suçludur?

Neoklasik Realizm birim düzeyindeki değişkenleri dahil ederek Realizm'in yapısal mantığını ihlal ediyor mu?"³²⁶

³²⁵ A.g.e., 7.

³²⁶ A.g.e., 13-14.

Yazarlar bu sorulara *Neoclassical Realism, State and Foreign Policy* (tr. *Neoklasik Realizm, Devlet ve Dış Siyaset*) adlı eserlerinde yanıtlarken kuramların inşasını realizmin siyasi doğasıyla uyuşmada başarısız oldular. Bunun nedeni olarak yazarlar yöntembilimsel olarak realizmi üç ilke üzerine inşa ederek bir tür tanımlama eğilimi gösterdiler: İlk olarak insan doğasının kendisine ve çevreye karşı yetersizliğinin, bireyleri sadakatle rıza gösterdikleri hayatta kalma ve güvenlik için gruplar halinde veya 'kabileler' olarak adlandırdıkları şeylerle birleşmeye zorlamıştır; devamında bu 'kabileler' arasında siyaset, kıt kaynaklara ve belirsiz geleceğe karşı beka için çıkarlarını aramak için “sürekli bir mücadele” halini almıştır; ve sonuç olarak güç, güvenlik için gerekli olan siyasetin aracı haline gelmiştir.³²⁷ Bu üç ilke kuramsal bir zorunluluk olmak için türetilmiş bir niteliğe sahip olmayan basit ama sığ zeminler üzerine kurulmuştur. Bu ilkeler mantıksal olarak geçerlidir ancak kuramsal olarak realizmin felsefi kavranması üzerine gelecekteki tartışmaları hem yöntembilimsel hem de bilgilimsel olarak üretememesinden dolayı yüzeyseldir. Bu nedenle bu ilkelerin zorunluluklar olarak ileri sürülmesi vakalardaki karşıt olgularla eleştirilmediği sürece anlamsızdır. Bu anlamda Taliaferro, Lobell ve Ripsman tarafından savunulan bu ilkelere yeniden değerlendirme yoluyla eleştirel bir bakış açısı getirmek gerekir.

Yeniden değerlendirme ilk ilkeyle başlarsa bekanın yalnızca bireyleri güvenlik için birlikte hareket etmeye bir araya getiren motivasyon değil, aynı zamanda esas olarak bir bölge üzerinde varlığının farkında olma ve toplumsal olarak benzer ancak kültürel olarak farklı diğer toplulukların tanımlanması olduğu karşıt bir şekilde savunulabilir. Bireyleri beka için bir araya getiren insan yapımı veya doğal eylemler yoluyla algılanan çevrenin değiştirilmesidir. İnsan doğasının realist tanımı durumunda, bu değişikliklerin insan yapımı olduğu varsayılmalıdır, çünkü doğal değişiklikler gerçekleştirildikten sonra döndürülemez etkilerle deneyimlenir. Bu döndürülemezlikle birlikte doğa, insan deneyiminde felaket kavramını belirler; ancak insan eliyle yapılan değişiklikler, insanların kendilerini değişikliğin faili yerine koyarak, değişimi de anlama eğilimleri yoluyla, onları hayatta kalmaya daha uyumlu hale getirme eğilimindedir. Uluslararası bir çevrenin insan yapımı değişiklikleri ise çıkarlarına erişmeye çalışan grupların çoğalmasıyla gerçekleşebilir. Çoğalan gruplar arasındaki çıkar çatışmaları veya grupların artan talepleri karşısında çevrenin kaynak azaldıkça gruplar arası artan gerginlik uluslararası çevre içinde hareketliliğe neden

³²⁷ A.g.e., 14-15.

olur. Gerginliğin değişime neden olması siyasetin yazarların öne sürdüğü gibi sürekli bir mücadele olmadığı, çatışmanın bir parçası olarak mücadelenin de tıpkı iş birliği gibi siyasetin bir koşulu olduğu yönündeki ikinci ilkenin yeniden değerlendirilmesini beraberinde getirmektedir. Hedefler ve davranış kuralları belirlendikten sonra, siyaset bir faaliyet haline gelir ve anlamını mücadele veya pazarlık eylemleriyle kanıtlar. Bu nedenle, çatışma Realizmin tanımını yeterince tamamlamaz. Ayrıca yazarların mücadele konusundaki önermesiyle ilişkili olarak, güç, hedeflere ulaşmanın basit bir aracı olarak kabul edilir. Gücün araçsallaştırılması ise gücün basit bir işleve indirgenmesidir. Böyle bir indirgeme, iktidarın siyasi arenaya katılımın başlangıcında bir işlev değil, erken bir amaç olduğu yönündeki üçüncü ilkeyi yeniden değerlendirmektedir, çünkü hem toplumdan hem de çevreden maddi ve zihinsel olarak türetilen bir kavram, ancak siyasette anlamlı bir şekilde saygı görebilir. Siyaset, önce gücün olabileceğine en üst düzeyde özellikler kazandırmak, sonra da gücün özelliklerini koruyup işleyerek anlamını korumaktır. Bu nedenle güç hem amaç hem de araçtır.

Ripsman tarafından Neoklasik Realizm tanımında ikilik olarak işlenen sorulara yeniden cevap verilmelidir: Neoklasik Realizm, Neorealizmi birim düzeyindeki değişkenlerle tamamlama girişimidir. Bu değişkenler sadece devletin bekasını değil aynı zamanda diğerlerini ortadan kaldırma potansiyeli olan *dirimlilik* (ing. viability) amacıyla çevrenin muhakemesini ve ayarlanmasını önayak olur. Neoklasik Realizm yeni bir araştırma programını temsil etmez. Siyasi tarihin realizm geleneğinden türetilmiştir, ancak bileşenleri Rose, Taliaferro, Lobell ve Ripsman tarafından diplomasi tarihinde araştırılması gereken meselelerin kolayca tanımlanması için sadeleştirilmiştir. Neoklasik Realizm açıklamaları birim düzeyindeki analize indirgemez. Bir akademisyen nedensel bir olgunun öncülünü farklı analiz düzeylerinde analiz etmeye çalıştığında, sonunda farklı ancak akademik olarak çoğul yorumlarla sonuçlanan çeşitlilikleri artırır.

Neoklasik Realizm yöntembilim açısından kendisinden önceki realizm modellerini kapsayacak bir bütüncüllükte değildir. Siyasi kuramdaki realizmin uluslararası ilişkiler disiplini için geliştirilmiş yaklaşımında son modeldir. Taliaferro, Lobell ve Ripsman Neoklasik Realizm'in güç kaynaklarını Klasik Realizm'e dayandığını, uluslararası davranış kalıplarının ise Neorealizm'e dayandığını, böylece Neoklasik Realizm'in "yöntembilimsel karmaşıklıktan" çıkarım yaparak dış siyaset kuramları

oluşturabildiğini iddia etmektedir.³²⁸ Yöntembilimsel karmaşıklık kuramının açıklayıcılığını yapısal kalıplardan kurtardığı için, yazarların ortaya koyup savunduğu dış siyaset sonuçlarını da daha açıklayıcı kılmaktadır. Ancak aynı yazarlar açıklayıcılığın bu şekilde ifade edilmesinin indirgemecilik, yani “sistemin özelliklerindeki ve karakteristiklerindeki çeşitliliği yalnızca birimlerin davranışlarını ve sistemdeki birbirleriyle ilişkilerini inceleyerek açıklama çabaları” olarak, kabul edilebileceğini belirtmektedir.³²⁹ İndirgemecilik olarak ikaz edilen aslında siyasi inceleme altındaki analizdir. Siyasetin sadece uluslararası ilişkiler disiplini terimleriyle tanımlanmadığı gerçeğini ortaya koymanın doğru bir yoludur; gerçekler ve normlar arasındaki insan-yapımı çevreyi anlama alanıdır. Bu nedenle, olayların anlamı ve tahmini ancak Realizm uluslararası siyasetteki olaylara siyasi değer atfetmek için yeniden ele alınırsa geçerli ve sağlam olabilir. Yöntembilimsel olarak asıl mesele indirgemeciliğin aslında pozitivizmi bir yöntembilim olarak geri getirme girişimi olup olmadığıdır.

Gerçeği sorun haline getiren şey, realizmin siyasi olaylara bir anlamdan ziyade saf bir amaç atfetmek olarak işlevselleştirilebileceği ve Neoklasik Realizm’in bunu engellemeye yetmeyecek olmasıdır. İşlevselcilik, bir eylemin doğasını ve anlamını amaçlarla ilişkilendirmektir. Bu, işlevselliğin bir nedensellik olmadığı anlamında nedeni amaçlara atfetmek değildir. Van Dyke siyasi bir olgu varoluş amacıyla açıklandığında, “teleolojik açıklamanın tüm değişim ve büyümenin doğa, ahlak veya Tanrı tarafından belirlenen amaçlar açısından açıklanması gerektiği yönündeki bir önerme veya iddia biçimini aldığını” savunur.³³⁰ Olgu koşulları her durumda farklı olsa bile, bu aynı sonuçlara sahip herhangi bir siyasi olgunun nedenselliğini önceden belirler.

Tarihsel gözlemler ve anlatımlar üzerine incelemeler yaparak veri toplanırken özneler, olaylar, çıkarımlar ve çevre hakkındaki verilerin farklı zamansal koşullar gösterebileceği ancak aynı sonuçları verebileceği akılda tutulmalıdır. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası’nın Doğu Avrupa’ya yönelik saldırgan yayılma siyaseti ve Sovyetler Birliği’nin batı komşularına yönelik yayılma stratejisi, farklı zamansal koşullara, ayrıca iç siyasetin farklı öznelerine ve dış katılımcılara

³²⁸ A.g.e., 16.

³²⁹ A.g.e., 16.

³³⁰ Vernon Van Dyke, *Political Science: A Philosophical Analysis*, (Stanford CA: Stanford University Press, 1960), 33.

sahiptir, ancak her iki yayılma siyasetinin çıktısı bölgesel hakimiyet için yayılma olarak açıklanabilir. Bu örnekten realizmin “açıklayıcı mekanizmaların varsayımlarını yaparak ve bunların varlığını göstermeye çalışarak”³³¹ bilimsel açıklamalar türettiği sonucuna varılabilir. Realizm keşiflerin özelliklerini bilimsel olarak tanımladığı için, herhangi bir tarihsel gözlem üzerine ortaya çıkan açıklama, önerme, keşif veya testin öznesi siyasi ise bu açıklama, önerme, keşif veya test de siyasi değere sahiptir. Bu anlamda açıklayıcı bir bilgiyle siyasi bir alana katılan kişi, nihayetinde düşünsel kapasitesini siyasi bir sürece koyarak siyasi eylemin araçlarının ve sonuçlarının ne olduğunu tahmin etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, siyasi sonuçları tahmin etmek sabitlerin ve değişkenlerin kontrolünü anlamaktır, yani siyasetin akıl haline getirilmesidir. Siyasetin akıl haline getirilmesi araçsallaştırma değildir, çünkü tahmin nedensel belirleyicileri içermez. Realizm yalnızca felsefi bir kavram değildir; siyasi aklın ne olduğunun anlaşılmasıdır. Realizm’de ne insan doğasına dair kötümser bir bakış açısı ne de etiğin bir güç ürünü olarak tanınması içerir. Bu nedenle Realizm ahlaki herhangi bir eylemin de antitezi değildir.

³³¹ William Outhwaite, “Realism and Social Science,” *Critical Realism: Essential Readings*, (ed.) Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson and Allan Norrie, (New York: Routledge, 2004), 282-296, 282.

4. TPAJAX PROJESİ, İRAN, 1953: Siyasi Eylem ve Rejim Değişikliği.

İran'da 1953 yılında yaşanan gelişmeler hem Soğuk Savaş'ın erken dönemine damga vurmuş hem de İran'ın gelecek yıllardaki siyasi gelişimine etki edecek bir birikime neden olacak bir askeri darbenin etrafında şekillenmiştir. Bu bakımdan İran darbesi saklanmış tarihi bir gerçek değildir, ancak ayrıntıları yıllar sonra FRUS arşivlerinden ilgili belgelerin yayınlanmasıyla berraklaşmış bir tarihsel nedenselliktir. İran şahı yanlısı generallerin Anglo-Amerikan istihbarat iş birliği ile popülist İran başbakanı Muhammed Musaddık'ı devirmek için İran'da gerçekleştirdiği darbeyi anlatan çok sayıda tarihi kayıt var. Ancak Şah, İranlı generaller, Amerikan ve İngiliz diplomatlar ve istihbarat görevlilerini tek bir amaç için bir araya getirmek, milli ve kişisel önyargıların, diplomatik engellerin, uluslararası yasaların neden olduğu tehditlerin, bürokratik siyasetin ve kamuoyunun tepkisinin üstesinden gelmeyi gerektirir.

TPAJAX projesi olarak adlandırılan askeri darbenin tanımlayıcı anlatımlarından biri Amerikan milli güvenlik arşivi uzmanı John Prados tarafından *Presidents' Secret Wars* (tr. Başkan'ın Gizli Savaşları) adlı kitabında “Eisenhower'ın Truman yönetiminden devraldığı bir sorun” olarak yapılmıştır.³³² Prados'a göre ABD'nin İran'a yönelik örtülü eylemi “iki yıldan uzun süredir devam eden ve İngiliz Hükümeti, Kraliyet Donanması, SIS [Secret Intelligence Service Gizli İstihbarat Servisi] ve ardından Amerika Birleşik Devletleri'ni içine çeken bir İngiliz-İran petrol krizinin nihai sonucuydu.”³³³ Soğuk Savaş bağlamında Prados'un varsayımı kısmen doğrudur; İran, İngiliz İmparatorluğu'nun deniz ulaştırma hatları üzerindeydi ve İngiltere'nin Uzak Doğu kolonilerine kuvvet izdüşümünün sürdürülebilmesi büyük ölçüde rota üzerindeki, özellikle Yakın Doğu'daki, petrol tedarik istasyonlarından donanma gemilerine sağladığı akaryakıtı bağlıydı. İngiltere'nin küresel izdüşümünün mecbur olduğu bu bağımlılık Birinci Dünya Savaşı sırasında Winston Churchill tarafından dönemin Birinci Deniz Lordu olarak, “[Kraliyet] Donanmasının temelini İngiliz kömüründen yabancı petrole değiştirmeye” karar verdiğinde açıkça ortaya çıktı.³³⁴ İkinci Dünya Savaşı sırasında bu bağımlılık o kadar hayati hale geldi ki, İran petrol sahalarından gelen akaryakıt tedariki 1941'de İran'a İngiliz-Sovyet ortak askeri müdahalesiyle

³³² John Prados, *Presidents' Secret Wars: CIA and Pentagon Covert Operations from World War II through the Persian Gulf* (Chicago, IL: Ivan R. Dee, Inc., 1996), 92.

³³³ A.g.e., 92.

³³⁴ Winston Churchill, *The World Crisis* (Odhams' Edition, 1938), 455; John Terraine, *White Heat: The New Warfare 1914-18* (London: Book Club Associates, 1982), 168.

güvence altına alınmak zorunda kaldı. Ancak müttefik güçler mihver güçlerini püskürtmek ve yenmek için çabalarını birleştirirken, İngiltere ve ABD gibi önde gelen müttefik ülkelerin liderleri savaş sonrası dünya düzeni için tüm hammadde ve ticaret kaynaklarına 1941 Atlantik Sözleşmesi'nde belirtildiği üzere eşit şartlarda erişilmesi gerektiği konusunda ortak bir zeminde buluştular.³³⁵ Böylece ABD için Orta Doğu'da İngilizlere ait petrol sahalarından tedarik haklarını muhafaza etmek için milli bir çıkar oluştu. Bu çıkarın petrol sahalarındaki İngiliz mülkiyetine karşı bir meydan okumaya dönüşmesinin yanlış anlaşılmasını önlemek adına Anglo-Amerikan ittifakının savaş zamanı liderlerinden Franklin D. Roosevelt ve Winston Churchill birbirleri aralarında “İran ve Irak'taki [İngiliz] petrol sahalarında koyun gözü olmayacağına” dair güvence karşılığı “Suudi Arabistan'daki [Amerikan] çıkarlarına veya mülklerine karışmayı düşünmediklerine” dair “tam güvence”ye dayalı bir mutabakat anlaşması yaptılar.³³⁶ Kısacası Orta Doğu'nun savaş sonrası jeopolitiği 1939 öncesi dönemin son kalan büyük gücü ile yeni dünyanın yükselen süper gücü arasındaki ekonomik rekabete dayalı bir Anglo-Amerikan uzlaşısı haline geldi.

John Ranelagh'ın *The Agency* (tr. Teşkilat) adlı eserinde CIA'in kurumsal tarihi biçiminde verilen bir diğer tarihsel anlatım TPAJAX'ın “iki mücadelenin odağı olduğudur: biri ABD ile Sovyetler Birliği'nin yayılmacı siyasetleri arasında, diğeri ise ABD ile İngiliz İmparatorluğu'nu ve dünya rolünü sürdürme çabaları arasında.”³³⁷ Bu iki odak Prados'un tarihsel anlatımında ABD'nin Orta Doğu'daki milli çıkarını doğrular niteliktedir. Ancak bu milli çıkarın önemi İngilizlerle bölgesel bir sorun olarak ortaya çıkmasında değil, Yakın Doğu'daki İngiliz dış siyasetinin içinde kurumsal bir katılıma nasıl dönüştürüldüğünde yatmaktadır. Savaş zamanı liderlerince kararlaştırıldığı üzere İran üzerindeki paylaşım meselesi, İngiliz çıkarlarına sahip diğer Orta Doğu ülkeleriyle birlikte, Amerikalılarla zaten bir uzlaşıydı. İran'daki bir iç krizin iki müttefik arasındaki zaten uzlaşılmış bir petrol tedariki sorununa yansımaları, ideolojik olarak Sovyet güç alanının genişlemesine karşı müttefikler arası ilişkileri önemli ölçüde etkileme potansiyeline sahipti. Çünkü hem Amerikalılar hem de İngilizler tarafından bu genişlemeye karşı alınan kararlar, bu ülkelerin duruşlarını uzun vadeli

³³⁵ Francis L. Loewenheim, Harold D. Langley and Manfred Jonas (Ed.) *Roosevelt and Churchill: Their Secret Wartime Correspondence* (New York: Saturday Review Press/E.P. Dutton Co. & Inc., 1975), 154.

³³⁶ *A.g.e.*, 459.

³³⁷ Ranelagh, *a.g.e.*, 260.

bir stratejiye dönüştürmek için birbirlerine karşılıklı olarak bağlamaktaydı. Soğuk Savaş siyasetinde üçüncü bir ülkedeki iç krizle beraber iki müttefik arasındaki bölgesel uzlaşının stratejik bir bağlılığa evrilmesi, gelişmekte olan bir üçüncü dünya ülkesindeki bir iç değişimin batı ittifakının önde gelen herhangi bir üyesinin dış siyasi çıkarları üzerindeki etkilerini değerli olmaktan ziyade hayati önemde olduğunu göstermekteydi.

Tarihsel anlatımların dışında TPAJAX'ın kurumsal bir anlatısı da Amerikan diplomasi tarihi profesörü ve ABD Milli İstihbarat Müdürlüğü Dairesi'nin (ing. Office of the Director of National Intelligence) eski analitik kamu denetçisi Richard H. Immerman tarafından *The Hidden Hand* (tr. Gizli El) adlı eserinde ortaya konmuştur. Immerman TPAJAX'a girişilmesinin altında “Musaddık'ın AIOC'yi [Anglo-Iranian Oil Company; Anglo-İran Petrol Şirketi] millileştirmesinin, İngiliz ekonomik çıkarlarına bir saldırıdan daha fazlası olması; komünist Tudeh partisinin yaygın etkisinin kanıtı olması” olduğunu belirtmiştir.³³⁸ Immerman İran'ın İngiliz nüfuz alanı altında olduğunu ve bu nedenle siyasi durumu değerlendirmek için yeterli varlıkları olmadığını, bu nedenle “Clement Attlee hükümetinin Gizli İstihbarat Servisi'nin (MI6) kararına itiraz etmek için hiçbir nedenleri olmadığını” savunmaktadır.³³⁹ Ancak İngilizlerin rehberliğinde yapılan böyle bir eylem, icrası sırasında ABD'nin İran siyasetini riske atabilir. İngiliz muhakemesi Amerikan çıkarlarının gelecekteki durumunu o dönemde İran'daki mevcut durumla ilişkilendirmek için makul olabilir; ancak bu tür bir analiz, birincil işlevi İngiliz karar-alıcıların dünya etrafındaki İngiliz çıkarlarının güvenliği konusunda bilgilendirmek olan İngiliz istihbaratı tarafından yapılmaktaydı. Amerikan karar-alıcıları için İngiliz değerlendirmesi birincil belge olmaktan ziyade tamamlayıcı bir belge olmaktadır. Bu nedenle amacı İran'daki ABD siyasetinin çıkmazını çözmek olan bir darbenin planlanması ve yürütülmesi için İngilizlere bel bağlanamazdı.

TPAJAX'ın hem tarihsel hem de kurumsal anlatısı ele alındığında ne petrol, ne de Musaddık'ın siyasi duruşu darbeye giden yolu hazırlayan motivasyondur. Darbeye yol açan olayları yeniden yorumlamadan önce Amerikan karar-alıcılarının dünyadaki

³³⁸ Richard H. Immerman, *The Hidden Hand: The Brief History of the CIA* (West Sussex: Wiley Blackwell, 2014), 47.

³³⁹ A.g.e., 47.

siyasi olayları nasıl yorumladıklarına dair bir kavrayışı beyan etmek için dönemin uluslararası çevresine dair stratejik bir bakış açısı öne sürülmelidir.

4.1. Uluslararası Çevre: NSC 68, Truman Doktrini ve NSC 107

Çevreleme'yi yönetmenin birincil sorunu hangi araçlarla ve nasıl yürütüleceğini düzenlemektir. Bu düzenleme milli güvenlik bürokrasisi içinde Sovyetler Birliği'ne karşı çatışma yönetimi ilkeleri konusunda ortak bir anlayış gerektiriyordu.

4.1.1. NSC 68 ve Truman Doktrini

NSC 68, Amerikan milli güvenlik bürokrasisi için Çevreleme hakkında bir ortak anlayıştı. Bu ortak anlayış 1950 yılında aksiyomlar çerçevesi olarak ortaya çıktı. Dönemin ABD Başkan Harry Truman 1950 yılında “dünyadaki tüm ABD konumunun tamamen ve genel olarak yeniden değerlendirilmesi talebiyle” NSC için hazırlanmış 68. milli güvenlik siyaset belgesini imzaladı.³⁴⁰ NSC 68 olarak belirtilen bu belgenin temel önermesi milli güç araçlarının, özellikle de kuvvet kullanımının, dış siyaset hedeflerine ulaşmak ve milli çıkarları savunmak için en önemli araç olduğuydu.³⁴¹ NSC 68 ABD Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Kadrosu (ing. U.S. State Department Policy Planning Staff) başkanı Paul H. Nitze tarafından hazırlanmıştı ve bu konudaki çabası selefi George F. Kennan'dan farklıydı; Kennan kendi başına siyaset önerileri hazırlarken Nitze 'derin düşünürler' ekibiyle birlikte siyaset önerileri hazırlamaya koyulmuştu.³⁴² İkinci Dünya Savaşı'nda savaş malzemelerinin tedariki konusunda edindiği deneyim, ona stratejik öneme sahip herhangi bir şeyin tek bir kişi tarafından halledilmesinin çok büyük ve karmaşık olduğunu öğretmişti; bu yüzden, sonuçlar kendisi tarafından yapılsa daha iyi olabilecek olsa bile, “sorumluluğu başkalarına devretmek zorunluydu.”³⁴³ NSC 68'in hazırlanması sırasında ise belgenin içeriğindeki uluslararası çevrenin uzun vadeli inceleme taslağının ABD'nin milli askeri gücünün etkileri hakkında bilgi ve deneyim eksikliği olan dışişleri memurları nedeniyle tarafından tamamlanamaması, Nitze'yi kendi incelemelerini hazırlamakla görevlendirilen ABD Savunma Bakanlığı yetkilileriyle bürokratik olarak uzlaşmaya

³⁴⁰ Richard Smoke, *National Security and Nuclear Dilemma: An Introduction to the American Experience in the Cold War* (New York: McGraw-Hill Inc., 1993), 57.

³⁴¹ Steven L. Rearden, *The Evolution of American Strategic Doctrine: Paul H. Nitze and the Soviet Challenge* (Boulder CA: Westview Press, 1984), 7.

³⁴² Paul H. Nitze, Steven L. Rearden and Ann M. Smith, *From Hiroshima to Glastnost: At the Center of Decision* (Grove, 1989), 85.

³⁴³ A.g.e., 86.

itti.³⁴⁴ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dış siyasetin planlanması ve icrasında askeri bürokratlar tarafından uzmanlaşmış teknik ayrıntılar göz ardı edilemezdi. Planlama kadrosuna başkanlık eden Nitze, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın siyaset yönlendirme işlevlerini, ABD Savunma Bakanlığı bürokrasisinin teknik ve mesleki yönlendirmesiyle birleştirmişti.

NSC 68'in girişinde dünya meselelerindeki mevcut durum olumsuz bir şekilde çift kutuplulukla sunulmuştu; çift kutupluluk, "Almanya ve Japonya'nın yenilgisi ve İngiliz ve Fransız imparatorluklarının çöküşü" sonucunda ABD ve Sovyetler Birliği'ni güç merkezleri haline getiren ve Rus hegemonik özlemlerini ideolojik canlandıran geçmiş güç dağılımının benzersiz tarihi değişimi olarak tanımlandı.³⁴⁵ Çift kutupluluk düzeni altında Sovyetler Birliği "mutlak otoritesini dünyanın geri kalanına dayatmaya" çalışmaktaydı.³⁴⁶ Bu otorite dayatmasının arkasındaki motivasyon, Sovyetler Birliği'nin ideoloji olarak belirlediği değerlerin dünyanın tarih boyunca belirlediği değerleriyle olan uyumsuzluğuuydu. Bu uyumsuzluk komünist değerlerin hiçbir başka millet tarafından asla benimsenmeyeceği gerçeğinden kaynaklanıyordu, ancak aynı zamanda Ruslar da dahil olmak üzere Sovyet kontrolü altındaki milletler tarafından da benimsenmeyecekti; bu reddiye aslında "Kremlin'in en büyük zaafıydı."³⁴⁷ Sovyet devletini yöneten komünist rejimin istikrarı ve varlığı, rejimi zayıflatacak fikirlerin, değerlerin ve seslerin dolaşımını önlemek için sınırları içinde ve sınırlarının ötesindeki milletler üzerinde oluşturacağı tam kontrole bağlıydı. Sınırlarının içinde ve ötesinde tam kontrol kurmak için "Sovyet olmayan ülkelerdeki hükümet mekanizmalarının ve toplum yapılarının tamamen altüst edilmesini veya zorla yok edilmesini ve bunların Kremlin'e tabi ve Kremlin tarafından kontrol edilen bir aygıt ve yapı ile değiştirilmesini" amaçladılar.³⁴⁸ Ancak savaş sonrası çift kutupluluk, Sovyetler Birliği'ni Avrasya'nın jeopolitik potansiyelinden yararlanmaya yöneltmişti; Avrasya coğrafyası üzerindeki Sovyet tahakkümü ile "özgür milletlerden çok daha büyük bir *oranda* kaynaklarını askeri amaçlara tahsis edebilirlerdi ve askeri gücün önemli

³⁴⁴ Nicholas Thompson, *The Hawk and The Dove: Paul Nitze, George Kennan and The History of the Cold War*, (New York: Henry and Holt Company, 2009), 111.

³⁴⁵ U.S. State Department Policy Planning Staff, "NSC 68: A Report to the National Security Council by the Executive Secretary on United States Objectives and Programs for National Security, April 14, 1950," Steven L. Rearden, *The Evolution of American Strategic Doctrine: Paul H. Nitze and the Soviet Challenge* (Boulder CA: Westview Press, 1984) 89-131, 89.

³⁴⁶ A.g.e., 89.

³⁴⁷ A.g.e., 96.

³⁴⁸ A.g.e., 90.

bileşenlerinde daha büyük bir *mutlak* kaynak miktarına sahip olabilirlerdi.”³⁴⁹ Bu noktada ABD’nin Sovyetler Birliği’ni pasif bir duruşa sokmak için silah kontrolüne alacak herhangi bir müzakere girişimi boşunaydı, çünkü Sovyetler Birliği ideolojik olarak kapitalist ülkelerle şeffaf niyetlerle ve Birleşmiş Milletler ilkeleri doğrultusunda diplomatik bir diyalog kurmaya istekli değildi.³⁵⁰ Bu nedenle Sovyet dünya hakimiyetini önlemek için özgür milletler arasında siyasi ve ekonomik bir sistem kuracak bir dış siyaset stratejisi formüle etmek amacıyla, ABD Başkanı’nın karar almak için dört seçeneği vardı: A) Mevcut Siyasetin Sürdürülmesi, Bu Siyaseti Gerçekleştirmek İçin Mevcut ve Şu Anda Planlanan Programlar; B) Soyutlanma C) Savaş D) Özgür Dünyada Siyasi, Ekonomik ve Askeri Gücün Hızlı Bir Şekilde Oluşturulması.³⁵¹ İlk üç seçenek sırasıyla yetersiz, anlamsız ve tehlikeliydi; mevcut siyaset sürdürülmek için yeterli değildi, ABD dünya savaşları deneyiminden sonra herhangi bir ülkenin Avrasya üzerindeki hakimiyetini göz ardı edebilecek bir konumda değildi ve Sovyetler Birliği’ne karşı önleyici bir saldırı hem Amerikan hem de Avrupa kamuoyunda kötü yankı uyandırabilirdi. Bu durumda Sovyetler Birliği’ne karşı dış siyaset stratejisi için tutarlı seçenek, “siyasi, ekonomik ve askeri gücün ve dolayısıyla özgür dünyaya olan güvenin şimdikinden daha hızlı bir şekilde artırılması”³⁵² idi. Bu seçeneğe bağlı olarak NSC 68’de ABD Başkanı’na, NSC’ye “Sonuçların uygulanmasını sağlamak için talimat vermesi”³⁵³ ve NSC’deki katılımcı bakanlıkların ve kurumların kadrolarının güçlendirilmesi önerildi.

Nitze'nin NSC 68'e yönelik kendi eleştirileri vardı. Nitze NSC 68'in salt askeri gücü savunmadığını, sadece artan Sovyet kabiliyetlerini dengeleyecek şekilde Amerikan askeri yeteneklerinin geliştirilmesini “ABD siyasetinde keskin bir sapma” olmadan önerdiğini vurguladı.³⁵⁴ Bu nedenle, hem barış hem de savaş araçları, dış ilişkilerin yürütülmesinden önce aynı öncelikte milli stratejiye yerleştirildi. Böylelikle NSC 68’in bir strateji olarak uygulanması, mesleklerine göre askeri ve siviller arasında bölünmüş gri bir alan olacaktı.

³⁴⁹ A.g.e., 107.

³⁵⁰ A.g.e., 118-119.

³⁵¹ A.g.e., 116.

³⁵² A.g.e., 123.

³⁵³ A.g.e., 131.

³⁵⁴ Paul H. Nitze, “The Grand Strategy of NSC 68,” *Grand Strategy and the Decisionmaking Process*, James C. Gaston (ed.), (Washington DC: National Defense University Press, 1992), 25-35, 33.

ABD Dışışleri Bakanlığı'nın NSC'deki kıdemli temsilcisi Charles E. Bohlen'in NSC 68'in dağıtımına gönderilen incelemesine göre, Sovyetler Birliği hakkındaki muhakemelerde sistem doğası konusunda şüphe duyulamayacak belirli gerçekler vardı: ideolojisi ve rejimi kendileri tarafından siyasi olarak kontrol edilemeyen herhangi bir toplum türüne karşı hoşgörüsüz olduğu için etkisi askeri gücüne dayanan silahlı bir totaliter devlettir.³⁵⁵ Ancak Bohlen ayrı olarak bu varsayımı en güvenli sonuç için kötü durum senaryosu olarak yapmanın tehlikeli olabileceğini çünkü ABD'nin küresel bir savaşa dahil olmasına veya küresel bir savaşta yenilmesine yol açabileceğini söyledi.³⁵⁶ Devamında da herhangi bir strateji formülasyonunun veya siyaset uygulamasının Sovyetler Birliği'nin bir savaş yürütmesine yol açacak koşulların sıralanmasını dikkate alması gerektiği sonucuna vardı.³⁵⁷

Bohlen'in incelemesinin dışında, Siyaset Planlama Kadrosu'ndan Robert W. Tufts muhtırasında NSC 68'in "Berlin ve Almanya, İran, Hindîçin ve Kore gibi belirli sorunların genel [Amerikan] stratejisiyle ilişkisini dikkate almadığını," bu yerlerdeki gelişmelerin bile ABD'nin siyasi-askeri stratejisinin yürütülmesi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu eleştirdi.³⁵⁸ Küresel ölçekten bölgesel ölçeğe ve hatta sorunların belirli konumuna kadar bir analiz merdiveni gerekiyordu. Bu gereklilik, askeri ve ekonomik olmak üzere çok çeşitli sorunları farklı ölçeklerde ele alması anlamında yatay olduğu kadar dikey de olmalıydı. Bir tür merdiven 1948'de Truman Doktrini ile zaten elde edilmişti. Truman Doktrini, Çevreleme siyasetinin yeniden ifadesi değildi, ancak zayıf devlet oluşumlarına sahip ülkelerin ABD ile dış ilişkilerde Çevreleme'ye katılmaları için coğrafi öneminin teşvik edilmesi ve bu devletlerin Sovyet nüfuz alanlarının sınırlandırılmasına katkıda bulunabilmeleri için siyasi olarak güçlendirilmesi gerektiğinin farkına varılmasıydı. Ancak Truman Doktrini bölgesel olarak siyasi ve askeri araçların kullanımıyla sınırlıydı ve bunların yürütülmesi, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin göreceli istikrarını tehlikeye atan ve bölgesel bir çatışma noktası oluşturan kendi risklerine sahipti. Truman Doktrini tarafından dikte edilen bölgesel olarak geçerli yöntemlerin dünyanın diğer bölgelerinde herhangi bir

³⁵⁵ Charles E. Bohlen, "The Bases of Soviet Action (The General Future of Soviet Actions)" March 27, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol II. Part 1: National Security Affairs*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1984) 39-43, 39.

³⁵⁶ A.g.e., 39.

³⁵⁷ A.g.e., 42.

³⁵⁸ Robert W. Tufts, "Memorandum Concerning Review of U.S. Political-Military Strategy" May 21, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. II, Part 1: National Security Affairs*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1984) 59-60, 60.

şekilde kullanılması öngörülemeyen koşullara yol açacaktı. Koşulların öngörülme için Truman Doktrini için yapılacak eylemlerin belirli müsamahalar ve tahditlerle süreçlere dökülmesi gerekiyordu. Kennan'ın *Savaşa Yakın Tedbirleri*, NSC 68'in sağlayamadığı şeyi, yani stratejik sonuçlar için politik ortamı etkilemek amacıyla ekonomik, diplomatik, askeri ve ideolojik koşulların kullanılabilmesini sağlayacaktı.

4.1.2. NSC 107

Musaddık'ın İran'da iktidara gelişi İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyadaki sömürgelerin bağımsızlaşma rüzgarının yanı sıra İran'ın bir imparatorluktan bir millet-devlete doğru kendi kendine yeterli olma yolundaki ateşli milliyetçiliğinin de sonucuydu. Kuniholm'a göre İngiltere ve Rusya arasındaki *Büyük Oyun*'dan bu yana, büyük güçlerin İran'ın toprak bütünlüğüne yönelik ihlali, İran siyasetinin egemen bir varlık olarak milli çıkarlarını aramasına yol açmıştı.³⁵⁹ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hem İngiliz hem de Sovyet güçlerinin çekilmesiyle, İran'ın ekonomik kaynaklarını ve coğrafi önemini fark etmesi Şah Rıza Pehlevi'nin saltanatına atfedildi. Şah, iktidarını sağlamlaştırmak için İran milli çıkarlarının peşinde “merkezi bir hükümet, modernleşme ve yabancı etkiden özgürlük” amaçladı.³⁶⁰ Bu amaçlarını gerçekleştirirken İran kırsalındaki kabileleri fethetti, tarım, sanayi ve eğitimde değişiklikler uyguladı; ancak bazı kabileleri asla tam olarak bastıramadı ve İranlıların çoğu onun reformlarından etkilenmedi.³⁶¹ Başarısızlığı, toprak sahiplerine zenginlik ve statü kazandırmak için teşvikler vaat edememesi ve karşılığında siyasi ve ekonomik kalkış başlatamaması olarak siyasete yansdı. Dahası Kuniholm, Şah'ın himayesinin toprak sahiplerine ve diğer sınıflara kendi isteklerine göre çözümler üretmeleri için siyasi özgürlüğü sınırladığını da belirtmektedir.³⁶²

Şah'ın reformlardaki başarısızlığı ancak süregelen hükümdarlığı, Soğuk Savaş'ın erken yıllarıyla aynı zamana denk geldi. İngiltere'nin İran petrolüne ilişkin imtiyazlarına karşı artan öfke ve önce Sovyetlerin, sonra da Amerikalıların İngilizlerin yerini alma arzusu, İran milliyetçiliğinin Dr. Muhammed Musaddık'ı 1944'te İran Milli Meclisi'ne seçmesine ve Şah'ın bakanlarının yabancı varlıklara petrol imtiyazları vermesini

³⁵⁹ Kuniholm , *a.g.e.*, 134.

³⁶⁰ *A.g.e.*, 134.

³⁶¹ *A.g.e.*, 135.

³⁶² *A.g.e.*, 135.

yasaklayan bir yasa çıkarmaya öncülük etmesine yol açtı.³⁶³ Bu yasa, 1950 yılında güneyde İngiliz petrol imtiyazlarının yeniden müzakere edilmesini sağlayacak olup belirli bir süre sonra tüm petrol imtiyazlarının gözden geçirilmesini talep ediyor ve aynı zamanda Kuzey İran için bir Sovyet petrol imtiyazına karşı çıkıyordu.³⁶⁴ Şah'ın hükümdarlığını merkezi hükümet altında pekiştirmedeki başarısızlığının İran'ı *Büyük Oyun*'un 19. yüzyıl diplomasisini yürütmeye bıraktığını deneyimlemiş olan Musaddık, iktidara yürüyüşü sırasında yabancı güçlerle bir denge oyunu düzenledi. Bu denge oyununun stratejisinde büyük güçlerle arasında bir çelişki olduğunda bu güçlerle İran'ın siyasetini aynı hizaya getirmek değil, tehditler savurarak İran'ın milli güçleri için çıkar elde etmektir; çünkü İran'ın elinde, ne ABD'nin ne de İngiltere'nin küresel erişimleri için riske edemeyeceği, petrol rezervleri vardı. Bu rezervler büyük güçler tarafından talep ediliyordu, çünkü petrol Orta Doğu ve Akdeniz'de "hava hareketleri için en uygun elverişli koşulları sunuyordu" ve kuvvet izdüşümünün altyapısına önemli ölçüde katkıda bulunuyordu.³⁶⁵ Bu talebin farkında olan Musaddık, bunu seçim desteğini güvenceye almak için hem Batı İttifakı'na hem de Sovyetler Birliği'ne dış siyaset taahhütlerinden kaçınarak bir *Muvazinih-i Manfi*, 'negatif denge' siyaseti, haline getirdi.³⁶⁶ Bu talebi seçmen kitlesini dış siyasetin güvencesine almak için bir stratejiye dönüştüren Musaddık, komünist Tudeh partisi de dahil olmak üzere yükselen kentsel orta sınıf içinde önemli bir popüler tabana sahip çeşitli siyasi partilerin desteğini sağlamlaştırarak 28 Nisan 1951 tarihinde başbakan oldu.³⁶⁷

Musaddık başbakan olduğunda ilk icraatı, genel siyasetini dış siyasetin ana güzergahına oturtmak oldu; AIOC'nin işlettiği petrolü millileştirdi. Bu, yalnızca İngilizlerin petrol gelirlerini değil, aynı zamanda ve esas olarak yıllarca süren petrol üretimiyle İran'da biriken yabancı sermayeyi de etkiledi.³⁶⁸ Millileştirmenin özellikle İran'da birikmiş olan yabancı sermayeye etkisi yıkıcıydı çünkü ülkenin modernleşmesiyle komünizme karşı toplumsal bağışıklık kazanması için gerekli

³⁶³ Rouhollah K. Ramazani, *The Northern Tier: Afghanistan, Iran, and Turkey* (Princeton, NJ: Van Nostrand Company, Inc., 1966), 101.

³⁶⁴ Prados, *a.g.e.*, 92.

³⁶⁵ William Retzel, "The Postwar Mediterranean in American Statecraft," *Foundations of National Power*, ed. Harold Sprout & Margaret Sprout (New York: D. Van Nostrand Company, Inc., 1955) 718- 723, 720.

³⁶⁶ Ramazani, *a.g.e.*, 101-102

³⁶⁷ *A.g.e.*, 101-102.

³⁶⁸ National Security Council, "Study Prepared by the Staff of the National Security Council: The Position of the United States With Respect to Iran," no date, *Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. X: Iran*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989) 11-21, 12.

eğitim ve makinenin artan İran nüfusunu dönüştürebilmesi, yıllardır İran’da biriken İngiliz sermayesiyle mümkündü. Ayrıca İran hükümeti ile AIOC arasında herhangi bir ek imtiyaz anlaşmasına varılamaması, komünist yıkıcı faaliyetlerini mümkün kılan ekonomik durgunluğa ve siyasi hoşnutsuzluğa yol açıyordu. İran Anglo-Amerikan nüfuz alanında tutulamazsa Sovyetler Birliği’yle siyasi ve ekonomik meselelerde uzlaşabilirdi. Böyle muhtemel bir uzlaşa da NSC tarafından “mevcut İran Hükümeti’nin devrilmesi ve Sovyet askeri gücünün kullanımını içermeyen yıkıcı veya diğer yollarla Sovyet yanlısı bir kukla hükümetin kurulması” öngörülen Kuzey Kuşağı’ndaki Çevreleme’nin ihlali olacaktı.³⁶⁹ Ayrıca Sovyetler Birliği’yle ekonomik ve siyasi konularda kurulan bu yatıştırıcı ilişki, Sovyetler tarafından etnik-kültürel açıdan farklı topluluklar üzerinde merkezi bir yönetim oluşturmaya ve dış güçlerin nüfuzuna karşı mücadele eden gelişmekte olan ülkelere bir kalkınma modeli olarak ihraç edilebilirdi. Kassof bu modeli Nikita Kruşçev döneminde “modern totalitarizmin bir çeşidi olan, ancak önemli bir farkla [işlettiği] ... büyük irrasyonellik unsurlarına (özellikle, psikolojik terör ve fiziksel zorlamanın temel bir toplumsal kontrol aracı olarak büyük ölçekli ve sıklıkla kendi kendini yenen kullanımına) başvurmada” yönetilen toplum modeli olarak tanımladı.³⁷⁰ İstikrarlı bir Sovyet siyaseti ve toplumu kaynakları tahsis edebilir ve milli gücünün hangi araçlarının bir düşman blok içindeki herhangi bir anlaşmazlıktan fırsat olarak istifade edebileceğine karar verebilirdi. Dolayısıyla petrolün millileştirilmesi bile ayrıştırıcı bir konu haline gelmiş; ABD ilişkilerin istikrarlı olduğu dönemlerde bile komünist bloğa karşı bütünlüğünü koruyabilmek için İran’ı kendi tarafında tutmak zorunda kalmıştı.

İran petrol krizinin bu noktasında ABD Dışişleri Bakanlığı’nın nispeten yeni aracı devreye sokuldu: dış kredi. AIOC, yatırımları ve teknik yenilikleri daha karlı bir şekilde kullanmak için yönetsel uzmanlığa sahip olmak adına İran için önemli bir finansal varlıktı. İran için yerel petrol üretimini sübvans etmek, yalnızca İran hükümetinin kârlarını artırmakla kalmayacak, aynı zamanda satın alma gücünü artırarak ortaya çıkan kentsel işgücünün toplumsal beklentilerini de karşılayacaktı. Ayrıca ‘dış kredi’ kavramının etiketlenmesi İran için daha kabul edilebilir olurdu. İngiliz klasik emperyalizminin sömürgeci kadrosu ticaret hacmi ve ticaretteki döviz

³⁶⁹ A.g.e., 16.

³⁷⁰ Allen Kassof, “The Administered Society: Totalitarianism without Terror,” *The Soviet Political System: A Book of Readings*, ed. Richard Cornell (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall Inc., 1970), 24-37, 25.

kuru gibi konularda kendisiyle olan anlaşmazlıkları yine kendi hakemliğine bağımlı hale getirirken, ABD kendisi ve İran arasında uluslararası hukuk ve dış ticaret kuralları oluşturarak bir tür sözleşmesel ortaklık oluşturmaktaydı. Kredi karayolu ve tarımsal iyileştirmeler, Amerikan diplomatik ve konsolosluk görevlerinin güçlendirilmesi, bilgi ve kültürel ilişkilerin genişletilmesi, askeri yardımın uygulanması ve teknik yardım sunulması için 25 milyon dolarlık bir İhracat-İthalat Bankası kredisi içeriyordu.³⁷¹ Kredide ayrıca İran'ın petrol gelirlerini ekonomik kalkınma için kullanabilmesi amacıyla İngiltere'nin iş birliğinden de yararlanılması amaçlanıyordu.³⁷²

İran petrolünün millileştirilme krizi döneminde Amerikalı diplomatlar tarafından izlenen ve rapor edilen tüm durumsal gelişmeler müsamahakar ve tahditkar koşullar olarak olası dış siyaset eyleminin gidişatına göre uyarlandı ve NSC 107 kapsamında bir siyaset beyanına dönüştürüldü; ABD stratejik konumu , petrol kaynakları ve milli görüntüsü nedeniyle İran'ın komünist egemenliğine girmesini önlemeye kararlıydı.³⁷³ Bu önleme siyasi nitelikli olup gerçekleştirilecek eylemler İngiliz dış siyasetiyle ortak bir çaba oluşturarak ve komşu ülkeleri de İran hükümetini desteklemeye ikna etmek için ek çabaları ve seçilmiş ülkelerle istişareleri içermeliydi: ABD ve İngiltere İran'a askeri yardımdan sorumlu olacaklardı ve bölgesel güvenliği güçlendirmek için ortak bir çaba oluşturmaları gerekiyordu; ayrıca ABD özellikle komünist yıkıcı faaliyetlerine karşı merkezi hükümet için İran'ın iç güvenlik kabiliyetlerini artırmak ve ABD'nin İran'ın egemenliğini savunma konusundaki taahhüdünü göstermek için siyasi ve askeri işbirliğini artırmak zorundaydı; bu nedenle de İngiliz hükümetine İran'ın AIOC ile olan anlaşmazlığını çözmesi için baskı yapılmalıydı; beyan edilen tüm bu gereklilikler başarısız olursa, o zaman ABD İran'daki olası komünist yıkıcı faaliyetlerine karşı koymak için hazırlıklar planlamalı ve komünistlerin iktidarı ele geçirmesi durumunda batı yanlısı bir İran hükümetine desteğini artırmalıydı. ABD diplomatik eylemlerle İran'a yönelik herhangi bir açık Sovyet askeri saldırısını yerel olarak sınırlamalı ve bunun küresel bir savaşa dönüşmesini önlemeliydi.³⁷⁴ Komşu ülkelerle iş birliğine dair son açıklama “Sovyetler Birliği'nin güney çevresinde

³⁷¹ NSC, “The Position of the United States with Respect to Iran,” 13.

³⁷² A.g.e., 13.

³⁷³ National Security Council, “NSC 107: Draft Statement of Policy, Proposed by the National Security Council,” March 14, 1951, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Vol. X: Iran*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989) 21-23, 21.

³⁷⁴ A.g.e., 22.

'kolektif bir güvenlik sistemi' hedefleyen siyasi-askeri bir kavram" olan Kuzey Kuşağı'nın bir tanımı niteliğinde olacaktı.³⁷⁵

İran'daki duruma yönelik resmi bir duruş olarak kazandırmasına rağmen NSC 107 hakkında A.B.D Genelkurmay Başkanlığı tarafından hem İran'daki yıkıcılığa karşı nasıl mücadele edileceği hem de İran'a yönelik Sovyet saldırganlığının nasıl sınırlandırılacağı konusundaki rehberlik eksikliği şerhi düşülmüştü; Amerikan Genelkurmayı'na göre batı ittifakının kriz durumunda çıkarlarını koruyabileceği kesin yollar ve araçların kapsamlı bir analizi yapılana kadar İran için güncel muhakemelerden bir milli strateji oluşturulmamalıydı.³⁷⁶ ABD'nin İran'daki milli çıkarlarının korunması İran'ın bağımsızlığına bağlıydı ancak İran'ın bağımsızlığını korumak için, gerekirse bağımsızlığını sınırlayacak veya zedeleyecek faaliyetler Sovyetler Birliği tarafından çeşitli yıkıcılık biçimlerini uygulama fırsatı olacaktı. Bu yıkıcı faaliyetlerin biçimlerini tanımlamada herhangi bir karışıklık büyük olasılıkla ABD siyasetinin başarısızlığına yol açacaktı. NSC 107'de yıkıcılığa karşı koyma ve saldırganlığı sınırlama, askeri hareketler için siyasi olarak aşırı basitleştirilmişti ve bunlar Amerikalı askeri planlamacıları için sınırlı yetki ve tehditler sağlamadı.

4.2. Eisenhower'ın Dünya Görüşü ve Başkanlık Tarzı

Başkan Dwight D. Eisenhower, İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı deneyiminin benzersizliğiyle milli güvenlik sorunlarını yönetme konusunda kendi tarzını getirmişti. Bu benzersizlik, bakanları ve DCI arasında milli güvenlik sorunlarıyla ilgili görevleri düzenleme biçiminde ve onların da karşılığında ABD Başkanı'nın niyetlerini nasıl anladıklarına yansdı.

Eisenhower dış siyaset anlayışını Sovyet Başbakanı Nikolai Bulganin ve Sovyet Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov'a 1955 Temmuz'unda Cenevre'de şu şekilde aktarmıştı: "Bir zamanlar diplomasi başarısız olduğunda savaşların başladığı söylenirken, artık savaş başarısız olduğu için diplomasi başlamalıdır."³⁷⁷ Bu anlatı, Eisenhower'ın ne bir realist ne de bir idealist olduğunu, ancak uluslararası çevreyi milli güvenliğe yönelik tehditler üzerinde yaptırımlar yaratmak için güç kaynakları ve milli

³⁷⁵ Ramazani , *a.g.e.*, 3.

³⁷⁶ National Archives, RG 273, Records of the National Security Council, Official Minutes 1947–1961, Box 12, 87th Meeting, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 2017) 23-25, 25.

³⁷⁷ Blanche Wiesen Cook, *The Declassified Eisenhower: A Divided Legacy of Peace and Political Warfare* (New York: Doubleday and Company, Inc., 1981), 154.

güçler üzerinde vazifeler yaratmak için tehdit kaynakları olarak gören bir general ve devlet adamı olduğunu göstermektedir. Bu anlamda Eisenhower dış siyasette olduğu kadar iç siyasette de bir Cumhuriyetçiydi. Cumhuriyetçiliği altında ABD dünyada ahlaki ve hayati bir role sahipti. İkinci Dünya Savaşı ABD'yi revizyonist Avrupa-Asya kıta güçlerine karşı kendisi ve diğer milletler için zafer kazanmanın yolunu döşeyen tek ülke olarak yüceltti. Bu zafer yalnızca ABD'nin kendi iç kurumlarının, tanıtımının, ekonomisinin ve askeri kabiliyetlerinin harekete geçirilmesiyle elde edilebilirdi. Her iki dünya savaşı da ABD'nin potansiyel bir hegemon olarak istisnai olduğunu kanıtlamıştı. Bu nedenle özgür milletlerle komünist güçler arasında küresel bir savaş önlemek yalnızca Amerikan milli çıkarlarının güvenliği meselesi değildi, aynı zamanda -ve esas olarak- Amerikan toplumsal ve siyasi yaşam biçiminin tek gerçek yaşam biçimi olduğunu kanıtlamak için hegemonik bir statü meselesiydi. Bu kanıtlanmış gerçeği korumak için ABD dış siyaseti açık olmalı ve farklı formülasyonlar aracılığıyla nükleer çift kutupluluk ve karmaşıklık koşullarında küresel bir barış ortaya çıkarmalıydı. Bu sonuç için Eisenhower savaşmaktan ziyade siyasi savaş, psikolojik hareketleri tercih etti.³⁷⁸

Andrew'a göre Eisenhower, istihbaratın değerini iyi bilen ilk başkandı; Pearl Harbor baskını, 1942-1945 yılları arasında Kuzeybatı Avrupa'da yapılan muharebelerde istihbaratın değerini öğrenmişti ve ayrıca 1950 yılında Kore'deki baskın saldırının verdiği bir diğer ders, onu baskın bir saldırıya karşı hazırlıksız yakalanmaktan korkutmuştu.³⁷⁹ Ayrıca Kuzeybatı Avrupa'daki askeri hareketlerde önemli kararlar almadan öncesinden ULTRA sinyal istihbaratından faydalanma deneyimi ona sert verilere güvenmeyi öğretti, bu veriler “binlerce İngiliz ve Amerikalının hayatını kurtardı ve düşmanın bozguna uğratıldığı ve sonunda teslim olmaya zorlandığı hıza azımsanmayacak bir şekilde katkıda bulundu.”³⁸⁰ Ancak savaş zamanında OSS, SOE, Avrupalı partizanlar ve direniş hareketleri tarafından gizli faaliyetlerin sürdürülmesi olarak anladığı insan istihbaratı konusunda anlayış eksikliği vardı.³⁸¹

ABD Başkanı Eisenhower İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefik kuvvetlere komuta etme konusundaki askeri deneyiminden yola çıkarak milli güvenlik yönetimi için resmi bir model talep etmişti. Selefî Truman'ın merkezi hiyerarşisinin aksine,

³⁷⁸ A.g.e., 147.

³⁷⁹ Andrew, *a.g.e.*, 199.

³⁸⁰ A.g.e., 199-200.

³⁸¹ A.g.e., 201.

Eisenhower NSC içindeki kadro çalışmaları için bir merkezileşme talep etmişti. Cook “Eisenhower'ın kadro oluşumları her bakanlıktaki sorumluluğu en üst düzeye çıkarmak için tasarlanmıştı... hayran olduğu cesur ve güçlü yeteneklerle kendini çevreledi ve kabine ve kadro üyelerinde canlı katılım ve tartışma aradı.”³⁸² Snow ve Brown'a göre Eisenhower bu merkezileşmeyi “bilgi akışını, seçenek analizlerini ve bunun gibi faaliyetleri yönlendirmek” için talep etti.³⁸³ Böylece olayları anlamak ve siyasetini bu anlayışa dayanarak düzenlemek için NSC'yi bir resim olarak kullanabilirdi. Sonuç olarak “milli güvenlik işleri için başkana yardımcı pozisyonunu yaratarak” NSC'nin danışma rolünü koordinasyon rolüne yükseltti.³⁸⁴

Eisenhower hem kadro çalışmalarının merkezileştirilmesini getirmesi hem de siyasi ve psikolojik savaşa olan tercihi nedeniyle, dış ilişkilerde karşıt eli olarak, zamanında ve yönlendirilmiş örtülü eylemi araçsallaştıracak bir tür Gizli Ekip olan milli güvenlik kurmayına ihtiyaç duyuyordu. Gizli Ekibini ise Truman tarafından 1951'de kurulan Psikolojik Strateji Kurulu'nun (ing. Psychological Strategy Board - PSB) çalışmalarını, etkili siyasi savaş için periyodik ve yönlendirilmiş eylemlere özümseyerek NSC'deki Harekat Koordinasyon Kurulu (ing. Operations Coordinating Board - OCB) olarak oluşturdu.³⁸⁵ OCB'nin görevi “siyasi, ekonomik ve psikolojik savaş yönetmek... CIA, USIA [United States Information Agency – ABD Dışişleri Bakanlığı Bilgi Ajansı] ve tüm konseydeki bakanlıkların faaliyetlerini denetlemek” idi.³⁸⁶ Bu kurulun üyeleri “komünist liderleri istikrarsızlaştırmak; komünist ülkeleri özgürleştirmek; düşman kampındaki maiyetin kaçışlarını, anlaşmazlıkları ve ayaklanmaları önlemek; milletin güvenliğini savunmak ve mümkün olan her alanda özgür dünyayı genişletmek” için “Eisenhower'ın barış ve siyasi savaş görevleri için tanımladığı ve tasarladığı milli güvenlik kuruluşunun hedef alanları”nı incelediler.³⁸⁷

Gizli Ekibinin ortaya çıkmasıyla ABD Başkanı Eisenhower örtülü eylemi gerçekleştirecek kadronun başına ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'ı bulmuştu. Savaş zamanı kurmay başkanı ve erken görev süresinde DCI'ye atanan General Walter

³⁸² A.g.e., 150.

³⁸³ Snow and Brown, a.g.e., 47.

³⁸⁴ A.g.e., 47.

³⁸⁵ Dwight D. Eisenhower, “Memorandum From President Eisenhower to the Executive Secretary of the National Security Council (Lay)” September 2, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1950–1955: The Intelligence Community 1950–1955* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2007), 456–458, 456.

³⁸⁶ Cook, a.g.e., 175–176.

³⁸⁷ A.g.e., 176.

Bedell Smith'in aksine, John Foster Dulles hiç askerlik tecrübesi olmayan bir sivildi, hem yerel hem de uluslararası özel sektörde deneyime sahipti ve iş çıkarları aracılığıyla özel sektörle iletişim halindeydi.³⁸⁸ Bedell Smith'in askeri teknik danışmanlığına karşı Dulles'in tahkim ve ikna konusundaki sivil deneyimi, dönemin Amerikan milli güvenliğinin zayıf noktasının uluslararası sistemin siyasi olarak hassas değişkenleri ile milli stratejilerin askeri açıdan tutarlı kararları arasındaki dengesizlik olduğunu gösterdi. Eisenhower bir asker olarak bile ikincisi için birincisini feda edemezdi. Amerikan milli güvenliğinin ihtiyatlı yönetimi için bir dengeye ihtiyacı vardı. Bu ihtiyaç için Dulles mükemmel bir uyumdu çünkü Eisenhower'a “tam ve ayrıntılı bir istişare yapmadan asla ciddi bir açıklama, anlaşma veya teklifte bulunmadı.”³⁸⁹ Cook Dulles'in Eisenhower'ın yönetimine uçurum siyasetini (ing. brinkmanship) getirdiğini, “Eisenhower'ın ise barışı daha büyük bir kararlılıkla takip ettiği”ni, çünkü bunların tek ve yaygın olarak kabul görmüş bir siyasetin yönlerini yansıttığını vurgulamaktaydı.³⁹⁰

Sonuç olarak Gizli Ekibinin oluşturulması sırasında Eisenhower kendisiyle aynı dış ilişkiler mekanizması bilgisine sahip olanları ödüllendirdi. Ve böylece Dulles'i da kendisiyle aynı şekilde düşündüğü için örtülü eylem yürütme kararıyla ödüllendirdi. Sırada Eisenhower bir dış siyaset konsepti olarak ‘küçük savaş’ kavramına sahip olmak istiyordu. Bu sefer kardeş Dulles, DCI Allen Welsh Dulles, komünizmin ne olduğu ve Soğuk Savaş'ın cephelerinin nerede olduğu anlayışını birbirine bağlayarak ona küçük savaş kavramını sağlayacaktı.

4.3. Siyaset Girdisi ve Siyaset Çıktısı: NIE 75 ve NSC 136/1

4.3.1. NIE 75

İran petrolünün millileştirilmesi sonrası hem Amerikalı hem de İngiliz diplomatlar ve özel temsilciler, müzakereler için İran ile kendi ülkeleri arasında mekik dokudular. Sovyet tehdidinin İran'a yönelik yakınlığı, o dönem henüz seçilmiş olan ABD Başkanı Eisenhower'a Milli İstihbarat Muhakemesi 75 (ing. National Intelligence Estimate 75 – NIE 75) aracılığıyla bildirildi.

³⁸⁸ A.g.e., 151.

³⁸⁹ A.g.e., 151-152.

³⁹⁰ A.g.e., 151.

19 Kasım 1952 tarihli 75 numaralı Milli İstihbarat Muhakemesi ABD'nin Musaddık'a karşı siyaset çıkmazının ortasında durmaya devam etmesi durumunda ne olacağına dair CIA'nin öngörüleriydi: İran durumu istikrarsızlık ve belirsizlikle karakterize edilmişti ve bu da İran'daki Milli Cephe hükümetinin geleceğini kesin olarak tahmin etmeyi zorlaştırıyordu; ancak artan huzursuzluğa rağmen mevcut İran hükümetinin 1953 yılına kadar iktidarda kalması muhtemeldi çünkü İran hükümeti, çete şiddetine ve komünist Tudeh ajitasyonuna karşı etkili baskıcı eylemlerde bulunma kapasitesine sahipti ve büyük olasılıkla Şah'ın desteğini ve güvenlik güçleri üzerindeki kontrolü sürdürecekti.³⁹¹ İran ciddi bir ürün kıtlığı veya olumsuz bir ihracat pazarı olmadığı sürece, 1953 yılına kadar temel ithalatı karşılamak için yeterli petrol geliri ve dış ekonomik yardım sağlayabilirdi; ancak sonrasında enflasyon meydana gelecek, sermaye gelişimi kısıtlanacak ve kentsel yaşam standartları düşecekti; yine de ekonomik faktörlerin tek başına 1953 yılında Milli Cephe'nin devrilmesine yol açması olası değildi.³⁹² Komünist Tudeh Partisi'nin bu dönemde anayasal yollarla veya zor kullanarak Milli Cephe'yi devirecek güce ulaşması olası değildi; ancak, ciddi bir hasat kıtlığı veya liderleri arasındaki rekabet nedeniyle Milli Cephe'de bir bölünme gibi beklenmeyen olaylar Tudeh'in yeteneklerini büyük ölçüde artırabilirdi.³⁹³ 1953 yılında İngiltere ile petrol anlaşmazlığının güvenceye alınması da olası değildi, çünkü İran hem Sovyet Bloku'ndaki hem de Batı'daki diğer alıcılara petrol satmaya çalışacaktı; küçük bağımsız Batılı petrol şirketleri büyük olasılıkla önemli miktarda petrol satın almayacaklardı ve büyük batılı petrol şirketleri yasal, ekonomik ve siyasi engeller nedeniyle İran ile anlaşma yapmayı kabul etmeyebilirdi.³⁹⁴ Diğer ihtimallerin zayıflığına karşı ekonomik gelişmeler nedeniyle tetiklenecek iktidar içi bölünme yüksek ihtimalle bir rejim değişikliğine neden olabilirdi. Bu ihtimal sonucunda İran Meclisi Başkanı olan muhafazakar Ebu'l-Kasım Mustafa-Kaşani (Ayetullah Kaşani) 1953 yılında Musaddık'ın yerini alabilir, Musaddık'ın muhtemelen muhalefeti ortadan kaldırmak için acımasız taktiklere başvurması ve muhalefeti ortadan kaldırma mücadelesinde Tudeh etkisi ve kontrol kazanma fırsatları hızla artabilirdi.³⁹⁵

³⁹¹ Central Intelligence Agency, "National Intelligence Estimate 75: Probable Developments in Iran through 1953," November 13, 1952, *Foreign Relations of the United States, 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017) 407-416, 413-414.

³⁹² A.g.e., 411-412.

³⁹³ A.g.e., 412.

³⁹⁴ A.g.e., 410.

³⁹⁵ A.g.e., 414.

NIE 75 siyaset çıkmazında kalınmasının tehlikesini ortaya koyma için iki sert veriyi vurguladı: her şeyden önce sivil huzursuzluğu ve Tudeh'in siyasi ajitasyonunu bastırma konusunda Musaddık'ın iradesi ile Milli Cephe'nin yetenekleri hakkında bir şüphe vardı; ikincisi, Tudeh Milli Cephe'ye sızmayı başarırca ABD'nin milli çıkarları tehlikeye girecekti.³⁹⁶ Tudeh'in varlığı Amerikan milli çıkarları için bir endişe yaratmaktaydı çünkü Kuzey Kuşağı'ndaki diğer komünist partiler arasında benzersizdi. Sovyet kalpgahına coğrafi yakınlığı ve bölgeler arası yazışma iletişimi nedeniyle, komünist ideolojinin Kuzey Kuşağı ülkeleri arasında etkili bir şekilde yayılması bekleniyordu. Ayrıca Kuzey Kuşağı'ndaki komünist partilerin çoğu 1917 Bolşevik Devrimi'nden kısa bir süre sonra Rusya'da ortaya çıkmışken İranlı komünistler Bolşevik Devrimi'nden önce, Azerbaycan'daki İranlı petrol işçileri arasında örgütlenerek ortaya çıkmışlardı.³⁹⁷ Bu işçilerin etkin örgütlenmeleri ve yoğun faaliyetleri “yabancı kontrolüne ve iç yolsuzluğa karşı yönlendirilmiş yerli bir milliyetçi çabayı” kışkırtmak için İran'ın Hazar vilayetleri olan Tahran ve Tebriz'den İran'ın her yerindeki yerel örgütlenmelere kadar uzanmıştı.³⁹⁸ İranlı komünistlerin örgütlenmesi İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği için beklenmedik bir fırsattı. Çünkü Sovyetler Birliği çevresindeki göreceli güç dengesi, batı ittifakına karşı askeri gücün siyasi kullanımını bu kitlesel hoşnutsuzluğun sağlayacağı müsamaha ile lehine dönüştürmekteydi.

4.3.2. NSC 136/1

Sovyet saldırganlığı ve yıkıcılığı açık ve mevcut bir tehdit haline geldiğinde, İran'a yönelik izlenen siyasetin İran'a komşu ülkelere de örnek olması gerekiyordu. Bu gereklilik İran meselesindeki siyaset sonucunun, bölgedeki her ülkede ABD çıkarlarının güvenliğini sağlamlaştıracak ve Sovyet genişlemesi için herhangi bir komünist ihtilaline meydan okuyacak kolektif bir dış siyaset davranışı geliştirmesi de demektir. Ama bu gerekliliğin ABD tarafından komşu ülkelere ifade edilmesi gerekiyordu.

NSC'nin 136. siyaset beyanı veya bilinen adıyla NSC 136/1 ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD Savunma Bakanlığı, CIA ve ABD Genelkurmay Başkanlığı temsilcilerinden

³⁹⁶ National Intelligence Estimate 75, “The Probable Developments in Iran through 1953”
<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R00904A000100030011-8.pdf> [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

³⁹⁷ Ramazani , *a.g.e.*, 96-97.

³⁹⁸ *A.g.e.*, 98.

oluşan bir çalışma grubu tarafından Truman hükümetinin son günlerinde İran için istenen dış siyaset sonucuna yönelik olası yolları ortaya koymak üzere hazırlanmıştı. NSC 136/1'de ABD'nin İran genelinde veya Tahran'da komünistlerin iktidarı ele geçirmesi durumunda, gerekli ve yararlı olması halinde askeri destek de dahil olmak üzere, komünist olmayan bir İran hükümetini desteklemesi gerektiği belirtilmişti.³⁹⁹ Özellikle bu desteğin niteliği İran'ın veya İran'a komşu ülkelerin tamamının veya bir kısmının komünist hakimiyet altına girmesini önlemek için askeri, ekonomik, diplomatik ve psikolojik önlemleri içerecek şekilde karmaşık olması gerektiği, bildirideki 5. paragrafın (a) maddesinde belirtilmişti.⁴⁰⁰

Eisenhower'ın gelişiyle Mart 1953'te NSC 136/1, benzer bir çalışma grubu tarafından 5. paragrafın (a) maddesinin nasıl detaylandırılacağına dair bir ilerleme raporuyla güncellendi. İlerleme raporunda, çalışma grubu İran'da potansiyel bir komünist iktidarı ele geçirmenin zamanla gerçekleşebileceğini ve müttefiklere karşı önlemler göstermeyi zorlaştırabileceğini öne sürdü; bu gibi durumlarda, ekteki raporda tartışılan belirli planların uygulanması, gerçek veya teşebbüs edilmiş bir komünist iktidarı ele geçirmeden önce faydalı olabilirdi.⁴⁰¹ Bu durumda ilerleme raporu koordine edilmiş, önleyici diplomatik bir eylemin planlanmasını yönlendirmek için bir dizi ek sağlayacaktı. Bu 'koordinasyon talimatları' İran'ın komünistlerce tamamen veya kısmen ele geçirilmesi koşullarına dayanıyordu, ancak en dikkat çekici olanı bu koşulların her birinin askeri, ekonomik, diplomatik ve psikolojik önlemler için paragraflar dışında 'özel siyasi hareketler' başlığı altında bir paragraf içermesiydi. Tamamen ele geçirme durumunda İran'da yapılacak bu özel siyasi hareketler Tudeh etkisine karşı, koşullar müsamaha gösterdiği sürece potansiyel karşı-etkiyi yoğunlaştırmak ve hatta azaltıp etkisiz hale getirmek için planlanmıştı; özel siyasi hareketin koordinasyon talimatları İran'ın siyasi liderleri İran hükümetinin Tudeh tarafından ele geçirilmesine karşı konuşmaları için etkilemeyi, idari ve güvenlik eylemlerini başlatmayı, Tudeh karşıtı propagandayı sürdürmeyi, fiziksel saldırıları kışkırtmayı, basında Tudeh karşıtı söylemi yaymayı, Musaddık'ın halefinin seçimini

National Security Council, "NSC 136/1: Statement of Policy Proposed by the National Security Council," November 20, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017) 422-425, 424.

⁴⁰⁰ A.g.e., 424.

⁴⁰¹ National Security Council, "First Progress Report on Paragraph 5—a of NSC 136/1: Progress Report to the National Security Council," March 20, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017) 498-505, 499.

etkilemeyi ve özellikle Güney İran'daki aşiret unsurları olmak üzere potansiyel direniş gruplarıyla teması sürdürmeyi amaçlıyordu.⁴⁰² Kısmi ele geçirme için ise CIA 10.000 kişilik bir gerilla gücünü, altı ay boyunca yeniden ikmal edilmesine gerek kalmadan donatmak için, hafif silahlar, mühimmat ve patlayıcı malzemelerinin yanı sıra isteğe bağlı yiyecek ve giyecek stokladı; bunları, özellikle potansiyel olarak anti-Komünist olan Kaşgay Türkleri olmak üzere, 3 ila 4 hafta içinde Güney İran'daki belirli aşiretlere transfer etti.⁴⁰³ Ancak komünistlerle herhangi bir uzlaşma yapabilmeleri korkusu nedeniyle, İranlı mevkidaşlarıyla yapılan planlamada hiçbir değişiklik yapılmadı; bunun yerine CIA, Tahran ve Tebriz'deki yeniden ikmal noktalarıyla birlikte gerilla savaşını koordine etmek için yeraltı ağlarının kurulmasını ayarladı.⁴⁰⁴ Böylelikle en azından CIA hem komünistlerin tam devralmasına karşı Tudeh karşıtı hiziplerle bir pekiştirme çabası hem de komünistlerin kısmi devralmayla devrimlerini ülke çapında genişletmeye karşı sınırlı bir paramiliter eylem planlamıştı. Eğer NSC136/1 ABD'nin İran'daki komünizm karşıtı siyasetine bağlılığın ifadesiyse, bu durumda paragraf 5'in (a) maddesinin detaylandırıldığı ilerleme raporu da Amerikan milli güvenliğinin İran'da örtülü eylem seçeneği idi.

4.4. ABD Başkanlık Kararı: Tudeh Bağlantısı, Stalin'in Ölümü ve Musaddık'ın Şantajı

Amerikalı diplomatlar İranlı mevkidaşlarıyla petrol sorununun çözümü konusunda müzakere ederken, İran petrol gelirlerinin kaybı nedeniyle iflasın eşiğine gelmişti. ABD Dışişleri Bakanlığı 1951 yılından beri, bakanlığın isteksizliğine rağmen, “daha fazla kötüleşmeyle başa çıkmak için” bir acil önlem olarak,⁴⁰⁵ Dört Nokta teknik kırsal iyileştirme programı (ing. Four Points Program) kapsamında İran'a 4,9 milyon dolarlık mali yardımda bulunuyordu.⁴⁰⁶ Buna ek olarak İran'a 1952 yılında Amerikan İhracat-İthalat Bankası'ndan 25 milyon dolarlık bir kredi açılmıştı.⁴⁰⁷ İran'ın döviz kıtlığı, İran

⁴⁰² A.g.e., 501.

⁴⁰³ A.g.e., 503.

⁴⁰⁴ A.g.e., 504.

⁴⁰⁵ National Security Council, “NSC-5402: Statement of Policy by the National Security Council,” January 2, 1954, *Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. X: Iran*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989) 866-889, 871.

⁴⁰⁶ Dean G. Acheson, “The Secretary of State to the Embassy in Iran,” March 28, 1951, *Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. X: Iran*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989) 28-30, 29.

⁴⁰⁷ Loy W. Henderson, “The Ambassador in Iran (Henderson) to the Department of State,” December 27, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. X: Iran*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989) 557-558, 557-558.

ekonomisi istikrarsız kalmasına rağmen, çoğunlukla 1952 yılında açılan Amerikan Eximbank kredisi tarafından telafi ediliyordu. Bu noktada örtülü eylem karar gerekçesini ortaya koyacak koşullar, İran'ın ekonomik olarak kötüleşmesinden bağımsız İran'ın iç siyasetinde gelişmekte veya müdahil olmakta olan siyasi etkiler üzerinden şekillenecekti.

4.4.1. Tudeh Bağlantısı

Tudeh bağlantısının NIE 75'te vurgulanmasına rağmen açılmış mevcut FRUS arşivleri, CIA'in kendi istihbarat raporlarına atıfta bulunan sansürlenmiş ve hala gizli son notlar nedeniyle Tudeh ile Sovyet casusluk faaliyetleri arasındaki ilişki hakkında doğrudan kanıtlar göstermemektedir. Ayrıca İran'daki durumun değerlendirilmesi için hazırlanan milli istihbarat muhakemelerinde “yüksek seviyelerde olası Tudeh veya Sovyet nüfuzuna” dair herhangi bir gösterge yoktu.⁴⁰⁸ Atıfta bulunulan son notlar CIA Tahran İstasyonu'nun, İran güvenlik güçlerinin bazı şeflerini maaşa bağlayarak Tudeh'in iç faaliyetleri hakkında bilgi toplayabildiğini de göstermektedir.⁴⁰⁹ Ancak Tahran İstasyonu, maaşa bağladığı İran güvenlik güçlerinin yaptığı soruşturmalardan elde ettiği bulgulara dayanarak Sovyet casusluk faaliyetlerine dair herhangi bir varsayımda bulunamadı. Ancak CIA İstihbarat ve Araştırma Dairesi (ing. CIA's Office of Intelligence and Research) tarafından hazırlanan ve Eylül 1951 tarihli istihbarat raporuna göre Tudeh liderleri “şüphesiz Sovyet ajanları tarafından Anglo-İran Petrol Şirketi'nin sınır dışı edilmesi için ajitasyon yapmaları talimatı almışlardı.”⁴¹⁰ Dolayısıyla CIA'nın yapması gereken, Sovyetler Birliği'nin İran'daki olayları kontrol edip etmediğini doğrulamak için bir istihbarat faaliyet örüntüsü ortaya koymaktı.

İkinci Dünya Savaşı sonrası İran'daki Sovyet casusluk faaliyetleri komşu ülkelere bir devrim ihraç etme zorunluluğu üzerine değil, Stalin'in totaliter rejimine gelecek askeri

⁴⁰⁸ Kermit Roosevelt, “Memorandum from the Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans (Roosevelt) to the Deputy Director of Plans, Central Intelligence Agency (Dulles),” March 15, 1951, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017), 45-46, 46.

⁴⁰⁹ Central Intelligence Agency, Iran Branch of the Directorate of Plans, “Memorandum Prepared in the Directorate of Plans, Central Intelligence Agency: Capabilities of CIA Clandestine Service in Iran,” March 3, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017), 472-474, 473.

⁴¹⁰ Central Intelligence Agency, The Office of Intelligence and Research, “Memorandum Prepared in the Office of Intelligence and Research: Current Strength Of The Tudeh Party In Iran,” September 13, 1951, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017), 131-133, 132.

tehditlere karşı erken uyarı işlevi üzerine düzenlenmişti.⁴¹¹ Bu durumda İran'daki Sovyet casusluğu askeri amaçlara hizmet ediyordu. Bu casusluk hizmeti bilgi toplama, bilgi aktarma için yeraltı şebekelerinin örgütlenmesi, yanlış bilgi ve dezenformasyon yoluyla bilgi toplama araçlarının ve ajanların aldatılarak devşirilmesiyle sınırlı olacak bir faaliyet örüntüsü oluşturmaktaydı. Ancak petrol millileştirmesinden öncesinde ve sonrasında “Tudeh faaliyetlerinde önemli bir artış,”⁴¹² Şubat 1949'da Şah'a suikast girişiminin Tudeh tarafından gerçekleştirildiği varsayımları,⁴¹³ Milli Cephe siyasetçileri ve bürokratlarından bazılarının sempatisiyle Tudeh'in eğitim ve adalet bakanlıklarını etki altına alması,⁴¹⁴ Tudeh'in işbirliğiyle gerçekleştirilecek ordu darbesi iddiaları⁴¹⁵ ve Tudeh nüfuzunun kamuoyunu şekillendirirken adalet ve eğitim kamu hizmetleri sağlamak için önemli bir Komünist ajitasyona dönüşmesi görülmektedir.⁴¹⁶ Bu gelişen olaylar dizisi İran'ın hem İngiltere hem de ABD ile ilişkilerinin bozulması, İran ekonomisinin başarısızlığı ve Musaddık'ın Sovyet nüfuzu için Batı ittifakına karşı petrol imtiyazını kullanma konusundaki Tudeh'in ısrarına karşı siyasi duruşunu sağlamlaştıramaması açısından yavaş ama emin bir şekilde kaynayan bir şeyler olduğunu göstermekteydi. Bu gelişmeler ışığında askeri amaçlara hizmet eden istihbarat faaliyet örüntüsüne sahip Sovyet casusluk modeli, aktif devrim önlemlerine dönüşmekteydi. Bu istihbarat faaliyeti örüntüsünün dönüşümüne müdahale eden değişken olacak bir Sovyet bağlantısı olmalıydı.

Sovyet bağlantısı İran'da bir Sovyet ajanının görüldüğü iddiasıyla kendini gösterdi. ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD Savunma Bakanlığı ve ABD Genelkurmay Başkanlığı temsilcileriyle olası psikolojik ve paramiliter hareketlerin taslak planlaması üzerine

⁴¹¹ Christopher Andrew and Vasili Mitrokhin, *The World Was Going Our Way: The KGB and the Battle for the Third World* (New York: Basic Books, 2005), 169.

⁴¹² Joseph J. Wagner, “Despatch From the Embassy in Iran to the Department of State: The Position of the Soviets in Iran,” February 23, 1951, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017), 3-13, 12.

⁴¹³ Central Intelligence Agency, The Office of National Estimates, “Memorandum Prepared in the Office of National Estimates, Central Intelligence Agency: Memorandum of Information on No. 32,” March 9, 1951, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017), 15-16, 16.

⁴¹⁴ Central Intelligence Agency, “National Intelligence Estimate-46: Probable Developments In Iran In 1952 In The Absence Of an Oil Settlement,” February 4, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017), 175-182, 178.

⁴¹⁵ Loy W. Henderson, “Telegram from the Embassy in Iran to the Department of State,” June 12, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017), 246-251, 247.

⁴¹⁶ Loy W. Henderson, “Telegram From the Embassy in Iran to the Department of State,” October 30, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017), 385-389, 387.

yapılan toplantı sırasında, OSD askeri temsilcisi “New York Times gazetesinde İran'da bir Sovyet ajanının varlığına dair son zamanlarda çıkan bir makale hakkında soru sormuştu” ve bir CIA temsilcisi teşkilatının “Azerbaycan Kürtleri arasında Sovyet ajanları olduğuna dair raporlar aldığını, ancak CIA'nın bu çok uzak ülkede Sovyet etkisini etkisiz hale getirmede çok az veya hiç ilerleme kaydedemediğini” cevaplamıştı.⁴¹⁷ Şimdiye kadar Sovyetler Birliği İranlı siyasi muhalifler arasında batı karşıtı bir duygu yayıyordu; Tudeh'in yerel müttefikleri, İran'ın geri kalmışlığının nedeninin Batı'nın İran petrolleri üzerindeki imtiyazları olması nedeniyle, kamu hizmetlerinin sağlanması sırasındaki yetersizliklerde hükümet görevlilerine karşı kışkırtmada bulunuyorlardı; ayrıca Tudeh, Milli Cephe siyasetçileri arasında kendilerine sempati duyanlar üzerinden hükümet hizmetlerindeki kadrolarını siyasi olarak sağlamlaştırıyordu. Ancak şimdi İran siyasetindeki komünist gelenek Sovyet yıkıcılığı biçimini alıyordu. Tudeh'in siyasi alandaki faaliyetleri Sovyetler Birliği için faydalıydı çünkü Kremlin İran'da bir devrim düzenlemeye karar verirse Tudeh'in yeraltı şebekelerine gizlice güvenebilirdi. Ancak Sovyetler Birliği bunu yapmak istese bile, Sovyet çıkarlarına hizmet edecek siyasi eylemlerde bulunacak, karizmatik, yerel bir lidere hala muhtaçtı. Bu noktada CIA'in saha elemanlarının günlük bilgilerden güncel istihbaratı üretmekte yetersiz olduğu durumlarda, her milletin istihbarat toplayıcısı olan gazeteciler devreye sokularak günlük bilgi toplaması hizmeti tedarik edilir. Gazeteciler siyaset-yapıcılardan ziyade sivil topluma hizmet ederler, bu yüzden ürünlerinde mutlak gizlilik değildir. Ancak gazetecileri CIA'in istihbarat sürecine taşıyan bilgi tedarikçisi haline getiren şey, Soğuk Savaş sırasında Amerikan sivil toplumunun güvensizlik siyaseti nedeniyle dünyada olup bitenler hakkında bilgi talep etmesidir.

Sahadan gazeteciler üzerinden tedarik edilecek bilginin güncel istihbarat olarak üretilmesi için Tahran İstasyonu'yla Langley'deki CIA Karargahı'nın ihtiyaç duyduğu, Sovyet casusluk faaliyetlerindeki değişim algılarını tamamlayacak bir göstereyi doğrulamaktı. Bu gösterge, ya Sovyetler Birliği'nin Musaddık'ın yakın çevresine ve siyasi astlarına nüfuz ettiğinin kanıtı ya da Sovyet nüfuzunu gösterecek benzer türden açık bir diplomatik gelişme olmalıydı. Musaddık'ın sarayındaki bir Sovyet bağlantısı

⁴¹⁷ Central Intelligence Agency, The Office of Policy Coordination, “Memorandum for the Record Prepared in the Directorate of Plans, Central Intelligence Agency,” February 25, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017), 454-456, 455.

Kremlin'e Musaddık'ın Sovyetler Birliği ile ilişkileri geliştirmeye sempati duyduğu bilgisini iletebilirse, karşılığında Kremlin bir toplantı talep edebilirdi. Sonunda güncel istihbaratın doğruluğunu gösterecek bir durum Tahran'daki ABD Büyükelçiliği tarafından İran'daki gelişen olayların kısa bir analizi olarak izlendi ve raporlandı; Sovyetler Birliği'nin Tahran Büyükelçisi'nin İran'a gelişi ve ticaret kotasını arttıracak bir anlaşma imzalamak üzere Musaddık ile görüşmesi.⁴¹⁸

4.4.2. Stalin'in Ölümü

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Josef Stalin'in 5 Mart 1953 tarihindeki ölümü, yalnızca İran'la ilgili süreci değil, aynı zamanda ABD dış ilişkilerindeki diğer tüm konuları da etkileyen koşullu bir gelişmeydi. Ölümü, Stalin'in halefinin ABD ile dış ilişkilerde iş birliği yapıp yapmayacağı veya her fırsatta ABD'ye karşı ideolojik olarak katı olup olmayacağı konusunda bir endişe yarattı.⁴¹⁹ Bunun dışında, öncelikle endişe Stalin'in halefinin kim olacağının Politbüro üyeleri arasında anlaşmazlığa yol açıp açmayacağı veya hatta bir iç savaş başlatıp başlatmayacağıydı.⁴²⁰ Böyle bir analiz CIA tarafından mevcut istihbarat faaliyetleriyle elde edilen ham bilgilerle değerlendirilse bile, diğer komünist ülkelerin başkentlerinde görülenlerle karşılaştırılması gerekiyordu.

Stalin'in ölümünden önce sunulan Sovyet askeri gücüyle ilgili SE 36 kodlu özel bir istihbarat muhakemesine göre, Sovyetler Birliği "Avrasya kıtasında askeri gücün önde gelen üstünlüğüne" sahipti; yani, Sovyet askeri gücünün genel durumu yalnızca Avrupa-Asya'da batı ittifakı güçlerine karşı ayrıcalıklıydı.⁴²¹ Bunun dışında muhakeme Sovyetlerin nükleer bombardıman uçakları içeren büyük bir baskın saldırı düzenlemek istemeleri halinde "zamanlamayı koordine etmede engellerle"

⁴¹⁸ Gordon H. Mattison, "The Chargé in Iran (Mattison) to the Department of State," June 16, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Vol. X: Iran*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989), 733-734, 734.

⁴¹⁹ John Foster Dulles, "The Secretary of State to Certain Diplomatic Posts: Following is InfoGuide Bulletin 285," March 5th, 1953, *Foreign Relations of the United States, Foreign Relations of the United States, 1952-1954, National Security Affairs, Volume II, Part 2*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1984) 1681-1684, 1682.

⁴²⁰ John Foster Dulles, "The Secretary of State to Certain Diplomatic Posts: Following is InfoGuide Bulletin 287," March 6th, 1953, *Foreign Relations of the United States, Foreign Relations of the United States, 1952-1954, National Security Affairs, Volume II, Part 2*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1984), 1684-1685, 1684.

⁴²¹ Intelligence Advisory Committee, "SE-36: Soviet Capabilities for Attack on the US Through Mid-1955," March 5th, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1988), 1096-1098, 1097.

karşılaşacaklarını; Sovyetlerin güvenliği koordine edememeleri nedeniyle büyük ihtimalle baskını başaramayacaklarını belirtiyordu.⁴²² Bu yetersizlikler Sovyet askeri karar-alıcılara Sovyetler Birliği'nin çevresindeki güvenliğini sağlamlaştırmak için komşu devletlerin istikrarsızlığında herhangi bir fırsatı kollamak için yerel ama gizli saldırılar yapma fırsatı aramaya yönlendiriyordu.

Stalin'in ölümünü izleyen günlerde Stalin sonrası halefler ve niyetleri hakkında daha ayrıntılı, SE 39 kodlu bir özel muhakeme sunuldu. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Vekili Georgi Malenkov'a Politbüro başkanlığının resmi yetki devrinin hızlı ve kesin olmasıyla birlikte Sovyet sisteminin zorlu bir güç transferi sorunuyla karşı karşıya olduğu kabul edildi.⁴²³ Ancak Politbüro üyeleri geçişin yarattığı tehlikelerin farkındaydılar ve Stalin'in ölümünden çok önce planlar hazırlamışlardı.⁴²⁴ Malenkov'un Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ndeki kilit konumu ve 19. Parti Kongresi'ndeki rolü acil bir meydan okumayı önermiyordu; ancak konumunu sağlamlaştırmak ve tartışmasız bir güce ulaşmak için liderlik özelliklerine sahip olup olmadığı da belirsizdi.⁴²⁵ Parti hiyerarşisi içinde bir iktidar mücadelesi gelişebilirdi ancak Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Sovyetler Birliği üzerindeki hakimiyetinin hızla sarsılması olası değildi.⁴²⁶ Sovyet liderliği içinde çalkantı olasılıklarına rağmen muhakeme, Sovyet iktidarının ekonomik ve askeri temellerinin Stalin'in ölümünden etkilenmesinin olası olmadığını, ancak önde gelen Politbüro üyeleri arasında oluşan liderlik mücadelesinde çabaların ve odakların dağılması nedeniyle büyük olasılıkla komünist hareketlerin bütünlüğünü etkileyeceğini belirtti.⁴²⁷ Sovyet komünistlerinin dünyanın diğer komünistlerini de etkileyecek şekilde dikkatlerinin dağılması Amerikalı karar-alıcıların istediği şeydi. Stalin'in ölümü, Sovyet siyasi sisteminin Batı demokrasileriyle benzer bir kırılganlığa sahip olduğu gerçeğini ortaya koydu; Sovyet siyasi sistemi içindeki bütünlüğün kırılganlığı, Batı demokrasilerinin sahip olduğu medeni özgürlüklerden değil, liderleri öldüğünde siyasi liderliğin halefiyetine ilişkin anayasal rehberliğin olmamasından

⁴²² A.g.e., 1098.

⁴²³ Intelligence Advisory Committee, "SE-39: Probable Consequences of the Death of Stalin and of the Elevation of Malenkov to Leadership in the USSR," March 12th, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1988), 1125-1129, 1126.

⁴²⁴ A.g.e., 1126.

⁴²⁵ A.g.e., 1126.

⁴²⁶ A.g.e., 1126.

⁴²⁷ A.g.e., 1127.

kaynaklanıyordu. Yine de muhakeme, yeni Sovyet liderliğinin eylem tarzının halihazırda yerleşik dış ve iç siyasetleri sürdürmek, batı ittifakına düşmanlık gütmek, ekonomik genişleme ve askeri gücün artırılmasına odaklanmak;⁴²⁸ ancak aynı zamanda “yakın gelecekte Batı'yı benzer kararlar almaya zorlayacağını düşündüğü eylemlerde bulunma konusunda dikkatli olmak” olacağını gösteriyordu;⁴²⁹ çünkü “Stalin'in muazzam prestijine ve otoritesine sahip olmayacaklardı.”⁴³⁰ Sonuç olarak, hem SE-36 hem de SE-39'u değerlendirmenin genel sonucu, Sovyetler Birliği'nin komünizmi dünya çapında yayılmasını desteklemeye devam edeceğini ancak en azından 1955 yılına kadar hem iç hem de dış etkenlere karşı siyasi destek, endüstriyel hazırlık ve askeri sahnelemeyi sağlayamadıkları için bu yayılmayı isteyerek ve maddi olarak büyük bir siyasi-askeri fetih stratejisine dönüştürmeyeceğini ortaya koymaktaydı. Sovyet askeri yetenekleri ve Stalin'in ölümünün etkileri hakkındaki bu muhakemeler, İran petrol anlaşmazlığının çözümünün aslında Musaddık'ı ikna etmek için diplomatik çabaların ne kadar sürdürülebileceğine bağlı olması açısından siyasi olmaktan çok stratejik öneme sahipti. Müdahale seçeneği ile yatıştırma seçeneği arasındaki dış siyaset tercihlerinin ikilemi, Batı ile Komünistler arasındaki kriz Kore yarımadasında askeri çıkmaz ve ateşkes görüşmeleriyle dengelenmiş olsa bile gerginleşecekti. Çünkü bu iki süper güç arasındaki istikrar, dünyada artık Kore savaşları olmayacağı anlamına gelmiyordu.

4.4.3. Musaddık'ın Şantajı

Rakip ülkenin siyasal süreçleri ve güç farklılaşmaları stratejik sonuçlar hakkında ipucu veriyorsa, rakip liderin anlatımı da rakip ülkenin siyasal iradesi hakkında uyarıcıdır. Bu durum TPAJAX projesinin kararlaştırılmasında da görülmüştü. ABD Başkanı Eisenhower ve İran Başbakanı Muhammed Musaddık birbirleriyle 1953 yılının başlarından itibaren mektuplar aracılığıyla istişarelerde bulunuyorlardı. Musaddık bu mektup alışverişi aracılığıyla, 28 Mayıs 1953 tarihinde ABD hükümetinin İran'ın çıkardığı petrolü satmasını engelleyen her türlü ablukayı kaldırmaya yardımcı olmasını umduğunu, aksi takdirde Amerikan mali yardımının diğer milli kaynakların çıkarılması için kullanılabileceğini yazdı.⁴³¹ Musaddık'ın ABD Başkanı Eisenhower'a

⁴²⁸ A.g.e., 1127.

⁴²⁹ A.g.e., 1127-1128.

⁴³⁰ A.g.e., 1127.

⁴³¹ The Letter from Prime Minister Mossadegh to the President Eisenhower dated May 28, 1953, “U.S. Position on Iranian Oil Dispute,” *Department of State Bulletin*, Vol .29, No. 734 (July 1953), 74-77, 76.

yazdığı bu son mektup, petrol anlaşmazlığını çözmek için samimiyet mektubu değildi. Ayrıca dengeleme biçiminde başka bir ülkeyle iş birliği yapma eğiliminin bir ifadesi de değildi. Dış siyaset olarak dengeleme, bir devletin gücünü, ya kendi milli güç kapasitesi üretimi ya da başka bir ülkeyle güç kapasitelerinin iş birliği yoluyla artırma davranışına bir tepkidir. Musaddık'ın mektubu bir şantajdı. Bu noktada şantajın ortaya çıkarılması için mektubun anlatısına dikkat edilmeliydi. Öncelikle Musaddık'ın Eisenhower'ı, ABD İran'a daha fazla mali yardımda bulunmazsa Sovyetler Birliği'yle tehdit ettiğini iddia etmek yanlış anlaşılma olurdu. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın görüşüne göre Musaddık İran'ın mali ve ekonomik iflası konusunda endişeliydi; bu endişeye karşı Musaddık ABD'nin engelleri kaldırmasını ve durumu tersine çevirmek için ABD'nin ekonomik yardımını artırmasını gerekli olduğunu öngörüyordu.⁴³² Musaddık'ın bu koşullu yaklaşımı, ABD dış siyasetinin tahditleri kolayca aşması için bir fırsat sağlıyor gibi görünebilir. Ancak 20. yüzyılın başlarında Latin Amerika ülkeleriyle yaşanan deneyimler nedeniyle, ABD “dostça uluslararası ilişkilerin milli savunma üzerindeki etkisine daha fazla önem verdi.”⁴³³ Başka bir ülkeye ödünç verilen veya hibe edilen para, ABD'ye ancak kişi başına düşen gayri safi milli gelirde bir artış şeklinde geri dönebilirdi. Bu geri dönüş de söz konusu paranın, alıcı ülkenin ABD ile aynı siyasi, toplumsal ve kültürel kalkınma anlayışına uygun olarak etkin bir şekilde kullanılmasıyla mümkün olabilirdi. Murphy'ye göre kalkınmanın bu yönleri “geleneksel diplomasi ve askeri siyaset yöntemleriyle doldurulamazdı.”⁴³⁴ Bu nedenle ABD'nin dış yardımı, dış siyasette bir emperyalizm eylemi olmaktan ziyade, milli güvenlik için dış ilişkilerde iyi niyet ilkesinin ortaya konması temelindeydi. ABD dış yardımının mantığının anlaşılması Musaddık'ın mektubundaki şantajı da ortaya koymaktadır. Mektupta öne sürülen İran'ın milli kaynaklarının Amerikan yardım parası ile çıkarılması tehdidi, Musaddık ve kabinesinin İran'ın ekonomik kalkınmasını yabancı mali yardım ile yönlendirememesi gerçeğinden kaynaklanıyordu. Musaddık, hükümetinin yeni kaynakların çıkarılmasındaki tekeli desteklemek için hem mali yardımın artırılmasını hem de uzatılmasını talep ediyordu. Mevcut petrol

⁴³² Henry A. Byroade, “Memorandum by the Assistant Secretary of State for Near Eastern, South Asian, and African Affairs (Byroade) to the Secretary of State,” June 5, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. X: Iran*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989), 373, 373.

⁴³³ Williams and Clem, *a.g.e.*, 26.

⁴³⁴ Charles J.V. Murphy, “Foreign Aid: Billions in Search of a Good Reason,” *An American Foreign Policy Reader*, (Ed.) Harry Howe Ransom (New York: Thomas Y. Crowell Company, 1969) 366-380, 368.

kaynaklarının çıkarılması konusundaki anlaşmazlığı çözmeden önce İran ekonomisini istikrara kavuşturmak için yeni kaynakların çıkarılmasının ileri sürülmesi İran hükümetinin kendi için koz yaratmasıydı. Böylelikle ABD, İran'ın taleplerinin ABD dış ilişkiler stratejisini saptırmak için çok saf ve önemsiz olacağını düşünerek uymak zorunda kalacaktı. Buna ek olarak, Sovyetler Birliği'nin İran'ın acil talebi üzerine sınır anlaşmazlıklarını altınla ödeme yaparak çözme önerisi ve Temmuz 1953 tarihinde üst düzey bir Sovyet diplomatı olan Anatoli I. Lavrentiev'i İran'a büyükelçi olarak ataması, ABD'nin Musaddık'ın talebini yerine getirmemesi halinde şantajın başarıya ulaşabileceğinin bir göstergesiydi.⁴³⁵ Bu gelişmeler ayrıca Sovyetler Birliği'nin İran'a karşı yeni bir siyasetini de göstermekteydi. Şantaj başarısı Musaddık için İran'ı güçlü ve bağımsız göstermek adına bir zafer olarak kullanılabilirdi. Ancak ABD'den talep edilen 21.000.000 dolarlık yardım, İran'ın petROLSÜZ ekonomisi için en iyi ihtimalle üç veya dört aylık cari harcamaları karşılayabilirdi.⁴³⁶ Sovyetler Birliği ve Tudeh, altının iadesinden faydalanacaklardı; zira Sovyetlerin bu hamlesi, Amerikan hükümetinin mali yardım sağlama konusundaki başarısızlığına tezat oluştuyordu.⁴³⁷ Sovyet yardımıyla ekonomik bir çözüm yaratılması, İran siyasetinde Tudeh'in iktidara gelişi için öncü bir parti görüntüsüne katkıda bulunacaktı.

4.5. Siyaset Çıkmazını Çözmek: Rejim Değişikliği, Yarımküresel Militarizm ve Darbe

1953 yılının Şubat, Mart ve Mayıs aylarını izleyen göstergeler, İran'da Batı dışındaki bloğa doğru yönelen bir siyasal arka plan örüntüsünün değiştiğini göstermekteydi. Bunun nedeni Musaddık'ın petrol anlaşmazlığı çözülmeden önce krizin bir istikrara kavuşturulması için gereken durumu siyasi eylemler ve söylemlerle yoğunlaştırmasıydı. Siyasi bir özne olarak Musaddık komünist değildi, ancak petrol anlaşmazlığının yarattığı krizi, iç ve dış tehditler nedeniyle diplomasi veya askeri müdahaleyle çözülemeyeceği bir noktaya taşımak için, öne çıkarıyordu. Böyle bir krizin İran tarafınca sürdürülmesi de Sovyetler Birliği'nin çevresindeki göreceli güç dengesinde sahip olduğu ayrıcalıktan kaynaklı siyasi nüfuz için güç kullanımına fayda sağlıyordu. Musaddık'ın petrolün millileştirmesi sorunları aracılığıyla çeşitli partilerden ve hiziplerden siyasi gücünü pekiştirmiş olduğu Milli Cephe rejimiyle

⁴³⁵ "Paper Prepared in the Central Intelligence Agency," July 22, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 633-634, 633.

⁴³⁶ A.g.e., 634.

⁴³⁷ A.g.e., 634.

birlikte siyasi sahneden uzaklaştırılması gerektiği sonucuna varıldı. Uzaklaştırma bir rejim değişikliği olacaktı.

4.5.1. Rejim Değişikliği

Kaplan ve Lasswell rejim değişikliğini iktidar yapısında radikal bir siyasi devrim olarak tanımlamaktadır.⁴³⁸ Bu siyasi devrim nispeten küçük bir güç grubu tarafından gerçekleştirilirse, o zaman darbe olur.⁴³⁹ Ancak bir rejimin değişmesi, toplumun siyasi olarak neler talep ettiğini, taleplerini nasıl ifade ettiğini, nasıl temsil ettiğini de mutlak olarak değiştirmemektedir. İran için darbe biçiminde siyasi bir devrim demek meclisin, siyasi partilerin ve diğer siyasi kurumların rejim değişiklikten sonra da var olabileceği ancak bu rejimin iktidarı olarak Musaddık'ın da önyargısız bir şekilde değiştirilmesi gerektiği anlamına gelir. Bu değişiklik açıkça bir İngiliz-Amerikan girişimi tarafından başlatılırsa, o zaman dış güçlere karşı Musaddık'ın kişiliğinin arkasında İran'ın egemenliğinin milliyetçi bir şekilde pekiştirilmesiyle geri tepecektir. Dolayısıyla İngiliz-Amerikan girişimiyle yapılacak darbe, girişimde bulunan ülkelerin varlığını makul bir şekilde reddederek (ing. plausible denial), Musaddık'ı iktidardan ve otoriteden mahrum edecek, diğer siyasal ifade ve işlev kurumlarını da ortadan kaldırmanın bir yöntemi olacaktı.

4.5.2. Yarımküresel Militarizm

Darbe fikri ilk olarak Şah tarafından Aralık 1951 tarihinde Tahran'daki ABD Büyükelçisi Loy W. Henderson'a önerildi; Şah, Henderson'a “ülkede Musaddık'a karşı örgütlü ve etkili bir muhalefet olmadığından, darbe dışında herhangi bir değişimin gerçekleştirilebileceğini göremediğini” belirtti.⁴⁴⁰ Şah'ın darbe önerisinin iki yönlü bir alt metni vardı: ilk olarak, yirmi yıl önce Şah tarafından İran siyasetinde iktidar değişikliği için uygulanabilir bir siyasi seçenek olarak test edilmişti ve ikincisi, İran ordusu egemenliğin tahakkümünün temsiliydi. İran ordusunun eylemi ülke kamuoyunda iyi karşılanacaktı. Bunun nedeni İran ordusu ülkede devlet inşası sırasında yabancı desteklerle modernize edilmişti. İran'ın askeri modernizasyonu, büyük bir gücün İran'a müdahalesi durumunda oluşacak siyasi maliyetleri sübvans

⁴³⁸ Abraham Kaplan & Harold D. Lasswell, *Power and Society: A Framework for Political Inquiry* (New Haven, NY: Yale University Press, 1959), 272.

⁴³⁹ A.g.e., 275.

⁴⁴⁰ Loy W. Henderson, “The Ambassador in Iran (Henderson) to the Department of State,” December 26, 1951, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Vol. X: Iran*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989), 298-300, 299.

ederek herhangi bir dış askeri müdahalenin gerekliliğini azaltıyordu. İran ordusu, Tudeh'in hükümetin kontrolünü ele geçirmeden önce sahip olmak istediği alternatif bir halk desteği idi. Soğuk Savaş sırasında gelişmekte olan ülkelerin orduları, zorunlu askerlik yoluyla farklı gruplar ve sınıflar arasında bir toplumsallaşma teşkilatı olarak hizmet etti.⁴⁴¹ Bu toplumsallaşma teşkilatı rolü de orduları iktidara yürüten komünist partilerin öncülük ettiği herhangi bir sınıf eylemini dengeleyebilecek sözde bir sınıf haline getirdi. İran ordusu da bu gözlemden bir istisna değildi. 1950'li yıllarda Kuzey Kuşağı'nda çok partili sisteme geçiş eğilimine rağmen, İran siyaseti hala toplumsal sınıflar ve çıkar grupları tarafından yönetilmekten uzaktı. Bu, İran ordusunun şiddeti kontrol etme, kendini ülkeye adama ve tahakkümü yönetmenin teknik becerileriyle tanınma işlevleriyle millet inşası için İran halkını kendine ortak ettiği anlamına gelmekteydi. Devlet inşası sırasında siyasi kurumsalcılık yeterlilik seviyesine ulaşana kadar ortaklık devam etmekteydi.

Yarımküresel militarizm, ABD'nin siyasi kararları tarafından teşvik edilen, üçüncü dünya veya az gelişmiş ülkelerdeki orduların toplumsal rolünü belirten bir terimdir. Bu terim, ABD ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki askeri ilişkilerden türetilmişti ve yarımküreyi iç ve dış tehditlerden korumak için kullanılmaktaydı.⁴⁴² Yarımküresel militarizmin tipik bir örneği olan İran ordusu, 1942 yılından beri kırsal alanlardaki aşiret ilişkilerini istikrara kavuşturmak ve rakip komşu ülkeler tarafından desteklenen herhangi bir muhalefeti yatıştırmak için ABD ordusu tarafından polislik eylemi için eğitilmekteydi.⁴⁴³ Buna ek olarak, müttefiklerin İkinci Dünya Savaşı'ndaki işgalinin ardından Şah'ın İran'da yeniden tahta çıkması, Şah ile İran meclisi arasında İran ordusunun finansmanı konusunda bir iç anlaşmazlığa da yol açmıştı; bu anlaşmazlıkta meclis, “vekillerinin silahlı kuvvetlere karşı şüpheli olma eğilimlerinden dolayı, talep edilen askeri harcamaları dikkatle incelemişti.”⁴⁴⁴ Musaddık'ın başbakan olmasıyla birlikte, “Rıza Şah tarafından işe alınan ve oğluna sadık olan yaşlı subaylar” görevden alındı ve hem askeri bütçede hem de “Amerikan askeri misyonunun faaliyetlerinde” önemli bir azalma yaşandı.⁴⁴⁵ Son olarak, Meclis'teki Sekizler Komitesi, Şah'ın

⁴⁴¹ Irving Louis Horowitz, *Three Worlds of Development: The Theory and Practice of International Stratification* (New York: Oxford University Press, 1968), 259.

⁴⁴² A.g.e., s. 281.

⁴⁴³ J.C. Hurewitz, *Middle East Politics: The Military Dimension* (New York: Frederick A. Praeger, 1969), 277-278.

⁴⁴⁴ A.g.e., 280.

⁴⁴⁵ A.g.e., 282.

yetkilerinin azaltılmasını talep etti;⁴⁴⁶ özellikle “Şah'ın yalnızca unvansal başkomutan olması ve milli savunma bakanının orduyu yönetmesi ve Şah'ın ordu subaylarının atanması ve terfi ettirilmesine ilişkin anayasal yetkilerini [savunma bakanının] uygulaması” gerektiğini talep etti.⁴⁴⁷ Bu, İranlı subaylar ile Musaddık arasında kılıçların çekilmesine yol açtı ve subayların Şah'ın etrafında toplanmasına neden oldu.⁴⁴⁸

4.5.3. Darbe Teklifi ve Taslağı

Şah'ın bir tavsiyesi olarak İran ordusunun darbesi düşük maliyetli ve düşük profilli bir seçenek olarak Eisenhower'ın örtülü eylem tercihinine uygundu. Ancak riskleri ve faydalarıyla değerlendirilmesi gerekiyordu. Truman yönetiminin ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'nden ortak Amerikan-İngiliz eylem planı, Musaddık'ın koltuğuna alternatifler ve bu alternatiflerin iktidara getirilme yöntemleri hakkında durum değerlendirmesini istedi.⁴⁴⁹ Acheson bir değerlendirme talep ederken dönemin CIA İstihbarat Müdür Vekili (ing. Deputy Director/Intelligence – DDCI) Allen Dulles, CIA ve ABD Dışişleri Bakanlığı yardımcılarını İran'da “etrafında bir darbe tasarlanabilecek güçlü bir askeri figürün eksikliği” konusunda uyarıyordu.⁴⁵⁰ Ancak, CIA'in Yakın Doğu Şefi Kermit Roosevelt ile ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Yakın Doğu siyaset planlayıcısı Arthur L. Richards arasındaki müteakip bir toplantıda CIA'in yine de İran'da olmamak üzere İran yakınlarında silah depolaması gerektiği ve bir iç savaş durumunda ‘dost’ aşiret, ordu veya hükümet unsurları tarafından gerçekleştirilecek silahlı eylemleri desteklemesi gerektiği önerildi.⁴⁵¹ Son olarak ABD'nin Tahran Büyükelçisi Loy W. Henderson, dönemin Tahran'daki İngiliz büyükelçisi George H. Middleton ile yaptığı istişareler sonucunda, İran'da başarılı bir

⁴⁴⁶ Central Intelligence Agency, Deputy Director of Intelligence, “Information Report Prepared in the Central Intelligence Agency: Attitude of Shah toward General Zahedi's Plans for Ousting Mossadeq and Attitude of Shah and Opposition Leaders toward Present Crisis,” April 17, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 538-539, 538.

⁴⁴⁷ Hurewitz, *a.g.e.*, 282.

⁴⁴⁸ *A.g.e.*, 282.

⁴⁴⁹ Dean G. Acheson, “Telegram from the Department of State to the Embassy in Iran,” July 29, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 301, 301.

⁴⁵⁰ Allen W. Dulles, “Minutes of Director of Central Intelligence Smith's Meeting,” July 30, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 302, 302.

⁴⁵¹ Arthur L. Richards, “Memorandum From the Director of the Office of Greek, Turkish, and Iranian Affairs (Richards) to the Assistant Secretary of State for Near Eastern, South Asian, and African Affairs (Byroade),” July 30, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 303, 303.

darbenin “tamamen İran ordusu tarafından Şah'ın bilgisi olmadan Şah adına gerçekleştirilmesi ve uygulanması” gerektiğini, böylece Şah'ın onları kınamayacağını değerlendirdi.⁴⁵² Ancak bu gizliliğe ek olarak “ne İngiliz ne de Amerikan hükümetleri darbeyi teşvik etme veya destekleme girişiminde bulunmamalı ve... iki büyükelçilik hiçbir şekilde dahil olmamalı”ydı.⁴⁵³ Bu öneriler ve değerlendirmeler İran'da örtülü bir eylem planlamanın çizgilerini oluşturdu. Kasım 1952 tarihinde İngilizler, “[İngiltere] Dışişleri Bakanlığı'nın Musaddık ile bir petrol anlaşması yapma ihtimalinin neredeyse hiç olmadığı ve [İran] hükümetinin komünist bir devralmayı önleyebileceğine dair çok az umudunun olduğu” öngörüsü üzerine Amerikalı mevkidaşlarıyla koordinasyonu onayladı.⁴⁵⁴ Ancak yine de bunlar asli bir planlamadan ziyade bir ön planlamayı oluşturuyordu. Bunun nedeni darbe projesinin safhalara göre planlanmasında zaman ve mekan hususlarının entegre edilmemiş olmasıydı; zira henüz muhalifler hakkında talimatlar ve ifadelerin neler olacağına dair varsayımlar yoktu. Dolayısıyla 1952 yılında yapılanlar bir tür plan taslağıydı; darbe safhalarının belirlenmesinde ortaya çıkan koşulları özetleyen ön talimatlardı. Darbe olarak gerçekleştirilecek örtülü eylem ön talimatlarının bulunduğu taslak plan sadece her türlü ihtimale karşı Truman yönetimine teslim edilecekti; ancak ABD Başkanı Truman bu taslak planı asla onaylamadı.⁴⁵⁵ Truman 1948 yılındaki İtalya seçimleri sırasında onayladığı gibi, gizli faaliyetlerden ziyade psikolojik faaliyetlerden yanaydı.⁴⁵⁶ NSC 4 ve NSC 10/2, Truman'ın bu konuda kağıda dökülmüş niyetleriydi.

4.6. Darbe Planlamak

Şah adına Musaddık'a karşı siyasi ve askeri eylem için öne sürülecek özne Tümgeneral Fazolla Zahedi'ydi. Zahedi ABD Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin eski İngiliz konsolosuyla yaptığı istişareler sonucunda, ilk olarak Musaddık'ın yerine başbakanlık yapmak üzere askeri adaylar arasında öne çıkan olarak değerlendirildi.⁴⁵⁷ CIA'deki

⁴⁵² Loy W. Henderson, “Telegram from the Embassy in Iran to the Department of State,” July 31, 1952, *Foreign Relations of the United States, 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 305-306, 305.

⁴⁵³ *A.g.e.*, 305-306.

⁴⁵⁴ Henry A. Byroade, “Memorandum From the Assistant Secretary of State for Near Eastern, South Asian, and African Affairs (Byroade) to the Deputy Under Secretary of State (Matthews),” November 26, 1952, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition*, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 426-430, 427.

⁴⁵⁵ Andrew, *a.g.e.*, 203.

⁴⁵⁶ *A.g.e.*, 172.

⁴⁵⁷ William M. Roundtree, “Memorandum of Conversation,” May 16, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 232-237, 234-235.

İngiliz Gizli İstihbarat Hizmeti (ing. Secret Intelligence Service – SIS) temsilcisi Leslie Herbert Mitchell'e gönderilen muhtıraya göre Zahedi'nin amacı, hukuk dışı bir hareketle siyasi intiharda bulunmadan siyasi görüntüsünü güvence altına almaktı; bunu yaparken, Musaddık'ın anayasaya aykırı eylemler nedeniyle makamını kaybetmesini gerekçe göstererek Şah'ın kendisini başbakan olarak atamasını sağlamayı planlıyordu.⁴⁵⁸ General Zahedi, Şah'ın yerine birini atamadan Musaddık ile İran Ordusu komutanı Tuğgeneral Taki Riahi ve İran Jandarması komutanı General Mahmut Ameni'yi görevden almasını, kendisinin Riahi'nin yerine geçmesini ve İran meclisi bir başbakan seçene kadar geçici kendisinin başbakan olarak görev yapmasını istiyordu.⁴⁵⁹ General Zahedi darbeyi gerçekleştirmek için İsfahan ve Huzistan askeri valisi olan Albay Timur Bahtiyar; ordu ulaştırma şefi Albay Hasan Akhavi; polis müdür yardımcısı General Derakşan; Gümrük Muhafızları komutanı General Muhammed Daftari; ve İmparatorluk Muhafızları başkanı Albay Nasiri'yi görevlendirdi.⁴⁶⁰ Zahedi'nin planlaması İran imparatorluk askeri düşüncesini yansıtıyordu. İran askeri düşüncesinde bir görevin başarısı “mantıksal bir olay dizisinin tahmin edilmesi, programlanması ve koordinasyonuna,” ve planın ast komutanlara dağıtılmasından önce uygulanabilirlik testinin dahil edilmesine bağlıydı.⁴⁶¹ Bu uygulanabilirlik testi Zahedi'nin planlamasında da görüldü, çünkü Gneral Zahedi Şah desteğini ilan ettiğinde tarafsız veya Musaddık yanlısı askeri komutanları ikna edebileceği belirtiliyordu.⁴⁶²

4.6.1. Hükümetin Siyasi Gücünün Felç Edilmesi

Darbeye girişmenin hassas etmeni darbeye katılacak ordu birliklerini sağlamaktı. Devletin diğer tahakküm aygıtlarıyla birlikte tüm askeri birlikler darbeye katılmaz. Sonunda bazı komutanlar birlikleriyle ‘bekle ve gör’ tutumunu benimseyecekti. Bu nedenle darbeciler darbe planlarken siyasi iktidarı baskın unsuru ile ele geçirmeyi amaçlamalıdır. Darbelerde baskın unsurunun gerekliliğinin nedeni ise siyasi iktidarın

⁴⁵⁸ Kermit Roosevelt, “Memorandum From the Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans, Central Intelligence Agency (Roosevelt) to Mitchell,” July 16, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 625-626, 625.

⁴⁵⁹ A.g.e., 625.

⁴⁶⁰ A.g.e., 624.

⁴⁶¹ Nosratallah Arbabi and Houshang Bayani, “Presentation by Iran: Methods and Techniques of Planning,” CENTO Professional Military Development Program, *Procedures, Methods and Techniques of Planning within National Military Establishments* (Ankara: CENTO, 1965) 69-72, 70.

⁴⁶² Roosevelt, “Memorandum From the Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans, Central Intelligence Agency (Roosevelt) to Mitchell,” 626.

benzersiz özelliği olan, tüm gücünü hükümet içinde yoğunlaştırmış olması nedeniyle içkinliği, yani her yerde olmasıdır.⁴⁶³

Darbeyi diğer askeri hareketlerden farklı kılan, insan etmeninin siyasi değeridir. İnsanın siyasi değeri darbe planlayıcıları tarafından, darbe mevcut iktidar sahiplerini devirmeyi başarana kadar, bireylerin ve kitlelerin siyasi araçlar olarak sürekli kontrol edilmesini gerektirir. Bu sürekli kontrolü sınırlayansa zamandır. Bu nedenle darbe siyaseti bir felci ve birleşmeyi içerir. İlk olarak darbe planlayıcıları hükümet biçiminde teşkil edilmiş siyasi gücün katıksız fiziksel gücüne en zayıf halinde, ancak sınırlı saatlerde müdahale etmeleri gerekiyor. TPAJAX için hazırlanan tutuklama listesine göre müdahale sırası Musaddık ile başlayıp; ardından ordu komutanı Tuğgeneral Taki Riahi; Tahran Askeri Valisi Albay Hüseyin Guli Eşrefi; Başbakan Danışmanı Seyyid Ahmed Rasavi; Milli Cephe lideri Kazım Hasibi; Musaddık'ın kara kutusu, hukukçu Seyid Ali Şeygan; İran Partisi'nden Ahmed Zirakzade; Milli Eğitim Bakanı Kerim Sanjabi; Musaddık'ın ideoloğu Halil Maleki; Pan-İran Partisi'nden Dariuş Foruhar; İran Jandarması komutanı General Mahmud Ameni; ve İnzibat komutanı Albay Hüseyin Sarreshteh'i takip etmekteydi.⁴⁶⁴ Böylelikle darbeciler önce nihai hedef olarak iktidardaki kişinin peşine düşeceklerdi, sonrası askeri kuvvetlerinin komutanı, ikametgahının ve hükümet binalarının güvenliğinden sorumlu askeri vali, karşı eylemler için bir siyasi rehber olacak danışmanı ve son olarak jandarma ve inzibat komutanları takip edecekti. Öte yandan tutuklama listesinde yer alan parti üyeleri, Milli Cephe'ye bağlı diğer siyasi partilerin liderleri, Tudeh yandaşlarını bakanlığında kadrolaştıran eğitim bakanı aslında darbeyi geciktirmek için Musaddık sempatanlarını parti-cephe milisleri olarak harekete geçirebilecek makam sahipleriydiler. İdeologlar ve kara kutu, toplum arasında muhtemel karşı-darbe eylemlerinin koordinatörleriydi. General Ameni ise emirleriyle ülkeye dağılmış yedek jandarma birliklerini harekete geçirerek taşradan Tahran'daki darbecilere asker takviyesini durdurabilecek ve böylece darbeyi önleyebilecek benzersiz bir konuma sahipti. Zahidi'nin planlamalarındaki bütün bu varsayımlar ve kaygılar, ABD askeri danışmanlık misyonundan eski meslektaş Tuğgeneral H. Norman Schwartzkopf Sr.'ın

⁴⁶³ Edward Luttwak, *Coup D'Etat: A Practical Handbook* (Cambridge MA: Harvard University Press, 1979), 104.

⁴⁶⁴ Classified, "Memorandum From the Acting Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans, Central Intelligence Agency (Name not declassified) to Mitchell," July 22, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 631-632, 631.

Ağustos 1953 tarihinde İran Jandarmasına yaptığı ziyaret sırasında gözden geçirilmiş ve denetlenmiş; ayrıca Şah'ın Musaddık'ı devirmek için yayınlayacağı bildirgenin yazılmasında da birlikte çalışmışlardı.⁴⁶⁵

Schwartzkopf'un görevi Zahedi ile temas kurmak ve planlamasını denetlemekle sınırlı değildi. Ayrıca CIA'nın TPAJAX bütçesi aracılığıyla darbenin başarısı için Zahedi'nin darbesinde görev alacak kişileri de temin ediyordu.⁴⁶⁶ ABD ordusunun istihbaratının Aralık 1952 tarihinde yaptığı bir kurmay çalışmasına göre, İranlı subaylar “yozlaşmıştı ve liderlik yeteneğinden yoksundu. Terfiler liyakatten ziyade siyasete dayanıyordu. Yükümlü askerlerse çoğunlukla Batılı askerler için düşünülemez zorluklara ve yoksunluklara şikayet etmeden katlanan sert köylülerdi.”⁴⁶⁷ Ancak sertliklerine rağmen modern silah ve mühimmat kısıtlamalarının olmaması nedeniyle eğitimleri hiç olmayacak kadar yetersizdi ve bu nedenle inisiyatif alamayıp cezalara açık hale geliyorlardı.⁴⁶⁸ Bu durumda hem subaylarının hem de askerlerinin mesleki yetersizliği İran ordusunun taarruz ve savunma görevleri arasında güçlerini dengeleyemediğini ve bu nedenle herhangi bir eylem için danışmanlık yardımına ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu ihtiyaç Schwartzkopf'un TPAJAX'ın planlaması sırasındaki danışmanlık rolünü, İran jandarmasına yönelik eski danışmanlık rolünden çok farklı hale getirecekti. İran jandarmasına yapılan danışmanlık İran'ın devlet inşasında geçiş etkileri yaratmak için varsayılmıştı. Ancak TPAJAX için yapılacak danışmanlık General Schwartzkopf'un İranlı subayların mevcut kalitesini, birbirleriyle rekabet etmeden tek seferlik bir eylem için kullanması gereken bir askeri personel sorununu çözmeye etkinliği artırmak için olacaktı, çünkü bu etkinliğin çözüm olarak sağlanamaması durumunda TPAJAX'ın gizliliğini de tehlikeye atacaktı.

Sonuç olarak darbe sırasında hükümetin ve grupların tepkisinin felç edilmesi için, iktidara sadık olanların hükümet kontrolünün fiziksel altyapısından mahrum bırakılması gerekiyordu: kitle iletişim araçları, telekomünikasyon, ulaşım hatları, kentsel alanların giriş ve çıkışları, havaalanları, merkezi trafik noktaları ve kamu

⁴⁶⁵ Andrew Tully, *CIA: The Inside Story* (New York: William Morrow and Company, 1962), 94.

⁴⁶⁶ Codevilla, *a.g.e.*, s. 458, n6.

⁴⁶⁷ US Army, G-2 (Intelligence), Intelligence Staff Study, “Estimate of the Capabilities of the Iranian Armed Forces Including the Employment of Iranian Tribes as Auxiliaries,” 15 Dec 1952. *Zendebad, Shah!: The Central Intelligence Agency and the Fall of Iranian Prime Minister Mohammed Mossadeq, August 1953*, Scott A. Koch (Washington DC: Central Intelligence Agency History Staff, 1998), 44.

⁴⁶⁸ *A.g.e.*, 44.

binaları.⁴⁶⁹ Bunlar darbe sırasında zamanlama sınırlamalarını ortadan kaldırmak için üstünlük noktalarıdır. TPAJAX planlamasında bu noktalar “darbe gecesi ele geçirilecek tesisler” arasındaydı: elektrik-kaynaklı güç telefon sistemi, Tahran Radyosu ve İran ordu radyosu, polis ve genelkurmay karargahı ve “siyasi gruplar tarafından kullanılan tüm binalar kapatılacaktı.”⁴⁷⁰

4.6.2. Siyasi Birleşmeyle Bir Karşı-Güç Oluşturulması

Felç planlaması birincil aşama olarak başarıldığında, darbeciler ikincil planlamada bir birleşme amaçlamak zorundadır. Darbenin bu aşamasında, asıl mesele hem darbeye hem de darbe sonrası siyasi istikrara kimin katkı sağlayacağını belirlenmesidir. Hükümetin etrafında, siyasi alana katılımları az ya da çok hissedar yapan başka gruplar da vardır. Bu nedenle darbenin başarısı ayrıca bu grupların gizlice bir siyasi güç olarak birleştirilmesine bağlıdır. Darbe için harekete geçildiğinde bu birleşik siyasi güç tarafından hükümet karar-alma mekanizması anında felç edilecek ve karşı bir karar-alma mekanizmasının başlatılmasıyla etkisiz hale getirecektir. TPAJAX'ın ön planlanmasında farklı ancak mevcut siyasi grupların Meclis altında Musaddık karşıtı çoğunluk olarak birleştirilmesi üzerine ayrıntılı olarak ön görülmüştü. Musaddık görevinden istifa ederek siyasi bir blöf yaptığında, TPAJAX planlayıcıları muhalefetin, “Meclis’ten geriye kalanın ülkenin yasal hükümeti ve demokratik merkezi olduğunu, Musaddık’ın yasadışı diktatörlüğüne karşı her açıdan vurgulayarak” meşruiyetini pekiştirmeyle tepki vermesi gerektiğini, “mümkün olduğunca çok sayıda muhalefet milletvekilinin Meclis’te *bast** almasını” ve “mümkün olduğunca çok sayıda muhalefet milletvekilinin Meclis’in hâlâ hayatta olduğunu ve faaliyetlerine devam edeceğini ilan etmesini” sağlayarak tepki vermesi gerektiğini talep etmişlerdi.⁴⁷¹

Darbecilerin siyasi birleştirme ile oluşturacağı karşı-gücün bir amacı da birleşme sırasında, hükümet mekanizmasından bağımsız olarak darbeye karşı çıkan güçleri de etkisiz hale getirmektir. Çünkü “iyi organize edilmiş bir gösteri veya iyi zamanlanmış bir grev, hassas geçiş aşamasında darbe için ciddi bir tehdit oluşturabilirdi.”⁴⁷² İran

⁴⁶⁹ Luttwak, *a.g.e.*, 117-130.

⁴⁷⁰ Classified, “Memorandum From the Acting Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans, Central Intelligence Agency ([name not declassified]) to Mitchell,” 632.

* Muhtıradan Farsçadan ‘sığınak’ olarak çevrilen kelime.

⁴⁷¹ Kermit Roosevelt, “Memorandum From the Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans, Central Intelligence Agency (Roosevelt) to Mitchell,” July 15, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 623-625, 624.

⁴⁷² Luttwak, *a.g.e.*, 130.

gibi gelişmekte olan bir ülkede böyle bir toplumsal hareketlilik güçlü de olmayabilirdi. Ancak gelişmekte olan bir ülkenin taşradaki yerel gruplara hakimiyetinin göreceli olarak mutlak olmaması göz önüne alınması gereken bir durumdu. Nitekim TPAJAX planlayıcıları tarafından Kaşgay Türkleri ve Amini aşiretini etkisiz hale getirme konusu olarak gündeme getirildiğinde, bu yerel gruplar hakkında yapılması gerekenler TPAJAX'tan sorumlu CIA ülke masası planlayıcıları tarafından değil, CIA'nin merkezi planlayıcıları tarafından ele alındı; darbe öncesinde Kaşgay Türkleri ve Aminilerle “iş birliği sağlanamazsa etkisiz hale getirilmeliler”di.⁴⁷³ Bu tür karşı-darbe güçleri aslında, kamuoyu veya milis şeklinde toplumsal destekleri karşılığında Musaddık'ın bazı siyasetlerinin desteklemede göreceli kazanımlar elde edebilmeleri koşuluyla iş birliği yapacaklardı, ancak yerel veya aşiretsel güç nüfuzundan asla taviz vermeyeceklerdi. Dolayısıyla yerel gruplar esas olarak birbirlerine düşman olmalarına rağmen herhangi bir tarafla zımnen iş birliği yapabileceklerdi.

Yine de Mussadık'a karşı bir darbede siyasi karşı-gücü birleştirecek ve Musaddık'ın yoldaşlarını etkisiz hale getirecek hayati bir siyasi faktör Pehlevi hanedanıydı. Şah Rıza Pehlevi'nin siyasi görüntüsünün yeniden canlandırılması, siyasi karşı-gücün etkisini artırmak için bir hoşgörü duygusunun canlandırılmasıydı. Böyle bir hoşgörü hanedan için bir yararlanma değildi; çünkü Şah'ın görüntüsünden yararlanmak, karşılığında hanedanın siyasi rahatını ve keyfi itibarını artırmaya bağlı olacaktı. Bunun yerine Şah'ın siyasi görüntüsünden mahrum bırakılması üzerine bir iddiayla hoşgörü duygusu İran halkı arasında Şah'a karşı bir sevgi etkisi yaratmak için gösterilecekti. Şah'a hoşgörünün canlandırılması mevcut siyasi çıkmazda alternatif bir eylem yolu olarak halk talebini bir siyasi eyleme yansıtmak için yapılacaktı. Şah'ın kendisine gösterilecek hoşgörünün darbede bir rol olarak oynanması için DCI Dulles, tatil için eşine katılma bahanesiyle, ABD'nin Tahran Büyükelçisi Loy Henderson ve Şah'ın kız kardeşi Prenses Eşref ile görüşmek üzere İsviçre'nin Cenevre kentine uçtu.⁴⁷⁴

4.6.3. İrtibat Görevlisi: Kermit Roosevelt

Örtülü eylemin başarısına inanmak için, katılımcı unsurlara hassas görevler verilirken kesin vazifelendirmelerin yapılması gerekir. Bu unsurlar çok 'yerli' veya milli komuta

⁴⁷³ John H. Waller, “Memorandum from the Chief of the Iran Branch, Near East and Africa Division, Directorate of Plans (Waller) to the Deputy Director of Plans, Central Intelligence Agency (Wisner),” July 30, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 642-644, 643-644.

⁴⁷⁴ Tully , *a.g.e.*, 93.

otoritesinden bağımsızsa, o zaman örtülü eylem otoritenin komutasından türetilecek bir görev teşkili yoluyla komutaya tabii edilemez. Bu demektir ki bireylere veya gruplara talimat olarak verilen görevler veya planlar ne olursa olsun, farklı terminoloji ve zihniyetler nedeniyle bunlar yürütme sırasında hiyerarşik bir otoriteye tabii edilemez. Bundan dolayı, her aşama veya hedef için talimatlar da koordine edilemez. Bu nedenle örtülü eylemde koordinasyonu işlevselleştirmek için, eylemin gerçekleştirileceği çevre ile aşinalığı olan ancak vaka ile aşinalığı olmayan bir irtibat görevlisi atanmalıdır. Bu irtibat görevlisi yalnızca örtülü eylemin temel gereksinimleri için çalışmalıdır. İrtibat görevlisinin yapacağı temaslar, planlama sırasında karşılıklı bir anlayış oluşturmali ve eylemin sona ermesinde, katılımcı unsurlar ve örtülü eylem karar alma süreci arasında zorunlu bir senkronizasyon sağlamalıdır.

TPAJAX'ın tüm planlanma sürecinde CIA, ABD Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu Dairesi yetkililerinin tavsiyeleriyle birlikte Tahran İstasyonu aracılığıyla da eylemin yerel planlamasını denetledi. Kermit Roosevelt, CIA'in Yakın Doğu ve Afrika Bölümü'nün şefiydi ve aslında İngiliz darbe planlamasını, "teşkilatının ortak olması ama İngiliz mali çıkarlarının, haklı İran çıkarları pahasına fayda sağlamamasını sağlamak" için revize etti.⁴⁷⁵ Kermit Roosevelt'in görevi sırayla yapılacak görevlerin tam olarak gerçekleştirilmesine hizmet etmek değildi. Görevler sahada örtülü eyleme katılanların işi olacaktı. Bunun yerine Kermit Roosevelt, darbeye katılanların niyetlerini yorumlayarak ve bunları Amerikan milli güvenlik bürokrasisinin uygun kanalları aracılığıyla resmiyete dökerek, senkronize olmayan görevlerden doğabilecek riskleri azaltacak ve krizleri ayrıntılı olarak yönetecekti. Bununla ilgili olarak Kermit Roosevelt herhangi bir eylemde yer almayacak veya herhangi bir eylemi başlatmayacaktı. Roosevelt ayrıca irtibat görevinin kendisinden beklediği bir işlevden de sorumluydu: darbeyi finanse etmek. İdari bir görev olmaktan ziyade, örtük eylemi finanse etmek, bir istihbarat faaliyeti için bütçe ayırmaktan farklıydı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'daki özel harekatlardan edinilen deneyimlere göre, belirli bir gizli faaliyet için görevlendirilen bir ajan, "kendisini gönderen teşkilat tarafından, gizliliğini desteklemeye uygun nakit para ile otomatik olarak desteklenir ve normal bir gizli teşkilatçı, şebekesindeki üyeleri desteklemeye uygun miktarlarda düzenli bir nakit kaynağına ihtiyacı olurdu."⁴⁷⁶ TPAJAX için Roosevelt paranın taksitler halinde

⁴⁷⁵ Immerman , *a.g.e.*, 44.

⁴⁷⁶ M.R.D. Foot, *Resistance* (London: Paladin Books, 1978), 131-132.

ödenmesi ve yalnızca katılımcının yetenekleri ve niyetleri kanıtlandığında taahhüt edilmesi koşuluyla harcamayı belirlemişti; Ayrıca DCI Dulles'a, ABD'nin Tahran Büyükelçisi ve CIA Tahran İstasyon şefinin, CIA'nın Proje İnceleme Komitesi'ne (ing. Project Review Committee) idari planlar veya projeler sunmaktan muaf tutulmasını, TPAJAX'ın 'Sadece Yetkililer Görebilir' (ing. Eyes Only) yaklaşımıyla gelişmelerini izlemek için ek güvenlik önlemleri alınmasını ve muhasebede de yüzeysel kayıtların kolaylaştırılması için yalnızca yararlanıcılardan imzalı makbuzların alınmasını önerdi.⁴⁷⁷ Kısacası Kermit Roosevelt paranın takibini engellemek, ya da makul bir şekilde inkar edilebilmesini sağlamak için, Amerikan milli güvenlik bürokrasisi içindeki her türlü izi silmek için sıkı önlemlere uymuştu.

4.7. Karar ve Uygulama

ABD Başkanı Eisenhower'ın İran'da gerçekleştirilecek darbeyi onayladığını gösteren mevcut bir arşiv kaydı hâlâ yok.⁴⁷⁸ CIA'nın TPAJAX'a ilişkin eylem sonrası incelemesine göre ABD Başkanı Eisenhower, Dulles kardeşlerle birlikte 11 Temmuz 1953 tarihinde TPAJAX'ın uygulanmasını onaylamıştı.⁴⁷⁹ Ancak Eisenhower'ın Musaddık'ın 28 Mayıs tarihli mektubuna verdiği cevabın, örtülü eylem yürütülmesi için bir direktif olduğu ileri sürülmelidir. Eisenhower ABD hükümetinin İran'a yardım çabalarının, İran ve İngiltere'nin tazminat anlaşmasına varamaması nedeniyle engellendiğini, dolayısıyla İran'ın petrol satışlarından elde edilen fonlara erişebilmesi durumunda Amerikan vatandaşlarının İran'a ekonomik yardım yapmasının adil olmayacağını ve İran petrolünü anlaşma olmaksızın satın almaya karşı çıkacaklarını ileri sürerek Musaddık'ın talebini reddetti.⁴⁸⁰ Zarlar Musaddık için atılmıştı.

13 Ağustos'ta Şah, Zahedi ve Schwartzkopf tarafından yazılan ve Albay Nassiri liderliğindeki bir İmparatorluk Muhafızları takımı aracılığıyla bildirilen bir

⁴⁷⁷ Kermit Roosevelt, "Memorandum From the Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans (Roosevelt) to the Director of Central Intelligence (Dulles)," April 4, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 513, 513.

⁴⁷⁸ Danielle Siegel and Malcolm Byrne, "CIA Declassifies More of 'Zendabad, Shah!' – Internal Study of 1953 Iran Coup." National Security Archive, June 1, 1998. <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/iran/2018-02-12/cia-declassifies-more-zendabad-shah-internal-study-1953-iran-coup>. [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

⁴⁷⁹ Scott A. Koch, *Zendabad, Shah!: The Central Intelligence Agency and the Fall of Iranian Prime Minister Mohammed Mossadeq, August 1953* (Washington DC: Central Intelligence Agency History Staff, 1998), 18.

⁴⁸⁰ The Letter from President Eisenhower to the Prime Minister Mossadegh dated June 29, 1953, "U.S. Position on Iranian Oil Dispute," *Department of State Bulletin*, Vol .29, No. 734 (July 1953), 74-77, 74-75.

kararnameyle Musaddık'ı görevden aldı ve General Zahedi'yi başbakan olarak atadı.⁴⁸¹ Ancak darbe planı ilk adımdan sonra tutunamadı. Hatta CIA'nın Tahran istasyonu bile CIA merkezine “El Hamdüllilah” başlığı altında bir tebrik mesajı göndererek çok erken sevindi.⁴⁸² CIA'nın eylem sonrası incelemesine göre Albay Nassiri, 15 Ağustos gece yarısından hemen önce Musaddık'ı tutuklamak için iki kamyon askerle yola çıktı: ancak Nassiri, tebligatı vermek ve onu gözaltına almak için Musaddık'ın evine gittiğinde kalabalık bir grup tarafından saldırıya uğradı ve gözaltına alındı; ertesi gün, 16 Ağustos'ta, Musaddık'a sadık birlikler diğer darbecileri tutukladı; Tanklar ve Musaddık yanlısı askerler saat 05:00 civarında başbakanlık konutunu kuşattı; 05:45'te, Tahran Radyosu bir darbe girişiminin engellendiğini duyurdu; tüm askeri birlik komutanları Tuğgeneral Riahi tarafından darbe girişimi hakkında bilgilendirildi, ayrıca onlara birliklerinin moralini gözetmeleri, bölgelerini kaos ve huzursuzluktan uzak tutmaları talimatını verdi.⁴⁸³ Sonuç olarak Musaddık'ın siyasi gücünü felç etmenin ilk aşaması hem Musaddık hem de Riahi'nin önleyici eylemleriyle başarısızlığa uğradı. Hatta Şah bile İran ordusunun TPAJAX'a katılımının etkisiz hale getirilmesi nedeniyle Roma'ya kaçtı.⁴⁸⁴

TPAJAX'ın operasyonel başarısızlığına ilişkin ön inceleme, ABD'nin Tahran Büyükelçiliği'nin maslahatgüzarı Gordon H. Mattison tarafından yapılmış ve başarısızlığın nedeni “Gizli koşullar altında büyük ölçekli organize çabalar için İran'ın şu anki yetersizliği ve öngörülemeyen zorluklarla karşı karşıya kalındığında operasyon yapmanın genel olarak takdir edilen zorluğu” olarak Washington D.C.'ye bildirilmişti.⁴⁸⁵ Mattison'un ön incelemesinde gösterdiği nedene ek olarak, İran Gümrük Muhafızları komutanı General Muhammed Daftari'nin darbe girişimi sırasında ortaya çıkan yetersizliğin üstesinden gelirken “oyunu ele verdiği” fark edildi.⁴⁸⁶ Ancak askeri başarısızlığa rağmen TPAJAX yine de devam edebildi çünkü Şah'ın Musaddık'ı görevden alıp Zahedi'yi atama yönündeki yasal kararnamesi

⁴⁸¹ Tully, *a.g.e.*, 94-95.

⁴⁸² CIA Chief of Station, Tehran, “Telegram From the Station in Iran to the Central Intelligence Agency” August 14, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 662-663, 663.

⁴⁸³ Koch, *a.g.e.*, 50.

⁴⁸⁴ Tully, *a.g.e.*, 95.

⁴⁸⁵ Gordon H. Mattison, “Telegram From the Station in Iran to the Central Intelligence Agency,” August 16, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition*, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 671, 671.

⁴⁸⁶ CIA Chief of Station, Tehran, “Telegram From the Station in Iran to the Central Intelligence Agency” August 17, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition*, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 677-678, 678.

nedeniyle artık bir darbe değildi. Bu meşru yasal belgeyle darbe “artık İran ordusunu yasadışı Musaddık hükümetinden uzaklaştırmak ve silahlı kuvvetleri Şah'ın ve meşrulaşan Zahidi hükümetinin arkasında açıkça ve aktif bir şekilde konumlandırmak için tasarlanmış siyasi bir eylemdi.”⁴⁸⁷ Dönemin mevcut değerlendirmelere göre Tuğgeneral Riahi'nin olası rakiplerini saf dışı bırakmak için yapacağı atamalar sonucunda ordu içinde komutanların değişmesine yönelik öfke ve huzursuzluğu arttıracak, bu da İran ordusunu düzensizliğe sürükleyecekti.⁴⁸⁸ Ordunun darbedeki kararlaştırılmış rolünü yeniden canlandırmak için Roosevelt, kararnamenin meşruluğunu “halka duyurmanın ve vurgulamanın” yollarını arıyordu.⁴⁸⁹

Kermit Roosevelt'in ortaya koyduğu çözümünün, siyasi birleştirmeye karşı-gücün oluşturulması başlığına dahil edilmiş bir görev olduğu açıktı. Spontane bir karnaval olayı kitlesel bir gösteriye dönüştürmek, bir ajitasyon ve bir kalabalığın öfkesini kaba kuvvet biçimleriyle kontrol edecek özel bir ajitatör grubu gerektiriyordu. Bu tür bir gösteri ve ajitasyon 19 Ağustos 1953 tarihinde gerçekleştirildi. ABD'nin Tahran Büyükelçisi'nin raporuna göre ülkede Şah'a hala destek verildiğini göstermek için, destekçileri pazar bölgesinde mütevazı bir gösteriyle başlayan ancak gün boyunca tüm şehre yayılan ve birer birer Musaddık ile Tudeh yanlısı gazetelerin büroların, posta ve telgraf binasının, Tahran Radyosu'nu, son olarak Genelkurmay Başkanlığı'nı ve Musaddık'ın resmi ikametgahını hedef alan bir öfkeye dönüşen protestolar düzenlemişlerdi; protestoyu bastırmak için birlikler gönderildi, ancak askerler kalabalığa karşı güç kullanmayı reddetti, bazıları protestoculara katıldı ve diğerleri tepkisiz kaldı.⁴⁹⁰ CIA'in eylem sonrası incelemesinde, daha fazla ayrıntıyla, Tahran'da tipik olan İran *Zuhrkhaneh*'inden, yani spor kulüplerinden gelen halterci, güreşçi ve akrobatların olağan geçit törenlerinin sokaklarda görüldüğü ve kalabalığı çektiği gün anlatılıyordu: ülkenin en tanınmış atleti olan Şaban Caferi geçide öncülük ediyordu; geçit bir anda Şah yanlısı sloganlar atmaya başladı; izleyen kalabalıktaki mollalar geçide katılarak Caferi'yi takip etti; Güney Tahran'ın yoksullarının çoğu, Musaddık'ın suçlu olduğu, Şah'ın gittiği ve Sovyet destekli komünistlerin iktidara geldiği

⁴⁸⁷ Koch , *a.g.e.*, 55.

⁴⁸⁸ CIA Chief of Station, Tehran, “Telegram From the Station in Iran to the Central Intelligence Agency,” August 17, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition*, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 682-683, 683.

⁴⁸⁹ Koch , *a.g.e.*, 55.

⁴⁹⁰ Loy W. Henderson, “Telegram From the Embassy in Iran to the Department of State,” August 20, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition*, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 699-702, 700.

söylemlerini vurgulayan din adamlarından ilham almıştı; bu kalabalık, ABD karşıtı ve Musaddık yanlısı bir dergi olan *Bakhtar Emruz*'un merkezine doğru ilerledi; kalabalık gazetenin binasını tahrip ederken, sokaktaki askerler çaresizce baktı; daha sonra kalabalık, kendisine sadık tanklar ve askerler tarafından çevrili olan Musaddık'ın ikametgahına doğru yola çıktı; evdeki askerler neler olup bittiği hakkında hiçbir fikre sahip değildi; askerlerden bazıları kalabalığı uyarmak ve uzaklaştırmak için ateş etmeye başladı ancak kalabalığı takip eden Şah yanlısı güçler ateşe karşılık verdi.⁴⁹¹ Sokaklardaki ve ikametgahın önündeki koşullar o kadar yoğunlaşmıştı ki darbecilerin yeniden harekete geçmesine izin verdi.

Bu dokuz saatlik sokak kavgaları ve çatışmalar sırasında, darbe güçleri bundan yararlandı ve sadık birlikleri alt ederek gece yarısı başbakanlık konutunda panikleyen Musaddık'ı “işin inceliklerini bilen bir Amerikalı”nın uzmanlığıyla yakaladılar.⁴⁹² O zamana kadar Şah, Roma'daydı ve aynı otelde DCI Dulles ile istişarede bulunuyordu. Büyükelçi Henderson, Şah ile darbe girişiminin planlayıcıları arasındaki ilişkiyi örtbas etmek için Musaddık'ın hükümet unsurlarıyla müzakere ediyordu, ancak en önemlisi herhangi bir Amerikan bağlantısını örtbas etmekte.⁴⁹³

⁴⁹¹ Koch , *a.g.e.*, 63.

⁴⁹² Tully , *a.g.e.*, 96.

⁴⁹³ Loy W. Henderson, “Telegram From the Embassy in Iran to the Department of State,” August 18, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition*, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 691-694, 692.

5. NİKARAGUA, 1980-1983: Karşı-İşyan ve Kontrgerilla Savaşı

Nikaragua’da 1980 ile 1984 yılları arası gerçekleştirilen Amerikan örtülü eylemi Detenté’nin bozulduğu İkinci Soğuk Savaş’ın ilk zamanlarına denk gelmesi anlamında diğer tüm Amerikan örtülü eylemlerinden farklıydı. Ayrıca örtülü eylem yürütme biçiminin, ABD Kongresi tarafından ABD Başkanlık yetkisine verilen bir denetimle resmiyet kazandığı ve böylece milli güvenlik bürokrasisinin kendi isteğiyle hareket etmediği bir zamandı.

Nikaragua vakası jeopolitik bağlamda da benzersizdi. Sovyetler Birliği’nin çevresiyle bitişikliğin siyasi ve askeri olarak olayları etkilemek için kendine özgü bir avantajı olduğu Avrupa-Asya dışında gerçekleşti. Bu tür coğrafya dışı erişim, Soğuk Savaş’ın zirvesinde Küba’da görüldü ve gelişmeler Ekim 1962 tarihinde Küba Füze Krizi’ne yol açtı. Ancak Nikaragua örtülü eylemi sırasında Sovyetler Birliği, Détente yılları boyunca küresel erişim yöntemlerini niteliksel ve niceliksel olarak aştıklarını gösterdiler. Nitel olarak, Sovyetler Birliği Üçüncü Dünya’daki siyasi kısıtlamaları aşmak için yeni yöntemler ürettiler ve aynı zamanda eylemlerine yönelik herhangi bir ekonomik kısıtlamayı zayıflatmak için çabalarını niceliksel olarak artırdılar. Ancak Latin Amerika, ABD’nin küresel güce yükselişi sırasında güç projeksiyon kavramlarını ve yeteneklerini test ettiği coğrafi arka bahçesiydi. Abernethy’ye göre 1886 Berlin Anlaşması, Avrupa’nın toprak kapışmalarını kolaylaştırırken, Amerika Birleşik Devletleri, gerileyen İspanyol İmparatorluğu’nun Pasifik ve Karayip toprakları üzerinde kendi emperyal emellerini oluşturmak için “geçici olarak anti-sömürgeci mirasını terk etti.”⁴⁹⁴ O zamandan beri, Latin Amerika’nın bir kesişimi olan Karayipler, *Amerikan Akdenizi* olarak tanımlandı.⁴⁹⁵ 19. yüzyılın sonlarında, Karayip deneyimleri üzerine Latin Amerika siyaseti, “toprak edinimi” yerine “ekonomik ve siyasi ilişkilerin gayri resmi bir ağı aracılığıyla ABD hegemonyasını genişleten bir çıkar alanı yaratmak” olacaktı.⁴⁹⁶ Bu siyaset hem bölgesel hem de yarımküresel bir strateji üretecek ekonomik güç kaynağı yaratacağı için, aynı zamanda hem iç hem de dış değişimlere ve krizlere karşı, toplam olmasa da neredeyse tüm mevcut araçlarla korunması gereken bir kırılganlık da oluşturacaktı. Bu bölgesel siyasetin ‘Kuzey

⁴⁹⁴ David B. Abernethy, *The Dynamics of Global Dominance: European Overseas Empires, 1415-1980* (New Haven and London: Yale University Press, 2000), 85-86.

⁴⁹⁵ Nicholas J. Spykman, “Political Geography of the Americas,” *Foundations of National Power*, ed. Harold Sprout and Margaret Sprout (New York: Van Nostrand Company, Inc., 1955), 252-262, 252.

⁴⁹⁶ Peter H. Smith, *Talons of the Eagle: Dynamics of U.S.-Latin American Relations* (Oxford: Oxford University Press, 1995), 27.

Kuşağı'ise herhangi bir yabancı müdahaleyi tespit etmek ve dışlamak için üsler ve radar izleme istasyonlarının bulundurulmasını ve yerel hükümetlerin istikrarının sağlanmasını gerektiren, serbest ticaret ve doğrudan Amerikan yatırımları yoluyla hammaddelere, pazarlara ve işgücü arzına erişimle desteklendiği “yumuşak karın” (ing. soft underbelly) stratejisiydi.⁴⁹⁷ Ancak Wiarda ‘yumuşak karın’ stratejisinin mutlaka bir statükoyu savunmak anlamına gelmediğini, bunun yerine kitlesel hoşnutsuzluktan kaynaklanan istikrarsızlığı önlemek için değişimi ve reformu desteklemekteydi.⁴⁹⁸ Bu açıdan ‘yumuşak karın’ stratejisinin savaş ile barış arasında bir noktada barışa yakın çatışma çözümlemelerini barındırması kaçınılmazdı. Öyle ki Latin Amerika “düşük yoğunluklu çatışmaların gelişmesi ve yayılmasıyla ilişkili bazı doğal ve edinilmiş özelliklere” sahipti.⁴⁹⁹

Jeopolitik bağlam ve karar alma sürecindeki yerel kısıtlamalar dışında, Nikaragua'daki örtülü eylem *önemli* olarak sınıflandırılmış bir eylem değildi. Aksine, *Savaşa Yakın Tedbirler*le uzun süreli bir sürece dönüşen siyasi bir faaliyetti. Bu noktada uzun süreli bir sürece dönüştürülmesi, yani uzatılması (ing. protraction), Soğuk Savaş'ın dayattığı özellikti. Uzatma ile stratejik bir çevrenin veya belirli bir bölgenin bir parçası içindeki çatışan güçler arasındaki mevcut güç dengesi veya göreceli üstünlük, güncel siyasi kazanımlar yerine, büyük strateji veya ana plan olan stratejik direktife göre düzenlenmekteydi. Böylece bölge için stratejik olarak istenen bir tasarımın kavranması ile gelişmelerin tarihsel seyri kontrol edilebilirdi. Tarafların herhangi bir gerginleşme sonucu birbirlerini nükleer silahlarla yok edebilecekleri uluslararası bir çevrede, birbirleri arasındaki çatışmayı uzatmak, küresel bir nükleer savaştan başka her yolla güç kaynaklarını güvence altına almak için bir rekabet olmaktaydı.

Nikaragua ayrıca Sovyetler Birliği'nin tasarlanmış küresel çatışmalarının bir parçası olarak askeri bir alt sistem geliştirmek için ABD'nin arka bahçesinde siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirmesine karşı, ABD'nin stratejik varlıklarını canlandırdığı için savunma temelli bir çaba haline geldi. Bu anlamda, bir ülkenin siyasi ve askeri amaçlarının, bir başka ülkenin dışarıdan gelen maddi ve nüfuz dalgasını, hegemonik

⁴⁹⁷ Howard J. Wiarda, “Updating U.S. Strategic Policy: Containment in Carribean Basin,” *Containment: Concept and Policy, Volume 2.*, ed. Terry L. Deibel and John Lewis Gaddis, (Washington DC: National Defense University Press, 1986), 559-579, 561.

⁴⁹⁸ A.g.e., 561.

⁴⁹⁹ Bynum E. Weathers, “Factors Affecting the Emergence of Low-Intensity Conflict in Latin America,” *Low-Intensity Conflict in the Third World*, ed. Lewis B. Ware (Maxwell, AB: Air University Press, 1988), 81-104, 81.

bir gücün teknik uzmanlığı ve siyasi denetimiyle uzaklaştırma siyaseti izlemek üzere bir araya geldiği yarımküre militarizminin başarılı bir işleviydi. Ancak, bu tür teknik uzmanlığın ve siyasi denetimin sağlanması, hegemonik gücün iç siyasetindeki pazarlık sürecine de bağlıydı. Bu açıdan Nikaragua'daki örtülü eylemin karar-alma süreci Başkanlık-Kongre ikiliği üzerine kurulmuştu. Nitekim bu ikilik üzerine kurulan örtülü eylem karar-alma süreci bir doğaçlama değil, yarımküresel militarizmin başarısını değişken olarak etkileyecek iç siyasi dinamiklerin yapılaşmasıydı. Bu yapılaşma Soğuk Savaş'ın geç dönemlerinde gerçekleştirilen örtülü eylemlerin doğası hakkında da bir değişimi belirtmekteydi. Örtülü eylemler artık TPAJAX'taki gibi bir ülkeyle yaşanan dış siyaset krizinin savaş ve barış arasında çıkmaza girmesiyle planlanıp gerçekleştirilen *önemli* ve anlık faaliyetler değildi. Örtülü eylemler CIA'nin Soğuk Savaş boyunca saldırgan istihbarat faaliyetlerini oluşturmaktaydı. CIA her ülkede bilgi toplamak ve topladığı bilgileri korumaya yönelik gerçekleştirdiği istihbarat ve karşı-istihbarat faaliyetleri sırasında, çift-kutupluluk içinde değişen güç dengesine göre stratejik varlık ve öznelerin canlandırılarak sonuçları itibariyle Amerikan milli çıkarlarını gözeten dış siyaset-yapıcıların elini rahatlatmaktaydı. Bunu yaparken de CIA mevcut istihbarat ve karşı-istihbarat şebekelerinin faaliyetlerini koordine ederek örtülü eylem için çevresel koşulları oluşturmaya çalışmaktaydı. Kısacası istihbarat örtülü eylemler ile bir amaca ulaşmaktan çok, jeopolitik araçları canlandırmaya yarayan bir amaç haline gelmişti. Öyle ki CIA Yakındoğu Masası eski şefi Bruce Riedel, ABD Başkanı John F. Kennedy döneminde CIA'nin Tibet'teki örtülü eylemlerini tartışırken, “istihbarat faaliyetleri bir amaca ulaşma aracı olmaktan çok, kendi amaçları haline gelebilir” olduğunu vurgulamıştı.⁵⁰⁰

Tıpkı İran vakasında olduğu gibi, Nikaragua vakasında da aynı iki yönlü açıklamalar vardı. Prados'un *President's Secret Wars* adlı eserinde verdiği tarihsel anlatımda, göreve geldikleri dönemde Reagan yönetiminin hem ABD ordusunun hem de CIA'nin yenilenen kabiliyetleriyle dış siyaset aracı olarak örtülü eylemi tercih ettiği, ancak yine de herhangi bir şekilde ABD Kongresi denetimine izin vermediği, ve böylece makul inkar edilebilirliği (ing. plausible deniality) paramparça ettiği belirtiliyordu.⁵⁰¹ Reagan'ın gizli savaşları yeni hesap verebilirlik ve kontrol sorunlarını ortaya çıkararak, Kongre ile yürütme arasında belirli bir örtülü eylem konusunda benzeri görülmemiş

⁵⁰⁰ Bruce Riedel, *JFK's Forgotten Crisis: Tibet, The CIA, and The Sino-Indian War* (Washington DC: The Brookings Institution, 2015), 177.

⁵⁰¹ Prados , *a.g.e.*, 355.

bir çatışmaya yol açtı. Dahası, tıpkı İran’da Eisenhower için olduğu gibi, Nikaragua’da örtülü eylemi gerektiren sorun da önceki ABD Başkanı Jimmy Carter döneminin mirası olması hükümetler arası geçiş sürecinde Kongre’nin ilgisini arttırmış olmalıydı. Ancak Prados'un tarihsel anlatımında belirtmeyi başaramadığı şey, ABD Başkanı Jimmy Carter’ın yönetiminin Nikaragua’da örtülü eylem yürütme kararları almış olması ve bu kararların Reagan’ın NSC’si tarafından daha fazla analiz yapılarak gözden geçirilip yeniden kararlaştırılmış olmasıydı. Bu bağlamda Prados'un tarihsel anlatımı, örtülü eylemin bir parçası olarak siyasetin ayrıntılı iç mekanizmalarını ortaya koymada başarısız olmuştu.

Kurumsal anlatı olarak Immerman CIA’in 1970’li yılların ortalarında gizli faaliyetlerinin ifşa edilmesinden sonra Nikaragua’daki örtülü eylemi iç kısıtlamalarla mücadele ettiği zamanların bir parçası olarak ele alıyor.⁵⁰² 1970’li yıllarda Vietnam Savaşı’nın artçı şoklarıyla birlikte ABD Kongresi, Senato ve Temsilciler Meclisi soruşturma komiteleri aracılığıyla, CIA faaliyetleri hakkında Amerikan basınına sızdırılanları takip ederek istihbarat suistimalleri ve ihmalleri hakkındaki raporları özetledi. Ortaya çıkan bulgular sonucunda örtülü eylem de dahil olmak üzere istihbarat faaliyetlerini denetlemek için bir Senato Komitesi kurulmuştu. Immerman, bu soruşturmanın hükümete karşı yaygın güvensizliği yoğunlaştırdığını, siyasi tarafları gerdiğini ve CIA’i “hem kötü adam hem de kurban” haline getiren siyaset-yapıcılar ile bürokratları arasında güvenilirlik boşlukları (ing. credibility gaps) yarattığını belirtmektedir.⁵⁰³ Böylelikle CIA’de OSS günlerinden gelen Gizli Ekip teamülü paramparça oluyordu. CIA’deki kurumsal kültürün ortadan kalkması, örtülü eylemlerin yanı sıra diğer gizli faaliyetleri yürütmek için gerekli olan teşkilatlanmayı da etkiledi. Ancak bu örgütsel özellik, Reagan’ın kendi başkanlık tarzı ve özellikle yeni DCI William J. Casey ile birlikte Amerikan milli güvenlik bürokrasisine yaptığı atamalarla kurtarılmaya çalışıldı. Kurtarma çabaları, Gizli Ekibin örtülü eylem planlama ve yürütme konusundaki kurumsal yönlerini haklı çıkarmaya dayanıyordu. Bunu yaparken, istihbarat tahminlerinin kapsamlı analizi yoluyla örtülü eylemin gerekliliğiyle ilgili sert verileri sunmuşlardı. Kısacası örtülü eylemin yeniden yapılabilmesi için gerekli istihbarat analizlerini canlandırmışlardı. Immerman’ın kurumsal anlatısı bu yönü ortaya çıkaramıyordu.

⁵⁰² Immerman, *a.g.e.*, 108.

⁵⁰³ *A.g.e.*, 94.

5.1. Uluslararası Çevre: Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı İşgali ile

Détente'in Başarısızlığı, Sandinista Devrimi ve Küba Bağlantısı

Reagan dönemi istihbarat faaliyetlerine ilişkin FRUS arşivlerinin eksikliği nedeniyle, Nikaragua örtülü eylemine ilişkin Prados'un tarihsel ve Immerman'ın kurumsal anlatılarının yetersizliği örtülü eylemin karar sürecine tanık olmuş veya bizatihi içinde bulunmuş bireylerin anlatılarıyla desteklenebilir. 1981 yılında Karşı İstihbarat Yönetici Kadrosu Müdür Yardımcısı (ing. Deputy Director of Counterintelligence Executive Staff) ve daha sonra 1982'de İstihbarat Müdür Yardımcısı (ing. Deputy Director/Intelligence) olan Robert M. Gates, Nikaragua'daki örtülü eylemin Reagan Yönetimi'nin kucağına gökten düşen bir kriz üzerine başlatılmadığını, bunun yerine Carter Yönetimi tarafından 1 Ağustos 1979'da kararlaştırıldığını iddia etmektedir.⁵⁰⁴

5.1.1. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı İşgali ile Détente'nin

Başarısızlığı

Carter'in örtülü eylem kararına yol açan olaylar dizisi Détente'in başarısızlığıyla başladı. Détente, iki devlet arasındaki göreceli bir durumu, birbirlerine karşı savaşçı tutumların yumuşaması olarak tanımlayan bir terimdir. Soğuk Savaş tarihi için, terim 1969'dan 1979'a kadar olan Sovyet-Amerikan ilişkilerinin “gerginliklerin gevşemesi” dönemini tanımlıyordu.⁵⁰⁵ O dönemde her iki süper güç, aralarındaki ve dünya genelindeki anlaşmazlıkları çözmek için diplomatik çabalara yönelmiş, aralarındaki eşitsizliklerin nedenlerini ortadan kaldırmak için ticareti artırmış ve aralarındaki güvenlik ikilemini azaltmak için birbirlerinin silah kapasitelerine ve miktarlarına sınırlamalar getirmişti. Ancak 1979 yılı Détente'in gölgesinde kaldı ve ABD'nin küresel istikrar niyeti de ortadan kalktı. Çin-Amerikan diplomatik görüşmelerinin sürekliliği altında olan Çin Halk Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği yanlısı Vietnam'a saldırdı. Sovyet-Küba askeri iş birliği Afrika'daki iç çatışmalar sürdürülüyordu. En son olarak Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal etti; ilerleyen günlerde başkenti ve kırsalını baskın bir taarruz ile ele geçirdi. Küba Devlet Başkanı Fidel Castro Karayip Denizi'ndeki ülkelerde gerçekleştirilen devrimleri güçlendirmek için askeri birliklerini sevk ediyordu.

⁵⁰⁴ Robert M. Gates, *From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won The Cold War* (New York: Touchstone Simon & Schuster, 1997), 150.

⁵⁰⁵ Raymond L. Garthoff, *Détente and Confrontation: American-Soviet Relations From Nixon to Reagan* (Washington DC: The Brookings Institution, 1985), 1.

Garthoff'a göre, Détente'in 1970'lerde başarısızlığa uğramasının en önemli nedeni, iki tarafın birbirlerine karşı temel ödevleri konusunda farklı fikirlere sahip olmasıydı: Nükleer paritenin sağlandığı bir zamanda “Amerikalılar bunu (Kissinger'ın sözleriyle) dünya siyasetinde 'Sovyet gücünün ortaya çıkışını yönetmenin' bir yolu olarak görüyorlardı,” oysa “Sovyet liderleri bunu, ABD'nin eski üstünlüğünden dünya siyasetinde daha mütevazı bir role geçişini yönetmenin bir yolu olarak görüyorlardı.”⁵⁰⁶ Ayrıca Détente, “güvenlik gereksinimlerini karşılamak için işbirlikçi önlemlerin daha fazla kullanılmasına yönelmedeki başarısızlık”tı.⁵⁰⁷ İşbirlikçi önlemlerin eksikliği, şüphenin güvenlik ikileminin istatistiklerini beslediği bir güvensizliğe neden oldu. Bu durum, sonunda “süper güçlerin, stratejik eşitliğin tanınmasını, dünyadaki rekabetçi eylemlerini yönetmek için ortak bir siyasi standarda dönüştürmedeki yetersizliğine” yol açtı.⁵⁰⁸ Taraflar, birbirlerini kışkırtmayacak dengeli bir askeri güç niceliği ve niteliği için uygun bir oran üzerinde karar alamadıklarında, askeri dengede baskın farklılıkları güvence altına almak için müzakere ederlerdi. Ancak bu müzakereler de silah denetimi yerine “her iki tarafta da yaygın olarak benimsenen görüş, diğer tarafın caydırıcılık ve savunma için ihtiyaç duyduğundan fazla askeri yetenekler edindiği ve bu nedenle Détente'e bağlı kalmadığı” silahlanma müzakerelerini izledi.⁵⁰⁹ Bütün bu nedenlerin arkasında, gerginliğin azaltılmasının önemi konusunda her iki tarafın kamuoyunu ikna edecek karşılıklı resmi bir önlemin belirlenememesi yatıyor. Bu da Détente'in başarısızlığının son nedeni olarak Détente'in “iki ülkenin iç siyasetiyle olan kritik ilişkisinin anlaşılmaması”ydı.⁵¹⁰

Bu sırada Détente'in kötüleşmesi sırasında Sovyetler Birliği Nisan 1978 tarihinde “Marksist siyasi muhalefeti bastırmaya çalıştığından dolayı Cumhurbaşkanı Muhammed Davud'un tarafsız hükümetini” devirerek Afganistan'da bir darbe düzenledi; darbe sonucu Afganistan'da Sovyetler Birliği yanlısı bir hükümet kuruldu ve bu hükümetin ilk icraatı Aralık 1978 tarihinde Sovyetler Birliği ile bir dostluk ve işbirliği anlaşması imzalamak oldu.⁵¹¹ Bir yıl sonra Sovyet yanlısı merkezi hükümetin tüm Afganistan'da istikrar kuramaması nedeniyle Sovyetler Birliği, bu anlaşmadan

⁵⁰⁶ A.g.e., 1069.

⁵⁰⁷ A.g.e., 1072.

⁵⁰⁸ A.g.e., 1074.

⁵⁰⁹ A.g.e., 1085.

⁵¹⁰ A.g.e., 1087.

⁵¹¹ A.g.e., 661.

istifade ederek Afganistan'ı işgal girişimi ile doğrudan müdahale etti. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinin önemi ise dönemin ABD Başkanı Carter'ın “Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarlarına saldırı” durumunda askeri güç kullanımına izin verdiği bir bölgede Sovyetler Birliği'nin doğrudan meydan okumasıydı.⁵¹²

Détente'in başarısızlığının sonucu çift kutuplu dünya düzeninin yeni çatışma noktalarına doğru çözülüyor olmasıydı. Bu çatışma noktaları, sözde alt sistemler arasında yetenek ve niyetlerin karşılıklı değişimiyle Sovyet küresel çatışma yönetimine hizmet edecek bölgesel çatışma sistemlerine dönüşüyordu. Coğrafyayla sınırlı bu çatışma alt sistemlerinden biri, Küba tarafından başlatılan Orta Amerika-Karayip Havzası olacaktı.

5.1.2. Sandinista Devrimi

Sandinista Devrimi, “1959 Küba Devrimi'nden bu yana Latin Amerika'daki ilk başarılı toplumsal devrimdi.”⁵¹³ Devrime öncülük eden parti, 1961 yılında kurulan Sandinista Milli Kurtuluş Cephesi'ydi (isp. *Frente Sandinista de Liberación Nacional - FSLN*), ancak kökenleri 1937 yılında Nikaragua Sosyalist Partisi'nin kuruluşuna kadar uzanıyordu.⁵¹⁴ 1950'li yıllarda Nikaragua Sosyalist Partisi Nikaragua diktatörü Anastasio Somoza tarafından yasadışı ilan edildi; ancak kapatılmaya karşılık Parti sempatizanlarını, öğrencilerini ve Sovyetler Birliği ile ithalat-ihracat ticaretinde gizlice uzmanlaşabilecek iş adamlarını angaje ederek toplumsal bir güç tabanını sağlamlaştırmak için yeraltına indi.⁵¹⁵ 1959 yılındaki Küba Devrimi'nin başarısıyla birlikte parti, 1962 yılında “General Augusto César Sandino'yu devrimin koruyucu azizi olarak benimseyip örgütün Marksist-Leninist ideolojisini milliyetçilik kisvesi altında gizlemek” amacıyla FSLN'ye dönüştü; böylece “bir avuç idealist, orta ve üst sınıf genç Nikaragualı” saflarına çekmeye devam edebilecekti.⁵¹⁶

Sandinistalar için yeraltında siyasi güç pekiştirilmesinden devrimci askeri faaliyete geçiş fırsatı, “1972'deki büyük bir depremin yaklaşık altı bin ölü ve üç yüz binden fazla insanı barınaksız bırakmasıyla” geldi; Nikaragua Milli Muhafızları (isp. *Guardia Nacional*) ve bazı Somoza yanlıları yağma yapmak, Amerikan yardım malzemelerinin

⁵¹² Deibel and Gaddis, *a.g.e.*, 429.

⁵¹³ Timothy B. Ashby, *The Bear in the Backyard: Moscow's Caribbean Strategy* (Lexington MA: Lexington Books, 1987), 103.

⁵¹⁴ *A.g.e.*, 103.

⁵¹⁵ *A.g.e.*, 103-104.

⁵¹⁶ *A.g.e.*, 104-105.

ve ilaçlarının yarısını çalmak için görev yerlerini terk ettiler ve bu da köylülerin Sandinista gerillalarına katılmalarına ve diğer siyasi partilerden destek kazanmasına yol açtı.⁵¹⁷ Somoza 1974 yılında yeni bir anayasa çıkardığında, muhalefet partilerini yasadışı ilan ettiğinde, basın özgürlüğünü kısıtladığında ve önde gelen muhalif gazetecileri hapse attığında; Sandinistalar Somoza'ya yakın iş adamlarını, ancak fidye ödemesi ve siyasi tutukluların değiş-tokuşu karşılığı, kaçırdılar.⁵¹⁸ Kaçırma olaylarından sonra Somoza'nın başlattığı üç yıllık isyana karşı koyma seferi sırasında FSLN'nin kurucularından Carlos Fonseca Amador'un ölümü ile FSLN üç gruba bölündü: sınırlı kentsel terörizmle sınıf savaşını savunan küçük grup; hızlı eylem için baskı yapan *Terceristalar* ve Somoza'nın kaynaklarını tüketmek isteyen Maoistler.⁵¹⁹ Kosta Rika ile bir ittifak kurarak *Terceristalar* bir işgal gücü örgütleyebildiler. Somoza'nın devrilmesini talep eden seçkinlerin desteğiyle FSLN isyancıları 1977 yılında beş şehirdeki *Guardia Nacional* garnizonlarına saldırdı.⁵²⁰

5.1.3. Küba Bağlantısı

ABD Başkanı Carter'ın örtülü eylem yürütme kararına ilişkin bulguları, Sandinista Devrimi ile El Salvador'daki isyan arasındaki korelasyon üzerine kurulmuştu; bu korelasyon, Sovyet gücünün salt askeri çabalar yerine siyasi ve ekonomik ilişkiler yoluyla izdüşümüne izin verecekti. Ancak bu korelasyonun doğrulanması, gelişen olayların değerlendirmelerinden yapılacak bir muhakemeyi gerektiriyordu.

NSC'nin Latin Amerika ve Karayipler danışmanı Robert Pastor'un Mayıs 1979 tarihi ortasında yaptığı değerlendirmeye göre, Nikaragua'daki durum Somoza'nın Sandinistaları arabuluculuğa zorladığı bir çıkmazdı.⁵²¹ CIA Sandinistaların askeri liderinin, Sandinistaların “ABD hükümetinin Somoza'ya her türlü yardım ve desteği kesmesini” istediği yönündeki görüşleri hakkındaki değerlendirmesini NSC'ye iletti; bu, Sandinistaların genel bir saldırıya geçmeden genel seçimlere kadar bir koalisyon

⁵¹⁷ Robert B. Asprey, *War in the Shadows: The Guerrilla in History* (New York: William Morrow and Company, Inc., 1994), 1078.

⁵¹⁸ A.g.e., 1078.

⁵¹⁹ A.g.e., 1079.

⁵²⁰ A.g.e., 1079.

⁵²¹ Robert Pastor, “Memorandum From Robert Pastor of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs (Brzezinski) and the President's Deputy Assistant for National Security Affairs (Aaron),” May 15, 1979, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016) 534-535, 535.

hükümeti kurma fırsatı olabilirdi.⁵²² Hem Pastor'un hem de CIA'in Nikaragua'daki bir çıkmazdan bir çözüm üretmeye yönelik alternatifi tahmin etme konusundaki değerlendirmeleri, ilgili öznelerin görüşleri aracılığıyla doğrulandı. Ancak sahadaki güncel istihbarat muhakemeye dahil edildiğinde, Sandinistaların koalisyon hükümeti kurmaya zorlandığı yönündeki değerlendirmeler yanlıştı, hatta aslında Nikaragua'nın tam kontrolünü ele geçirmeye çok da uzak değillerdi. DIA'nın bakanlıklar arası dağıtılan bir bilgi notuna göre Nikaragua “Eylül 1978 saldırısından bu yana en yüksek noktasına” ulaşmasıyla bir şiddet ve huzursuzluk dalgası yaşıyordu; bir çıkmaza girilse de ancak çatışmalar “her iki tarafa da nihai bir zafer getirmemişti;” Sandinista gerillaları “yıpratma savaşlarını sürdürüyor, *Guardia Nacional* kabiliyetlerini kırılma noktasının ötesine taşımaya çalışıyorlardı;”⁵²³ gerillalar, sayıca azalan *Guardia Nacional*'e yönelik küçük birlik eylemleriyle yıpranmalarını sürdürebilirlerse kazanabilirlerdi.⁵²⁴

Nikaragua'daki çıkmazı Amerikan milli çıkarları için değiştirebilecek etken, Sovyetler Birliği ve Küba'nın Sandinistalara verdiği destekti. Gates'e göre Kübalılar Kosta Rika'da konuşlanmış yirmi dört askeri danışmanları aracılığıyla Sandinistalara silah tedariki ve taktik rehberlik sağlıyorlardı.⁵²⁵ Bu sert veri ile birlikte değerlendirmeler ABD Başkanı Carter'ın Nikaragua'daki kötüleşen koşulları tersine çevirmek için üçüncü bir seçenek aramasını öngörüyordu. Temmuz 1979 tarihi ortasındaki NSC SCC toplantısında ABD Başkanı Carter, DDCI Frank C. Carlucci, NSC Latin Amerika Danışmanı Robert Pastor ve ABD Dışişleri Bakanlığı Amerika İşleri Yardımcısı (ing. Assistant Secretary of State for Inter-American Affairs) Viron P. Vaky ile birlikte “örtülü eylemin olası rolünü kısaca tartıştılar.”⁵²⁶ Üç gün sonra, 19 Temmuz 1979

⁵²² John McMahon, “Memorandum From the Deputy Director for Operations, Central Intelligence Agency (McMahon) to the Assistant Secretary of State for Inter-American Affairs (Vaky), the Director of Intelligence and Research (Bowdler), and Robert Pastor of the National Security Council Staff” May 22, 1979, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016) 536, 536.

⁵²³ Defense Intelligence Agency, “Telegram From the Defense Intelligence Agency to the Defense Intelligence Agency Current Intelligence, the Agency for International Development, and [addressee not declassified]” May 24, 1979, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016) 537-538, 537.

⁵²⁴ A.g.e., 538.

⁵²⁵ Gates, a.g.e., 134.

⁵²⁶ National Security Council Special Coordination Committee “Memorandum for the Record: SCC Meeting on Nicaragua” July 16, 1979, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016), 694-695, 695.

tarhinde Carter, CIA'e "Küba destekli ve diğler Marksist grupların dünya çapında ve Nikaragua'da Küba'nın müdahalesine destek ve karşıtlıklarını içeren atıfsız propaganda yayma çabalarına karşı Nikaragua'daki demokratik unsurlara yardım etmesi" talimatını vermesini gerekli gördü.⁵²⁷

Ashby'ye göre 1960'lı yıllarda ve 1970'li yılların başlarında, Sandinistaların etkisiz gerilla hareketi ve halk desteğinin olmaması nedeniyle Küba'nın FSLN'ye desteğı sınırlıydı: FSLN delegeleri Küba tarafından desteklenen büyük sol konferanslar ile Küba ve diğler Üçüncü Dünya ülkelerinde devrimci eğitim programlarına katıldı; Sandinistaların hükümetinde İçişleri Bakanı olan Tomas Borge, 1969 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü ile ortak eğitim için Lübnan'a gönderilen 50-70 Sandinista arasındaydı ve hatta bazıları Orta Doğu'daki terörist hareketlara da katıldı.⁵²⁸ Ancak, 1974 yılında Somoza'nın iş adamlarına karşı gerçekleştirilen kaçırma olaylarıyla Küba, öncelikle kendi topraklarında endoktrinasyondan geçecek, ardından Çekoslovakya'da yapılandırılmış bir siyasi-askeri eğitim programına katılacak ve ardından Moskova'daki Patrice Lumumba Üniversitesi'ndeki Nikaragualı öğrencilerin de katılıp altı ay askeri eğitim için Kuzey Kore'ye gönderileceğı, Humberto Ortega'nın liderliğinde seçkin bir kadroyu eğitmeye karar verdi.⁵²⁹ 1978 yılında Kübalı danışmanlar, Sovyetler Birliğı tarafından özellikle Nikaragua'daki Sandinista isyanı gibi Karayip hareketlarına taktik hava taşımacılığı desteğı sağlamak için tedarik edilen Sovyet An-26 uçaklarına bindirilerek Küba'dan getirilen silahlarla FSLN taburlarını eğitmek ve donatmak için Kuzey Kosta Rika'ya gönderildi.⁵³⁰ Kübalılar Vietnam Savaşı sırasında ele geçirilen Amerikan M-16 piyade tüfeklerini, Afrika'daki savaşlardan ele geçirilen Batı Alman G3 piyade tüfeklerini ve uluslararası silah satıcılarından tedarik edilen İsrail Uzi makineli tabancalarını sağlayarak gerillalara yönelik uluslararası sempatiyi tehlikeye atmaktan kaçındı ve bu, El Salvador'daki gerilla güçleri gibi diğler Marksist isyancılara yapılan silah tedarığının örüntüsü haline geldi.⁵³¹ FSLN'nin son saldırısı 1979 yılında başlatıldığında, DOE'den [isp. Direction de Operaciones Especiales – Küba Özel Harekat Dairesi] Kübalı askeri danışmanlar

⁵²⁷ "Paper Prepared in the Central Intelligence Agency," no date, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016), 737-739, 737.

⁵²⁸ Ashby, *a.g.e.*, 109.

⁵²⁹ *A.g.e.*, 109.

⁵³⁰ *A.g.e.*, 111.

⁵³¹ *A.g.e.*, 111.

Sandinista birliklerine eşlik etti, Kosta Rika'nın San Jose kentindeki DA [Departamento America – Küba Amerika Bakanlığı] tarafından yönetilen bir hareket merkezinden Havana ile doğrudan telsiz iletişimi sağladı ve Küba'nın isyancılara desteğini koordine etti.⁵³²

Küba bağlantısının Somoza rejiminin düşüşünde büyük bir etkisi vardı. Robert Pastor'un APNSA Zbigniew Brzezinski'ye gönderdiği bir muhtıraya göre, Kübalılar “Sandinista gerillaları için eğitim hızını artırdı ve çeşitli grupların birleşerek Nikaragua'da ve uluslararası alanda daha fazla kabul görmek için ılımlı ve çoğulcu bir cephe oluşturmaları çağrısında bulundu.”⁵³³ Ayrıca Küba sadece “bu gerillaları savaşmaları için Nikaragua'ya geri göndermekle kalmıyor, uçaksavar silahları, ağır havan topları ve geri tepmesiz toplar da dahil olmak üzere inanılmaz miktarda silah sağlıyordu;” Küba topçu uzmanlarının “Nikaragua'da Sandinistalarla savaşmak üzere gönderildiğine” dair doğrulanmamış raporlar vardı.⁵³⁴ Bu muhtıra Kübalıların Nikaragua'da devrim yapmak için büyük ve hızlı bir insan ve malzeme gönderme kapasitesine sahip olduğunu belirtmekle kalmıyor, aynı zamanda, bölgedeki çeşitli ülkelerden gelen, birlikte çalışabilen paramiliter ve askeri güçlerle, ABD'nin milli çıkarlarına aykırı olarak ve Sovyet askeri güç izdüşümüne davetiye çıkararak, bölgeyi istikrarsızlaştırmak amacıyla devrimler ve bölgesel savaşlar başlatabileceklerini, ve yürütebileceklerini de gösteriyordu.

5.2. Carter ve Reagan'ın Dünya Görüşleri ve Tarzları

Jimmy Carter'ın başkanlık tarzı “karakterinin gücü, yüksek zekası, sürekli nezaketi, kişisel disiplini, istisnai çalışma ahlakı ve karmaşık konularda ayrıntılı ustalık için olağanüstü iştahı” özellikleriyle övülmekteydi.⁵³⁵ Carter “bürokrasi ve NSC personeli tarafından kendisine sunulan seçenekleri incelemek yerine” herhangi bir siyaset-yapımının erken aşamalarında her ayrıntıya dahil olmakta ısrar etti, ve bu da görev süresi boyunca dış siyaset hakkındaki her kararını da açıkça ortaya koymasını sağladı.⁵³⁶ Bu ısrarı “sağlam öz güveni ve kişisel rahatlığıyla” resmi siyaset tartışma

⁵³² A.g.e., 111.

⁵³³ Robert Pastor, “Memorandum From Robert Pastor of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs (Brzezinski),” June 21, 1979, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016) 560-561, 560.

⁵³⁴ A.g.e., 560-561.

⁵³⁵ Snow and Brown, a.g.e., 54.

⁵³⁶ A.g.e., 54.

süreçlerinin etrafından dolaşmasını sağladı.⁵³⁷ Milli güvenlik bürokrasisindeki maiyetlerini yalnızca siyaset-yapımında rekabet etmeye zorlamadı, ayrıca yapılan siyasetin en iyi şekilde sonuçlanması için rekabet etmelerine izin verdi ve devamında kendi aldığı kararların sorumluluğunu en iyi sonuç için astlarıyla paylaştı. Kısacası Carter başkanlık meselelerine rekabetçi bir model yerine meslektaşça bir yaklaşım modeli aradı. Bu meslektaş modeli “düzenli olarak dış siyaset ekibindeki üyelerle siyaset tartışmalarına katılarak kendi yönetiminde benzer bir soyutlanmayı önleyecek,” “[ABD Başkanı John F.] Kennedy'nin NSC personelinin resmileştirilmiş kabiliyetlerinden yararlanmasından daha fazlasını ve bakanlıkların otoritesini ve statüsünü geri kazandırmasını” bekliyordu.⁵³⁸ Ancak Snow ve Brown'a göre, ABD Başkanı Carter “meslektaş sistemini denemek için en iyi kişi değildi.” her şeyden önce, ABD Başkanı siyaset ayrıntılarının meslektaş tartışmalarına rehberlik edecek belirgin bir vizyonu ifade eden güçlü bir lider olmalı ve aynı zamanda diğer bakış açılarına açık olmalıydı; bunun üzerine öznelerin ortak bir bakış açısına sahip olması durumunda, ister Başkan tarafından zorlanmış olsun isterse doğal olarak gelişmiş olsun, meslektaşlar arası tartışmalar bir arada tutulabilir ve siyaset tutarlılığı geliştirilebilirdi.⁵³⁹

ABD Başkanı Carter'ın dünya görüşü, Vietnam Savaşı'ndan sonra gerekliliklerin kamuoyunun tepkisinden korkulmasına rağmen, çift partili destekle dış siyaset kararları almayı zorunlu kıldığı Amerikan milli güvenlik çevresini yansıtıyordu. Carter'ın “Vietnam sonrası dönemde, belirgin şekilde parçalanmış bir ortamda bir siyaset sürekliliğini yeniden tesis etmesi” gerekiyordu.⁵⁴⁰ Bunu yaparken Amerikan milli çıkarları için en hayati olan bir rekabet alanı seçerek Çevreleme stratejisini yeniden tesis etti. 1980 Yılında yaptığı Millete Sesleniş Konuşmasında (ing. State of the Union Address), bu alan Basra Körfezi olarak ilan edildi ve “Basra Körfezi bölgesinin kontrolünü ele geçirmek için herhangi bir dış gücün girişimi [ABD'nin hayati çıkarlarına] bir saldırı olarak kabul edilecek ve böyle bir saldırı [askeri güç de dahil olmak üzere] gerekli her türlü araçla püskürtülecekti.”⁵⁴¹ Carter kademeli olarak,

⁵³⁷ A.g.e., 54.

⁵³⁸ A.g.e., 54.

⁵³⁹ A.g.e., 55.

⁵⁴⁰ A.g.e., 65.

⁵⁴¹ Bruce R. Kuniholm, “Strategies for Containment in the Middle East,” *Containment: Concept and Policy, Volume 2.*, ed. Terry L. Deibel and John Lewis Gaddis, (Washington DC: National Defense University Press, 1986), 423-456, 429.

NSC'nin işlevlerini daraltması gerekiyordu, bu da “bakanlıklara ve kurumlara daha fazla sorumluluk yüklerken, NSC'nin ... dış siyaset ve savunma siyaset kararlarını entegre etmeye ve kolaylaştırmaya devam etmesini sağlayacaktı.”⁵⁴² Özetle, NSC danışmanları ile ABD Dışışleri Bakanlığı bürokratları dış siyaset yapım sürecinde aralarında daha az gerginlik yaşayabilirlerdi.

Carter'ın aksine, ABD Başkanı Reagan'ın asgari bir yaklaşımı vardı. Ronald Reagan Kasım 1979 tarihinde seçildiğinde, Beyaz Saray'a iki benzersiz özelliğini getirdi: “entelektüel meraktan neredeyse yoksunluk ve siyasi konuların karmaşıklıklarıyla boğuşma isteksizliği” ile “astlara kapsamlı yetki devretmeyi gerektiren, sabah dokuz-akşam beş arası rahat bir yönetim tarzı.”⁵⁴³ İlki için Reagan gerçek yazıları okumaktansa kısa sunumlar yoluyla siyaset konularını öğrenmeyi tercih etti; ikincisi için ise başkanlığın rolünü “dikkatlice sahnelenen olaylarda millete aktarma” olarak sembolize etti.⁵⁴⁴ Bu sembolleştirme iki faktöre bağlıydı: çekirdek cumhuriyetçi değerlerden gelen “görünür samimiyet” ve “gerçekten sıcak ve dingin bir mizaç.”⁵⁴⁵ Bu özellikler tercih edilen eylemleri ve sembolleştirmeleri üzerine, Snow ve Brown “Reagan'ın biçimsel bir karar alma yönetim tarzı benimsediğini;” yönetiminden amacının “dış siyaset yönelimlerini kendi açıkça ifade edilmiş ilkelerinden türetmek” olduğunu belirtmekteydi.⁵⁴⁶ Kendisine bağlı olanların kendi yönlerini bulmalarını sağlamak için Reagan, “kabine yetkililerine geniş yetkiler devretmeye” ve “genel koordinasyonu sağlamak için milli güvenlik danışmanına ve NSC personeline güvenmeye” çalıştı.⁵⁴⁷

Reagan'ın dünya görüşü, söyleminde kötü bir imparatorluğun varlığıyla şekillendi.⁵⁴⁸ Bu söylem, seçim sırasında Amerikan seçmenlerine verdiği sözle ideolojik olarak tutarlıydı. Ancak bürokratik olarak her bakanlık veya kurum yetkilisi onun söylemini paylaşmıyordu.⁵⁴⁹ Bu anlamda, dış siyaset-yapımının teknik ayrıntılarını dışışleri bakanlarına bıraktı. Ancak ayrıca, seçim siyaseti aracılığıyla, Sovyetler Birliği'nin kötü

⁵⁴² Snow and Brown, *a.g.e.*, 67.

⁵⁴³ *A.g.e.*, 57.

⁵⁴⁴ *A.g.e.*, 57.

⁵⁴⁵ *A.g.e.*, 57-58.

⁵⁴⁶ *A.g.e.*, 58.

⁵⁴⁷ *A.g.e.*, 58.

⁵⁴⁸ Norman Podhoretz, “The Rise and Fall of Containment: Informal Remarks,” *Containment: Concept and Policy, Volume 2.*, ed. Terry L. Deibel and John Lewis Gaddis, (Washington DC: National Defense University Press, 1986), 703-719, 714.

⁵⁴⁹ Snow and Brown, *a.g.e.*, 76.

imparatorluğuna karşı Amerikan gücünü iddia etmek için “muhafazakar beynelmilelcilerden oluşan bir koalisyon” oluşturdu.⁵⁵⁰ Bu, ABD Dışışleri Bakanlığı pozisyonu için atadığı kişilerin bürokratik süreçteki etkilerini sağlamlaştırmalarına izin verdi. Sonuç olarak, Reagan'ın anlatımı Sovyetler Birliği'nin etkisinin ve genişlemesinin ABD'nin girişken dış siyaseti tarafından itilmeye çalışıldığı istirdat stratejisi aracılığıyla dış siyaset-yapıcıları tarafından gerçekleştirildi.

Özetle, Carter'ın meslektaş modeli ile Reagan'ın resmi modeli arasındaki fark, Carter'ın bürokratik bir yakınlaşma yoluyla siyaset-yapımı veya sorunları çözme konusunda uzman olanlar arasında bir iş birliği araması ve Reagan'ın bürokratik siyaset içinde her makam veya meslek grubunun ABD Başkanı'nın beklentilerini başarmak için sorumluluk almasıyla bir kurumsal verimlilik aramasıdır. Örtülü eylem durumunda meslektaş modeli askeri, dış ilişkiler bürokrasileri ve istihbarat topluluğunun örtülü eylemin yürütülmesindeki riskleri ve krizleri ortak bir anlayışla yönetmek için kendi değerlendirmelerini katkıda bulunmalarına izin verecekti. Böylece örtülü eylemin mevcut siyaseti bozma olasılıkları ortadan kalkacaktır. Resmi model ise tahditler ve müsamahalar rehberliğiyle birlikte siyasi yönü ABD Başkanı'nın amacıyla uyumlu olacaktır. Böylece örtülü eylemin yürütülmesi sonucu ortaya çıkan etkilerde stratejik nitelik olacaktır. Ancak resmi modelin saha çalışanlarının olayların ayrıntıları hakkındaki mevcut değerlendirmelerini göz ardı etme şansı yüksektir.

5.3. Dışışleri ve İstihbarat Arasında Bilgisel Müphemlik: Büyükelçi Pezzullo'nun Telgrafları, DCI William Casey ve ‘Somut Olmayan Tehdit’

5.3.1. Büyükelçi Pezzullo'nun Telgrafları

ABD'nin Managua Büyükelçisi Lawrence Pezzullo'ya göre, Sandinistaların yoğun askeri baskısı sonucu Somoza istifa etmeye hazırdı ancak *Guardia Nacional*'in yıkılmayacağına dair garantiler istiyordu; Somoza otoriteyi halef bir rejime devrettiğinde, ABD'nin yardımıyla bir Anti-Sandinista siyaseti oluşturabilmeliydi; Büyükelçi Lawrence, Somoza'nın bunu nasıl başaracağına dair düşüncelerini memnuniyetle karşıladı ve siyasi halefiyet sürecine ilgi gösterdi.⁵⁵¹ Somoza'nın

⁵⁵⁰ A.g.e., 76.

⁵⁵¹ Lawrence Pezzullo, “Telegram From the Embassy in Nicaragua to the Department of State,” June 28, 1979, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016), 597-598, 597.

ayrılışının ve ılımlı bir hükümetin kurulmasının ileride Sandinistaların da katılacağı uzlaşmacı yeni bir hükümet kurmak, iç çatışmayı durdurmak ve siyasi diyalog için koşulları rahatlatmak için tek fırsat olacağı konusunda aynı fikri paylaşıyorlardı.⁵⁵² Pezzullo'nun telgrafları başarısız Somoza diktatörlüğünden Sandinistalar tarafından yönetilen bir koalisyona geçişin, bölgesel güvenliği siyasi istikrarsızlık ve askeri saldırganlıkla tehlikeye atmadan oldukça barışçıl ve istikrarlı olabileceğini gösteriyordu.

Pezzullo ve Somoza'ın hem fikrine rağmen Sandinistaların kendi planları vardı. 1979'da FSLN Milli Müdürlüğü, devrimi güçlendirmek ve Nikaragua'yı Marksist-Leninist bir devlete dönüştürmek için gizlice planlar yapmak üzere toplandı; devrimlerinin durumu ve gelecekteki misyonu hakkındaki analizlerine ilişkin raporları, Grenada için benzer devrimci stratejilere benziyordu: Sandinistalar, yerel burjuvaziyle geçici bir ittifak da dahil olmak üzere siyasi düzenlemeler yaparak ve aynı zamanda bu ara dönemde diğer bölgesel komünist olmayan ülkelere karşı tarafsız bir pozisyon alarak Orta Amerika'daki Amerikan nüfuz alanını engellemeyi amaçlıyordu.⁵⁵³ Bu nedenle, herhangi bir pazarlık siyaseti hem Amerikalılar hem de Sandinistalar için bir çıkmaza yol açacaktı.

Carter yönetiminden Reagan yönetimine geçiş sırasında, Amerikan milli güvenlik bürokrasisi “Kübalıların Sandinista zaferinde rol oynadığı” gerçeğinin farkındaydı.⁵⁵⁴ Bu, gelecek yönetimin ABD'nin Nikaragua ve Orta Amerika siyasetlerine ilişkin olarak katlanmak zorunda olduğu bir gerçektir. Yeterli malzeme ve danışman küçük bir diktatörlüğü devirmeyi başarabilirse, o zaman Orta Amerika'daki sosyo-ekonomik koşulların dışarıdan dikte edilen siyasi devrimler lehine olacağından emin olunabilirdi. Bu nedenle, ABD Kübalıları bölgeden çıkarma talebiyle Orta Amerika kamuoyunu kışkırtmamalıydı. Bunun yerine, ABD alternatif olarak Sandinistaların Kübalılarla bağlarını koparmak için bir egemenlik tanıma ve pazarlık süreci önererek ılımlı olmaya çalıştı. Böylelikle Sandinistalar Kübalılarla olan çıkarlarının azalmasıyla Orta Amerika istikrara kavuşacaktı. Ancak Sandinistalarla ilişki kurmak için ABD'nin, Sandinistaları istikrar için diğer siyasi aktörlerle iş birliği yapmaya ikna etmesi gerekiyordu.

⁵⁵² A.g.e., 597-598.

⁵⁵³ Ashby, a.g.e., 106.

⁵⁵⁴ Gates, a.g.e., 127.

CIA'in Ağustos 1980 tarihli istihbarat raporu seçim kazanan Reagan yönetiminin bürokrat ekiplerine ileride Orta Amerika'daki siyaset uygulamaları için bir uyarı muhtırasıydı: “Küba'nın Latin Amerika'daki yoğunlaşan devrimci ajitasyonunun altyapısı [çok yönlü ancak dikkatlice koordine edilmiş] bir mekanizmaydı... bu kapsamlı aygıt [tek bir] hedefi desteklemek için tasarlanmıştı: hükümetleri istikrarsızlaştırmak için sistematik, uzun vadeli bir sefer.”⁵⁵⁵ Bu durum, Reagan'ın kadrolarının Orta Amerika'ya ilişkin muhakemeler hazırlaması veya siyaset-yapması öncesinde Küba'nın askeri faaliyetlerinin öncelikli bir istihbarat gereksinimi, yani bilinmesi gereken bir husus, haline gelmesini sağladı.

Özetle, müzakerelerle diplomatik ilerleme kaydetme umuduna rağmen ABD hem Küba etkisini hem de Sovyet izdüşümünü azaltmak ancak etkisiz hale getirmemek için Sandinistalar şantaj zoruyla masaya oturtana kadar onlarla pazarlık edemediler. Bu, ABD'nin Orta Amerika siyasetini bozacak siyasi bir sorundu. Buna bağlı olarak bu siyasi sorun, Küba'nın El Salvador'a yönelik askeri yığınağını kontrol altına alınması ve muhtemel Sovyet izdüşümünün doğrudan Amerikan askeri müdahalesi olmadan geri itilmesi gerektiği yönünde yakın bir askeri gerekliliğe işaret edecekti. Carter'ın bulguları, hem Küba yardımıyla Nikaragua yönetimine Sandinista yükselişini engellemede hem de Küba eliyle El Salvador'a devrim dalgasının gelmesini geciktirmede başarısız olmuştu.

5.3.2. DCI William J. Casey

Reagan yönetiminin yerleşmesiyle CIA bir dönüşüm geçirdi. Ama bu dönüşüm yeni bir hükümetin kurulmasından değildi. Détente'nin başarısızlığının Sovyetler Birliği'ne CIA'nın eksikliklerini kullanma fırsatı sağlayacağı yönündeki genel kanaatten dolayıldı. Bu, yeni DCI ve General Donovan'ın OSS'si altında çalışmış biri olan William J. Casey'nin uluslararası komünizm hakkındaki son milli istihbarat muhakemesini istemesiyle ortaya çıktı: bu konudaki en son muhakeme 1964 yılında yazılmıştı, ardından “1976 yılında nükleer silahların yayılma olasılıkları; 1966 yılında Moskova'nın Doğu Avrupa müttefiklerinin güvenilirliği; 1965 yılında CIA'nın Sovyet stratejik silah sistemleri üzerindeki sınırları izleme yeteneği” hakkında yapılan son

⁵⁵⁵ Central Intelligence Agency, “Annex: Cuban Armed Forces and the Soviet Military Presence,” *Cuba's Renewed Support for Violence in Latin America*, 1-39, 14.
<https://www.cia.gov/readingroom/document/05083590> [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

muhakemeler izledi.⁵⁵⁶ Eksiklik, felaketle sonuçlanabilecek bir ihmal haline gelmişti. Buna ek olarak, Casey "genel olarak Üçüncü Dünya'daki Sovyet yıkıcılığı ve saldırganlığı" konusunda endişeliydi.⁵⁵⁷

Casey, CIA'nın 1970'lerin iç kısıtlamaları nedeniyle içinde bulunduğu kurumsal ataletin farkındaydı. Woodward'a göre Casey'nin Reagan'ın 1979 yılı seçimlerini kazanmasından önceki görevi, "gelen yönetim için acil ve önemli bir meydan okuma" belirlemek üzere geçici çift partili bir dış siyaset kurulu oluşturmaktı.⁵⁵⁸ Bu kurulun çalışmaları El Salvador'daki isyan durumunun hassas olduğu sonucuna vardı; "Amerika Birleşik Devletleri kendi arka bahçesindeki bir tehdit ile başa çıkamazsa, Reagan'ın güvenilirliği dünyanın geri kalanında büyük risk altında olurdu."⁵⁵⁹ Casey CIA'nın başına atanmasından hemen sonra bu meydan okumaya karşı bir eylem yolu aradı. Bunun nedeni olarak Reagan muhakemeleri okuduktan ve başkanlık kararı almadan önce Casey'nin tavsiyesini istediğinde, Casey kararı tavsiye ettikten sonra gerçekleştirilecek temel görevleri belirlemek de zorundaydı. Bu çıkarım, karar vermeden önce başkanın kendi bilişsel ikilemlerini doğrulamak için bir danışmanlıktı. Bu aslında DCI'nin ABD Başkanı'nın kararı içindeki belirli görevler üzerinde kendi ağırlığı oluşturmaya bağlıydı. Ancak bir eylem yolu hazırlamaya başlamak kendi içinde bir sorundur; 'ne yapmalı' sorusu, 'nasıl yapılacağı' sorusunu cevaplaması için bir görev olarak yeniden ifade edilmeliydi. Gizli (ing. clandestine) veya örtülü (ing. covert) olsun, bir durum muhakemesinden bir istihbarat görevi türetmek, ister çatışma ister barış olsun, kullanılacak gücün kaynağını yeniden ifade etmektir. Casey'nin aradığı eylem yolu, kaynağın doğasını yeniden ifade etti: "Solcu El Salvador isyanını kim destekliyordu? Askeri destek neydi? Siyasi destek neydi? Ulaştırma hatları neydi? Bütün bunlar Amerika Birleşik Devletleri'nin burnunun dibinde nasıl mümkün oldu? Nasıl durdurulabilirdi?"⁵⁶⁰ Önceki yönetimin hazırladığı raporlar bu isyanın kaynağının Kübalıların gözetimi altındaki Sandinistaların Nikaragua'sı olduğunu belirtmişti. Ancak yeni yönetimin daha güçlü bir duruş sergilemesi için Casey, bunun neden Amerikan milli güvenliğinin acil bir meselesi olduğu ve nasıl çözülebileceği sorularını sormak zorundaydı. Casey'nin kendi araştırması, yönetim tarzını "hedefler belirlemek

⁵⁵⁶ Gates, *a.g.e.*, 201.

⁵⁵⁷ *A.g.e.*, 240.

⁵⁵⁸ Bob Woodward, *VEIL: The Secret Wars of the CIA, 1981-1987* (New York: Simon and Schuster, 1987), 38-39.

⁵⁵⁹ *A.g.e.*, 39.

⁵⁶⁰ *A.g.e.*, 112.

ve insanlara bu hedeflerin peşinden gitmeleri için yetki vermek, onları performanslarında tutmak ve ayrıntılı yönetime girmemek” ve hedeflere ulaşamamaları durumunda başka birini işe almak şeklinde oluşturunca.⁵⁶¹

5.3.3. ‘Somut Olmayan Tehdit’: CIA’nin Sovyetler Birliği-Üçüncü

Dünya İlişkilerine İlişkin Özel Muhakemeleri

Casey'nin soruşturması, DDCI Gates'in anılarında geçen “somut olmayan bir tehdit”i (ing. intangible threat) aramaya yöneltti: “dünyada bize düşman güçler tarafından organize edilme, desteklenme, yönlendirilme ve koordine edilme derecesine özel dikkat gösterilen’ propaganda saldırısı, yıkıcı faaliyetler, terörizm, casusluk.”⁵⁶² ‘Somut olmayan tehdit’ terimiyle, Casey'nin aklında komünistlerin dünya hakimiyeti amacıyla ana planları dahilinde gizlice uyguladıkları ideal eylem ve varlık türleri vardı. Bu eylemler kamu yönetimi modeli gibi bir uzmanlık alanına veya zırlı kuvvetlerle sınır ötesi seferi hareket gibi belirli bir alanın bilgi birikimine atıfta bulunabilir. Casey'nin Orta Amerika'daki isyanı somut olmayan bir tehdit olarak tanımlamak istediği, böylece ABD dış ilişkilerinde genel olarak önemli bir değişiklik yaratacağı ve Reagan yönetimine özgü yeni bir görünüm getireceği sonucuna varılabilir. Kısacası Casey ABD dış ilişkilerinde stratejik bir değişiklik yaratmak istiyordu ancak ABD dış ilişkilerinde bir siyaset değişikliği istemiyordu. Bu yüzden bir değişiklik başlatmak için somut olmayan bir tehdide ihtiyacı vardı. Ancak bu tehdidi tanımlamak için bir ürün olarak bir istihbarata da ihtiyacı vardı.

Casey nihayetinde ürününü istihbarat raporlarında “komşu Nikaragua'dan Salvadorlu isyancılara uçak dolusu silah teslim edildiği” verisi olarak aldı.⁵⁶³ Bu veri hem hassas bir materyalden gelen bir teyidi (ing. confirmation) hem de bilgi bağlamından gelen bir doğrulamayı (ing. verification) içeriyordu: El Salvador Komünist Partisi Genel Sekreteri Şefik Handal'ın Sovyetler Birliği'ne yaptığı ziyaretlerin ardından günlüğüne Küba ve Nikaragua'ya mühimmat ve tıbbi malzeme sevkiyatı konusunda varılan anlaşmaları yazmasıyla teyit edildi; El Salvador'daki gerilla kamplarına yapılan baskınlarda ele geçirilen Amerikan yapımı M-16 piyade tüfeklerinin seri

⁵⁶¹ A.g.e., 83.

⁵⁶² Gates, a.g.e., 203.

⁵⁶³ Woodward, a.g.e., 112.

numaralarından bunların aslında Vietnam Savaşı sırasında Kuzey Vietnamlılar tarafından ele geçirilen silahlar olduğu doğrulanmıştı.⁵⁶⁴

Durumsal olarak bu sert verinin toplanması, teyit edilmesi ve doğrulanması Orta Amerika'da isyana yönelik faaliyetlerin nedenleriyle arttığı ve isyana karşı tahdit oluşturan koşulların azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak bundan da öte, bu devrim ihracının küresel bir örüntüsünden kaynaklanan bir durumdu. Dünyanın farklı bölgelerinde benzer durumların art arda artması, küresel bir çatışma stratejisini ima eden bir örüntüyü ortaya çıkarmaktaydı. Strateji, Orta Amerika için Küba tarafından öncülük edilen ancak Sovyetler Birliği tarafından planlanıp denetlenen bir isyan yelpazesi biçimini almaktaydı. Aslında, mevcut toplumsal ve siyasi eğilimler de CIA'nın kurumsal öngörülerinden bağımsız böyle bir stratejiyi göstermekteydi. 1974 ile 1980 yılları arasında Vietnam, Kamboçya, Laos, Angola, Mozambik, Nikaragua, Etiyopya, Güney Yemen ve Afganistan ülkelerinde isyan ve iç çatışma sonrası Sovyet siyasi etkisinde önemli bir artış oldu; bunu Gine, Bangladeş, Somali, Hindistan, Irak ve Kongo'da orantılı bir azalma izledi.⁵⁶⁵ Bu artış ve azalışı Sovyetler Birliği ile Üçüncü Dünya arasındaki siyasi-diplomatik faaliyetlerin değişkeni tarafından teyit edilmekteydi.⁵⁶⁶ Kısacası revizyonist süper güç doğrultusuna doğru bir hizalama ile izlenen model ve farklı muhakeme yöntemlerinin sonuçları zaten bunu gösteriyordu.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Nikita Kruşçev'in 1960'lı yıllarda desteklediği milli kurtuluş savaşlarının tipik bir örneğinin aksine, Nikaragua ve benzer ülkelerde görülen isyan modeli, kaynakların ve araçların bölgeler arası değişimi yoluyla dünyadaki diğer isyanlarla koordine edilmesini amaçlıyordu. Kupperman ve Taylor Sovyetler Birliği'nin yeni bir isyan modeliyle meydan okumasının “nükleer silahların veya büyük konvansiyonel kuvvet oluşumlarının doğrudan dünya endüstriyel demokrasilerinin ittifak çıkarlarına karşı kullanılmasının kabul edilemez maliyetleri ve risklerinin kabul edilmesiyle” yüksek stratejik getiriler için yenilendiğini iddia ettiler; Kremlin “endüstriyel demokrasilerin en savunmasız olduğu Üçüncü Dünya'da, karşı koymaya en az istekli ve hazır olan düşük yoğunluklu çatışma

⁵⁶⁴ A.g.e., 112.

⁵⁶⁵ Daniel S. Papp, *Soviet Policies Toward the Developing World During the 1980s: The Dilemmas of Power and Presence* (Maxwell AFB, Alabama: Air University Press, 1986), 135-136.

⁵⁶⁶ A.g.e., 68-69.

harekatlarını kullanarak siyasi-askeri girişimleri sürdürecekti.”⁵⁶⁷ Ortaya çıkan bu çatışmanın getirisi o kadar yüksekti ki, ABD'nin tepkisi bile somut bir biçimde oluşturulamadı çünkü model Amerikan milli güvenlik bürokrasisi tarafından tanımlanmayacak şekilde olmaya dayanıyordu.⁵⁶⁸ Yani, 1970'li yılların sonu ve 1980'li yıllarda ortaya çıkan komünist küresel çatışma yönetimi modeli, araçlar ve kaynakların bölgeler arası değişimi ve bunların Sovyetler Birliği'nin batı ittifakına karşı üstünlük kurması temel amacıyla uyumlu milli askeri güçlere dönüştürülmesi yönetilen bir dizi ayaklanmaydı. Bu geçici modelle, Sovyet askeri eylemlerinin Avrupa ve Asya'dan azami maksimum stratejik getiri elde ederek maliyetlerini düşürmeyi amaçlamıştı.

Détente sırasında, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da konvansiyonel kuvvetler kurması ve kalpgahında konumlandığı nükleer kabiliyetleri, gelecekteki savaşın ağırlık merkezinin Avrupa olacağı yönünde yanlış bir algı yarattı. Ancak, Détente Amerikan-Sovyet askeri dengesi üzerinde belirli bir silah kontrolü ilerlemesi sağladığından, bu ilerleme coğrafi olarak Avrupa ile sınırlıydı. Sovyetler Birliği Détente'i, Doğu Almanya ve Kore gibi yeni çevre bölgelerinde ve 1950'li yıllarda İran gibi dönemin çevre bölgelerinde askeri gücü ayarlama girişiminden edindiği derslerden uyarlayarak genişleme fırsatı olarak gördü. Détente'in başarısızlığıyla, Sovyetler Birliği'nin güç genişlemesi yalnızca NATO'nun tehdidini artırmakla kalmadı, aynı zamanda çevresindeki ülkelere de yayıldı. Bu jeopolitik değişim 1978 yılında Brighton Konferansı'nda, Détente'nin başarısızlığından hemen önce, Sovyetler Birliği'nin Avrasya-Afrika Kenar Kuşakları üzerinde hegemonya kurma çabası kapsamında artan siyasi, diplomatik ve ekonomik nüfuzuyla vurgulanmıştı; bu bölge, Norveç'in Kuzey Burnu'ndan Güney Afrika'ya ve Vladivostok'tan Basra Körfezi'ne kadar uzanan, genişleyen Sovyet anakarası ve dünya deniz yollarına komşuydu.⁵⁶⁹ Sovyet genişlemesi yalnızca batı ittifakının çıkarlarını değil, aynı zamanda Sovyet üslerinin ve vekillerinin sınırsız genişlemesiyle dünyadaki her boyuttaki egemen devletin milli çıkarlarını da tehdit ediyordu. Bu düğümlerin ve varlıkların Sovyet deniz ve hava izdüşüm kabiliyetleri aracılığıyla bölgesel bir savaş için gelecekte kullanılması,

⁵⁶⁷ Robert H. Kupperman and William J. Taylor Jr. “Special Supplement: Low Intensity Conflict, the Strategic Challenge,” George E. Hudson and Joseph Kruzel, *American Defense Annual* (Lexington: DC Health and Company, 1985), 207-222, 208.

⁵⁶⁸ *A.g.e.*, 209-210.

⁵⁶⁹ “Resources, Seapower and Free World Security: The Global Struggle against Soviet Expansionism,” *Proceedings of a Multinational Conference on 'NATO and the Global Threat – What Must Be Done,'* ed. Joyce E. Larson (Washington DC: National Strategy Information Center, Inc., 1978), 7.

sonunda dünya çapında mal ve hizmet dolaşımını tehlikeye atacak kritik politik ve ekonomik sonuçlara yol açacaktı.

5.4. Milli Güvenlik Karar Yönergesi 17 (NSDD 17)

Amerikan milli güvenliğinin Orta Amerika sorunu, olan bitenden ziyade yapılması gerekenler haline geldi. Yeni yönetimin Dışişleri Bakanı Alexander Haig, ABD'nin Orta Amerika'daki sorunun kaynağı olarak Küba'ya odaklanması gerektiğini savundu ve yönetimin Küba'nın Fidel Castro'sunu kontrol etmek için harekete geçmek için altı ayı olduğunu ve Castro'yu maceracılığını bırakmaya ikna etmek için Orta Amerika'da örtülü eylemde bulunmaktansa Karayipler ve Güneydoğu ABD'de askeri hazırlıkların gerekli olduğunu belirtti.⁵⁷⁰ Büyükelçi Pezzullo'nun, Sandinistaların El Salvadorlu isyancılara silah desteğini finansal kozlarla durdurmaları için müzakere edilebileceği yönündeki görüşlerini benimsedi.⁵⁷¹ Pezzullo, Latin Amerika aydınlarının Marksist eğilimlerinden sapmamış olmalarına rağmen 'havuç ve sopa' siyasetiyle ABD hükümetiyle ortak bir zemine getirilebileceklerini iddia etti.⁵⁷² Ancak Büyükelçi Pezzullo, Sandinista hükümetiyle El Salvadorlu isyancılara silah sevkiyatını durdurma karşılığında 75 milyon dolarlık mali yardım konusunda bir pazarlık yapmış olmasına rağmen,⁵⁷³ Casey'nin Latin Amerika'daki Küba siyaseti hakkındaki değerlendirmesinde belirttiği gibi Kübalılar, Sovyetler Birliği'nin bölgesel çatışmanın yönetiminde liderlik yapması için koşulları çoktan hazırlamışlardı.⁵⁷⁴

Artık caydırıcı ve zorlayıcı seçenekler, Orta Amerika ülkelerindeki kamuoyunun Sovyet isyan yönetimini siyasi bir kurtuluş olarak kabul etmeye istekli olması nedeniyle etkisizdi. Yani ideolojik olarak Amerikan diplomatik çabaları Orta Amerika halkı arasında kabul görmedi. Bu kabul görmeme durumu, ABD Dışişleri Bakanlığı Latin Amerika İşleri'nden Sorumlu Yardımcısı (ing. Assistant Secretary of State for Latin America) Thomas O. Enders tarafından Nisan 1981 tarihindeki NSC toplantısında, ABD'nin çabalarının El Salvador'un askeri cuntası tarafından işlenen insan hakları ihlallerinin çok yaygın ve aşıkâr olması nedeniyle haklı çıkarılmasının zorlaştığını basitçe belirterek hem ABD Başkan Reagan'a hem de DCI Casey'e ifade

⁵⁷⁰ Gates, *a.g.e.*, 243.

⁵⁷¹ Woodward, *a.g.e.*, 116.

⁵⁷² *A.g.e.*, 115.

⁵⁷³ *A.g.e.*, 113.

⁵⁷⁴ Gates, *a.g.e.*, 243.

edildi.⁵⁷⁵ Enders'a göre yeni Reagan yönetimi sadece diplomatik ve askeri olarak çabalamamalıydı, daha saldırgan bir tutum izlemeliydi ve El Salvador'un demokratik seçimlerinin Reagan yönetimi için bir öncelik olmalıydı.⁵⁷⁶ Bu bağlamda Bakan Yardımcısı Enders, ABD dışışleri yapısının bürokratik kültürüne aykırı olan sert bir duruş sergiliyordu. Ama Enders'ın tutumu Casey'nin düşüncesiyle uyumluydu. Casey, örtülü eylem yürütmekten yanaydı çünkü Haig'in önermesi zaten etkisiz hale gelmişti.⁵⁷⁷ Dahası, ABD Savunma Bakanı Casper Weinberger gibi NSC'deki diğer sesler, Vietnam'daki gibi Orta Amerika'da aşırı askeri taahhüt ve gerginlik konusundaki endişelerini dile getirdi; bunun yanında Beyaz Saray Genel Sekreteri James A. Baker III, iç siyaset uğruna herhangi bir müdahaleye karşı çıktı.⁵⁷⁸ Casey sonunda, hem ABD Dışışleri Bakanlığı'nın hem de ABD Savunma Bakanlığı'nın desteklerini elde etmek için planlamaya bir uzlaşmanın dahil edilmesi gerektiğini fark etti. Bu uzlaşma için, ABD Savunma Bakanı Weinberger'e “Kübalılar ve Nikaragualılar için işi zorlaştıracak üçüncü bir seçenek olan üçüncü bir gücün yaratılması”ndan bahsetti.⁵⁷⁹ Böyle bir üçüncü güç önerisi ABD savunma yapısı tarafından desteklendiğinde ABD dışışleri yapısı ya mecbur destekleyecekti ya da savunma ve istihbarat kararlarının etkilerini azaltacak kararlar alacaklardı. Zaten NSC üyeleri, karar-alma sürecinde çıkarlarıyla birbirlerinden ‘ıraksıyorlardı’. Bu durumda, Casey, ABD Dışışleri Bakanlığı'nın çıkarlarını örtülü eylem önerisiyle birleştirmek ve onu CIA ile aynısını yapmaya ikna etmek zorundaydı.⁵⁸⁰ ABD Dışışleri Bakanlığı, Nikaragua'ya 118 milyon dolarlık yardımı Nisan 1981'de iptal etmişti.⁵⁸¹ Enders bulunduğu nizama hizmet edecekti. Casey'nin askeri açıdan üçüncü seçeneği olan bir kuvveti somutlaştırması gerekiyordu. Bu amaçla DCI Casey, Latin Amerika'daki faaliyetleri yönetmesi için CIA'nin Roma istasyon eski şefi Duane 'Dewey' Clarridge'i görevlendirdi.⁵⁸²

Durum güvensizlik endişesine doğru kötüleşirken, ABD Güney Komutanlığı'ndan Korgeneral Wallace Nutting, Orta Amerika'daki artan isyan konusundaki endişelerini

⁵⁷⁵ Woodward, *a.g.e.*, 134.

⁵⁷⁶ *A.g.e.*, 134.

⁵⁷⁷ *A.g.e.*, 173

⁵⁷⁸ *A.g.e.*, 171-172

⁵⁷⁹ Gates, *a.g.e.*, 245.

⁵⁸⁰ Woodward, *a.g.e.*, 172.

⁵⁸¹ Roy Gutman, *Banana Diplomacy: The Making of American Policy in Nicaragua, 1981-1987* (New York: Simon and Schuster, 1988), 16.

⁵⁸² Gates, *a.g.e.*, 244.

ABD Genelkurmay Başkanlığı'na iletmış, buna karşılık Amerikan Genelkurmayı ABD Kara Kuvvetleri Harekat ve Planlar Başkan Yardımcılığı'nda (ing. U.S. Army Deputy Chief of Staff for Operations and Plans) strateji, plan ve siyaset müdürü olan Tümgeneral Robert Laurence Schweitzer'i Orta Amerika'da saha değerlendirme turuna gönderme kararı aldılar.⁵⁸³ General Schweitzer değerlendirme turunda gerillalara karşı harekatlarda on helikopter isteyen Honduras Emniyet Müdürü Albay Gustavo Álvarez Martínez ile görüştü; bu helikopterler elde edildikten sonra Álvarez, ABD ile güvenlik için iş birliği yapılabileceğine güvenerek Tegucigalpa'daki CIA istasyon şefine, “1980'de resmi bir yetki olmadan yardım ettiği Somoza'nın *dağınık Guardia Nacional* subayları tarafından yönetilen düzensiz grupları kullanma” önerisiyle gitti.⁵⁸⁴ Örtülü bir Amerikan desteğiyle, bu eski milli muhafızlar “iç savaş için koşullar yaratmak ve sonunda Sandinistaları Honduras ve Kosta Rika'ya saldırı gibi ciddi bir askeri hataya kışkırtmak” için gönderilebilirdi.⁵⁸⁵ Casey'nin önerisine bağlı kalmamasına rağmen, Washington D.C. ile Tegucigalpa arasında gidip geldi ve hem Casey hem de Schweitzer ile görüştü.⁵⁸⁶

Bu sırada Arjantin askeri istihbaratı, Somoza'nın düşüşünden önce Nikaragua'da ithalat-ihracat işi yapan iki Amerikalı iş adamı aracılığıyla, Nikaragua'nın Washington D.C.'deki askeri ataşesi Albay Enrique Bermúdez Varela ile temas halindeydi.⁵⁸⁷ Arjantin bağlantısı iki varsayıma dayanıyordu: ilk olarak, Arjantin'deki askeri hükümet, üçüncü taraf bölgesel komşularının arka kanalları aracılığıyla “ABD ile yakınlaşma” arayışındaydı;⁵⁸⁸ Sandinista'nın iktidara gelmesiyle Bermúdez, Arjantin askeri istihbaratının başı General Alberto Valín'e “Arjantin'in solcu gerilla grubu Montoneros'un... sürgündeki karargahlarını Havana'dan Managua'ya taşıdığını” belirtti.⁵⁸⁹ 1981 yılının Nisan ayının sonunda Bermúdez, sadece Arjantin'in Sandinista karşıtı muhalefetteki liderliğini tanımaması değil, aynı zamanda 30.000 dolarlık yardım ve “Honduras'ta küçük birlik eğitim kursuna ve yılın ilerleyen zamanlarında istihbarat

⁵⁸³ Gutman, *a.g.e.*, 45-46.

⁵⁸⁴ *A.g.e.*, 46.

⁵⁸⁵ *A.g.e.*, 46.

⁵⁸⁶ *A.g.e.*, 48-49.

⁵⁸⁷ *A.g.e.*, 50-51.

⁵⁸⁸ *A.g.e.*, 51.

⁵⁸⁹ *A.g.e.*, 52.

eğitimi almak üzere Buenos Aires'e yirmişer kişilik üç grup subayın gönderilmesini” de sağladı.⁵⁹⁰

Sandinista karşıtı güçler, *contrarevolucionario* veya Kontralar, ve Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Honduras ve diğer devlet-dışı özneler tarafından getirilen çeşitli hiziplerden ve gruplardan oluştuğu için, tek bir çaba için bütünleşmeleri ortak strateji, hareket ve taktikler için koordinasyonla yönlendirilmeliydiler. Bu silahlı grupların entegrasyonu, maliyetleri düşürmek ve ABD'nin desteğini örtmek için bir konsept geliştirmesi yerine kuvvet kombinasyonu olacaktı. Entegrasyonu gerçekleştirmesi amacıyla Casey, Clarridge'i 11 Ağustos 1981 tarihinde Álvarez, Bermúdez, Honduras ve Arjantin askeri istihbarat yetkilileriyle görüşmek üzere Guatemala'ya gönderdi.⁵⁹¹ Casey sonunda birliklerini sahaya sürdü ve bu birlikler *Fuerza Democrática Nicaragüense*, ‘Nikaragua Demokratik Güçleri’ anlamına gelen FDN, adlı askeri koalisyonunda birleştiler.⁵⁹²

Woodward'a göre ABD Başkan Reagan 16 Kasım 1981 tarihinde NSC'yi topladı; Casey bu NSC toplantısında örtülü eylem planlamasının, Nikaragualıları Küba desteğini reddetmeye zorlamak ve müzakerelere geri döndürmek için güç kullanmayı amaçladığını belirtti.⁵⁹³ Bunu yaparken, Kontraları Sandinista hükümetine karşı bir gerilla savaşına sokacaktı. Bu arada, El Salvador'un demokratikleşme süreci de siyasi olarak desteklenecekti.⁵⁹⁴ Böylece, Sandinista karşıtlığını bölgede demokratik bir muhalefet olarak yansıtan bir çevre oluşacaktı. Bu siyasi programla birlikte, bölgeye askeri ve ekonomik yardımın 300 milyon dolardan fazla artırılması gerekiyordu.⁵⁹⁵ Örtülü eylem için tasarlanan şiddet, askeri ve ekonomik yardımla artan komşu ülkelerin güvenlik kabiliyetleriyle, Nikaragua anavatanında kontrol altına alınacaktı. Kısaca söylemek gerekirse, Casey örtülü eylem yolunun ABD'yi askeri bir taahhüde sokma riski taşıyan bir rejim değişikliği davranışına dönüşmesini istemiyordu. Bunun yerine, Nikaragua'yı ABD'nin Karayip istikrarı siyasetini zorlamayı amaçlıyordu.

NSC toplantısının sonunda ABD Başkanı Reagan Casey'nin planını onayladı. Ertesi 17 Kasım 1981 tarihinde ABD Başkanı Reagan “El Salvador'daki isyanı yenmeye

⁵⁹⁰ A.g.e., 53.

⁵⁹¹ Gutman, a.g.e., 56.

⁵⁹² Beckett, a.g.e., 47.

⁵⁹³ Woodward, a.g.e., 173.

⁵⁹⁴ A.g.e., 173.

⁵⁹⁵ A.g.e., 173.

yardımcı olmak; ve Küba, Nikaragua veya diğerlerinin Orta Amerika'ya ağır silahlar, bölge dışından birlikler, huzursuzluk çıkarmaya eğitilmişler; ve isyancılara silah ve askeri malzeme gönderilmesine karşı çıkmak” için 17 numaralı Milli Güvenlik Karar Direktifi’ni imzaladı.⁵⁹⁶ Bu direktifle Reagan, Küba ve Sovyetlerin Orta Amerika'daki ayaklanmalara verdiği desteği engellemek ve bölgesel aktörlere Amerikan nüfuz alanında kalmanın yararları konusunda örnek olmak amacıyla, Nikaragualıları, Nikaragua anavatanıyla sınırlı paramiliter güç kullanmaya zorlama kararını zaten vermişti. Direktif Amerikan milli güvenlik bürokrasisi için on bir görevden oluşan bir dizi listeliyordu.⁵⁹⁷

“Halkın ve Kongre'nin bölgedeki kritik durum hakkında bilgilendirilmesi için bir kamu bilgilendirme görev gücü oluşturun.” Bu, Vietnam Savaşı sırasında aşırı taahhüt ve hesap vermeme deneyimi nedeniyle Amerikan milli güvenlik bürokrasisine karşı önyargılı olan yerel kamuoyunun örtülü eylem için desteğini sağlayacaktı.

“Bir dizi Orta Amerika ve Karayip ülkesine ekonomik destek (tahmini 250 ila 300 milyon dolar 1982 mali yılı ek).” Bu, ülkeleri toplumsal istikrarsızlığa ve olası komünist yıkıcılığa karşı güçlendirecekti.

“50 milyon doların çoğunluğunu 506. Kısım yetkisiyle kullanarak El Salvador ve Honduras'a askeri yardımı genişletme anlaşması. Gerekirse ek fonlar yeniden programlanabilir.” Bu anlaşmayla, ortak ülkelerin silahlı kuvvetleri genel güvenlik çıkarları için Amerikan askeri danışmanlarıyla siyasi olarak etkilenebilecekti.

“Hem ülke içinde hem de dışında yerli birlikler ve liderler için askeri eğitim sağlayın.” Bu eğitimle, yerel güçler ve liderler,

⁵⁹⁶ Ronald W. Reagan, “National Security Decision Directive Number 17: National Security Decision Directive for Cuba and Central America,” January 4, 1982, Ronald Reagan Presidential Library and Museum, NSDD Digitized Reference Copies, 1-2, 1, <https://www.reaganlibrary.gov/reagans/reagan-administration/nsdd-digitized-reference-copies> [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

⁵⁹⁷ A.g.e., 1-2.

Amerikan milli güvenlik bürokrasisinin olayları yorumladığı stratejik bir kültürle yönlendirilecekti.

“Karayip Havzası bölgesinde ABD ve ev sahibi ülke arasındaki istihbarat kabiliyetlerini ve paylaşımını geliştirin.” Bu iyileştirmeye, olayların değerlendirmeleri ve mevcut muhakemeler başkanlık karar-alma süreçleri için güncellenecekti.

“Hükümet özel sektörün etkili bir şekilde faaliyet göstermesine izin verdiği sürece Nikaragua'ya ticaret ve kredi sağlayın.” Bu, Nikaragua ekonomisini ABD ithalatına, ihracatına ve sermayesine bağımlı hale getirecek ve Sovyetler Birliği gibi diğer ülkeleri Nikaragua pazarlarından uzak tutacaktı.

“Küba'ya karşı ekonomik yaptırımları sıkılaştırmak için önlemleri hızlandırın.” Bu ekonomik savaş biçimiyle, Küba'nın müdahillliği, isyanlara yardım ettiğinde daha maliyetli hale gelecekti.

“Çok taraflı adım adım bir yaklaşım izleyerek dışarıdan desteklenen isyanları yenmek için iş birlikçi çabaları teşvik edin.” Bu görevle, isyanlara bölgesel bir tepki getirmek için bölgesel bir güvenlik iş birliği inşa edilecekti.

“Nikaragua'daki demokratik güçleri destekleyin.” Böyle bir destek demokratik muhalefetin katılımıyla Nikaragua'daki hükümeti meşrulaştırmak için demokratik bir çaba olacaktı.

“Orta Amerika'ya sokulmaları halinde Küba güçlerine karşı-eylem için uygun askeri acil durum planları hazırlayın.” Bu, Küba'dan gelecek doğrudan bir askeri müdahaleyi caydırmak için bölgedeki ABD askeri izdüşümüne bir esnekliği olacaktı.

“Küba'ya karşı askeri hazırlığı iyileştirin ve Küba'ya karşı-eylem için acil durum planları geliştirin.” Bu, Küba'ya yönelik doğrudan bir müdahale tehdidi olmayacak, ancak Küba

Nikaragua'ya savaş ilan etmek isterse durumu tırmandırmak ve savaş için bir caydırıcılık yaratmak için bir acil durum planı olacaktır. Bu anlamda, aynı zamanda ABD'nin örtülü eyleminin bir eşiği olacaktır.

NSDD 17 bir karardan çok, Amerikan milli güvenlik bürokrasisine kurumlarını örtülü eylem uygulamak için teşkil etmeleri yönünde bir uyarı emriydi. ABD Başkanı Reagan'ın onayı, Casey'nin hazırladığı eylem planından memnun olduğu anlamına geliyordu ancak henüz bu plan hakkında kararını vermedi. Çünkü bunu diğer alternatifler arasında gerekli görmüyordu.

5.5. ABD Başkanlık Bulgusu 003340 (Presidential Finding 003340)

DCI Casey, ABD Başkanı Reagan'dan örtülü eylem yürütme onayını almasına rağmen, uygulama için aşması gereken iki engel vardı: ABD Kongresi ve Beyaz Saray çalışanları. Bu engeller ayrıca Başkan Reagan'ın örtülü eylem yürütme konusunda gerekli kararı vermesini sağlayacaktı. İlki için ABD Kongresi, bir aşama iç kamu çıkarlarına uymuyorsa, sızıntı yoluyla pasif olarak veto edebilecekleri her aşama hakkında ayrıntılar istiyordu. Casey Kongre'nin bu mikro yönetiminin farkındaydı, bu yüzden örtülü eylem yürütmeden önce bundan kaçınmak istiyordu.⁵⁹⁸ İkincisi için ise ABD Başkanı Reagan, NSC'deki Beyaz Saray çalışanlarının dile getirdiği risklere karşı ikna edilmeliydi.⁵⁹⁹

ABD Başkan Reagan, 1 Aralık 1981 tarihinde DCI Casey'nin sunumuyla gizli eylemin riskleri ve en iyi sonuçları hakkında ayrıntıları görüşmek üzere NSC içindeki Milli Güvenlik Planlama Grubu'nu (ing. National Security Planning Group) topladı.⁶⁰⁰ Bu toplantıda Casey örtülü eylem için kaynakları ve araçları özetledi: eylemin maliyeti 19 milyon dolardı ve bunun aracı, Honduras'ta Sandinista hükümetine karşı donatılacak, eğitilecek ve genişletilebilecek 500 kişilik bir Sandinista karşıtı direniş savaşçısı grubu olacaktı. Bu savaşçılar, Arjantin askeri istihbaratı tarafından zaten finanse edilmiş ve silahlandırılmış olan Honduras'taki eski *Guardia Nacional*'dı.⁶⁰¹ Başkan Reagan için ABD tarafından desteklendiğine dair hiçbir belirti olmaksızın, 19 milyon dolarlık bir maliyetle üçüncü taraf bir ülkede yabancı savaşçılardan oluşan bir kuvvet tatmin

⁵⁹⁸ Gates, *a.g.e.*, 243.

⁵⁹⁹ Woodward, *a.g.e.*, 117.

⁶⁰⁰ *A.g.e.*, 173.

⁶⁰¹ *A.g.e.*, 173.

ediciydi. Toplantının sonunda ABD Başkanı Reagan, ABD Kongresi'ni ABD'nin milli güvenliği için Nikaragua'ya karşı paramiliter eylemde bulunmanın ve desteklemenin gerekli olduğunu bildirip fon sağlamayı yetkilendirdi.⁶⁰²

5.6. Boland Değişikliği

NSDD 17'nin imzalanması ve Başkanlık Bulgusu 003340'ın yetkilendirilmesinden sonra Nikaragua'daki durum, Reagan'ın örtülü eylemle amaçladığı şeye dönüşmedi. ABD tarafından gizlice eğitilen, donatılan ve yönetilen yerli bir gerilla gücü El Salvador'daki isyancılar için hayati önem taşıyan ulaştırma hatlarına taciz etmiş ve böylece Sandinista hükümetini ABD ile yeniden müzakere masasına oturtmuş olmalıydı.

Kontralar 1982 yılının Mart ayının ortasında, Nikaragua'nın kuzeyindeki iki karayolu köprüsünü havaya uçurarak harekatlara başladı ve bunu Sandinistaların ertesi gün olağanüstü hal ilan etmesi izledi.⁶⁰³ Kontraların artan faaliyetleri Sandinista hükümetini ay sonunda alarma geçirmesine rağmen, Kontra harekatları etkisizdi. Weathers'a göre bu etkisizliğin dört nedeni vardı: İlk olarak Sandinista askeri kabiliyetleri Sovyetler Birliği ve Küba'dan yapılan büyük silah ikmalleriyle büyük ölçüde artırıldı; ikinci olarak, Kontra liderleri arasındaki iç çekişme, yetersiz eğitim ve fon eksikliği Kontra birliklerinin etkinliğini sınırladı; üçüncüsü, Kontralar, onları destekleyecek kitlesel bir isyanın olmaması nedeniyle Nikaragua halkından soyutlanma eğilimindeydiler; ve son olarak Sandinistalara karşı isyancı bir hareket, Kontra liderliğinin Marksist rejimin yerini alacak uygulanabilir bir alternatif yönetim biçimi sunamaması nedeniyle engellendi.⁶⁰⁴ İlk neden haricinde diğer nedenler Casey'nin Sandinistaları masaya oturtmaya zorlamak için planladığı eylemi hızlandırma niyetinden kaynaklanıyordu. Öyle ki tanınmış bir Sandinista askeri lideri olan Eden Pastora, Sandinista hükümetine karşı isyan edip Kosta Rika'da silahlı isyan beyanında bulununca Casey, Pastora'nın kaçmayı düşündüğüne dair istihbarat ile Şubat ayında Clarridge'i yanına görüşmesi için güneye gönderdi; CIA gizlice Kosta

⁶⁰² Ronald W. Reagan, "Finding Pursuant to Section 622 of the Foreign Assistance Act of 1961, as Amended, Concerning Operations Undertaken by the Central Intelligence Agency in Foreign Countries, Other Than Those Intended Solely for the Purpose of Intelligence Collection," December 1, 1981, *Understanding the Iran-Contra Affairs*, Brown University .

https://www.brown.edu/Research/Understanding_the_Iran_Contra_Affair/documents/d-all-45.pdf [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

⁶⁰³ Prados, *a.g.e.*, 401.

⁶⁰⁴ Weathers, *a.g.e.*, 87.

Rika'daki Pastora'ya sürekli bir silah tedariki sağladı.⁶⁰⁵ Ancak Pastora'nın taraf değiştirmesi örtülü eylem için planlanan hususlara aykırıydı. Pastora siyasi reform amaçları ile siyasi olarak Sandinista karşıtı oldukları için silahlı mücadelede bulunan Kontralara entegre edilemezdi. Casey örtülü eylemi hızlandırmak için planladığı hassasiyetlerin dışında eyleme kaynaklar ve yöntemlerin eklenmesi için yanlış kararlar alıyordu.

Pastora'nın taraf değiştirip Kontralara katılmasıyla Kongre'nin Nikaragua'daki örtülü eyleme yönelik şüphesi arttı. Bu şüphe Newsweek dergisinin “Amerika'nın en yeni 'gizli savaşı'nı” ifşa etmesiyle gerçek oldu; ABD'nin Honduras'a yaptığı yardım üç katına çıkarak 33 milyon dolara çıktı ve bunun 13 milyon doları hava pisti inşası ve ortak manevralar sırasında Honduras ordusuyla iş birliği için ayrıldı.⁶⁰⁶ Başkanlık Bulgusu 003340 aracılığıyla Nikaragua'daki örtülü eylem konusunda ABD Kongresi Temsilciler Meclisi İstihbarat Komitesi'nin başkanı Edward Boland, basına düşen haberlerle Casey'nin Sandinistaları devirme girişiminden endişe duydu ve bunun bir rejim değişikliğine dönüşmesini önlemek için mevzuatı değerlendirmeye başladı; Pastora'nın CIA programının bir parçası olarak kaydolmasının ardından Nisan 1982 tarihinde komite, Kosta Rika'daki eski Sandinista grubunun El Salvador'a silah akışını nasıl durduracağını merak ediyordu.⁶⁰⁷ Bu merak Nikaragua'nın yerel halkının kamuoyu desteğinin olmaması nedeniyle, Kontraların Honduras'ta Nikaragua için bir işgal ordusuna dönüşmesinden korktukları anlamında bir veto sızıntısıydı. Dahası, ABD desteği açık bir askeri desteğe dönüşebilecek şekilde finansal ve maddi olarak genişliyordu. Bu kaçınılmaz olarak, Vietnam Savaşı'ndan anılarla Amerikan kamuoyunu rahatsız eden rejim değişikliği için büyük bir bölgesel savaşa aşırı taahhüt sorunlarına neden oldu. Amerikan destekli Kontralar rejimi tahakkümle değiştirecekse, Sandinista kontrolünden uzakta, sınır ötesinde güvenli bir bölge oluşturmalı, yerel sivil desteği harekete geçirerek sayılarını artırmalı, nüfus merkezlerini ve başkenti taciz etmeli, böylece Sandinistaların Nikaragua'nın dış ilişkilerinde tüm halk tarafından desteklenen meşru hükümet olup olmadığı konusunda siyasi belirsizlik yaratmalıydılar. Nikaragua'da askeri bir taahhütte bulunma yönündeki bu beklenmeyen gelişmeler karşısında ABD Kongresi, Amerikan milli

⁶⁰⁵ Gates, *a.g.e.*, 245-246.

⁶⁰⁶ Asprey, *a.g.e.*, 1081.

⁶⁰⁷ Gates, *a.g.e.*, 246.

güvenlik bürokrasisinin denetimi konusunda Kongre düzeyinde bir sınırlama getirilmesine karar verdi.

8 Aralık 1982 tarihinde ABD Kongresi, Edward Boland tarafından önerilen Savunma Bakanlığı Tahsisat Yasası'nda (ing. Department of Defense Appropriations Act) “CIA veya ABD Savunma Bakanlığı'nın, Nikaragua hükümetini devirmek veya Nikaragua ile Honduras arasında askeri bir çatışma kışkırtmak amacıyla, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin parçası olmayan herhangi bir grup veya bireye askeri teçhizat, askeri eğitim veya danışmanlık veya askeri faaliyetler için başka destek sağlamak amacıyla yasa tasarısının fonlarını kullanmasını yasaklamak” amacıyla bir değişiklik geçirdi.⁶⁰⁸ Bu değişiklik, Nikaragua'daki paramiliter faaliyetlerin desteklenmesi yasaklanırken, bilgi toplama ve diplomasi için Kontralarla ile temaslara izin verildi. İkinci bir değişiklik ise paramiliter eylemlere yardım amacıyla kamu finansmanın kullanılmasını ilk yasa değişikliğine dayanarak tam bir denetime tabi tutuluyor ve ABD Başkanı'nın 28 Şubat 1985 tarihinden sonra bir talepte bulunması ve bu talebi ABD Kongresi'nin ortak bir kararla kabul etmesi halinde 14 milyon doların serbest bırakılma yetkisini tanıyordu.⁶⁰⁹ Değişikliğin yasal hedefi, Kontralar dahil, Nikaragua'daki tüm paramiliter faaliyetlerin onaysız genişletilmesi durumunda ortaya çıkacak maliyetlere ABD hükümetinin örtülü eyleme ayrılmış bütçesinden sübvansiyon yaratmayı engellemektir. Mevcut ilişkilerin onaysız genişletilmesi durumunda ABD'nin bölgedeki mücadelede görülen izinin büyümesi ve belirgin olması kaçınılmazdır.

⁶⁰⁸ Congress.gov. "H.Amdt.974 to H.R.7355 - 97th Congress (1981-1982)." March 6, 2025. <https://www.congress.gov/amendment/97th-congress/house-amendment/974/all-info>. [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

⁶⁰⁹ J.R. Schrafen, “The Boland Amendment 1984,” August 23, 1985, *Understanding the Iran-Contra Affairs*, Brown University. https://www.brown.edu/Research/Understanding_the_Iran_Contra_Affair/documents/d-nic-21.pdf [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

6. SONUÇ

2008-2016 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olan Barack Hüseyin Obama, İran'daki rejim değişikliğini pişmanlıkla kabul etti. Başkanlık döneminde, kabinesini herhangi bir yargı dışı önlem önermekten alıkoydu ancak aslında TPAJAX vakası, stratejik güvenlik çevresinde siyasi kısıtlamalara karşı milli güvenlik karar-alma süreci için diplomatik, ekonomik, ideolojik ve askeri araçların siyasi bir bileşimini sağlamıştı. Ayrıca rejim değişikliğinin yalnızca bir dönüşüm olmadığını, aynı zamanda Savaşa Yakın Tedbirler yoluyla dünyadaki istikrarsızlık ve çatışmanın siyasi kaynağını kurutmak için bir Amerikan milli güvenlik konsepti olduğunu da doğrulamaktaydı.

TPAJAX, ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı İran'ın siyasi, ekonomik, askeri olarak kontrolü için verilmiş olduğu bir mücadeleydi. Çevreleme'nin hem siyaset hem de strateji olarak jeopolitikle beslendiği coğrafyalardan birinde sürdürülebilmesi İran'ın ABD tarafından kontrolünü bir milli güvenlik kararı yapmaktaydı. Ayrıca İran gibi jeopolitik önemi olan bir coğrafyada Sovyet siyasi-askeri etkisiyle Çevreleme'ye açılacak jeostratejik bir gedik, komünist terimlerle anlaşılacak bir devlet/rejim modeliyle güvenceye alındığı takdirde Amerikan milli güvenliği için uzun vadede zorlayıcı olumsuz etkilere yol açabilirdi. Bu durumda Amerikan Milli Güvenlik Karar-Alma sürecinde ortaya çıkan siyasi-stratejik paradoks sorununun çözümü için önemli türde bir örtülü eylemin Savaşa Yakın Tedbirler içeriğinde planlanması, sınırlarının ötesindeki stratejik araçların canlandırılmasıyla icrasını ve eylemin kararını oluşturan başta ABD Başkanı olmak üzere tüm ABD hükümeti izlerinin örtülmesini gerektiriyordu.

TPAJAX vakası, tarihsel veya kurumsal anlatı fark etmeksizin, istihbarat ve güvenlik ile ilgili çalışmalarda yöntembilimsel eksikliklerin ekonomi, toplum veya siyaset gibi uluslararası çevrenin özelliklerine atfedilerek kapatıldığını göstermiştir. Akademisyenlerin savaştan uzak bir dış siyaset eylemi veya savaş dışı önlemlere ilişkin nedensel açıklamaları, söz konusu eylem için alınan kararı anlamak için yetersizdi. Bu yetersizliğin uluslararası ilişkiler disiplinin kuramsal birikiminden öğelerle ve kavramlarla kapatılması da hem disiplinin ilerlemesine hem de diğer disiplinlerle olan etkileşimine engel olmaktadır. Bunun nedeni ise akademisyenlerin olay ve olgu hakkında topladıkları verilerin asli doğası olan siyaseti göz ardı etmeleridir. Nitekim bir akademisyen istihbarat ve güvenlik ile ilgili bir çalışmada

ilgili verilerin siyasi doğasını göz önüne alarak neden-sonuç ilişkilerini inşa etse bile, ortaya çıkan önermelerin çalışma içinde test edilmesi, tıpkı bir istihbarat analizinde olduğu gibi, teyit ve doğrulama içermesi gerekmektedir. Çünkü karar-alma sürecindeki nedensel ilişkiler, ampirik olguların toplanması ve kodlanmasından sonra bile kararların arkasındaki doğru nedenleri ortaya çıkaramaz. Siyasi karar-alma analizi, toplanan ve kodlanan olguların bütününden değil, 'yığılmış' veri kümelerinin kuramsal yorumlarının karşılaştırılmasından çıkarılmalıdır.

TPAJAX vakası üzerine bu tezde yapılan incelemede, uluslararası ilişkiler disiplininde gelenekselleşen realist kuramın analiz düzeylerindeki farklılaşma konusunda da bulgular ortaya koymuştur. Darbe öncesi hem İngilizlerin hem de Amerikalıların İran hakkında yaptıkları durum muhakemeleri kendi milli çıkar setleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu noktada durum muhakemeleri arasında yapılan karşılaştırmada İngilizlerin bölge algısı ile Amerikalıların bölge algısı arasında fark aslında siyasi olarak birbirlerinden farklı noktalarda olduğunu da göstermiştir. Öyle ki İngilizler petrol gelirleriyle ilgili ekonomik ambargo ile askeri müdahale müdahale arasında seçenekler oluştururken, Amerikalıların bölgesel siyasetlerinin sürdürülebilirliği için aldıkları kararlarda milli çıkarları için en iyisi değil, çıkarlarının hem bölgesel istikrara hem de bölgedeki öznelerle en uygun şekilde sürdürülebilirliğini gözetlemişlerdir. Ortadoğu'nun savaş sonrası jeopolitiği, 1939 öncesi dönemin son kalan büyük gücü ile yeni dönemin yükselen süper gücü arasındaki ekonomik rekabet uzlaşması olarak İngiliz-Amerikan uzlaşmasına dönüştü. Ancak bu uzlaşma tarafların durum muhakemesiyle ilgili birbirlerinin hazırladığı çalışmalara riayet ederek dış siyaset yapacakları anlamına gelmemekteydi. Kültürel farklılıklardan ayrı olarak Soğuk Savaş siyasetinde, gelişmekte olan bir üçüncü dünya ülkesindeki iç değişimin, batı ittifakının önde gelen herhangi bir üyesinin dış siyaset çıkarları üzerindeki etkileri değerden ziyade hayati önem taşıyordu. Amerikalı karar-alıcıları için İngiliz değerlendirmesi birincil belge olmaktan ziyade tamamlayıcı bir belgeydi. Bu nedenle, amacı İran'daki ABD siyasetinin çıkmazını çözmek olan bir operasyonun planlanması ve yürütülmesi için İngilizlere güvenilemezdi. Soğuk Savaş'ın ilk günlerinde CIA, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yurtdışı teşkilatlanmasına benzer halde ülke düzeyinde bilgi toplayabiliyordu ancak ülke düzeyinde istihbarat üretmek için hala yetersizdi; CIA'nın ülke istasyonu olayları takip edebiliyordu ancak herhangi bir olgusal doğrulama olmadan angajman veya temas analizlerini takip edemiyordu. Bu, hem bilgi

değişikliğini güncelleyecek bir teknik hem de kaynakların güvenilirliğini doğrulayacak ve kontrespiyonaj baskınlarından kanıtlar sunacak ev sahibi ülkenin istihbarat ve güvenlik kabiliyetleriyle yerel iş birliğini gerektirecekti. Ev sahibi ülkenin güvenlik aygıtı veya -eğer fiili bir devlet değilse- bir bölgesel yönetim etkili bir karşı casusluk kabiliyeti işletemiyorsa, o zaman ABD istihbaratının milli istihbarat muhakemeleri yaparken güvenilir bilgi işlemesi de zor olurdu. Ülke düzeyinde istihbarat üretimi gerekliliği ile yöntembilimsel olarak siyasi profillemeye ve bireysel verilerin incelenmesi teknikleri evrimleşmiştir.

TPAJAX vakasının incelemesinde Çevreleme'nin hem bir siyaset hem de bir strateji olduğu kanıtlanmıştır. TPAJAX projesi içinde gerçekleştirilen darbe ile amaç İran'nın iç dinamiklerine engel oluşturmak değil, bu dinamiklerin Sovyet kaynaklı bir devrim ve devamında bir idare modeli ithal etmesini maliyetli hale getirecek siyasi ve toplumsal güçleri diriltmektir. Bu diriltme sadece Çevreleme'nin Kuzey Kuşağı'nda Sovyet gediği açılmasına imkan tanımamış, ayrıca Çevreleme'nin siyasi olarak Amerikan dış siyaset davranışı olduğunu bölge ülkelerinin algısında sağlamlaştırmıştır. Çevreleme siyaseti mevcut istikrar koşullarını kendi standartları veya normları için revize etme eğiliminde olanlar tarafından, uluslararası siyasetteki belirsizliklerin yaratacağı tehditlere karşı geliştirilmiştir. Üçüncü taraf ülkelerin Sovyetler Birliği ile kuracağı herhangi bir ilişkide kazanımlarının Amerikan tarafına zarar olarak yazılacağı ve ABD ile ikili ilişkilerinde bir mesele haline geleceği algısı, ABD'nin Çevreleme siyasetini başka ülkelerin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde müdahil değişken haline getirmiştir. Ancak bundan da öte, Çevreleme aslında ABD için küresel bir savaşın stratejisidir. Herhangi bir çatışma kaynağıyla yüzleşmeyi amaçlamaktadır.

TPAJAX vakası Soğuk Savaş siyasetinde az gelişmiş ülkelerin kalkınma dinamiği yakalaması için 'çıkarıcı sağ kollar'a (ing. henchmen) ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Dengesizliklerin yerel yansımalarının olağan hale geldiği uluslararası bir çevrede, güvensizlik siyaseti içinde istikrarı sağlamak için halk desteğine sahip ama aynı zamanda mevcut devlet yapısının işleyişini de bilen adamlara olan ihtiyaç, iç siyasetteki engelleri aşmak için karar-alma sorumluluğu ve cüreti gösterecek siyasi kişilikleri ortaya çıkarmıştır. Böyle adamların yokluğunda ne ABD ne de Sovyetler Birliği, mevzu ülke ile olan ilişkilerinde doğrudan çıkarlarını güvenceye alacak bir muhatap bulamaz. Bu da bu ülkeleri mevzu ülke ile olan ilişkilerinde çok çıkarları

sınanmış bir siyaset yapmalarına neden olur. Ancak Soğuk Savaş'ın taraf ülkeleri bir ülkede 'çıkarıcı sağ kol' olacak muhataplar bulsalar bile, kendi milli çıkarları ile muhataplarının şahsi çıkarlarını birbirine paralel takip eden karar-alma süreçleriyle 'yakınsanmalı'dırlar. TPAJAX sırasında ABD'nin İran siyasetinin çıkmaza girmesi, Musaddık'ın şahsi çıkarları ile Sovyet çıkarlarının yakınsamasına neden olacak zaman genişliğini sağlaması açısından ABD için bir tehlikeydi. Öte yandan General Feyzullah Zahedi'nin şahsi çıkarları da Şah'ın siyasi istikrarı için Amerikan milli çıkarları ile yakındı. Bu durumda TPAJAX projesinin gerçekleştirilmesinde ABD Başkanlık kararının alınması, Şah-Zahedi-ABD çıkarlarının aynı doğrultuda gitmesini sağlayacak bir karardı. Ayrıca Nikaragua vakasında da görüldüğü üzere Sandinistaların çıkarlarıyla olan 'ıraksama,' ABD'nin mevcut ekonomik yardım siyasetini askıya almasına ama Nikaragua'ya komşu Honduras ve El Salvador hükümetleri ile yakınlaşmak için ticari ilişkileri geliştirme kararına neden olmuştur.

TPAJAX vakası örtülü eylemin planlanmasında stratejik istihbaratın durum muhakemesi olarak yapılan uluslararası çevre muhakemelerinin yeterli olmadığını göstermiştir. Örtülü eylem mevzu ülkenin siyasi çevresini de ele alacak dinamikleri de etkilediğinden, saha olarak nitelendirilen yerden anlık gelişmelerin bilgisi işlenmiş olarak alınmalıydı. Bu da güncel istihbaratın önemini ortaya koymuştur. Soğuk Savaş'ın ilk günlerinde CIA, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yurtdışı teşkilatlanmasına benzer halde ülke düzeyinde bilgi toplayabiliyordu ancak ülke düzeyinde istihbarat üretmek için hala yetersizdi; CIA'nın ülke istasyonu olayları takip edebiliyordu ancak herhangi bir olgusal doğrulama olmadan angajman veya temas analizlerini takip edemiyordu. Bu, hem bilgi değişikliğini güncelleyecek bir teknik hem de kaynakların güvenilirliğini doğrulayacak ve kontrespiyonaj baskınlarından kanıtlar sunacak mevzu ülkenin istihbarat ve güvenlik kabiliyetleriyle yerel iş birliğini gerektirecekti. Mevzu ülkenin güvenlik aygıtı veya -eğer fiili bir devlet değilse- bir bölgesel yönetim etkili bir karşı casusluk kabiliyeti işletemiyorsa, o zaman ABD istihbaratının milli istihbarat muhakemeleri yaparken güvenilir bilgiyi işlemesi de zor olurdu. Hem ülke düzeyinde istihbarat üretimi, hem de güncel istihbarat üretimi gereklilikleri ile yöntembilimsel olarak siyasi profillemeye ve bireysel verilerin incelenmesi teknikleri evrimleşmiştir.

Hem TPAJAX hem de Nikaragua vakaları örtülü eylemin hangi dış siyaset çıktıları arasında seçim yapılamadığında karar olarak alındığını göstermiştir. ABD dış meselelerinin siyasi-stratejik paradoksu nedeniyle Amerikan dış siyaseti müdahale ve

yatıştırma seçenekleri arasında bir ikileme düştüğünde örtülü eylem yürütmenin gerekliliği belirgin bir hal almaktadır. Bu iki seçenek sırasıyla savaş ve barış kavramlarından geliştirilmiş dış siyaset davranışları olduklarından seçilmeleri halinde anlık güç farklılaşmalarından dolayı hem kısa hem de uzun vadeli risk değişimlerini bünyelerinde barındırmaktadır. Bu nedenle hiçbir seçim gelecek için dış siyaseti istikrara alma garantisi sunmamaktadır. Bu aslında Soğuk Savaş dönemi uluslararası siyasetinin doğasıdır. Uluslararası siyasetin yapısal özellikleri aynı anda hem olağandır hem de kriz içindedir. Bu da uluslararası siyasetin durumunu istikrarlı bir dengesizlik olarak gösterir. Böyle bir istikrarlı dengesizlik Soğuk Savaş boyunca güç farklılaşması anında farklılaşmanın gerçekleştiği coğrafyaya yakın tüm ülkelerin milli siyasetlerini etkiler. Bu etkilenmenin ideolojik olarak başka bir süper güçle iş birliği yapan bir süper güç veya bölgesel siyaset içinde mücadele eden küçük bir milli-devlet olması önemli değildir. Ancak bu anlık istikrarsızlıkların yarattığı güç farklılaşmaları hem uluslararası hem de ülke içi siyasette önceliklerin, öznelerin ve kaynaklara taleplerin de değişimine neden olur. Sırasıyla istikrarsızlığın yarattığı farklılaşmaların sonucu olan değişimler örtülü eylem için gerekli stratejik canlandırmayı sağlayan etkilere sahiptir.

TPAJAX vakası Prouty'nin Gizli Ekip modeline uygun bir karar-alma modelini ortaya koymuştur. Nikaragua vakası ise Prouty'nin Gizli Ekip modelini yeniden kurumsal kültür haline getirmek isteyen CIA yöneticilerinin uyguladığı Johnson'ın Örtülü Eylem Karar-Alma Süreci modelini ortaya koymuştur. TPAJAX'taki Gizli Ekip örtülü eylem için askeri hiyerarşiye sahip sivil bir kadrodur. Bir NSC toplantısında eğer başka bir ülkeyle olan ilişkilerde siyaset-yapım sürecinin çıkmaza girdiğine kanaat getirilir ve çıkmazın çözümü dış siyaset karar-alma sürecinde askeri müdahale ile yatıştırma arasında kararsız kalınırsa, NSC katılımcıları ABD Başkanı'nın bu toplantıda milli güvenlik için niyetine yönelik tekliflerde bulunur. APNSA, durumu yeniden değerlendirmek için dış ilişkiler ve savunma kuruluşları ile istihbarat topluluğu arasında mekik dokuyarak çıkmaz sorununu nasıl çözeceği konusunda bir öntaslak oluşturur. Böylece, başkanlık müphemliği çıkmaz sorununa hangi NSC katılımcılarının şahsen sorumlu olacağına yönelik bir ekip teşkiliyle azaltılır. APNSA çözüm yollarıyla ilgili yeniden değerlendirmesini ABD Başkanı'na sunar ve ABD Başkanı'nın tarzı ve doktrini ile örtüşürse onay alır. Onay verilmesiyle DCI, ABD Başkanı'nın sorunla ilgili onay verdiği çözümün araçlarını canlandırmak için yetkilendirir. TPAJAX vakasında ise CIA Harekat Müdürlüğü, DCI'nın rehberliği

altında, meselenin çözümü için coğrafya veya ülke seviyesinde mevcut ve potansiyel araçları tahsis etti. CIA'in Planlar Müdürlüğü ise, altındaki Yakın Doğu Dairesi ile meselenin onaylanmış çözümü için tahsis edilen kaynakları görevlendirmek, aşamalarını planlamak ve karar-alma süreci içinde aşılacak tehditlerin için belirlenmesi için çalışır. Bu açıdan Planlar Müdürlüğü, bir kurmay hareket şubesi gibi çalışır. Planlama süreciyle beraber meselenin çözümü örtülü eylem biçimini almaktadır. Kermit Roosevelt, yalnızca yerel unsurlar ve Yakın Doğu Ofisi arasındaki koordinasyonu sağlayan bir irtibat görevlisidir. APNSA ise daha fazla yeniden değerlendirme ve eylem sonrası rapor için ABD Başkanı adına Gizli Ekip'teki süreci izler.

TPAJAX, İkinci Dünya Savaşı sonrası istihbarat faaliyetleri dahilinde örtülü eylemin yer almasında Sovyet dış siyasetinin önemini de ortaya çıkarmıştır. Savaş sonrası Sovyet toprakları çevresinde değerlendirmek istedikleri fırsatlar için bu fırsatlara yönelik tehditleri yıkıcı faaliyetlerle bertaraf etmek istemişlerdir. Bu yıkıcı faaliyetlere karşı önlem olarak daha karmaşık tehditlerin yaratılması da örtülü eylemin taktiksel niteliği olmuştur. Böylelikle Sovyetler Birliği'nin az gelişmiş ülkelere ihraç etmek istediği devrimin uluslararası düzeyde sistemleştirilmesi engellendi. Öyle ki TPAJAX projesi içinde gerçekleştirilen darbe sonrası Sovyetler Birliği, bir devrimi ihraç etmenin ara özneler içermesi gerektiğini fark etti. Bu özneler, Sovyetler Birliği ile devrimciler arasında oluşan bölgesel siyasi ilişkiler üzerindeki tehditleri azaltacak, hatta kaldıracaktı. Bu farkındalık, öğrenilmiş ders olarak İran'da Musaddık üzerinden Tudeh'i iktidara getirememelerine ve 1953 yılında Kore Savaşı'ndaki ateşkese atfedilmelidir. Nitekim, Nikaragua dahil olmak üzere Afrika ve Asya'daki devrim ihracına yönelik yerel isyanları desteklemekte Küba, Doğa Almanya, Çekoslovakya, Çin Halk Cumhuriyeti gibi ara öznelerin kullanılması bu dersin sağladığı geliştirmeler olarak okunmalıdır.

TPAJAX vakasında İran ordusu hakkında yapılan değerlendirme, Yarımküre Militarizmi'nin gelişmekte olan bir ülkenin devlet inşası sırasında tam anlamıyla etkin bir askeri güç oluşturacağı anlamına gelmediğini göstermiştir. Devlet inşasına yönelik olarak oluşturulan ve dönüştürülen bir ordu, yetenekli ve saygın subaylara yetki devrine dayalı bir hiyerarşiyi tam olarak oluşturmaz. Bunun yerine Yarımküresel Militarizm, siyasi sadakate ve hizipçiliği yatıştırmaya veya mevcut askeri hiziplerin çıkarlarını Amerikan çıkarlarına yakınsamaya dayanır. Bu durum devlet-dışı silahlı

gruplar için de geçerlidir. Bu nedenle, askeri veya paramiliter kabiliyetlerin değerlendirilmesinin ardından, örtülü eylemde belirlenen askeri görevler için teşkili yeniden düzenleyecek bir muhakeme ve seçim yapılmalıdır. Bu muhakeme ve seçim, bahse konu olan askeri gücün kurumsal ve kültürel yönlerine aşına olan ancak aynı zamanda örtülü eylemin amacını da tam olarak kavramış biri tarafından yapılmalıdır. Bu Yarımküresel Militarizm'in denetçiliğini rolü, TPAJAX'da General Schwarzkopf, Nikaragua'da General Schweitzer tarafından gerçekleştirilmiştir.

Her iki vakada da Yarımküresel Militarizm, Savaşa Yakın Tedbirleri yürütmek için bir fiziksel bir altyapı olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak Yarımküresel Militarizm siyasi savaşın bir öncülü değildir. Savaşa Yakın Tedbirlerden yeteneklerin, fikirlerin ve mantığın türetilmesi ve yerele kazandırılmasıdır. Ancak bu türetmeden yerele kazandırma hedef ülke veya bölgenin siyaseti konusunda bir yeterlilik de gerektirir. Bu tür bir yeterlilik diplomasi, iş birliği veya tahakküm biçimleriyle kendini gösterebilir. Nitekim TPAJAX projesinde General Zahedi'nin görevlendirilmesi ve darbeci kadroların oluşturulması askeri yardım iş birliğinin mevcut kanalları ile gerçekleştirilmişken, Nikaragua örtülü eyleminde Kontraların teşkil edilmesi Honduras ve Arjantin askeri istihbaratlarıyla yapılan gizli diplomatik görüşmelerle gerçekleştirilmiştir.

TPAJAX vakasında Amerikan milli güvenliği için en önemli sorun Sovyetler Birliği'nin Çevreleme'yi kırmak için Kenar Kuşak ülkelerinde gerçekleştireceği bölgesel savaş ve bu savaşın sarmal bir gerginlik zinciri ile küresel çapta nükleer bir savaşa dönüşmesiydi. Nikaragua örtülü eyleminde ise Amerikan milli güvenliği için en önemli sorunu Sovyetler Birliği'nin baskın saldırıda bulunmasını sağlayacak meşruiyeti uluslararası siyasette kazanması ve bu meşruiyet üzerinden barış zaman etki alanını genişletmesi olduğunu ortaya konmuştur. Böyle bir durumda Amerikan dışişleri ve savunma nizamları ile istihbarat topluluğunun, Soğuk Savaş'ın önceki yıllarından daha ayrıntılı olan hem ABD Başkanlık hem de milli güvenlik karar-alma süreçlerine yoğun katılımı gerektiriyordu. Bu katılım yoğunlaştırılmadığı takdirde karar-alma sürecinde hassas ayrıntılar açığa çıkarılamıyordu. Öte yandan, sivil veya askeri, tüm siyasi öznelerin her düzeyde etkilerinin değerlendirildiği adımların veya aşamalar ancak böyle bir katılımcı yoğunlaşması ile anında değerlendirilebilirdi. Bu duruma en açık örnek Nikaragua örtülü eylemi öncesi Carter yönetiminin ele aldığı örtülü eylem fikrini CIA muhakemelerinden ve Managua Büyükelçisi'nin

telgraflarından ayrı olarak DIA istihbarat raporlarının da desteklemesi gösterilebilir. Kısacası örtülü eylemin gerektirdiği ve uygulandığı milli güvenlik meselelerinde katılımcı yoğunluğu, örtülü eylemin öncesinde ve gerçekleştirildiği sırada ortaya konan istihbarat çeşitliliğiyle anlaşılabilir.

Nikaragua'daki örtülü eylem CIA'nin kurumsal yapısının, birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu Gizli Ekip modelinden standart memurlarla dolu bir istihbarat bürokrasisine dönüşmesinde rol oynadı. Ancak istihbarat ve güvenlik faaliyetleri doğaları gereği güvencesiz ve karmaşık olduğundan, bürokratikleşmeleri bir ülkenin hayati çıkarlarını tehlikeye atmasa da sivil kurumların siyasi taleplerine hizmet etmesiyle bir kalite düşüşüne de neden olmuştur. Demokratik bir rejim içinde bir istihbarat kuruluşuna güvenilirlik talepleri demokratik ilkeler için saflaştırılmaz. Ancak güvenilirlik istihbarat faaliyetlerinin onaylanması ve yürütülmesinden sorumlu olan kişiler arasında teftiş ve izleme işlevlerinin teşvik edilmesiyle sağlanabilir. Özellikle değişken bir çevrede dış mihrakların devletin doğasını yeniden şekillendirmesine veya bozmasına karşı, istihbaratın ve milli güvenliğin bürokratikleştirilmemesi gerekir. Bürokratikleşme böyle bir değişken çevrede stratejik canlandırma için istihbarat topluluğuna ait kuruluşlar arasında gerekli kurumsal esnekliği azaltmaktadır. Nitekim Nikaragua örtülü eyleminde DCI Casey'nin gerçekleştirmeye çalıştığı merkezi istihbarat bürokrasisinde Gizli Ekip kültürünü yeniden canlandırarak CIA'nin diğer milli güvenlik katılımcısı nizamlara karşı dış siyaset karar-alımında yerini arttırmaktı. Öyle ki Gizli Ekip rolünün başarısı için DCI Casey'nin Nikaragua'daki örtülü eylemi hızlandırmak ve yoğunlaştırmak adına plan dışından eski Sandinista Eden Pastora'yı katması ve finansmanını da örtülü eyleme ayrılmış bütçeden sağlanması ABD Kongresi'nin Boland Değişikliği'ni çıkarmasına neden olmuştur.

Nikaragua örtülü eylemi vakası bir istihbarat kuruluşunda gerçekleştirilecek reform veya değişim için öncesinde kuruluş içinde kullanılan araştırma ve analiz yöntemlerinde yenilikler yapılması gerektiğini göstermiştir. DCI Casey, CIA'nin kurumsal faaliyetlerinde hem tarz hem de tempo değişikliği için bazı dış siyaset ve savunma meseleleri ile ilgili muhakemelerin yeniden ve farklı yöntemlerle yazdırması bu gerekliliğin kanıtı olmuştur. İstihbaratta kurumsal dönüşüm için araştırma ve analiz yöntemlerinin yenilenme amacı, dönüşüm öncesi veri depolama ve analizde kullanılan mevcut yöntemlerin gizli faaliyetlerde istihbarat döngüsünü yürütürken karşılaşılan olağan sorunlar hakkında çözümler üretememesidir. Bunun sonucunda

bilgisel olarak haritalandırılmaya çalışılan mesele veya bölge hakkında kör noktalar oluşmakta, bu da dış siyaset çıkmazlarını çözecek karar-alma süreçlerinde kimlerin nasıl ve ne kadar görevlendirileceğine dair gri bölgeleri genişletmektedir. Kısacası gri bölgelerde yeniden teşkil edilerek karar-sürecini gerçekleştirecek Amerikan milli güvenlik katılımcıları, istihbarat büyütecinin yenilenmemesi durumunda gri bölgede eylemsiz kalacaklardır.

Nikaragua örtülü eylem vakası örtülü eylem kararı alınmadan önce ABD Başkanı'nın karar almak için sadece muhakemelerle yetinmediğini, muhakemelerden sorumlu merkezi istihbarat sorumlusu olan DCI ile yaptığı istişareye de ihtiyacı olduğunu göstermiştir. DCI Casey'nin Latin Amerika'daki komünist yıkıcı faaliyetlere karşı bir eylem yolu belirleme konusundaki telaşına rağmen, ABD Başkanı siyaset çıkmazları hakkında bir siyaset içindeki hangi temel görevlerin yeniden belirleneceğini ağırdan almıştır. ABD Başkanı muhakemelerin işaret ettikleri hakkında tam bir anlayışa sahip olarak karar alsa bile, karardan önce durum hakkında kendi bilişselliğini doğrulamak için bürokratik veya teknik içgörünün tavsiyesine muhtaç olacaktır. Bürokratik tavsiye veya teknik içgörü milli güvenlik karar-alma süreçlerinde ABD Başkanı'nın bürokratik kaygıları da milli güvenlik endişeleri olarak önceliklendirmeye ikna etmektir. Nitekim, DCI Casey 1980'li yılların başında görülen Sovyet küresel çatışma stratejisini 'somut olmayan tehditler' olarak ABD Başkanı'na içgörü olarak sunması Reagan'ın dış siyaset doktrini olarak istirdat stratejisini niyet belirlemesini de sağlamıştı.

Nikaragua örtülü eylem vakasında işlenen Casey'nin DCI olarak erken dönemi, büyük bir istihbarat faaliyeti olarak bilgi toplama çabalarının yeterli olmadığını göstermekteydi. Carter'ın Orta Amerika'daki yükselen komünist isyan konusundaki müphemlik yaşaması, içeride kısıtlanmış CIA'nın milli güvenlik sorunlarına yönelik Savaşa Yakın Tedbirleri dış kaynaktan bile tedarik edemeyeceğini, yani Amerikan milli çıkarları için stratejik varlıkları canlandıramayacağını göstermekteydi. İlgi duyulan bir alanda siyasi fırsat olarak değeri olan bilgileri ve kabiliyetleri çıkarmak, özneleri ve olayları etkilemek benzersiz bir faaliyet biçimini gerekir. Bu durumda gizli bilgi toplama, örtülü eylemden önce olası fırsat kaynaklarını belirlemek için ilk görev haline gelmektedir.

Hem TPAJAX projesi hem de Nikaragua örtülü eylemi Amerikan Milli Güvenlik Karar-Alma Süreci'nin kusurlu bir tasarım olmadığını göstermiştir. Amerikan Milli Güvenlik Karar-Alma Süreci, Avrupa ve Asya'daki siyasetin tehditkar eğilimlerine karşı Transatlantik siyasi geleneğinde demokratik ilerlemeyi korumak için esnek bir tasarım olmuştur. Bu esnek tasarım, aslında dünya savaşlarına neden olmuş sistemsel belirsizliklerden ve krizlerden edinilen deneyimlerle şekillenmiştir. Soğuk Savaş'ta da belirsizliğin ABD Başkanlık karar-alma sürecinde müphemliğe dönüştüğü anda NSC'ye katılan asli başkanlar ve APNSA arasında yapılan görüşmeler ve yazışmalar, mevcut durumun yeniden muhakemesine veya muhakemelerin yeniden ele alınmasına neden olmuş; maiyetlerindeki bürokratlar karar-sürecine katkıda bulunmak için resmi ve gayri-resmi istişarelerle yeniden teşkil edilmiş; bu bürokratlar çalışmaları ile çevredeki tahditler ve müsamahaları tespit etmiş; ve böylelikle milli güvenliğin karar-alma sürecini oluşturmuşlardır. Kısacası tasarım kendi içinde yaşanan hataların teşhisini, sağlamasını, düzeltmesini yapacak şekilde girdiler ve çıktılar arasında yatay harekete izin vermektedir.

Her iki vakada da örtülü eylem için hedef ülke veya bölge kamuoyunun görüşü, örtülü eylemin yürütülmesine müsamaha gösteren veya tahdit olan bağımsız bir değişken olarak düşünülebilir. Ancak hedef ülkenin kamuoyunun kazanılması ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından milli çıkar olarak tanımlandığında hem milli güvenlik karar-alma süreci hem de örtülü eylem karar-alma süreci için bir değişken olabilir. Dahası böyle bir değişkende kamuoyu bir tahdit olarak sabitse, örtülü eylem yerini küçük çapta ve sınırlı amaçlar için gerçekleştirecek gizli faaliyete indirgenebilir. Bu da örtülü eylemin aslında mevcut gizli istihbarat faaliyetlerinin hedef ülke kamuoyu tarafından müsaadesine bağlı olarak geliştirilebildiğini veya çözülebildiğini göstermektedir. Özellikle Nikaragua örtülü eylem örneğinde Kontraların mevcut Sandinista-Küba ilişkilerini kesmek için halk arasında gerekli karşı-isyani oluşturmamaları ve bunun sonucunda hem Kontra hareketlerinin genişletilmesinin önlenmesi hem de Amerikan desteğini alenileştirecek finansmanın sınırlandırılması, hedef ülke kamuoyunun değişkenliğini kanıtlamıştır. Bu noktada Soğuk Savaş mücadelesinin bir özelliği daha ortaya çıkmaktadır: siyaset bugün çıkmazda kaldığında, strateji yarın başarılı olmak zorundadır.

TPAJAX'taki Çevreleme'den Nikaragua'daki örtülü eylemde İstirdat'a geçiş, iki dünya savaşı muzaffer olma deneyiminin gelecekteki dünya savaşından galip gelme

sonucunu garantilemediğini ve bu nedenle ABD'nin örtülü eylemi planlarken uluslararası çevredeki güç dağılımını bağımsız değişken olarak aldığı göstermektedir. Bu durumda uluslararası çevre artık stratejik güvenlik çevresidir. İki süper güç arasında artan karmaşıklık koşulları ve artan nükleer silahlarla birlikte, hem savaş kaynağı hem de nedeni olarak siyaset, güç etkilerinden korumasız hale gelmektedir. Böyle bir durumda iki süper güç arasındaki mücadelenin kazanma yöntemi küresel nükleer bir savaşın hedeflerini savaş koşullarıyla sınırlamaktır. Tehditlerin doğasını ve çözümünü tanımlayan güvensizlik siyaseti, hem ABD'ye hem de müttefiklerine karşı güç üreten Sovyet kaynaklarına ve araçlarına karşı sınırlı zafer koşullarını dayatan, sınırlı savaş siyaseti olarak tanımlanmalıdır.

Her iki vakada da örtülü eylemin gerçekleştiği Soğuk Savaş'ın uluslararası siyasetin incelenmesine en önemli katkısı karmaşıklık ve nükleer çift kutupluluk değildi. Bunlar, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarıydı ve klasik Avrupa güç dengesinde bulunan devlet sisteminin başarısızlığıydı. Bu başarısızlığa kadar devletler, güce sahip olmaları yoluyla maddi olarak göreceli bir varoluşun tadını çıkarıyorlardı. Gücün sınırları içinde ve dışında tutarlı olmak ise egemenlik kavramı haline gelmişti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, devletler arasındaki güç nüfuzlarını toplumsal ve siyasi olarak azaltan veya kolaylaştıran koşullu değişkenlerin olduğu fark edildi. Soğuk Savaş, devlet veya devlet-dışı olsun, siyasi öznelerin işlevselliğini ortaya koyan çevresel değişkenleri belirledi. Örtülü eylem bu değişkenlerin ABD Milli Güvenlik Devleti'nin içinde teşkil edilecek bir karar-alma süreci ile esnetilebileceği ve bu esnetilmenin örtük tutulmasıyla Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerde gerginleşmeye neden olmayacağını göstermiştir.

Sonuç olarak örtülü eylem kusursuz bir Amerikan milli güvenlik tasarımı içinde gerçekleşmektedir. Amerikan milli çıkarlarını tehdit eden, savaş ve barış arasında kalmış dış siyaset çıkmazlarına karşı ABD Başkanı bu tasarım içinde milli güvenlik kararı alarak ABD dışişleri, savunma nizamları ile istihbarat topluluğuna Savaşa Yakın Tedbirlerden türettikleri yöntemleri öneri olarak hazırlamalarını ister. ABD Başkanı bu önerilerden kendi dış siyaset doktrini ve tarzına en uygun olanını seçip dışişleri, savunma nizamları ile istihbarat topluluğu tarafından uzlaşılan bir karar-alma sürecini oluşturur. Ortaya çıkan karar-alma sürecinin ABD'yi uluslararası bir çevrede savaşa götürecek bir gerginliğe yol açmadan örtük bir şekilde dış siyaset çıkmazını çözmesi sonucu ABD'nin milli çıkarları güvenceye alınmıştır. Kısacası örtülü eylem karar-

alma süreciyle işletilen, dış siyaseti milli güvenlik tasarımı içinde geriye dönük düzenleyerek çıkmazlarını çözen, bir güvensizlik siyaseti aracıdır.

7. KAYNAKÇA

“Paper Prepared in the Central Intelligence Agency,” July 22, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 633-634.

“Paper Prepared in the Central Intelligence Agency,” July 22, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 633-634.

“Paper Prepared in the Central Intelligence Agency,” no date, Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980 (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016), 737-739.

“Resources, Seapower and Free World Security: The Global Struggle against Soviet Expansionism,” Proceedings of a Multinational Conference on ‘NATO and the Global Threat – What Must Be Done,’ ed. Joyce E. Larson (Washington DC: National Strategy Information Center, Inc., 1978).

“The British Cabinet reviews its foreign and defense policies, 8 December 1937”, The Making of the Second World War, Anthony P. Adamwaite (London: George Allen & Unwin, 1983) 176-179.

Abernethy, David B. The Dynamics of Global Dominance: European Overseas Empires, 1415-1980 (New Haven and London: Yale University Press, 2000).

Acheson, Dean G. “Telegram from the Department of State to the Embassy in Iran,” July 29, 1952, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 301.

Acheson, Dean G. “The Secretary of State to the Embassy in Iran,” March 28, 1951, Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. X: Iran, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989) 28-30.

Allison, Graham T. “Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis”, Readings in American Foreign Policy: A Bureaucratic Perspective, (ed.) Morton H. Halperin and Arnold Kanter (Boston MA: Little, Brown and Company, 1973), 45-83.

- Allison, Graham T. "Rational Actor Model", Strategic Studies Course: Theories of International Relations, (ed.) James A. Hirsch (Washington DC: National Defense University Press, 1990), 15-51.
- Andrew, Christopher and Vasili Mitrokhin. *The World Was Going Our Way: The KGB and the Battle for the Third World* (New York: Basic Books, 2005).
- Andrew, Christopher. *For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and The American Presidency From Washington to Bush*, (London: Harper Collins Publishers, 1995).
- Arbabi, Nosratallah and Houshang Bayani, "Presentation by Iran: Methods and Techniques of Planning," CENTO Professional Military Development Program, Procedures, Methods and Techniques of Planning within National Military Establishments (Ankara: CENTO, 1965) 69-72.
- Armstrong, Willis C. William Leonhart, William J. McCaffrey and Herbert C. Rothenberg, "The Hazards of Single-Outcome Forecasting," H. Bradford Westerfield, *Inside CIA's Private World: Declassified Articles from the Agency's Internal Journal 1955-1992* (New Haven and London: Yale University Press, 1995).
- Aron, Raymond. *Main Currents in Sociological Thought* (Hammersmith: Penguin Books, 1967).
- Ashby, Timothy B. *The Bear in the Backyard: Moscow's Caribbean Strategy* (Lexington MA: Lexington Books, 1987).
- Asprey, Robert B. *War in the Shadows: The Guerrilla in History* (New York: William Morrow and Company, Inc., 1994).
- Bailey, Roderick. *Forgotten Voices of the Secret War: An Inside History of Special Operations during the Second World War* (London: Ebury Press, 2009).
- Baker III, James A. *The Politics of Diplomacy* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1995).
- Ball, George W. *The Discipline of Power: Essentials of a Modern World Structure* (Boston: Little, Brown and Company, 1968).

- Betts, Richard K. "Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are Inevitable," Loch K. Johnson & James J. Wirtz, (Eds.), *Strategic Intelligence: Windows into Secret World (An Anthology)*, (Los Angeles CA: Roxbury Press, 2004), 97-111.
- Betts, Richard K. "Surprise Despite Warning: Why Sudden Attacks Succeed?" *Political Science Quarterly*, Vol. 95, No. 4, 551-572.
- Bohlen, Charles E. "The Bases of Soviet Action (The General Future of Soviet Actions)" March 27, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1952-1954*, Vol II. Part 1: National Security Affairs, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1984) 39-43.
- Booth, Ken and Nicholas J. Wheeler, *Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*, (New York: Palgrave Macmillan, 2008).
- Brown, Eugene, and Donald M. Snow, *Puzzle Palaces and Foggy Bottom: U.S. Foreign and Defense Policy-Making in the 1990s*, (New York: St. Martin's Press, 1994).
- Buzan, Barry, Charles Jones and Richard Little. *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, (New York: Columbia University Press, 1993).
- Byroade, Henry A. "Memorandum by the Assistant Secretary of State for Near Eastern, South Asian, and African Affairs (Byroade) to the Secretary of State," June 5, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1952-1954*, Vol. X: Iran, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989), 373.
- Byroade, Henry A. "Memorandum From the Assistant Secretary of State for Near Eastern, South Asian, and African Affairs (Byroade) to the Deputy Under Secretary of State (Matthews)," November 26, 1952, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition*, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 426-430.
- Central Intelligence Agency, "Annex: Cuban Armed Forces and the Soviet Military Presence," *Cuba's Renewed Support for Violence in Latin America*, 1-39.
<https://www.cia.gov/readingroom/document/05083590> [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

Central Intelligence Agency, "National Intelligence Estimate 75: Probable Developments in Iran through 1953," November 13, 1952, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington: Government Printing Office, 2017) 407-416.

Central Intelligence Agency, "National Intelligence Estimate-46: Probable Developments In Iran In 1952 In The Absence Of an Oil Settlement," February 4, 1952, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington: Government Printing Office, 2017), 175-182, 178.

Central Intelligence Agency, Chief of Station, Tehran, "Telegram From the Station in Iran to the Central Intelligence Agency" August 14, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 662-663.

Central Intelligence Agency, Chief of Station, Tehran, "Telegram From the Station in Iran to the Central Intelligence Agency" August 17, 1953, Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 677-678.

Central Intelligence Agency, Chief of Station, Tehran, "Telegram From the Station in Iran to the Central Intelligence Agency," August 17, 1953, Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 682-683.

Central Intelligence Agency, Deputy Director of Intelligence, "Information Report Prepared in the Central Intelligence Agency: Attitude of Shah toward General Zahedi's Plans for Ousting Mossadeq and Attitude of Shah and Opposition Leaders toward Present Crisis," April 17, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 538-539.

Central Intelligence Agency, Iran Branch of the Directorate of Plans, "Memorandum Prepared in the Directorate of Plans, Central Intelligence Agency: Capabilities of CIA Clandestine Service in Iran," March 3, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington: Government Printing Office, 2017), 472-474.

Central Intelligence Agency, The Office of Intelligence and Research, "Memorandum Prepared in the Office of Intelligence and Research: Current Strength Of The Tudeh Party In Iran," September 13, 1951, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington: Government Printing Office, 2017), 131-133.

Central Intelligence Agency, The Office of National Estimates, "Memorandum Prepared in the Office of National Estimates, Central Intelligence Agency: Memorandum of Information on No. 32," March 9, 1951, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington: Government Printing Office, 2017), 15-16.

Central Intelligence Agency, The Office of Policy Coordination, "Memorandum for the Record Prepared in the Directorate of Plans, Central Intelligence Agency," February 25, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington: Government Printing Office, 2017), 454-456.

Chamberlain, John. "OSS," An American Foreign Policy Reader, (Ed.) Harry Howe Ransom (New York: Thomas Y. Crowell Company, 1969) 438-448.

Checkel, Jeffrey T. "Process Tracing," Qualitative Methods in International Relations, (ed.) Audie Klotz and Deepah Prakash, (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2009).

Churchill, Winston. The World Crisis (Odhams' Edition, 1938), 455; John Terraine, White Heat: The New Warfare 1914-18 (London: Book Club Associates, 1982), 168.

Classified, "Memorandum From the Acting Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans, Central Intelligence Agency ([name not declassified]) to Mitchell," July 22, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 631-632.

Codevilla, Angelo. Informing Statecraft: Intelligence for a New Century, (New York: Free Press, 1992).

Congress.gov. "H.Amdt.974 to H.R.7355 - 97th Congress (1981-1982)." March 6, 2025. <https://www.congress.gov/amendment/97th-congress/house-amendment/974/all-info>. [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

Conn, Stetson and Byron Fairchild, *The Framework of Hemisphere Defense* (Washington DC: Office of the Chief of Military History, 1960).

Cook, Blanche Wiesen. *The Declassified Eisenhower: A Divided Legacy of Peace and Political Warfare* (New York: Doubleday and Company, Inc., 1981).

Cookridge, E.H. *Set Europe Ablaze: Special Operations Executive in Western Europe 1940-1945* (London: Pan Books, 1969).

Craig, Campbell, and Fredrick Lovegall. *America's Cold War: The Politics of Insecurity*, (Cambridge MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2009).

Dahl, Robert A. and Charles E. Lindblom, *Politics, Economics, and Welfare: Planning and Politico-Economic Systems Resolved into Basic Social Processes* (New York: Harper Torchbooks, 1953).

Defense Intelligence Agency, "Telegram From the Defense Intelligence Agency to the Defense Intelligence Agency Current Intelligence, the Agency for International Development, and [addressee not declassified]" May 24, 1979, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016) 537-538.

Deibel, Terry L. *Foreign Affairs Strategy: Logic of American Statecraft* (New York: Cambridge University Press, 2007).

Doyle, Kate. "The End of Secrecy: U.S. National Security and the New Openness Movement," *National Insecurity: U.S. Intelligence After the Cold War*, (ed.) Craig Eisendranth (Philadelphia: Temple University Press, 2000), 92-117.

Dulles, Allen W. "Minutes of Director of Central Intelligence Smith's Meeting," July 30, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 302.

- Dulles, Allen W. *The Craft of Intelligence* (New York: The New American Library, 1965).
- Dulles, John Foster. "The Secretary of State to Certain Diplomatic Posts: Following is InfoGuide Bulletin 285," March 5th, 1953, *Foreign Relations of the United States. Foreign Relations of the United States, 1952–1954, National Security Affairs, Volume II, Part 2*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1984) 1681-1684.
- Dulles, John Foster. "The Secretary of State to Certain Diplomatic Posts: Following is InfoGuide Bulletin 287," March 6th, 1953, *Foreign Relations of the United States. Foreign Relations of the United States, 1952–1954, National Security Affairs, Volume II, Part 2*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1984), 1684-1685.
- Easton, David. *A Framework for Political Analysis*, (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc., 1965).
- Edwards, David V. *International Political Analysis* (New York: Holt, Rinehard and Winston Inc., 1969).
- Eisenhower, Dwight D. "Memorandum From President Eisenhower to the Executive Secretary of the National Security Council (Lay)" September 2, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1950–1955: The Intelligence Community 1950–1955* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2007), 456-458.
- Erfurth, Waldemar FMFRP-1 Surprise, (Washington DC: US Marine Corps, 1988), 39.
- Evans, Graham, and Jeffrey Newnham. *The Penguin Dictionary of International Relations*, (Harmondsworth: Penguin Books, 1998).
- Farago, Ladislav. *War of Wits: The Anatomy of Intelligence and Espionage* (New York: Funk & Wagnalls Company, 1954).
- Foot, M.R.D. *Resistance*, (London: Paladin Books, 1978).
- Ford, Corey. *Donovan of OSS*, (Boston MA: Little, Brown and Company, 1970).

- Gaddis, John Lewis. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, (Oxford: Oxford University Press, 1982).
- Garthoff, Raymond L. *Détente and Confrontation: American-Soviet Relations From Nixon to Reagan* (Washington DC: The Brookings Institution, 1985).
- Gates, Robert M. *From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won The Cold War* (New York: Touchstone Simon & Schuster, 1997).
- Gavin, James M. and Arthur T. Hadley. *Crisis Now* (New York: Vintage Books, 1968).
- George, Alexander L. "The 'Operational Code': A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision Making", G. John Ikenberry, (ed.), *American Foreign Policy: Theoretical Essays*, (Harper Collins Publishers, 1989), 483-506.
- Gill, Peter and Mark Pythian, *Intelligence in an Insecure World* (Cambridge: Polity Press, 2006).
- Goodman, Melvin A. "Espionage and Covert Action," *National Insecurity: U.S. Intelligence After the Cold War*, (Ed.) Craig Eisendrath (Philadelphia: Temple University Press, 2000), 23-44.
- Gutman, Roy. *Banana Diplomacy: The Making of American Policy in Nicaragua, 1981-1987* (New York: Simon and Schuster, 1988).
- Halperin, Morton H. and Arnold Kanter. "The Bureaucratic Perspective: A Preliminary Framework", *Readings in American Foreign Policy: A Bureaucratic Perspective*, (ed.) Morton H. Halperin and Arnold Kanter (Boston MA: Little, Brown and Company, 1973), 1-42.
- Halstedt, Glenn P. *American Foreign Policy: Past, Present and Future* (Upper Saddle River NJ: Prentice-Hall, 2009).
- Henderson, Loy W. "The Ambassador in Iran (Henderson) to the Department of State," December 27, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. X: Iran*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989) 557-558.

Henderson, Loy W. "Telegram from the Embassy in Iran to the Department of State," June 12, 1952, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington: Government Printing Office, 2017), 246-251, 247.

Henderson, Loy W. "Telegram From the Embassy in Iran to the Department of State," October 30, 1952, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington: Government Printing Office, 2017), 385-389.

Henderson, Loy W. "Telegram from the Embassy in Iran to the Department of State," July 31, 1952, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 305-306.

Henderson, Loy W. "Telegram From the Embassy in Iran to the Department of State," August 20, 1953, Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 699-702.

Henderson, Loy W. "Telegram From the Embassy in Iran to the Department of State," August 18, 1953, Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 691-694.

Henderson, Loy W. "The Ambassador in Iran (Henderson) to the Department of State," December 26, 1951, Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. X: Iran, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989), 298-300.

Hermann, Margaret G. "Content Analysis." Qualitative Methods in International Relations, (ed.) Audie Klotz and Deepah Prakash, (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2009), 151-167.

Holsti, Kalevi J. International Politics: A Framework for Analysis (London: Prentice-Hall Inc., 1972).

Horowitz, Irving Louis. Three Worlds of Development: The Theory and Practice of International Stratification (New York: Oxford University Press, 1968).

Hurewitz, J.C. Middle East Politics: The Military Dimension (New York: Frederick A. Praeger, 1969).

Immerman, Richard H. *The Hidden Hand: A Brief History of the CIA* (West Sussex: Wiley-Blackwell, 2014).

Intelligence Advisory Committee, "SE-36: Soviet Capabilities for Attack on the US Through Mid-1955," March 5th, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1988), 1096-1098.

Intelligence Advisory Committee, "SE-39: Probable Consequences of the Death of Stalin and of the Elevation of Malenkov to Leadership in the USSR," March 12th, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1988), 1125-1129.

Jervis, Robert *System Effects* (Princeton: Princeton University Press, 1997).

Johnson, Loch K. "Covert Action and Accountability: Decision-Making for America's Secret Foreign Policy," *Strategic Intelligence: Windows Into a Secret World (An Anthology)*, ed. Loch K. Johnson, James J. Wirtz (Los Angeles CA: Roxbury Press, 2004), 370-389.

Johnson, Loch K. James J. Wirtz, "Intelligence in the United States: An Introduction," *Strategic Intelligence: Windows Into a Secret World (An Anthology)*, ed. Loch K. Johnson, James J. Wirtz (Los Angeles CA: Roxbury Press, 2004).

Kaplan, Abraham and Harold D. Lasswell. *Power and Society: A Framework for Political Inquiry* (New Haven, NY: Yale University Press, 1959).

Kassof, Allen. "The Administered Society: Totalitarianism without Terror," *The Soviet Political System: A Book of Readings*, ed. Richard Cornell (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall Inc., 1970), 24-37.

Kaufmann, William. *The McNamara Strategy* (New York: Harper and Row, 1964).

Kelly, George A. "Footnotes on Revolutionary War," *An American Foreign Policy Reader*, (Ed.) Harry Howe Ransom (New York: Thomas Y. Crowell Company, 1969) 485-494.

Kennan, George F. "Policy Planning Staff Memorandum: The Inauguration of Organized Political Warfare," May 4, 1948, Foreign Relations of the United States, 1945-1950: Emergence of the Intelligence Establishment (Washington DC: Government Printing Office, 1996), 669-672.

Kennan, George F. "Policy Planning Staff Memorandum: The Inauguration of Organized Political Warfare," May 4, 1948, Foreign Relations of the United States, 1945-1950: Emergence of the Intelligence Establishment (Washington DC: Government Printing Office, 1996), 669-672.

Kent, Sherman. Strategic Intelligence for American World Policy (Princeton NJ: Princeton University Press, 1966).

Kester, John G. "The Role of the Joint Chiefs of Staff," John Reichart and Steven M. Sturm, (eds.) American Defense Policy, 5th Edition, (Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1987) 527-545.

Kingston-McCloughry, E.J. Global Strategy (London: Jonathan Cape, 1957).

Koch, Scott A. Zendeabad, Shah!: The Central Intelligence Agency and the Fall of Iranian Prime Minister Mohammed Mossadeq, August 1953 (Washington DC: Central Intelligence Agency History Staff, 1998).

Krasner, Stephen D. Defending the National Interest: Raw Materials Investments and U.S. Foreign Policy, (Princeton: Princeton University Press, 1978).

Kuniholm, Bruce R. "Strategies for Containment in the Middle East," Containment: Concept and Policy, Volume 2., ed. Terry L. Deibel and John Lewis Gaddis, (Washington DC: National Defense University Press, 1986), 423-456.

Kupperman, Robert H. and William J. Taylor Jr. "Special Supplement: Low Intensity Conflict, the Strategic Challenge," George E. Hudson and Joseph Kruzell, American Defense Annual (Lexington: DC Health and Company, 1985), 207-222.

Lasswell, Harold and Abraham Kaplan. Power and Society: A Framework of Political Inquiry, (New Haven: Yale University Press, 1950).

Lasswell, Harold D. "Political Personality," Gordon J. DiRenzo (ed.), Personality and Politics (Garden City NY: Anchor Books, 1974), 38-54.

- Lasswell, Harold, and Abraham Kaplan. *Power and Society*, (Yale: Yale University Press, 1954).
- Loewenheim, Francis L., Harold D. Langley and Manfred Jonas (Ed.) *Roosevelt and Churchill: Their Secret Wartime Correspondence* (New York: Saturday Review Press/E.P. Dutton Co. & Inc., 1975).
- Lord, Carnes. *The Presidency and Management of National Security*, (New York: Free Press, 1988).
- Lowenthal, Mark. *Intelligence: From Secrets to Policy*, (Washington DC: CQ Press, 2003).
- Luttwak, Edward. *Coup D'Etat: A Practical Handbook* (Cambridge MA: Harvard University Press, 1979).
- MacCloskey, Monro. *The American Intelligence Community*, (New York: Richard Rosen Press, Inc., 1967).
- Mackinder, Halford J. "Sea Power vs. Land Power," *Foundations of National Power*, (Eds.) Harold Sprout & Margaret Sprout (New York: D. Van Nostrand Company, Inc., 1955), 156-169.
- Mackinder, Halford J. "The Geographical Pivot of History," *The Geopolitics Reader*, (Eds.) Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby and Paul Routledge (New York: Routledge, 2006), 34-38.
- Masland, John W., Laurence I. Radway. *Soldiers and Scholars: Military Education and National Policy*, (Princeton: Princeton University Press, 1957).
- Mattison, Gordon H. "Telegram From the Station in Iran to the Central Intelligence Agency," August 16, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Iran, 1951-1954, Second Edition*, (Washington DC: Government Printing Office, 2018), 671.
- Mattison, Gordon H. "The Chargé in Iran (Mattison) to the Department of State," June 16, 1953, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Vol. X: Iran*, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989), 733-734.

McMahon, John. "Memorandum From the Deputy Director for Operations, Central Intelligence Agency (McMahon) to the Assistant Secretary of State for Inter-American Affairs (Vaky), the Director of Intelligence and Research (Bowdler), and Robert Pastor of the National Security Council Staff" May 22, 1979, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016), 536.

McNeil, Phyllis Provost. "The Evolution of the US Intelligence Community – An Historical Overview," *Strategic Intelligence: Windows Into a Secret World (An Anthology)*, ed. Loch K. Johnson, James J. Wirtz (Los Angeles CA: Roxbury Press, 2004), 5-20.

Melman, Seymour. *Pentagon Capitalism: The Political Economy of War*, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1970).

Millis, Walter. "Reorganization", *Arms and the State: Civil-Military Elements in National Policy*, (ed.) Harvey C. Mansfield and Harold Stein, (New York: The Twentieth Century Fund, 1958), 139-186.

Millis, Walter. *The Forrestal Diaries* (New York: The Viking Press, 1951).

Mueller, John. *Retreat From Doomsday: The Obsolescence of Major War*, (New York: The Free Press, 2001).

Murphy, Charles J.V. "Foreign Aid: Billions in Search of a Good Reason," *An American Foreign Policy Reader*, (Ed.) Harry Howe Ransom (New York: Thomas Y. Crowell Company, 1969) 366-380.

Nathan, James A. and James K. Oliver. *Foreign Policy Making and the American Political System* (Boston: Little, Brown and Company, 1983).

National Archives, RG 273, Records of the National Security Council, Official Minutes 1947–1961, Box 12, 87th Meeting, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: United States Government Printing Office, 2017) 23-25.

National Intelligence Estimate 75, “The Probable Developments in Iran through 1953” <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R00904A000100030011-8.pdf> [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

National Security Council Special Coordination Committee “Memorandum for the Record: SCC Meeting on Nicaragua” July 16, 1979, Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980 (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016), 694-695.

National Security Council, “First Progress Report on Paragraph 5–a of NSC 136/1: Progress Report to the National Security Council,” March 20, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington: Government Printing Office, 2017) 498-505.

National Security Council, “National Security Council Directive on Office of Special Projects (NSC 10/2)” June 18, 1948, Foreign Relations of the United States, 1945-1950: Emergence of the Intelligence Establishment (Washington DC: Government Printing Office, 1996), 713-715.

National Security Council, “NSC 107: Draft Statement of Policy, Proposed by the National Security Council,” March 14, 1951, Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. X: Iran, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989) 21-23.

National Security Council, “NSC 136/1: Statement of Policy Proposed by the National Security Council,” November 20, 1952, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington: Government Printing Office, 2017) 422-425.

National Security Council, “NSC-5402: Statement of Policy by the National Security Council,” January 2, 1954, Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. X: Iran, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989) 866-889.

National Security Council, “Study Prepared by the Staff of the National Security Council: The Position of the United States With Respect to Iran,” no date, Foreign Relations of the United States. 1952-1954, Vol. X: Iran, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1989) 11-21.

- Newmann, William W. *Managing National Security Policy: The President and the Process* (Pittsburgh PA: University of Pittsburgh Press, 2003).
- Nitze, Paul H. "The Grand Strategy of NSC 68," *Grand Strategy and the Decisionmaking Process*, James C. Gaston (ed.), (Washington DC: National Defense University Press, 1992), 25-35.
- Nitze, Paul H., Steven L. Rearden and Ann M. Smith, *From Hiroshima to Glastnost: At the Center of Decision* (Grove, 1989).
- Nordlinger, Eric A. *On the Anatomy of the Democratic State*, (Cambridge MA: Harvard University Press, 1981).
- Outhwaite, William. "Realism and Social Science," *Critical Realism: Essential Readings*, (ed.) Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson and Allan Norrie, (New York: Routledge, 2004), 282-296.
- Papp, Daniel S. *Soviet Policies Toward the Developing World During the 1980s: The Dilemmas of Power and Presence* (Maxwell AFB, Alabama: Air University Press, 1986).
- Pastor, Robert. "Memorandum From Robert Pastor of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs (Brzezinski) and the President's Deputy Assistant for National Security Affairs (Aaron)," May 15, 1979, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016) 534-535.
- Pastor, Robert. "Memorandum From Robert Pastor of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs (Brzezinski)," June 21, 1979, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016) 560-561.
- Pezzullo, Lawrence. "Telegram From the Embassy in Nicaragua to the Department of State," June 28, 1979, *Foreign Relations of the United States 1977–1980; Volume XV; Central America, 1977–1980* (Washington DC: United States Government Printing Office, 2016), 597-598.

Pflanze, Otto. "Bismarck's Realpolitik," *The Review of Politics*, 20, 4 (1958), 492,
10.1017/s0034670500034185

Podhoretz, Norman. "The Rise and Fall of Containment: Informal Remarks,"
Containment: Concept and Policy, Volume 2., ed. Terry L. Deibel and John
Lewis Gaddis, (Washington DC: National Defense University Press, 1986),
703-719, 714.

Porter, Bruce D. *War and The Rise of The State: The Military Foundations of
Modern Politics*, (New York: Free Press, 1994).

Powers, Patrick. *A Guide to National Defense: The Organization and Operations of
the U.S. Military Establishment* (New York: Frederick A. Praeger, 1964).

Prados, John. *Presidents' Secret Wars: CIA and Pentagon Covert Operations from
World War II through the Persian Gulf* (Chicago, IL: Ivan R. Dee, Inc., 1996).

Prouty, L. Fletcher *The Secret Team: The CIA and its Allies in Control of the United
States and the World* (Engelwood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc., 1973).

Ragsdale, Lyn. *Presidential Politics*, (Boston MA: Houghton Mifflin College
Division, 1993).

Ramazani, Rouhollah K. *The Northern Tier: Afghanistan, Iran, and Turkey*
(Princeton, NJ: Van Nostrand Company, Inc., 1966).

Ranelagh, John. *The Agency: The Rise and Decline of the CIA* (London: Sceptre
Books, 1988).

Rapoport, Anatol, and Albert M. Chammah. *Prisoner's Dilemma*, (Michigan:
Michigan University Press, 1965).

Rapoport, Anatol. *Origins of Violence*, (New Brunswick: Transaction Publishers,
1995).

Reagan, Ronald W. "Finding Pursuant to Section 622 of the Foreign Assistance Act
of 1961, as Amended, Concerning Operations Undertaken by the Central
Intelligence Agency in Foreign Countries, Other Than Those Intended Solely
for the Purpose of Intelligence Collection," December 1, 1981, *Understanding
the Iran-Contra Affairs*, Brown University .

https://www.brown.edu/Research/Understanding_the_Iran_Contra_Affair/documents/d-all-45.pdf [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

Reagan, Ronald W. "National Security Decision Directive Number 17: National Security Decision Directive for Cuba and Central America," January 4, 1982, Ronald Reagan Presidential Library and Museum, NSDD Digitized Reference Copies, 1-2, 1, <https://www.reaganlibrary.gov/reagans/reagan-administration/nsdd-digitized-reference-copies> [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

Rearden, Steven L. *The Evolution of American Strategic Doctrine: Paul H. Nitze and the Soviet Challenge* (Boulder CA: Westview Press, 1984).

Retzel, William. "The Postwar Mediterranean in American Statecraft," *Foundations of National Power*, ed. Harold Sprout & Margaret Sprout (New York: D. Van Nostrand Company, Inc., 1955) 718- 723.

Richards, Arthur L. "Memorandum From the Director of the Office of Greek, Turkish, and Iranian Affairs (Richards) to the Assistant Secretary of State for Near Eastern, South Asian, and African Affairs (Byroade)," July 30, 1952, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 303.

Riedel, Bruce. *JFK's Forgotten Crisis: Tibet, The CIA, and The Sino-Indian War* (Washington DC: The Brookings Institution, 2015).

Roosevelt, Kermit. "Memorandum from the Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans (Roosevelt) to the Deputy Director of Plans, Central Intelligence Agency (Dulles)," March 15, 1951, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington: Government Printing Office, 2017), 45-46.

Roosevelt, Kermit. "Memorandum From the Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans, Central Intelligence Agency (Roosevelt) to Mitchell," July 16, 1953, *Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran*, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 625-626.

Roosevelt, Kermit. "Memorandum From the Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans, Central Intelligence Agency (Roosevelt) to

- Mitchell,” July 15, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 623-625.
- Roosevelt, Kermit. “Memorandum From the Chief of the Near East and Africa Division, Directorate of Plans (Roosevelt) to the Director of Central Intelligence (Dulles),” April 4, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 513.
- Rosenau, James N. “Many Damn Things Simultaneously: Complexity Theory and World Affairs”, Complexity, Global Politics and National Security, (ed.) David S. Alberts, Thomas J. Czerwinski, (Washington DC: National Defense University Press, 1995), 73-100.
- Rostow, Eugene V. Toward Managed Peace: The National Security Interests of the United States, 1759 to the Present (New Haven and London: Yale University Press, 1993).
- Roundtree, William M. “Memorandum of Conversation,” May 16, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 232-237.
- Saperstein, Alvin M. “Complexity, Chaos and National Security Policy: Methaphors or Tools?”, Complexity, Global Politics and National Security, (ed.) David S. Alberts, Thomas J. Czerwinski, (Washington DC: National Defense University Press, 1995), 101-133.
- Schrafen, J.R. “The Boland Amendment 1984,” August 23, 1985, Understanding the Iran-Contra Affairs, Brown University.
https://www.brown.edu/Research/Understanding_the_Iran_Contra_Affair/documents/d-nic-21.pdf [Erişim Tarihi: 22.03.2022]
- Siegel, Danielle, and Malcolm Byrne, “CIA Declassifies More of ‘Zendabad, Shah!’ – Internal Study of 1953 Iran Coup.” National Security Archive, June 1, 1998.
<https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/iran/2018-02-12/cia-declassifies-more-zendabad-shah-internal-study-1953-iran-coup>. [Erişim Tarihi: 22.03.2022]
- Smith, Peter H. Talons of the Eagle: Dynamics of U.S.-Latin American Relations (Oxford: Oxford University Press, 1995).

- Smoke, Richard. *National Security and Nuclear Dilemma: An Introduction to the American Experience in the Cold War* (New York: McGraw-Hill Inc., 1993), 57.
- Sprout, Harold and Margaret Sprout. "From Mahan to Mackinder," *Foundations of National Power* (Eds.) Harold Sprout & Margaret Sprout (New York: D. Van Nostrand Company, Inc., 1955), 153-156.
- Spykman, Nicholas J. "Political Geography of the Americas," *Foundations of National Power*, ed. Harold Sprout and Margaret Sprout (New York: Van Nostrand Company, Inc., 1955), 252-262.
- Strausz-Hupé, Robert. *Geopolitics: The Struggle for Space and Power*, (New York: G.P. Putnam's Sons, 1942), 196.
- Taliaferro, Jeffrey W., Steven E. Lobell and Norrin M. Ripsman. "Introduction: Neoclassical Realism, the State, and the Foreign Policy", *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, (ed.), Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 1-41.
- Terraine, John. *White Heat: The New Warfare 1914-1918* (London: Book Club Associates, 1982).
- The Letter from President Eisenhower to the Prime Minister Mossadegh dated June 29, 1953, "U.S. Position on Iranian Oil Dispute," *Department of State Bulletin*, Vol .29, No. 734 (July 1953), 74-77.
- The Letter from Prime Minister Mossadegh to the President Eisenhower dated May 28, 1953, "U.S. Position on Iranian Oil Dispute," *Department of State Bulletin*, Vol .29, No. 734 (July 1953), 74-77.
- Thompson, Nicholas. *The Hawk and The Dove: Paul Nitze, George Kennan and The History of the Cold War*, (New York: Henry and Holt Company, 2009).
- Tin-Bor Hui, Victoria. *War and State Formation in Ancient China and Early Modern Europe*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).
- Tufts, Robert W. "Memorandum Concerning Review of U.S. Political–Military Strategy" May 21, 1952, *Foreign Relations of the United States*. 1952-1954,

Vol. II, Part 1: National Security Affairs, (Washington DC: United States Government Printing Office, 1984) 59-60.

Tully, Andrew. CIA: The Inside Story (New York: William Morrow and Company, 1962).

U.S. Code, 50 U.S. Code § 3093,
<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/3093#e>, [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States: 1945–1950, Emergence of The Intelligence Establishment (Washington, DC: GPO, 1996), 974-984, 978. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945-50Intel/d384>. [Erişim Tarihi: 22.03.2022]

U.S. State Department Policy Planning Staff, “NSC 68: A Report to the National Security Council by the Executive Secretary on United States Objectives and Programs for National Security, April 14, 1950,” Steven L. Rearden, The Evolution of American Strategic Doctrine: Paul H. Nitze and the Soviet Challenge (Boulder CA: Westview Press, 1984) 89-131.

US Army, G-2 (Intelligence), Intelligence Staff Study, “Estimate of the Capabilities of the Iranian Armed Forces Including the Employment of Iranian Tribes as Auxiliaries,” 15 Dec 1952. Zendabad, Shah!: The Central Intelligence Agency and the Fall of Iranian Prime Minister Mohammed Mossadeq, August 1953, Scott A. Koch (Washington DC: Central Intelligence Agency History Staff, 1998).

Van Dyke, Vernon. Political Science: A Philosophical Analysis, (Stanford CA: Stanford University Press, 1960).

Von Clausewitz, Carl. On War (Princeton NJ: Princeton University Press, 1989).

Wagner, Joseph J. “Despatch From the Embassy in Iran to the Department of State: The Position of the Soviets in Iran,” February 23, 1951, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington: Government Printing Office, 2017), 3-13.

- Waller, John H. "Memorandum from the Chief of the Iran Branch, Near East and Africa Division, Directorate of Plans (Waller) to the Deputy Director of Plans, Central Intelligence Agency (Wisner)," July 30, 1953, Foreign Relations of the United States. 1951-1954: Iran, (Washington DC: Government Printing Office, 2017), 642-644.
- Weathers, Bynum E. "Factors Affecting the Emergence of Low-Intensity Conflict in Latin America," Low-Intensity Conflict in Third World, Lewis B. Ware (Maxwell AFB, AL: Air University Press, 1988), 81-103.
- Weber, Max. The Theory of Social and Economic Organisation, (London: The Free Press of Glencoe, 1964).
- Westerfield, H. Bradford. Inside CIA's Private World: Declassified Articles from the Agency's Internal Journal 1955-1992 (New Haven and London: Yale University Press, 1995).
- Wiarda, Howard J. "Updating U.S. Strategic Policy: Containment in Caribbean Basin," Containment: Concept and Policy, Volume 2., ed. Terry L. Deibel and John Lewis Gaddis, (Washington DC: National Defense University Press, 1986), 559-579.
- Woodward, Bob. VEIL: The Secret Wars of the CIA, 1981-1987 (New York: Simon and Schuster, 1987).
- Wyszomirski, Margaret Jane. "Institutional Memory: Improving the National Security Advisory Process," Grand Strategy and the Decisionmaking Process, (ed.), James C. Gaston, (Washington, D.C.: National Defense University Press, 1992), 185-209.
- X (George S. Kennan), "Sources of Soviet Conduct," Foreign Affairs Vol. 25 No. 4. (1947) 566-582.
- Yergin, Daniel. Shattered Peace: The Origins of Cold War and the National Security State, (Boston: Houghton Mifflin Company, 1977).
- Zegart, Amy. Flawed by Design: The Evolution of the CIA, JCS, and NSC (Stanford CA: Stanford University Press, 2000).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : TEZCANLAR Arda Mehmet

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Üniversite ve Bölüm	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	İstanbul Teknik Üniversitesi	2019
Lisans	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	2015

Yabancı Dil

İngilizce

Almanca

Tezden Türetilen Yayınlar

Ataç, K. K., & Tezcanlar, A. (2022). Örtülü Eylemler: Amerikan Dış Politikasının Gizli Eli ve Nikaragua Örneği. Anadolu Strateji Dergisi, 4(1), 39-51.